S VIETNAMSKÝMI DĚTMI NA ČESKÝCH ŠKOLÁCH

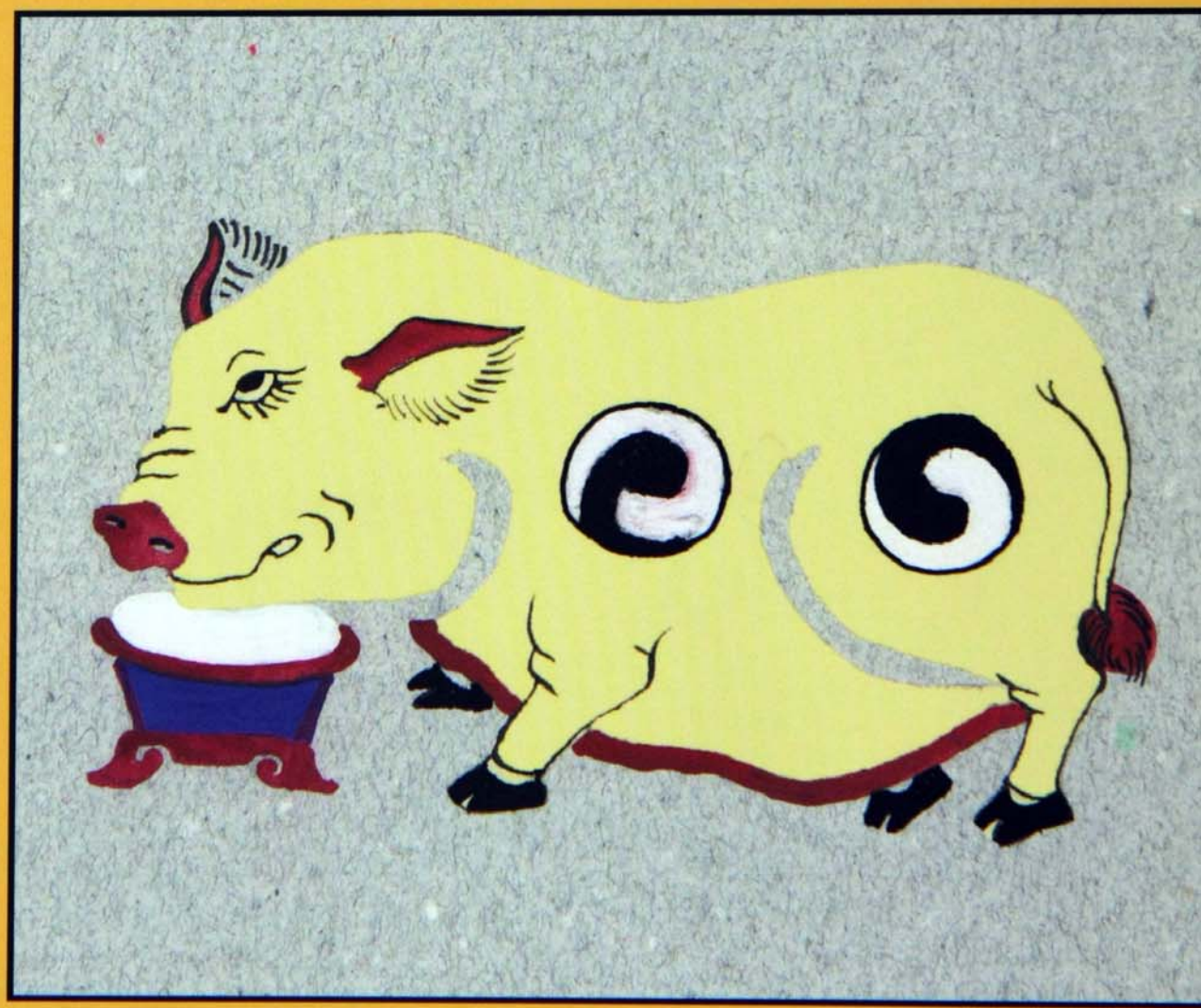

H&H

S vietnamskými dětmi na českých školách

Multikulturní inspirace

H&H

S vietnamskými dětmi na českých školách

Jan Černík , Ján Ičo, Jiří Kocourek, Petr Komers, Šárka Martínková, Kateřina Nováková, Eva Pechová, Phung Thi Phuong Hien, Ivo Vasiljev

H&H

Publikace byla vyrobena v rámci projektu s názvem *Publikace učebního a metodického materiálu pro pedagogické a výchovné pracovníky, kteří pracují s vietnamskými dětmi a mládeží a navazující pilotní odborná příprava těchto pracovníků*, který byl schválen a podpořen MŠMT ČR dne 20.4.2005 na základě rozhodnutí č. 17429/05-22 o neinvestiční dotaci ze státního rozpočtu ČR na rok 2005.

První, třetí a pátý text první části publikace lektoroval pan prom. fil Ivo Ivasiljevem, CSc.
Texty druhé části publikace byly konzultovány s paní PhDr. Tatjanou Šiškovou.

© OS Klub Hanoi, 2006
Illustrations © Markéta Hlinovská, 2006
© Nakladatelství H&H Vyšehradská, s.r.o.,2006

ISBN

OBSAH

Předmluva (Jana Skácelová)
O publikaci (editoři)
Co znamená být „cizincem“? (Jiří Kocourek)
I.
Z jaké země k nám přijíždějí vietnamské děti? (Kateřina Nováková)
Historie Vietnamu (Ján Ičo)
Vietnamská literatura (Petr Komers)
Co bychom měli vědět o vietnamštině (Ivo Vasiljev)
Vietnamské tradiční svátky a oslavy (Eva Pechová)
Hodnoty současné vietnamské společnosti (Ivo Vasiljev)
II.
Česko-vietnamské vztahy (Šárka Martínková)
Kořeny vietnamské migrace do ČR před rokem 1989 (Jiří Kocourek)
Vietnamci v současné ČR (Jiří Kocourek)
Dynamika národních tradic a vlivů nového prostředí v životě vietnamské komunity v České republice (Ivo Vasiljev)
III.
Poznámky a komentáře k výchově a vzdělávání ve Vietnamu – tradice a současnost (Phung Thi Phuong Hien)
S vietnamskými dětmi na českých školách (kolektiv autorů)
Vietnamští žáci na základních školách : Náčrt problémů a přístupů (Jan Černík)
IV.
Aktivity nejen pro ty mladší(editoři)
Věci kolem nás (Jiří Kocourek)
Narození draka (Jiří Kocourek)
Vietnamské drápky (Jiří Kocourek, Phung Thi Phuong Hien)
Jak říci, co chci, ale neublížit (Jiří Kocourek)
Vietnamský horoskop (Eva Pechová)
Z pohádky do pohádky (Eva Pechová)
Am Duong (Jiří Kocourek)
Oslovování (Jiří Kocourek)
Stély různých národů (Jiří Kocourek)
Divný zaměstnanec a zaměstnavatel (Jiří Kocourek)
Dokázali byste se ve Vietnamu navečeřet? (Eva Pechová)
Jak interkulturně diskutovat (Jiří Kocourek)
Jak znáte svého spolužáka(Jiří Kocourek)

Seznam literatury (kolektiv)
Autoři (kolektiv)
Klub Hanoi (Eva Pechová)
Sponzoři

Předmluva

Vážení čtenáři, kniha, kterou právě otvíráte, je počinem skupiny lidí, kteří mají hluboký vztah k Vietnamu. Jednak se o vietnamskou kulturu a problematiku zajímají, Vietnam navštívili, ale také s vietnamskou komunitou v České republice pracují a je jim zdrojem životní inspirace. Při rozhovorech se členy občanského sdružení Klub Hanoi a paní Hien, sympatickou vietnamskou studentkou doktorského studia pedagogiky, jsem si znovu uvědomila, že zaujetí a osobní zkušenost spojená s překonáváním nesnází může být cestou k pochopení jiných lidí, jejich kultury, ale také k osobnímu růstu a vnitřnímu prohloubení.

Při úvahách o našem školském systému se ptám, proč právě v současnosti tolik vystupuje na povrch potřeba tolerance a spolupráce. Důvodem může být to, že i při tzv. rozvinutosti společnosti, která je hlavně měřena technickými parametry, chybí odpovídající rozvoj vzájemnosti. Podle Martina Heideggera technika překonala velké vzdálenosti, ale nevytvořila žádnou blízkost.

Současná doba, ve které dochází k setkávání lidí různých národů a kultur, může být pochopena i jako šance a prostor pro rozvíjení vzájemnosti a tím i lidskosti. Právě přes poznání druhých můžeme kultivovat sami sebe.

Vietnamská kultura je kulturou východní vycházející z odlišné filozofické tradice i hodnot. Na rozdíl od západního světa velmi akcentuje vztahy a společenství a také úctu k rodině a předkům. Nejen pochopení a přijetí jinakosti, ale i vzájemná inspirace východu a západu je další velkou výzvou pro dnešní dobu.

Celá kniha nám dává nahlédnout do pestré problematiky světa Vietnamu, kultury, literatury, mýtu i tradic. Snaží se přiblížit život a problémy vietnamské komunity v Čechách a věnuje se také vietnamským dětem ve škole. Čtenář získá informace z mnoha oblastí a může porozumět i chování Vietnamců a jejich komunity u nás a nelehké situaci migrace.

Podnětnou součástí knihy je metodika, kterou ocení zejména učitelé a vychovatelé. V této části najdeme náměty, které můžeme využít zejména při práci s dětmi. Cílem aktivit je nejen poskytnout žákům a studentům informace, ale na základě prožitku je vést k porozumění odlišné kultury. Vždyť vietnamské děti patří do kolektivů mnoha našich škol.

Publikace je uceleným materiálem, který může využít pedagogická veřejnost při naplňování idejí Rámcového vzdělávacího programu, který je osou reformy školství v České republice. Součástí Rámcového vzdělávacího programu jsou i průřezová témata, která mají prostupovat celým vzdělávacím systémem a jedním z nich je také multikulturní výchova.

Učitelé mohou pracovat s publikací jako s podkladem pro své sebevzdělávání, ale mohou ji využít i pro práci s texty ve škole nebo pro přípravu projektu. Celý materiál nabízí i mnoho námětů pro diskuse.

Vietnamská komunita je součástí České republiky, proto potřebujeme rozvíjet pochopení této skupiny u sebe i našich žáků. Publikace je souhrnným zdrojem informací, postřehů, ale i námětů, které jistě nezůstanou u pedagogických pracovníků bez odezvy. Kolektiv autorů vychází z bohatých literárních zdrojů, statistik, výzkumů, ale i vlastních zkušeností a zážitků, které jsou cennou součástí textu a dodávají mu na živosti a zajímavosti. Snad už zbývá jen naplnit slova Konfucia: slova knihy vždy nás vzruší, jde o to, aby nás i změnila.

PhDr. Jana Skácelová
Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

O publikaci

editoři

A. Projekt

I když počet vietnamských žáků a studentů na školách v ČR stoupá, množství učebních a metodických materiálů o kulturních a dalších specifikách Vietnamců a o zázemí vietnamských dětí určených pedagogickým pracovníkům je stále mizivé. Proto se občanské sdružení Klub Hanoi rozhodlo vydat publikaci, která se Vám dostává do rukou. Publikace vznikla díky významné finanční podpoře MŠMT ČR, vřelé spolupráci Velvyslanectví Vietnamské socialistické republiky v Praze a za podpory dalších sponzorů uvedených v publikaci.

Pří přípravě publikace vycházeli editoři ze svých dlouholetých zkušeností s příslušníky jiných kultur a s vedením přednášek a seminářů na půdě různých typů škol a dalších institucí. Absolvovali četné diskuse na dané téma s odborníky i s veřejností. Sami zažili, co znamená být cizincem, neboť pobývali dlouhodobě ve Vietnamu. Jednotliví autoři, jejichž stručná charakteristika je uvedena na konci publikace, přispěli texty, které mnohdy obsahují dosud nepublikované úvahy, fakta, metodické postupy a návrhy.

Autoři by si přáli, aby publikace naplňovala následující hlavní cíle:

- rozšiřovat povědomí o vietnamské kultuře formami interkulturní výchovy,
- podílet se na vytváření podmínek pro vzájemné porozumění a efektivní komunikaci s příslušníky vietnamské národnosti a na snazší integraci vietnamských dětí, potažmo jejich rodičů do společnosti ČR,
- upozornit na existenci některých příliš zobecňujících či zavádějících stereotypů o příslušnících vietnamské národnosti.

Publikace je určena nejen pedagogům pracujícím s vietnamskými dětmi a mládeží, ale i další odborné a laické veřejnosti.

B. Obsah a struktura

Úvodní tři texty včetně předmluvy shrnují informace o vzniku publikace, její cíle a zamyšlení nad tím, co znamená být cizincem.

První část knihy obsahuje základní informace o vietnamské kultuře (o charakteru země, její historii, tradicích a hodnotách, jazyku a literatuře). Poskytuje představu o tom, v jakém rámci uvnitř vietnamské společnosti probíhá proces *socializace* a kulturní *adaptace*. Na základě jakých konkrétních jevů vzniká vietnamská *kulturní identita,* tedy i identita Vietnamců přijíždějících do ČR.

O tom, jak se vietnamská kulturní identita může měnit v českém prostředí, pojednává druhá část publikace, ve které jsou zařazeny texty o česko-vietnamské interakci: o česko-vietnamských vztazích, migraci Vietnamců do ČR a o zdejších proměnách jejich kulturních tradic.

Třetí část se soustřeďuje zejména na poznámky a zkušenosti, které mohou pomoci pedagogům k vytvoření vlastní efektivní metodiky práce s vietnamským dítětem (tradiční způsob vzdělávání ve Vietnamu, praktické metodické poznámky k práci s vietnamskými dětmi, výsledky výzkumu o vietnamských dětech na českých školách).

Publikace dále přináší mnoho konkrétních informací, které může pedagog použít přímo při vzdělávacím procesu: navrhuje aktivity pro různé věkové skupiny, poskytne i seznam relevantní literatury.

C. Práce s publikací

Publikace pedagogům nabízí základní informační teoretické zázemí. Reálie z vietnamské kultury jsou často formulovány tak, aby bylo možné je porovnat s relevantními informacemi o kultuře české a tak se práce s nimi může pro pedagoga i žáky usnadnit. Zároveň si učitel může vytvořit základní představu o tom, jak se vietnamská tradice proměňuje v prostředí dnešní ČR, jak rozmanitý může být proces změny kulturní identity, jak může tato změna působit také na osobnost jedince. Poznatky může pedagog rovnou konfrontovat s vlastní zkušeností a předávat je žákům také pomocí navržených a popsaných aktivit.

Ke každému textu patří rámečkem zvýrazněné odstavce, které ho buď shrnují, nebo nabízejí vybrané zajímavé informace. Za každým rámečkem jsou uvedeny otázky k diskusi. Tyto otázky nemohou žáci zodpovědět pouze na základě informací v daných textech publikace. Odpovědi na ně musí vycházet také z osobních postojů žáků, z konfrontace s dalšími materiály a názory ostatních. Otázky jsou určeny zejména starším žákům. Týkají se jak vietnamské kultury samotné, tak jejího

srovnávání s kulturou českou a vedou k zamyšlení nad jedním tématem z různých úhlů pohledu a k vytvoření představy o souvislostech mezi různými společenskými jevy.

U aktivit v poslední části knihy určených zejména mladším žákům základních škol je uveden odkaz na témata, ke kterým se aktivita vztahuje. Některé aktivity je možné použít při demonstraci více témat. Za vybranými aktivitami jsou zařazeny samostatné přílohy jako pomocný či pracovní materiál.

Doufáme, že bude pedagogům popsaná struktura publikace vyhovovat. Jakékoli připomínky, kritické poznámky i pozitivní zkušenosti uvítáme na adrese Klubu Hanoi.

Chuť k napsání publikace nečerpali editoři jen z osobního přesvědčení, ale také z podnětů některých pedagogických pracovníků či knihovníků. Rádi by jim touto publikací nabídli chvilku netradiční inspirace vietnamskou kulturou a možnost rozšířit výuku o nová a zajímavá témata.

Co znamená být „cizincem“?

Jiří Kocourek

A. Migrace mimo svou mateřskou zemi

Znáte ten pocit, když jste ve svém bytě, probudíte se v noci a putujete do ledničky, abyste něco dobrého zakousli? I když je černočerná tma, nemusí člověk ani rozsvěcet. Celým bytem klidně projde poslepu, tak si na něj už zvykl.

Jaká je to však změna, když se přestěhuje do bytu nového. Najednou zjistí, že se nemůže po bytě pohybovat tak rychle, že stále do něčeho naráží, že se stále snaží sahat na místo, kde byl ve starém bytě vypínač, ale místo toho, aby rozsvítil, špiní bílou zeď v bytě novém. Teprve teď si uvědomí, jak byl na svůj starý byt zvyklý, na jeho prostor, na to, kde ho co čeká. Teprve tehdy, když se ze svého původního bytu odstěhuje.

Podobně je tomu s orientací člověka ve společnosti. Teprve, když opustí svou rodnou zem a dostane se do cizího prostředí, začne vnímat rozdíly mezi rodným a novým prostředím. Co člověku přišlo kdysi přirozené, v novém prostředí nemusí platit, také zde člověk naráží na mnoho nových skutečností - stejně jako v novém bytu.

1. Cizinec jako dítě

Každý jedinec odmalička užívá svůj mateřský jazyk, který není jen soustavou různých slovíček poskládaných za sebou, ale celým *myšlenkovým prostorem*, způsobem myšlení, na základě kterého označujeme věci kolem nás určitými pojmy.[1] Kromě jazyka se od svých blízkých člověk učí, jak se „správně chovat“, jak reagovat na okolí, jak nejsnazší cestou dosáhnout svých cílů. I když člověk přímo nevidí své blízké, své spolupracovníky, dokáže s nimi jednat, i když nevidí na úředníka, dokáže zformulovat žádost. Učení se jazyku, chování, reakcím můžeme obecně nazvat z hlediska společenského *socializací,* z hlediska kulturního *adaptací*.

[1] Jednu situaci mohou příslušníci různých kultur chápat jinak, dívat se na ni z různých úhlů pohledu. Uveďme prostý příklad, jak odrážejí různé jazyky skutečnost, že se lidé vzájemně setkávají a vyjadřují zájem o primární informaci charakterizující situaci toho druhého. Němci se ptají: *Jak ti to jde?* (Wie geht es dir?); Češi: *Jak se máš, jak se ti vede?*; Angličané: *Jaký jsi, jak to děláš?* (How are you? How do you do?); Vietnamci: *Jsi zdravý?* (Ban co khoe khong?). Některými jazyky se lidé ptají na průběh procesu, některými na subjektivní pocit a stav, některé na individuální přístup a některé na zdraví jedince. Vyjadřují tím tak své hlavní a primární kritérium (akcent v hodnocení), pomocí kterého se snaží zhodnotit situaci toho druhého.

Migrace může funkčnost naučených *stereotypů,* týkajících se všech oblastí života, zcela popřít. Migrací překonávají lidé více než vzdálenost *od bytu starého do bytu nového*, tedy nejen vzdálenost geografickou, ale také kulturní a socializační, jako by museli být znovu od počátku vychováváni podle návyků nové hostitelské společnosti. Proto se nám cizinci někdy mohou jevit jako děti (žvatlají, šišlají, chovají se směšně, nevědí, kde a jak si mohou vyřídit své základní záležitosti).

Když člověk přijede do prostředí cizí kultury jako turista, většinou není nucen vykonávat běžné činnosti, jako chodit na úřady, pracovat, komunikovat se svými sousedy apod. (Stejně tak většinou v bytě svých známých nechodí v noci do ledničky.) Lidé však opouštějí svou rodnou zem na delší dobu, za lepšími finančními podmínkami, za vzděláním, za větším pocitem bezpečí, kvůli záchraně vlastního života. Ocitají se potom (stejně jako ve svém novém bytě) v prostředí, na které nejsou připraveni, nemají s ním zkušenosti a nevědí, co musí udělat pro dosažení svých cílů. V různých kulturách existují různé způsoby řešení daných situací. Člověk se někdy může cítit bezbranný, někdy dokonce ohrožený.

2. Kulturní šok

Souhrnu pocitů ze života v cizím prostředí, pocitů z neznámých, nečekaných či nepříjemných, nových reakcí či podnětů, s nimiž se najednou člověk neustále v cizině setkává, někdy říkáme *kulturní šok*. Šok má u každého různou dobu trvání i míru intenzity, v závislosti na míře daných kulturních rozdílů i individuálních vlastností jedince. Je vyvolán příchodem a delším pobytem v prostředí, které je složeno z naprosto nových podnětů (jiná strava, jiné podnebí, jiné zvyky, jiný jazyk, jiné společenské zřízení), ale i faktem, že cizinec nemůže v komunikaci s ostatními využít to, co získal v procesu socializace ve své domácí kultuře. Jednotlivé kultury se od sebe liší např. i v pojetí spravedlnosti, pravdy a lži, cti a poctivosti, asertivity a sebekritičnosti, lásky a sexu. Kulturní šok vyvolává velkou psychickou i fyzickou zátěž pro organismus. Existují případy, kdy ho migranti nepřekonají a musí se vrátit do rodné země. Někdo se s kulturním šokem vyrovnává snáze, někdo jen s velkými těžkostmi, každý různou dobu, ale všichni, kdo chtějí zůstat, se s ním vyrovnat musí. Postupně si člověk začíná vytvářet mechanismy, pomocí kterých se brání vlivu nové kultury, uchovává svou kulturní identitu, nebo přijímá identitu novou.

Zmíněné procesy jsou silně ovlivněny tím, jak dlouho člověk na území cizí země žije, v jakém je sociálním prostředí, kolik je mu let, v jaké situaci je jeho rodina, jaké jsou vztahy mezi majoritní společností a komunitou migrantů, jaké jsou jeho osobní vztahy s majoritou, jaká je osobnost člověka samotného. Ať už je však člověk jakýkoli a v jakémkoli cizím prostředí, musí v nově navazovaných vztazích překonávat, kromě osobních bariér, také *bariéry interkulturních rozdílů*. Člověka již nestačí hodnotit jen podle toho, „jestli je melancholik, cholerik, lenoch, pracant“, ale také podle toho, z jaké kultury pochází, jakou tradici s sebou přináší.

3. Říká se, že: „musíme každého posuzovat individuálně“, ale i „všichni jsme lidé“. Proč lidi (ne-)zařazovat do určitých národnostních skupin či kultur?

Interkulturní rozdíly mají přímé důsledky pro život a setkávání příslušníků různých kultur. Někdy se stává, že i dobře myšlené skutky domácích cizincům příliš nepomáhají, že si příslušníci odlišných kultur nerozumějí, nechápou se. Za příčinu či vinu za různé sociální problémy celé společnosti se v průběhu historie v extrémních případech považovala přítomnost a existence určitého etnika.

Stejné chování může mít v různých kulturách odlišné příčiny, což si lze jednoduše ukázat např. na existenci *sémantických gest*. Sémantické gesto velká většina lidí z jedné sociální skupiny pochopí stejným způsobem, přisoudí mu stejný význam. Tato sémantická gesta a mimika však mohou být v různých kulturách, resp. skupinách chápány různě. Pro jednoduchost zde uvedeme dnes již notoricky známý příklad. Pokud se člověk usmívá v prostředí české kultury, často to můžeme považovat za projev spokojenosti, nebo naopak škodolibosti, zatímco v prostředí kultur Dálného východu si toto chování lidé mohou vykládat třeba i jako projev nepříjemného pocitu a neporozumění. Různé projevy chování mohou být naopak příslušníky různých kultur vysvětlovány jako chování se stejnou příčinou. Slušný člověk tak může být na Západě ten, kdo se dívá druhým přímo do očí. Na Východě je tak často chápán ten, kdo se druhým do očí nedívá příliš dlouho. Z tohoto hlediska můžeme odlišením národností a kultur zkoumat efektivněji jejich vzájemnou komunikaci.

Kultury či národnosti nemusejí být definovány pouze výčtem typických rysů, jako je mimika, jazyk, hlavní město, písmo, pohádky a literatura, mohou být

definovány také subjektivně, vším, z čeho vzniká u příslušníků těchto kultur pocit sounáležitosti, pocit vzájemného porozumění, tedy i pocit kulturní či etnické identity (pocit bezpečí ve známém prostředí, pocit tradiční kontinuity, hrdost na svou společnost, na svůj původ, region, prožitek společné historie apod.). Etnickou identitu může člověk sám cítit, sám se může hlásit k dané skupině, nebo ho za člena dané skupiny mohou označit ostatní, a to jak na základě prvního dojmu (barva pleti, oděv), tak na základě hlubší znalosti (jazyka, historie atd.). Může se samozřejmě stát, že se člověk sám řadí do jiné národnosti, než do té, k níž ho přiřadí jiní. Pro vyvozování a posuzování konkrétních důsledků z příslušnosti k národnosti či kultuře je podstatné rozlišit subjektivní motivaci jedince pro příslušnost k dané skupině a její intenzitu. U dětí, které nemají ještě některé zvyky zakotveny a nerozumí jinakosti, může změna kulturního prostředí znamenat ještě dramatičtější prožitek. Speciálně tehdy, když má kolem sebe děti odlišné, kterým nerozumí a které se mu smějí a dokonce jej nepřijímají, protože je „*legrační*, *srandovně mluví*, *pořád se šprtá*, *vůbec neví, o co jde*...“ apod.

Častým argumentem proti zařazování různých osob k národnostem či kulturám je skutečnost, že se příslušníci jedné skupiny chovají v reálné situaci každý odlišně a neprojevují se tak stejně, jako příslušníci dané skupiny. Některé vietnamské děti vykazují výborné studijní výsledky a některé naopak velmi špatné, proto se podle některých názorů „nemá cenu bavit o specifickém přístupu k vietnamským dětem“. Upozornění na určitá kulturní specifika nemá v našem textu za cíl popřít individualitu jedince. Naším cílem není říci, zda se vietnamské děti lépe či hůře učí, ale zamyslet se nad tím, jakou k tomu mají výchozí kulturní výbavu, z jakého prostředí k nám přicházejí, jakou mají k učení motivaci, jakou mají možnost navázat na zkušenosti získané ve Vietnamu či na zkušenosti svých rodičů. Chování dítěte lze pak zařadit do určitého kulturního rámce, který se velmi výrazně liší od rámce české kultury - například důrazem vietnamské společnosti na vzdělání, na udržování společenské hierarchie. Pro vietnamské děti je tedy do značné míry příznačná zejména jejich společenská i rodinná motivace k učení bez ohledu na to, zda se samy nakonec učí dobře či špatně.

B. Jak se mohou hostitelé dívat na migranty/cizince?

Vztahy mezi většinovou a menšinovou populací se mohou odehrávat v různých rovinách. Příslušníci majority si kulturních rozdílů vůbec nemusí všimnout, mohou mít vůči cizincům různé xenofobní pocity, mohou se snažit chránit jejich lidská práva, mohou je nevědomě diskriminovat, mohou se je snažit integrovat do společnosti, mohou je nechat aktivně se spolupodílet na správě regionu či státu, mohou s nimi efektivně komunikovat a poznat je, anebo si přát jejich vystěhování. V realitě se zmíněné roviny často prolínají.

Nedostatek informací, obranyschopnosti, rozpoložení nespokojeného člověka může často vést ke sklonu shazovat svou bezmocnost na jiné „viníky“. Těmito viníky se pak snadno stávají skupiny, ke kterým nemá postižený, oslabený blízký vztah, které nezná a cítí z nich mírné obavy až strach, většinou skupiny výrazně odlišné, tedy i skupiny cizinců. Mnohdy k projevům xenofobie a rasismu může přispívat také slabší sociální zázemí (nižší vzdělání, nižší výdělky, vyšší nezaměstnanost, vyšší míra trestných činů a možná i vyšší počet patologických vzorů v chování) v daném regionu. Někdo naopak přítomnost cizince může považovat za velmi atraktivní zpestření svého života a nevidí v integraci cizinců žádný větší problém.

Samotný koncept integrace cizinců vznikl na základě dlouholetého historického vývoje evropských společenství a odráží se v něm kořeny evropské kultury - křesťanství, osvícenství, specifické pojetí racionality, funkce státu a multikulturality. Neměli bychom zapomínat na to, že pojem integrace má v mnoha zemích, odkud migranti přicházejí do Evropy, zcela jiný význam, nebo neexistuje. Důvody pobytu cizinců na území ČR nemusejí odpovídat cílům, které přisuzuje integraci česká společnost. Stává se tak občas, že stát podporuje integraci způsobem, který samotným cizincům nevyhovuje, nebo jaký si sám stát nemůže dovolit, který není efektivní. Očekávání migrantů a českých úřadů se budou míjet jak smyslem, tak účinkem do té doby, než se obě strany více poznají a svá očekávání, potřeby a možnosti pojmenují. V současné době se pod vlivem sjednocování legislativy ČR s legislativou Evropské unie a pod vlivem stále častějších debat na téma integrace mění výrazně podmínky pobytu cizinců na území ČR.

C. Pedagog a dítě/migrant

Pedagogická činnost zahrnuje rovněž proces poznávání vyučovaných žáků. Pedagog se snaží pracovat s žáky tak, aby přizpůsobil svou didaktickou činnost do

jisté míry i potřebám každého z nich individuálně. Pedagog a čeští žáci se mezi sebou liší v osobnostních charakteristikách, ale neliší se etnickou kulturou. Spoustu hodnot, přístupů a zvyklostí chápou jako samozřejmosti, o kterých není třeba diskutovat, není třeba si je zvlášť vysvětlovat (například všichni vědí, co znamená úsměv, u jídla se co ... nemluví).

Čeští učitelé a žáci, kteří nikdy nepobývali za hranicemi své kultury intenzivně delší dobu, a nikdy tak nezažili kulturní šok, si často nejsou schopni představit, jak vietnamské děti prožívají příjezd do České republiky. Děti tak často mají na jednu stranu téměř nulové zkušenosti a znalosti o českém prostředí, avšak své spolužáky i učitele překonají v multikulturních zkušenostech, díky zážitku migrace a života v cizí zemi, která se od té rodné velmi významně liší. Zatímco vietnamští žáci dokáží nahlížet a vysvětlovat určité problémy z hledisek dvou různých kultur, učitelé se na ně často dívají jen z hlediska „českého“ prostředí a pohledu.

Vzhledem k pozitivnímu chování vietnamských dětí a k jejich studijní píli nevnímají pedagogičtí pracovníci dost často nijak významně potřebu zařazování multikulturní výchovy do výuky s odůvodněním, že *s dětmi není žádný problém*. Mnohdy tak přehlížejí zásadní skutečnosti, které ovlivňují nejen vzdělání, ale i výchovu a vývoj dítěte. Jak se pokusíme ukázat i dále, multikulturní výchova je vhodná nejen pro *řešení velkých problémů*, ale i pro rozšíření obzoru vědomostí a schopností myšlení v souvislostech pro všechny přítomné. Tam, kde jsou alternativy, tam je kreativita, ochota přemýšlet a různá škála možných řešení. Naopak tam, kde je jeden model, jedno vysvětlení, tam je pasivita a uniformita. Zejména pedagogičtí pracovníci, kteří se setkávají s větším množstvím vietnamských dětí, které nedávno přijely z Vietnamu, pociťují výrazněji potřebu vzniku konkrétnějších metodických materiálů pro práci s vietnamskými dětmi.

Proč může být pro člověka - pedagoga poznávání příslušníků cizích kultur s vědomím uvedených interkulturních rozdílů užitečné?

V České republice se dnes ve školních třídách můžeme setkat s žáky mnoha „nečeských“ národností: s Poláky, Slováky, Romy, Ukrajinci, Vietnamci, Číňany, Armény a dalšími. Při poznávání žáků nečeských národností má pedagog o starost navíc. Chce-li trvat na svém individuálním výchovném přístupu k žákům, musí poznávat nejen jejich specifika individuální, ale i specifika etnicko-kulturní. I ta jsou nedílnou součástí osobnosti žáka. Měl by brát v úvahu všechny faktory, které působí při migraci do cizí země, uvědomit si žákovu ztíženou situaci a rizika, avšak i výhody,

které přináší interkulturní komunikace. Migranti s sebou přivážejí celé kulturní dědictví, v případě Vietnamců kulturu Dálného východu. Tím zároveň přinášejí do třídy nepřeberný potenciál vzdělávacích i výchovných témat a příležitostí k diskusím.

Pedagogovi se bude lépe komunikovat s dětmi migrantů, když pozná skutečné příčiny jejich chování. Nemusí s nimi souhlasit, nemusí se učit chovat jako ony, ale může na jejich chování adekvátně a efektivně reagovat a měl by rozumět, jak vznikají a jak je možné je odstranit. Pochopí-li učitel odlišnost zázemí vietnamských dětí od zázemí dětí českých, bude si moci reálněji vysvětlovat chování dítěte, přístup jeho rodičů, příčiny jeho studijních výsledků, individuálních vlastností. Právě skrze poznání kulturních specifik bude moci lépe odlišit, jaké chování dítěte je známkou společenské či kulturní konformity a pasivity, a jaké je výsledkem žákovy silné osobní vůle a aktivity.

Je na žácích/cizincích samotných a na jejich rodinách, do jaké míry a jak rychle se dokáží přizpůsobit novým podmínkám. Pomoci jim v tom mohou také profesionálové, pedagogičtí pracovníci. Ať chceme či nechceme, vzdělávací proces velmi silně ovlivňuje socializaci žáků, jejich chování a jednání, vytváření určitých životních postojů k těm druhým, ke společnosti. Tento vliv nevyplývá z toho, zda učitel chce nebo nechce, má či nemá žáka vychovávat, vyplývá ze samotné podstaty dlouhodobých a intenzivních vztahů mezi žákem a třídou, žákem a učitelem. V případě cizinců je proces socializace navíc komplikován procesem integrace do jiné kultury. Je na všech zúčastněných, zda se nový příchozí uzavře ve své etnické komunitě, zda se asimiluje do české společnosti, či zda se integruje a zachová si svou původní identitu a přijme k ní navíc identitu českou.

I když se migrant rozhodne pro svůj pobyt v jiné zemi dobrovolně, jen těžko bez předchozí zkušenosti odhadne všechny překážky, které mu cesta integrace bude klást bez ohledu na jeho schopnosti, intelekt, názory. Stejně tak i hostitelská strana si často neuvědomuje, jak náročný je pro cizince příchod do nové země. Proto se obě strany poprvé často setkají nepřipraveny, bez pochopení a prožitku podstaty termínů jako jsou migrace, kulturní šok, skupinové charakteristiky a dalších. Často si tyto prožitky nedokáží dlouhou dobu předat, vysvětlit si své odlišné výchozí kulturní pozice.

Poznávání jiných kultur nemusí mít za cíl souhlas s těmito kulturami, či přijetí nových hodnot, může však přinést mnoho nových a intenzivních podnětů k zamyšlení, snížit počet nedorozumění, která vyplývají ze vzájemné neznalosti.
Důležitou roli v procesu poznávání by měla hrát právě škola .

Otázky k diskusi ve třídě:

- Kolem sebe slyšíme mnoho charakteristik, kterými jsou označovány různé národnosti, národy. Kdy je toto označování (škatulkování) a zařazování do skupin ke škodě, nebo dokonce nebezpečné? Kdy může být naopak velmi potřebné a užitečné?
- Ocitli jste se někdy v pozici cizince? Pocítili jste někdy nějaké interkulturní rozdíly, nebo alespoň meziskupinové rozdíly? Kdy a proč, za jakých okolností?
- V jakých případech může být ve třídě zprostředkován bezprostřední zážitek interkulturních rozdílů?
- Čím vším nás může obohatit poznávání jiných kultur? Jak?

I.

Z jaké země k nám přijíždějí vietnamské děti?

Kateřina Nováková

A. Rozloha a reliéf

Vietnamská socialistická republika, neboli krátce Vietnam, leží na východním pobřeží poloostrova Zadní Indie, v tzv. Indočíně. Jeho sousedy jsou Čína na severu a Laos a Kambodža na západě. Na východě a na jihu tvoří hranici Vietnamu Jihočínské moře.

Vietnam se rozkládá na území 331 114 km², a jeho rozloha je tedy přibližně čtyřikrát větší než rozloha České republiky. Vietnamci o své zemi rádi říkají, že se podobá vahadlu, na jehož koncích visí koše s rýží, nebo drakovi s hlavou na severu. Našemu střízlivějšímu oku se území Vietnamu může jevit jako písmeno S. V severní a jižní části je země rozlehlá, zatímco ve středu je velice úzká, v nejužším bodě má pouhých 50 km. Kdyby tedy tímto místem vedla slušná silnice, autem bychom Vietnam napříč ze západu na východ překonali za necelou hodinu. Naopak cesta ze severu na jih zabere okolo 30 hodin, protože poledníková vzdálenost nejjižnějšího a nejsevernějšího bodu je 1 600 km.

Kdybychom takto křižovali Vietnam, viděli bychom, že jeho krajina je poměrně rozmanitá. Na dalekém severu a severozápadě bychom narazili na rozlehlá pohoří s horami a kopci často porostlými hustou džunglí a pro většinu lidí zcela nedostupnými. Zde, v pohoří Hoang Lien Son, také leží nejvyšší hora Vietnamu Phan Si Pan o výšce 3141 m. Hornatý ráz krajiny severního Vietnamu narušuje rozsáhlá delta Rudé řeky s jejími přítoky. Její rozloha je sice téměř sedmkrát menší než plocha hor, ale zato je zde soustředěna velká část obyvatel žijících v severním Vietnamu, a tak delta tvoří centrum dění celé severní části země.

Dlouhým pásem středního Vietnamu bychom se mohli vydat novou Ho Či Minovou cestou podél laoských hranic a projížděli bychom pohořím Truong Son, které se táhne celým středním Vietnamem až k rozsáhlým náhorním plošinám Tay Nguyen v jeho jižní části. Na východě prudce spadá do nížiny při pobřeží moře, místy přerušované příčnými pásmy hor. Směrem na jih se náhorní plošiny postupně snižují, pobřežní nížina se rozšiřuje a na samém jihu pak splývá s deltou Mekongu, která se

rozkládá na ploše 60 000 km², a je co do významu pro obyvatele jižního Vietnamu obdobou delty Rudé řeky na severu.

B. Člověk a řeka

Ačkoliv nížiny v povodích řek tvoří pouhou čtvrtinu povrchu Vietnamu, jsou to právě řeky, které udávají rytmus života většiny obyvatel Vietnamu. Řeky pro Vietnamce představují zdroj vody, obživy v podobě zemědělství a rybolovu, důležité dopravní cesty, zdroj elektřiny. Řeky hrály odjakživa zásadní úlohu v životě Vietnamců, a proto se také staly předmětem mnohých legend a pověr. Věnujme tedy dvěma největším a nejdůležitějším vietnamským řekám, Rudé řece a Mekongu, a jejich úrodným a hustě osídleným deltám zvláštní kapitolu.

Rudá řeka (Song Hong) pramení v Číně, protéká severním Vietnamem a vlévá se do Tonkinského zálivu. Lidově je nazývána Song Cai, tj. Velkou řekou, do níž se stékají všechny menší toky. Její delta se před několika tisíci lety stala kolébkou života pravěkých obyvatel této oblasti a také dala vznik dávnému zemědělství. Dnes se delta Rudé řeky rozkládá na ploše 15 000 km², její půda je tvořena úrodnými naplaveninami, a tvoří tak ideální podmínky pro zemědělství, především pěstitelství vodní rýže. A kde jsou ve Vietnamu dobré podmínky pro zemědělství, tam se také soustřeďují obyvatelé a s nimi i hospodářství, kultura a obchod. Není proto divu, že právě zde leží také hlavní město Vietnamu, Hanoj.

Kromě role řeky živitelky, která se v suchých obdobích pomalu a mírumilovně klikatí krajinou a širokému okolí plnému rýžových polí dodává vláhu, má Rudá řeka i druhou, divočejší tvář. Když v pohořích na jejím horním toku nastanou deště, vody poklidné řeky se zvednou a hladina vystoupí do výše až čtrnácti metrů. Vše, co je v dosahu, pak bývá ničeno rozsáhlými záplavami. Ušetřeno by nebylo ani hlavní město, kde v té době řeka dosahuje šíře až tří kilometrů, nebýt vysokých hrází podél jejích břehů, vybudovaných během dvou tisíciletí. Rudá řeka také bývá v této době hodna svého jména – díky obrovskému množství hlíny, kterou s sebou valící se tok strhává, mají vody Rudé řeky výrazně rudohnědé zabarvení.

Budování hrází, na nichž často závisel osud velké části obyvatelstva, proto musely věnovat prvořadou pozornost všechny silné dynastie v dějinách Vietnamu. Dnes je na Rudé řece vystavěno na 3000 km hrází.

Mekong (Song Cuu Long, tj. Řeka devíti draků) nehraje pro Vietnamce takovou historickou úlohu jako Rudá řeka, ve světovém měřítku je však Mekong 12.

nejdelší řekou světa a na jeho vodách závisí až 90 milionů životů lidí žijících podél jeho toku. Mekong pramení v Tibetu a jeho cesta od pramene až k ústí měří 4800 km. Vietnamem protéká pouze velmi krátká část tohoto veletoku, ale zato se zde nachází jeho rozlehlá, a především mimořádně úrodná delta. Stejně jako delta Rudé řeky je delta Mekongu tvořena říčními naplaveninami, které představují výbornou živnou půdu pro pěstování rýže. Při své rozloze 60 000 km² je delta Mekongu největším producentem rýže v celém Vietnamu. Leží zde také největší a nejlidnatější vietnamské město, Ho Či Minovo Město, dříve Saigon.

C. Podnebí a jeho vliv na život obyvatel Vietnamu

Povšimněme si, že hovoříme-li o vietnamských řekách, vždy zdůrazňujeme jejich význam pro pěstování rýže. Vzhledem k tomu, že se přibližně 70% Vietnamců stále živí zemědělstvím, stojí otázka dobré úrody vždy v popředí veškerého zájmu. Vodstvo svými nánosy v nížinách vytváří vhodné podmínky pro zemědělství, druhou zásadní roli při pěstování zemědělských plodin hraje charakter podnebí a přízeň počasí.

Vietnam leží v monzunovém pásmu východní Asie. Jeho počasí ovlivňují dva monzuny, které také udávají rytmus zemědělskému životu. Zimní monzun přichází od severovýchodu v období mezi říjnem a březnem solárního kalendáře a do severního Vietnamu s sebou přináší chladnou a vlhkou zimu. Málokdo by ve Vietnamu očekával mráz, ale právě díky tomuto monzunu se s mrazíky můžeme v severních horách klidně setkat, a pár dní v roce tam občas můžeme vidět i sníh.. V deltě Rudé řeky někdy teplota klesá až na 12ºC. Do jižního Vietnamu zimní monzun naopak přináší příjemné suché a teplé počasí. Druhý, letní monzun vane z jihozápadu a ovlivňuje klima ve Vietnamu od února až května do října solárního kalendáře. Jeho větrné proudy vanou přes Indický oceán, přičemž nasají tuny vlhkosti, kterou pak nechají spadnout na prakticky celé území Vietnamu. Obecně je tedy léto ve Vietnamu velmi horké a vlhké.

Vývoj změn a charakteru počasí ve Vietnamu však nelze příliš zobecňovat. Je to dáno tvarem území Vietnamu, táhnoucího se 1600 km od souřadnice 8º34´ do 23º22´ severní šířky a jeho krajinným reliéfem. Vietnam leží ve dvou podnebných pásmech, tropickém a subtropickém, a proto je podnebí během roku v severní a jižní části země dosti odlišné.

Zatímco severní část Vietnamu leží v mírném subtropickém pásmu, a obyvatelé zde tak mají čtyři roční období, Vietnamci na jihu mají roční období pouze dvě, a to období sucha a období dešťů.

Jak tedy vypadá klimatický rok v severním Vietnamu? Pro svá čtyři roční období sice užívají Vietnamci stejné názvy jako my, jejich roční období se ovšem liší svým průběhem, délkou i datováním. Na rozdíl od nás Vietnamci používají lunární kalendář, kde začátek roku je pohyblivý. Vietnamský Nový rok připadá vždy na některý den v lednu nebo v únoru. Začátek roku je považován za začátek jara. Jaro zde může být velmi příjemné a slunné. Často však bývá poznamenáno tzv. krašany, tj. neustálým a nekonečným mrholením, kdy vlhkost vzduchu dosahuje až 100%. Léto začíná již v dubnu, a jak již bylo zmíněno, bývá velice horké a vlhké. Od července do října bičují Vietnam pravidelně ničivé tajfuny, které zasahují hlavně pobřeží severního a středního Vietnamu. Tato doba je bohatá na srážky, a proto dochází k mnoha záplavám na rozvodněných řekách. Lidem dnes a denně hrozí zkázy způsobené přírodními živly. Severovietnamský podzim většinou netrvá dlouho a často přejde rovnou do chladné, nepříjemné zimy. Zimní teploty v severním Vietnamu v extrémních případech klesají až na 10ºC., což je při vysoké vlhkosti vzduchu velmi nepříjemné. Navíc si musíme uvědomit, že Vietnamci nemají topení a většinou ani utěsněná okna a dveře, a před všudypřítomnou zimou se nelze schovat.

Zima na severu tedy není nijak vlídná, o to příjemnější je však strávit ji na jihu, kde v té době probíhá teplé období sucha, které trvá přibližně od prosince solárního kalendáře a teplota se pohybuje okolo 25 ºC. V dubnu je střídá období dešťů, kdy teploty sahají ke 30 ºC. Prakticky každý den padají krátké, ale zato velmi vydatné srážky. Často tak můžeme být svědky toho, jak jeden pořádný tropický déšť zaplaví během pár minut celé město až po kolena vodou, protože kanalizace není schopná takový příval vody naráz pojmout.

D. Vietnamské obyvatelstvo

Vietnam obývá 82,5 milionu obyvatel, a země se tak řadí na 13. příčku mezi nejlidnatějšími zeměmi světa. Od roku 1975, kdy byla ukončena válka s USA, se počet obyvatel ve Vietnamu téměř zdvojnásobil a předpovídá se, že v roce 2025 bude mít Vietnam přes 105 miliónů obyvatel. Vláda VSR již mnoho let bojuje s rychlým přírůstkem obyvatelstva a snaží se regulovat porodnost. Potřeba dalších pomocníků v zemědělství a touha po synech však Vietnamce stále vede k tomu, aby

plodili potomky. Synům totiž podle dávných tradic připadá povinnost uctívat rodinné předky, tedy udržování nejrozšířenějšího vietnamského „náboženství“ (vyznává jej téměř 100% lidí). Ve Vietnamu sice mohou předky za určitých podmínek uctívat i dcery, ale síla tradic je obrovská, a proto se dodnes často cituje čínská konfuciánská sentence „Mít jednoho syna znamená mít děti, mít deset dcer znamená nemít nic. “ Rozhodujícím činitelem však je skutečnost, že ve Vietnamu neexistuje sociální zabezpečení a rodiče jsou ve stáří odkázáni na péči svých dětí**.**

Z uvedených 82,5 milionu obyvatel tvoří etničtí Vietnamci přibližně 86%. Ostatní obyvatelé jsou příslušníky asi šedesáti dalších národností, z nichž nejpočetnější jsou národnosti Tay, Thai, Khmer, Muong, Číňané, Nung, Hmong a Dao. Průměrná hustota osídlení Vietnamu je 248 obyvatel/km², avšak v horách, kde žije většina menšinových národností (kromě Číňanů, kteří se soustředili především do Ho Či Minova Města), je hustota osídlení výrazně nižší, v některých oblastech je to pouhých 50 obyvatel/km². Naproti tomu v nížinách a deltách, které obývají především Vietnamci, dosahuje hustota obyvatel až 1200 obyvatel/km² (delta Rudé řeky).

Rozložení obyvatel ve Vietnamu je vyjádřeno poměrem jedné čtvrtiny městských obyvatel ku třem čtvrtinám obyvatel žijících na venkově. Při pohledu do přelidněných, hlučných a tepajících velkých měst v deltách, jako je Hanoj (2,7 mil. obyvatel) či Ho Či Minova Město (5,5 mil. obyvatel) se nám může zdát neuvěřitelné, že by městská populace tvořila pouhou čtvrtinu z celkového počtu obyvatel. Tento fakt však koresponduje s tím, že 70% obyvatel ve Vietnamu pracuje v zemědělství, a logicky je proto najdeme právě na venkově.

E. Vietnamské hospodářství

Posledních několik desítek let vietnamské historie je plných válek a zvratů. Nestabilita země se vždy prvotně odrážela na velmi nízké úrovni hospodářství. Podíváme-li se jen velice stručně do minulosti, uvidíme, že celé 20. století se Vietnam zmítal v nepřetržitých problémech a bojích. Na počátku století byl Vietnam francouzskou kolonií a většina jeho zdrojů a potenciálů, ať už přírodních zdrojů, zvěře, plodin nebo lidského potenciálu byla čerpána pro potřeby koloniální mocnosti. Tento trend vyvrcholil v období 2. světové války, kdy francouzská koloniální správa využívala Indočínu (Vietnam, Laos a Kambodža – 3 kolonie Francie v JV Asii) k zásobování japonské armády potravinami i surovinami. Na konci války tak

v severní části Vietnamu (tehdejším Tonkinu) vypukl obrovský hladomor, který byl významným hybatelem dalšího vývoje. Viet Minh, politická strana vedená Ho Či Minem, která usilovala o osvobození Vietnamu od koloniální nadvlády, využila nejen nepřehlednou politickou situaci, která v koloniích nastala na konci války, ale také zoufalé situace lidí a jejich nespokojenosti k tomu, aby vyhlásila v srpnu 1945 nezávislost Vietnamu.

Od roku 1945 až do roku 1954 však Vietnam musel bojovat o svou nezávislost s Francií, která se nechtěla svých držav v JV Asii jen tak vzdát. Válka vyčerpávala zemi po všech stránkách, a to nejhorší mělo teprve přijít. Francie sice svou bitvu o kolonii prohrála, Vietnam však byl rozdělen podle 17. rovnoběžky a v jižním Vietnamu Francouze vystřídal neokoloniální režim, podporovaný USA . Lidový odpor postupně vedl k organizovanému povstání, které se v letech 1963 - 1973 USA pokoušely potlačit známou vietnamskou válkou. Veškerá ekonomika se soustředila především na válečnou výrobu a na produkci rýže v zájmu obrany země.

V roce 1975 válka ve Vietnamu skončila, Vietnamci dosáhli své nezávislosti a sjednotili svou zemi, ale čekal je nelehký úkol: sblížení obou částí země, která byla po 20 let rozdělena a každá část se vyvíjela pod zcela odlišnou správou a ideologií. Jednu věc však měly obě části společnou: byly po válce značně zničené. Velké části země byly zamořeny chemickými defolianty (dioxinem), téměř polovina porostu shořela nebo zanikla, země byla plná nevybuchlé munice a min, ekonomika obou částí byla v troskách a lidé si odnesli těžké fyzické i psychické následky. Vláda sjednoceného Vietnamu, nové Vietnamské Socialistické Republiky, započala proces obnovy země. Na konci 70. let však čelila konfliktu s Čínou a Kambodžou, který pohltil zdroje, které měly být vynaloženy na nákup hnojiv a potravin. V roce 1980 zničila série tajfunů velkou část úrody a vietnamská ekonomika dopadla až na dno. Vláda byla proto nucena urgentně vyřešit nastalou situaci. VSR se stala jednou ze zemí RVHP a stát pokračoval v centralizovaném přídělovém hospodářství z doby války. Zemědělství se sice částečně vzpamatovalo, ale s Vietnamem to šlo i tak od desíti k pěti. Rostla zadluženost země, inflace přesahovala 700%. V roce 1986 proto musela vláda přistoupit k rozsáhlým ekonomickým reformám, zvaným doi moi („nový směr“), jejichž cílem bylo vyřešit ekonomickou krizi v zemi a zvýšit životní úroveň obyvatel. Jádrem politiky bylo zrušení zemědělských výrobních družstev, snížení státních zásahů do sféry obchodu a otevření země zahraničním investicím.

Rolníci získali větší samostatnost a možnost realizace zvykového práva a postupně došlo k liberalizaci obchodu, rozšíření vývozních a dovozních trhů. Byl přijat nový Zákon o zahraničních investicích, který stimuloval investory ke vstupu na vietnamský trh, reformoval se bankovní systém, došlo také k uvolnění zahraničních devizových omezení.

V roce 1995 byla VSR přijata do společenství ASEAN, což znamenalo, že se země rozhodla integrovat svou ekonomiku s ostatními zeměmi jihovýchodní Asie a světovým hospodářstvím. Vstup do ASEANu znamenal vstup do oblasti svobodného obchodování a seznámení s praktikami a normami mezinárodního obchodu.

V letech 1990 – 2000 vietnamské hospodářství zaznamenalo průměrný roční růst 7, 6%. Vietnam postupně reformoval finanční a bankovní systém, investoři museli zápasit s málo transparentní správou financí a investic, neefektivním státním sektorem, byrokracií, ideologií a mohutnou korupcí. V roce 1997 vypukly rolnické nepokoje v provincii Thai Binh.

Vláda na stagnaci ekonomiky reagovala snahou o zvýšení zahraničních investic, postupným uvolňováním dovozu pokusem o integraci do mezinárodních ekonomických struktur. VSR se tak dnes stále více otevírá ostatním zemím a využívá jejich zkušeností a potenciálu. Dá se říct, že ačkoliv se Vietnam stále potýká s řadou problémů, jako je korupce, nedokonalá legislativa, plýtvání přírodními zdroji či špatné hospodaření zejména státních podniků, jeho ekonomika roste a zaznamenává značné pokroky.

F. Hlavní „tahouni“ současného vietnamského hospodářství

Již jsme zmiňovali důležitost zahraničních investic proudících do Vietnamu. Řekněme si ještě, které země jsou největšími investory do VSR. Většina investic do Vietnamu přichází z Asie, a to ze Singapuru, Tchajwanu, Japonska, Jižní Koreji, Hongkongu a Malajsie. Významnými mimoasijskými investory jsou Francie, Holandsko, USA, Rusko, Austrálie a Velká Británie.

Průmysl ve Vietnamu se dnes soustřeďuje na textil, obuv a elektroniku. Velké perspektivy vláda vidí v elektronice, potravinářském průmyslu, petrochemickém a chemickém průmyslu. Expanzi průmyslu však výrazně brzdí zanedbaný stav infrastruktury, kdy většina cest má nezpevněný povrch špatné kvality a v obdobích dešťů je takřka 100 tisíc km silnic nesjízdných. Velmi slabá je i železniční doprava.

Záleží tedy na vládě, jak se s tímto problémem v budoucnu popere, a posune tak svou zemi blíže k vysněným západním standardům.

Tématem číslo jedna vietnamského hospodářství zůstává zemědělství. Ačkoliv jeho podíl na HDP ve Vietnamu v posledních letech postupně klesá, stále se jím zabývají téměř tři čtvrtiny obyvatelstva.

Základem extenzívního vietnamského zemědělství jsou soukromě hospodařící rolníci, kteří využívají pracovní síly svých rodinných příslušníků, a pouze příležitostně, v době sklizně využívají i několika námezdních sil. Tito rolníci se sdružují do různých typů družstev, která jim pomáhají s nákupem osiva, hnojiv, ochranou plodin a zejména s odbytem jejich produkce.

Hlavní zemědělskou plodinou je rýže, která se pěstuje na cca 80 % obdělávané půdy. Pěstování rýže se soustředí převážně do nížin a delt řek. Vietnamci se pěstování rýže věnují již od pradávna a od dob, kdy se jim podařilo alespoň částečně ovládnout vodu z řek a začali vytvářet zavodněná rýžoviště, se vodní rýže stala základní potravinou všech Vietnamců, a tou zůstala až dodnes. V současnosti však rýže dávno neplní pouze úlohu hlavní součásti obživy, ale je především významným vývozním produktem. Vietnam je dnes hned po Thajsku největším světovým vývozcem rýže. Kromě rýže se ve Vietnamu pěstuje ovoce a zelenina, kukuřice, čaj, maniok, cukrová třtina a bavlna, a pro vývoz se Vietnam zaměřuje na pěstování kávy, kaučuku, kešú ořechů a některých druhů ovoce.

Základem živočišné výroby je ve Vietnamu chov prasat a drůbeže a v některých oblastech i chov skotu a buvolů. Nově se Vietnam ve větším měřítku začíná věnovat chovu vodních živočichů, jako jsou sepie, krabi, krevety a ryby. Tito živočichové jsou velmi žádaným vývozním artiklem a navíc 3200 km dlouhé a značně členité mořské pobřeží Vietnamu tvoří pro jejich lov i umělý chov ideální podmínky.

G. Kam se ubírá politická situace ve Vietnamu?

Většina lidí si pod pojmem politického systému Vietnamu vybaví rudé vlající vlajky a transparenty s Ho Či Minem. Pravdou je, že VSR je stále unitární republikou se systémem jedné strany. Vedoucí silou ve státě a společnosti je podle ústavy Komunistická strana Vietnamu a jiné politické strany v zemi neexistují. Nejvyšším státním orgánem a jediným orgánem majícím ústavní a legislativní moc je Národní shromáždění, které volí prezidenta státu a premiéra. Současným prezidentem VSR je Tran Duc Luong, který byl zvolen v září 1997 a po druhé pak v roce 2002.

Ve Vietnamu tedy vládne komunismus, ale není to komunismus, jak jej známe z našich vlastních zkušeností v ČSSR. Vláda již dávno pochopila, že izolovaný vývoj a udržování styků pouze se zeměmi se stejným politickým systémem je neudržitelné, a byla nucena změnit svou zahraniční politiku i vystupování. Vietnam obnovil diplomatické a obchodní styky s USA (Vzpomeňme návštěvu Billa Clintona v Hanoji v listopadu 2000, po níž se USA staly jedním z hlavních obchodních partnerů Vietnamu. Loni jejich vzájemný obchod dosáhl 6,4 miliardy dolarů). K upevnění vzájemných styků sloužilo také letošní přijetí premiéra VSR Phan Van Khaie v Bílém domě. Vietnam má eminentní zájem o vstup do WTO ještě do konce letošního roku, pro který je souhlas USA zásadní.

Díky potřebě zahraničních investic se Vietnam nyní staví otevřeně k dialogům s mnohými zeměmi západního světa.

I politická situace pro Vietnamce se změnila. Lidé dnes mohou podnikat, mohou svobodně cestovat, mají díky internetu přístup k informacím z celého světa. Vietnam tedy od svých původních ideologických zásad značně ustoupil. Bylo by však mylné se domnívat, že Vietnam je dnes naprosto svobodnou zemí. Stále zde má své místo ideologická cenzura, lidé se musí dnes a denně potýkat s korupcí, byrokracií apod.

Ačkoliv nížiny v povodích řek tvoří pouhou čtvrtinu povrchu Vietnamu, jsou to právě řeky, které udávají rytmus života většiny obyvatel Vietnamu. Řeky pro Vietnamce představují zdroj vody, obživy v podobě zemědělství a rybolovu, důležité dopravní cesty, zdroj elektřiny.

Vietnam je 13. nejlidnatějším státem světa. Má 82,5 miliónu obyvatel, přibližně 70% z nich se živí zemědělstvím. Od roku 1975, kdy byla ukončena válka s USA, se počet obyvatel ve Vietnamu téměř zdvojnásobil a předpovídá se, že v roce 2025 bude mít přes 105 miliónů obyvatel. Z uvedených 82,5 miliónu obyvatel tvoří etničtí Vietnamci přibližně 86%. Ostatní obyvatelé jsou příslušníky asi šedesáti dalších národností, z nichž nejpočetnější jsou národnosti Tay, Thai, Khmer, Muong, Číňané, Nung, Hmong a Dao.

Po roce 1986 proběhla pozemková reforma, která dala rolníkům větší samostatnost a možnost realizace zvykového práva, a postupně došlo k liberalizaci obchodu, rozšíření vývozních a dovozních trhů. Byl přijat nový Zákon o zahraničních investicích, který stimuloval investory ke vstupu na vietnamský trh, reformoval se bankovní systém, došlo také k uvolnění zahraničních devizových omezení. V roce 1995 byla VSR přijata do společenství ASEAN. Země se rozhodla integrovat do hospodářství Asijského pacifického regionu a světového hospodářství.

Otázky k diskusi ve třídě:

- Jaké vietnamské potraviny dovážené do ČR znáte?
- Kolik je ve Vietnamu ročních období a v jakých oblastech?
- Proč Vietnamci soustřeďují svá obydlí do povodí řek?
- Jak mohou přírodní podmínky (podnebí, počasí, krajina …) ovlivňovat běžný život člověka?
- Jaké výhody či nevýhody může přinášet vláda jediné politické strany v zemi?

Historie Vietnamu

Ján Ičo

V dějinách Vietnamu nacházíme dvě základní tendence, dva pomyslné vektory, které svým pnutím formovaly tvar a vývoj této země Jihovýchodní Asie. První a dodnes velice mocná síla se projevuje ve vztahu k Číně. Na jedné straně hrozba, ale zároveň i zdroj kultury a inspirace; severní soused Vietnamu byl jeho osudovým průvodcem. Obě země spolu svedly množství zápasů a jako dva haštěřiví manželé, nebo spíš znepřátelení sourozenci, si neradi ustupovali. Je pochopitelné, že v tomto vztahu tahal Vietnam za kratší konec, podobně jako mnoho jiných starých států ležících na někdejším území Číny, na rozdíl od nich si však nakonec vždy, vojensky, nebo diplomaticky, svou severní hranici uhájil. Druhý významný dějinný pohyb bývá označován termínem „pochod na jih“ a začal v 10. století našeho letopočtu. V té době rozvinutá, bohatá a nově osamostatněná čínská kolonie začala vznášet nároky na území ležící dále na jihu. Trvalo však sedm století, než se Vietnam od oblastí kolem Rudé řeky, kde „pochod“ nastal, rozlil až k nejjižnějším výběžkům poloostrova Zadní Indie.

A. Počátky vietnamského státu

Nejstarším historicky doloženým územím, které Vietnamci, nebo-li národ Vietů obývali, je široké okolí Rudé řeky zhruba od poloviny její délky až k deltě. To je ovšem jediné, co lze spolehlivě dokázat, protože skutečný původ vietnamského národa se, stejně jako umístění jeho pravlasti, ztrácí v hlubinách dějin. Badatelé mají k dispozici jen velice málo faktů, o které se lze opřít. Archeologové nacházejí na pobřeží a v horách severního a středního Vietnamu stopy různých pravěkých kultur, u kterých je ale obtížné sledovat kontinuitu k moderním Vietnamcům. Relativně spolehlivě se lze hlásit pouze k bronzové kultuře Dong Son, jejíž otisky, zejména bronzové bubny, nalézáme v severních horách a nížinách. Tato kultura však zasahovala do celého okolí Jihovýchodní Asie, stopy nacházíme v Laosu i daleko uvnitř Číny. Přesto se k ní moderní vietnamská věda hlásí jako k vlastní.

Nejstarším státním útvarem v oblasti dnešního Vietnamu byla země Van Lang, kterou spravovali králové z dynastie Hong Bang. Jak se mnohem později pokusili dokázat konfuciánští učenci, zakladatel státu měl být vzdálený příbuzný čínského boha zemědělství Shennonga (vietnamsky Than nong) a na základě této presumpce

dokonce vypočítali i rok založení dynastie - 2879 před n.l. Dnes se toto datum poněkud střízlivěji klade na počátek doby bronzové. Obyvatelstvo Van Langu tvořilo kromě rozmanitých etnik i 15 kmenů nazývaných Lac Viet a desítky kmenů Au Viet. Na čele mocného státu stál panovník s dědičným titulem Hung, který byl synem Nebes a pozemským vykonavatelem jejich vůle. Státní aparát byl rozdělen do tří základních oblastí, které spravovali civilní úředníci, vojenští velitelé a množství nižších úředníků. Podle tradice vládlo Van Langu 18 králů a poslednímu z nich vyrval moc šlechtic jménem Thuc Phan, zakladatel dynastie Thuc. Šlechtic Thuc Phan, zhrzený žadatel o ruku princezny, porazil v roce 257 před n.l. pomocí kmenů Au Viet a Lac Viet královské vojsko a vyhlásil založení státu Au Lac. Podle záznamu čínského historika Sima Qiana vládl padesát let, ale už rok po jeho smrti se stát rozpadl.

B. Čínská nadvláda

Malý stát zničený ve 3. st. př.n.l občanskou válkou se stal lehkou kořistí generála Tao To (viet. Trieu Da). Tento vojevůdce, kdysi velitel armády prvního čínského císaře Qin Shi Huangdiho, se po smrti svého vládce zmocnil části jeho panství a k své říši, kterou nazval Nan Yue (viet. Nam Viet) připojil bývalý Au Lac. Je zajímavé, že přesto, že se území zmocnil vojensky a svou zemi spravoval z města nedaleko jihočínského Kantonu, jsou k němu pozdější komentátoři velice shovívaví; respektoval prý místní zvyky, zabraňoval násilnostem a dívku z lidu si vyvolil za jednu z manželek. I když šlo v podstatě o zahájení procesu „sinizace“, tj. přejímání čínského způsobu života, které mohlo vést k úplnému pohlcení autochtonní kultury a rozplynutí se obyvatelstva v čínském moři, zdá se, že Tao Toův příklad dokazuje ochotu soudobých Vietnamců, alespoň do určité míry, akceptovat i cizí vládu.

Z hlediska Číny byl ovšem Tao To pouze nechutný uzurpátor části dědictví velikého císaře, který potřeboval zkrotit. Stalo se tak v roce 111 před n.l., kdy císař Wudi porazil jeho vojsko a zabral veškeré území, které k Nan Yue tehdy patřilo. Toto datum se dnes uvádí jako oficiální počátek čínské vlády ve Vietnamu.

Jiao zhi (viet. Giao Chi), jak dobyvatelé oblast nazvali, se na tisíc let stalo součástí čínského impéria. Měnila se jen forma administrativy; od protektorátu ke kolonii a v průběhu několika nepokojných let na vzbouřeneckou oblast. Svrchovanou moc nad kolonií měl guvernér, který obvykle podléhal pouze vzdálenému dvoru. Pokud do hlavního města pravidelně posílal dary, dokázal udržet pořádek, a pokud

v Číně nedocházelo k větším společenským změnám, válkám nebo reformám, guvernér vládl, jako by nespravoval bídnou kolonii, ale některý z čínských států, na které se Říše středu občas rozpadala. O tom, jak vypadala společenská situace ve Vietnamu, často rozhodovaly osobní kvality a dobrá vůle tohoto správce. Historické záznamy i lidová slovesnost znají hodně krutých guvernérů, ale i několik osvícených vládců, kteří budovali cesty, zlepšovali zavlažovací systém nebo napomohli rozvoji škol. Číňané celkem oprávněně domorodcům nedůvěřovali a jen zřídka jim dovolili podílet se na správě. Na druhé straně byl čínský administrativní systém, kde získání funkce záviselo na dosaženém vzdělání, natolik spravedlivý, že získání místa bylo, alespoň teoreticky, umožněno všem nadaným lidem. Vietnamci proto postupně obsazovali nižší úřednická místa v koloniích nebo i v centru říše. Nejvyššího postavení v tomto směru dosáhl Jiang Gongfu (viet. Khuong Cong Phụ, zemřel 805 n.l.), který byl poradcem u císařského dvora. Ke guvernérům, kteří na jedné straně šířili čínskou kulturu, v dobré víře, že je pro svět požehnáním, ale zároveň byli zvídaví a respektovali i cizí svět, patřil zejména Shi Xie (viet. Si Nhiep 137?- 226 n.l.). Uvádí se, že k jeho dvoru, který sídlil v okolí dnešní Hanoje, patřilo i několik indických poradců. Vietnam pod jménem Jiao zhi (později Jiao zhou a An Nan) prožíval období nepokojů i míru. V prvních staletích n.l. se zde pevně zakořenil mahajánový buddhismus, působilo zde i několik konfuciánských učenců, objevili se obchodníci z Indie a Střední Asie. Nejvýznamnější vlny migrantů a s nimi i nová technika, informace a poznatky ovšem přicházely ze severu. Někdy to byly vojenské posádky, jindy uprchlíci na útěku před bídou nebo náboženskou diskriminací, jindy zase vzdělanci a šlechtici, kteří upadli do nemilosti. Přesto se však oblast nestala interní součástí impéria a volání po nezávislosti se ani po deseti stoletích nepodařilo vymýtit. Některé vzpoury; sester Trung (1.st.n.l.), paní Trieu Trinh (3.st.n.l.), nebo Ly Bona (6.st.), zachvátily rozsáhlá území, a na jejich potlačení musely být pokaždé povolány posily. Těžko říct odkud se ve Vietnamcích nabralo tak silné povědomí o vlastní kulturní identitě. Že však bylo jasně vyhraněné a trvající dokazuje i několik dochovaných zakladatelských mýtů a legend, které jaksi „definují“ vietnamský národ ve světě. Následující kapitola popisuje jednu z nejpopulárnějších.

C. Co říká legenda

Jak jsme již zmínili výše, kdesi na počátku vietnamského světa stojí čínský bůh zemědělství Shennung (viet. Than nong), který lidi naučil základním

dovednostem; obdělávání půdy, léčení a různým řemeslům. Tento dálněvýchodní Prométheus spravedlivě rozdělil vládu nad světem svým potomkům a jeden z jeho pravnuků jménem Loc Tuc (Kinh Duong) se stal panovníkem jihu, podle některých verzí i prvním vládcem dynastie Hong Bang. Loc Tuc si vzal za manželku dceru krále vodních draků a z jejich spojení vzešel Lac Long Quan (Dračí král Laků), který pokračoval v práci svého božského předka a lidé si ho pro všechno, co je naučil, velice vážili. Když ho na zemi nebylo třeba, Lac Long Quan sestupoval do vodních hlubin, kde oddechoval. Jednou, když byl pod hladinou, do země vtrhli dobyvatelé ze severu a způsobili lidu veliké utrpení. Dračí král zaslechl nářek obyvatel, vystoupil z vody, pustil se do boje s vetřelci a unesl dceru jejich vůdce. Jmenovala se Au Co a rovněž byla božského původu. Princezna po čase porodila kožený vak, který obsahoval sto vajec, ze kterých se vylíhlo sto synů. Dračí král však početnou rodinu poněkud zanedbával, liboval si v pobytu pod vodou, kam za ním nemohli, a když už Au Co došla trpělivost, sebrala syny, vyhledala chotě a navrhla mu rozchod. Lac Long Quan souhlasil, polovinu potomků usadil na pobřeží a zmizel v moři. Au Co s druhou padesátkou chlapců odešla do hor. Z horalů se stali předkové nejrůznějších národností, které obývají indočínské hory (úsměvná náhoda je, že Vietnam dnes oficiálně registruje něco přes 50 národnostních menšin) a princové z pobřeží založili národ Vietů. Bratři však nikdy nezapomněli na společný původ, a tak si budou lidé z hor a lidé z nížin na věky pomáhat. Je důležité si uvědomit, že tento morální závazek má ve Vietnamu, podobně jako v jiných podobných kulturách Dálného východu, mnohem větší platnost než by tomu bylo třeba v Evropě, kde se už podobné, nostalgicko-didaktické mytologické závazky neberou vážně. Nejeden Vietnamec dodnes zpola vážně tvrdí, že je „potomkem vil a draků“ a se speciálním spojenectvím s horskými národy počítaly snad všechny politické organizace Vietnamců - od feudálů, přes odpůrce francouzského kolonialismu až po komunisty.

D. Rozkvět

Tento a bezpočet jiných podobných mýtů pomáhaly Vietnamcům udržet si živou představu vlastní národní identity a heroického odboje proti severu, která v 10. století pomohla An Nanu získat nezávislost. V té době se v Číně rozpadla skvělá dynastie Tang, správcové provincií byli vyčerpáni neustálým potlačováním povstání i útoků ze sousedních ambiciózních států, a ve vzniklém chaosu se po sérii povstání

vlády zmocnil vojevůdce Ngo Quyen. Generál se následně v roce 939 n.l. vyhlásil prvním panovníkem dynastie Ngo. Konsolidovat moc v novém státním útvaru se však ukázalo mnohem složitější a trvalo dalších sedmdesát let než panovnický rod Lý přinesl dlouhodobý pořádek. Za tu dobu se vietnamský stát, nyní už pod jménem Dai Viet (Velký Viet), naučil základním principům diplomatického jednání a vystupování vůči Číně i dalším státům. Čína ještě několikrát vyslala vojsko, ale nakonec se spokojila s tím, že Dai Viet může vystupovat jako suverénní stát, pokud „nebude působit potíže“ a čas od času pošle císařskému dvoru vhodné dary. Jižní vládce se mohl titulovat „král“, ale označení „císař“ bylo vyhrazeno pro Číňana (aby prestiž vietnamského dvoru moc netrpěla, používal titulu „císař“ vietnamský vládce při jednání s cizinci). Dai Viet si musel poradit i s novým nebezpečím, s hinduizovaným královstvím Čampa, které tehdy drželo část středu a jihu dnešního Vietnamu. Když byl sever ještě součástí čínského impéria, Čamové na něj občas zaútočili, ale když to zkusili i po osamostatnění, vietnamský panovník Le Hoan jim to v roce 982 krutě oplatil zničením hlavního města Indrapura. Takto začal „pochod na jih“, proces, který byl v zárodku mnohých odstředivých tendencí a pozdějších napětí mezi severem a jihem Vietnamu.

Vládcové dynastie Ly spravovali Vietnam více než 200 let; od roku 1010 do 1225. Na piedestal moci je původně dosadil vlivný buddhistický klérus a panovníci se hlásili k silnému národnímu povědomí, ale v praxi používali instituce a formy správy založené ještě Číňany. Konfucianismus se postupně stal hlavní státní ideologií a byl praktikován i čínský systém výběru státních úředníků na základě zkoušek. Zpočátku mohli služby v státních úřadech vykonávat jen příslušníci šlechty, později bylo toto právo přiznáno většině mužů. Podobně systém vzdělání převzal severní model a hlavním tématem výuky zůstalo studium klasických konfuciánských děl. Vietnamská společnost pochopitelně nezůstala jen při napodobování. Pod vrstvou vyšší šlechty, která nanovo objevovala kouzlo starověké kultury a holdovala čínskému myšlení a módě, se rozvinuly i původní formy výrazu. Vysokého stupně dosáhlo například umění inkrustace - zdobení předmětů perletí.

I v době dynastie Ly patřili ve Vietnamu vlastníci půdy z veliké části k příslušníkům vznešených rodin, kteří zaměstnávali tisíce sluhů. Existovala však i vrstva farmářů s vlastní půdou, obvykle pod ochranou mocných monarchů, kteří určovali maximální velikost území patřící feudálům a tento jejich majetek občas přerozdělovali. Vietnamské hospodářství sice nebylo založeno jen na zemědělství, v

celé oblasti se uskutečňovaly regionální trhy, vyrůstala centra obchodu a řemesel, ale Vietnam se nikdy nestal primárně obchodním státem ani nijak výrazněji nezasáhl do mezinárodních obchodních cest, byť přes něj od dávných dob vedly.

Z rukou dynastie Lý moc pokojně přešla k rodu Tran. Nejtěžší zkouškou pro novou dynastii se pak stala obrana země před mongolskou invazí. Po třech krvavých válkách ve druhé polovině 13.st. uhájil Vietnam úspěšně svou nezávislost, což pochopitelně nesmírně zvýšilo sebevědomí jeho obyvatel. Největší hrdinové odboje, Tran Hung Dao, Tran Nhan Tong a další, se zařadili do panteonu nesmrtelných duchů, kteří jsou uctíváni dodnes. V předmoderní historii se Čína odhodlala už jen k dvěma dalším útokům: v roce 1407 a 1778. V patnáctém století se vládnoucí čínská dynastie Ming pokusila využít nespokojenosti části obyvatelstva s reformami, které zaváděl vládnoucí rod Ho, a v osmnáctém století požádal Číňany o pomoc neúspěšný kandidát na trůn. Vietnam byl uznávaným a mocným státem, který si dokonce mohl dovolit udělovat investituru panovníkům Laosu a Kambodže. Kdysi mocná říše Čampa, o které už byla řeč, nevydržela soustavný nápor a neustále se zmenšovala, až byla nakonec úplně pohlcena. Za oficiální zánik Čampy se považuje rok 1471, kdy bylo zničeno její další hlavní město Vijáya. Některá malá území však odolávala až do 18. století. Ještě než zničil Čampu, narazil Vietnam na dalšího soupeře: na Khméry, kteří kdysi ovládali širokou deltu Mekongu. V 16. století však kdysi mocná říše měla svůj zenit už dávno za sebou, a tak nekladla výraznější odpor. Vietnamci při svém „pochodu na jih“ prokázali značnou houževnatost i velikou vynalézavost. Nová území získávali vojensky, ale i obratnou politikou. V roce 1307 si například vyžádali dvě provincie jako svatební dar za princeznu, kterou provdali za čamského krále. Jindy do oblasti umístili nepohodlné skupiny a nechali tíhu bojů na nich. Na dobytých územích stát zřizoval polovojenské osady, chudým novousedlíkům uděloval daňové výhody a všemožně je podporoval při získávání orné půdy.

E. Úpadek

Od roku 1428 vládla ve Vietnamu dynastie Pozdní Le. Její vládci prosluli jako osvícení a humánní panovníci; zakladatel Le Loi třeba na radu svého poradce Nguyen Traie ušetřil životy desítek tisíců zajatých Číňanů. Jeho potomek Le Thanh Tong reorganizoval státní správu a armádu, sestavil moderní zákoník (tzv. Hong Ducův kodex z roku 1483 přiznával např. značná práva ženám), a s oblibou se věnoval poezii. Od 16. století však skutečnou moc v zemi vykonávali mocné

šlechtické rody a králové Le se stali pouhými loutkami. Občanská válka nakonec Vietnam rozdělila na několik částí. Na severu vládl rod Mac a později Trinh, v jižní části se usadil rod Nguyen. Konfliktem nejvíc trpěly hraniční oblasti na severu středního Vietnamu. Celé vesnice byly srovnány se zemí, periodicky propukal hladomor. Nakonec z klání vyšel vítězně rod Nguyen. Aby posílili své hospodářství a získali potřebnou převahu nad protivníky, zintenzivnili Nguyenové tlak na jih, posílili armádu a výrazně podpořili hospodářskou výměnu na svém území. Upevnit jejich úspěch mohl, i zatím ne zcela prozkoumaný, faktor blahodárného vlivu interakce jiných kultur. Nezapomínejme na pozůstatky jižních hinduizovaných států, od dávných dob se v oblasti objevovali arabští a později evropští obchodníci. Taková výměna často vede k hospodářskému a kulturnímu užitku. To však neznamená, že by se Jih nějak zásadně zpronevěřil svému kulturnímu dědictví. Instituce na jihu i na severu byly prakticky totožné, lidé mluvili stejným jazykem, vyznávali stejné hodnoty a každý ambiciózní vládce toužil po opětovném sjednocení. K tomu došlo až koncem 18. století. Moc severních i jižních vládců (a posléze i čínskou armádu) zlomili povstalci vedeni třemi bratry z Tay Son a po následné kruté válce se v roce 1802 princ Nguyen Anh vyhlásil vládcem sjednoceného Vietnamu. Císaři Nguyen, kteří, jak jim je často vytýkáno, razili nemoderní politiku a hlásali návrat k starým konfuciánským hodnotám, už byli po uši zapleteni do evropských intrik. Správně se uvádí, že konzervatizmus a pronásledování křesťanů bylo pokusem o obranu před vlivem západu.

F. Evropané

Evropané se v Indočíně objevili už v dávných dobách. Vzpomeňme na čilou kulturní výměnu v čínské kolonii Jiao zhi. Přes oblast prý projelo i římské poselství čínskému císaři. Byl tu také Marko Pólo, když v službách Kublajchána cestoval na Srí Lanku. První větší skupinou však byli pravděpodobně až Portugalci v 16. století, kterým šlo, jakož i všem ostatním, primárně o vstup do Číny. V těsném závěsu za obchodníky přicházeli misionáři. V této době byl Vietnam rozdělen a panovníci severu i jihu se Evropany pokoušeli manipulovat pro své vlastní zájmy. Po Portugalcích přicházeli další a tak v jednu chvíli bojovali Trinhové holandskými zbraněmi proti portugalským žoldákům ve službách Nguyenů. Některá knížata si však svůj vstřícný přístup posléze rozmyslela. Zákaz vstupu dostal například jezuita Alexandre de Rhodes, nejvýznamnější z autorů přepisu vietnamštiny do latinky,

kterého se používá dodnes. Mezi jezuity, kteří v 18. století působili ve Vietnamu, bylo i několik Čechů; Jan Koffler, Karel Slamenský aj. Evropané měli prsty i v konečném vítězství prince Nguyen Anhe. Francouzský biskup Pierre Pigneau de Behaine pro něj najal armádu španělských a francouzských žoldnéřů a s jeho synem navštívil i francouzský dvůr. Pochopitelně, nic nebylo zadarmo, a tak potomkové prvního císaře poslední dynastie zdědili nesnesitelné břímě dluhů. Francie, která se v oblasti nejvíce angažovala, tento závazek posléze šikovně využila jako základ ke kolonizaci Vietnamu. Panovníkům postupně vnutila několik „dohod“, v několika bojích zničila císařské vojsko a Dohodou o Protektorátu (1883) zemi rozdělila na tři části: Tonkin (sever) Annám (střed) a Kočinčinu (jih). Rozdělení Vietnamu se ukázalo velice praktické; zpočátku měl dvůr pocit, že přichází jen o jednotlivá území, nikoli o celou zemi, oddělené administrativní celky bylo možno efektivněji spravovat a v neposlední řadě se v myslích domorodců posiloval pocit, že jsou obyvateli různých zemí. Celkově se tak politický potenciál Vietnamců výrazně oslaboval. S tímto posledním principem pak politici úspěšně manipulovali i v následujících dobách.

G. Vietnam kolonií

Zhodnotit působení Francie v Indočínské kolonii je velice těžké. Guvernér Francouzské Indočíny (kromě tří části Vietnamu do ní patřil i Laos, Kambodža a přístav v Číně) sídlil v Hanoji, kterou proměnil na výstavní město s nádhernou architekturou a parky. Na opačném pólu bylo děsivé peklo lomů a hutí v severních horách a kaučukových plantáží na jihu. Zavedení latinky pro přepis vietnamštiny později výrazně přispělo k zvýšení gramotnosti obyvatelstva, na druhou stranu nešetrný přístup Francouzů napáchal na vietnamské kultuře nenapravitelné škody. Evropané oficiálně ponechali instituci císaře, který vládl ze svého sídla v Hue. Ovšem dávali na něj veliký pozor; několikrát docílili toho, že byl korunován nezletilý a lehce ovlivnitelný chlapec, a pokud se jim chování panovníka přece jen vymklo z rukou, deportovali ho do Alžíru nebo na ostrov Réunion. Zárodky hnutí za nezávislost proto kvasily v jiném prostředí: mezi chudou inteligencí, nacionalisty a později komunisty. Odboj v koloniích se Francouzům dařilo potírat - velikou ranou byly represe po potlačení povstání v Yen Bai (1930), při kterých byl popraven i vůdce nejsilnější nacionalistické strany Nguyen Thai Hoc. Ukázalo se, že mnohem efektivnější zdroj volání po nezávislosti pochází od Vietnamců žijících v zámoří. Několik nadaných mladíků se totiž dostalo na studia do Francie a i na bojištích první světové války

bojovalo přes 100 000 Vietnamců. Nejúspěšnější z antikolonialistů byli posléze komunisté, kterým se podařilo skloubit frustraci a naděje nejchudších mas, spojit komunistickou ideologii s nacionalismem a úspěšně zorganizovat ozbrojený odboj. Nejvýznamnější postavou tohoto procesu byl neúnavný agitátor a posléze největší vietnamská kulturní ikona - Ho Či Min. „Otec moderního Vietnamu“ v mládí jako francouzský námořník navštívil množství států, pracoval v Londýně, Paříži, Moskvě, byl zajat v Číně, vydával časopisy a organizoval politické strany. Pro vietnamské komunisty je dodnes jednou z největších postav světového hnutí a ani ti ostatní mu neupírají zásadní roli, kterou sehrál při formování státu a v boji za nezávislost. Francouzská moc však byla příliš silná: komunisty podnícené povstání na jihu v roce 1940 bylo krutě potlačeno a stranická základna téměř úplně zničena. Komunisté se k moci dostali až tragickým obratem dějin, který způsobilo hitlerovské Německo. Když nacisté v roce 1940 dobyli Francii, orgánům v kolonii bylo nařízeno spolupracovat s Japonskem, které je pro své větší pohodlí ponechalo bohatou kolonii spravovat. Jediná relevantní partyzánská organizace byla, z velké části komunistická, Liga pro nezávislost Vietnamu (Viet Minh). Jako takovou ji dokonce podporovala i OSS - tajná služba USA a předchůdkyně CIA. Když se pak ke konci války japonská moc v kolonii, kterou správci důmyslně vydrancovali a vyhladověli, začala hroutit (Japonci v záchvatu paniky zajali všechny Francouze), komunisté využili vznikající mocenské vakuum, obsadili strategické pozice a chopili se moci v jednotlivých administrativních střediskách. Ho Či Min přikročil k rychlé reorganizaci a posílení hospodářství osvobozeného Vietnamu.

H. V roce 1945 nepřichází mír

Mezitím se na Postupimské konferenci dohodlo, že Japonce kapitulující v Indočíně na sever od 16. rovnoběžky nahradí Čína, a na jih od ní Británie. V příchodu čínských vojsk však Vietnamci vzhledem na historickou zkušenost viděli katastrofu a nikdo nepochyboval ani o hrozbě z jihu. Když Britové dorazili na místo, osvobodili zajaté Francouze a ti se hned dali do práce, tj. opětovného nastolení kolonie. V září do Saigonu přijel generál Leclerc a vyhlásil: „Přišli jsme si vzít, co je naše.“ Číňané se sice stáhli, ale od roku 1946 se Vietnam ocitl v táhlé válce s Francií. Oproti předchozímu století se však situace radikálně změnila. Francouzům nepomohla ani finanční a později i vojenská pomoc USA. Relevantní nebyl ani poměr padlých v neprospěch domorodců. Francouzi museli vždy znovu bojovat o ty samé

pozice. Kontrolovali sice veliká města, ale v džungli nebylo bezpečno. Vládli přes den, ale v noci prohrávali. Mnohem více než modernější zbraně totiž Vietnamcům pomohlo sebevědomí, které probudily národní a komunistické síly. Po katastrofální porážce u Dien Bien Phu (květen 1954), která otřásla i zbylou podporou francouzské veřejnosti, byly v Ženevě zahájeny mírové rozhovory.

Po dvou a půl měsících se obě unavené strany dohodly na kompromisním řešení. Francouzi znechuceni tvrdohlavým odporem odtáhli a komunisté na pokraji úplného vyčerpání sil složili zbraně. Z organizačních důvodů byl Vietnam opět rozdělen; za hranici byla stanovena řeka Ben Hai na 17. rovnoběžce. Do 300 dní se měli na jih od ní stáhnout Francouzi, nacionalisté a všichni, kdo si přejí zůstat s nimi - šlo především o početnou katolickou komunitu - na severu pak své pozice začali budovat komunisté. Po uplynutí lhůty se měli uskutečnit společné volby. Tento předpoklad se ukázal utopistický, k volbám už nedošlo a demarkační linie se stala státní hranicí.

I. Vietnamsko-americký konflikt

V boji za nezávislost se dokázaly sjednotit různé společenské síly, ale když šlo o uspořádání státu, projevily se rozdíly. Je lehké sklouznout k zjednodušování, ale v zásadě platilo několik faktů: komunisté trvali na sjednocení obou polovin země pod společnou ideologií, demokratická hnutí odmítala akceptovat vládu jedné strany, katolíci se obávali represí a bohaté a vlivné rodiny ztráty jmění. Do toho se, jak už to bývá, zamíchaly ambice jednotlivců a fanatiků na obou stranách. Zatímco se Severní Vietnam za pomocí zahraničních soudruhů proměňoval v komunistickou zemi se vším, co k tomu patří: znárodňováním majetků, státem řízeným hospodářstvím a přímočarou ideologickou kampaní, demokratizující změny na Jihu se stále více podobaly frašce: byly manipulovány volby, protežovány nebo pronásledovány náboženské a zájmové skupiny, měnily se metody i politika vlády. Oba útvary, nyní už suverénní státy, se navíc vzájemně míchaly do svých interních záležitostí. Na popud „volání lidu“ v roce 1959 Severní Vietnam přistoupil k prakticky otevřené kampani proti Jihu. K neštěstí dále přispělo, že západní světová veřejnost začala v tomto sporu rozeznávat projev studené války. Prezident Jižního Vietnamu Ngo Dinh Diem několik let požíval (ale pro množství chyb a přehmatů nakonec ztratil) podpory Spojených států amerických.

Fotografie buddhistických mnichů, kteří se na protest proti Diemovému režimu veřejně upálili, obletěly celý svět a rozhořčily civilizaci nezvyklou tak krutým pohledům. Americká pomoc, zpočátku v podobě prostředků a poradců, se postupně měnila na přímé vysílání pěchoty. Hlavním realizátorem zájmů Severu v Jižním Vietnamu byla Národní fronta osvobození (NFO), Američany nazývaný „Charlie“ nebo „Vietkong- Vietnamští komunisté“. Aby zničily jeho hospodářský základ, zahájily USA od roku 1964 bombardování Severního Vietnamu. Konflikt, v mnohém podobný První Indočínské válce s Francií, však uvízl na mrtvém bodě. Armáda Jižního Vietnamu ztrácela morálku a nechávala válčit bělochy. USA zasazovaly svými ničivými nálety strašlivé rány severovietnamskému hospodářství, ale to se i díky pomoci z Číny a Ruska nepoddávalo. Aby zabránili partyzánům schovávat se, zničili Američané obrovské plochy džungle chemickými posypy, z taktických důvodů dokonce vstoupili do Laosu a Kambodže. Hraniční pásmo ve Středním Vietnamu se v neustálých bojích měnilo na apokalyptickou zemi. Utrpení, které obyvatelstvu cizinci způsobovali, vyvolávalo rostoucí nenávist a také americká veřejnost, která měla poprvé v historii příležitost sledovat válku v přímém televizním přenosu, ztrácela víru v její oprávněnost. Za bod zlomu se považuje rok 1968, kdy NFO za cenu velikého vypětí sil a strašlivých ztrát rozpoutala tzv. Ofenzivu Tet. Posléze začal prezident Nixon organizovat postupný odchod pěchoty, a aby ho neklasifikoval na potupnou porážku, byl tento tah krytý eskalací bombardování Severu. Mírové rozhovory vedeny Henrim Kissingerem a Le Duc Thoem sice začaly, trvalo však ještě několik let, než byla v Paříži podepsána dohoda. Do roku 1973 ve Vietnamu oficiálně zahynulo 58 183 amerických a 223 748 jihovietnamských vojáků. Na území Indočíny spadlo více tun munice než na celý svět po dobu druhé světové války. O život přišlo více než 4 miliony civilistů. Jižní Vietnam odchod Američanů dlouho nepřežil, podlehl tlaku ze Severu a v roce 1976 byla vyhlášena sjednocená Vietnamská socialistická republika.

J. Moderní Vietnam

Proces sjednocování dvou států s odlišnou administrativní a správní organizací byl dlouhý a komplikovaný. Sever ještě několik let plně nedůvěřoval Jihu a tak na strategická místa dosazoval vlastní kádry, kteří zase dostatečně nerozuměli své práci. Vyvstal problém se začleněním množství vojáků do mírového společenství. Komunisté organizovali „nápravně-výchovné“ tábory, kde drželi desítky

tisíců obchodníků, intelektuálů, umělců, křesťanských a buddhistických kleriků. Jihočínské moře se na několik let zaplnilo uprchlíky. Jedna z antikapitalistických kampaní v roce 1978 dolehla na bohaté čínské obchodníky v okolí Saigonu (přejmenovaného na Ho Či Minovo Město). Když se objevily tisíce čínských uprchlíků, vztahy se severním sousedem se jen zhoršily. Mezitím Vietnam zareagoval na provokace vůdce Rudých Khmerů Pol Pota, který v domovské Kambodži již několik let masakroval obyvatelstvo. Vietnamské síly v krátké kampani obsadily celou zemi a v hlavním městě Phnom Penhu ustanovily prohanojskou vládu. Čína však v tomto kroku viděla vážnou provokaci a začátkem roku 1979 svedla s Vietnamem krátkou hraniční válku. Vietnam stáhl své síly z Kambodže až v roce 1989 a od té doby, poprvé od skončení druhé světové války, není s nikým v konfliktu.

Výrazným krokem k zlepšení společenské situace ve Vietnamu byly hospodářské reformy Doi Moi započaté v roce 1986, kdy byl za předsedu strany zvolen proreformní Nguyen Van Linh. Demokratické změny v Rusku a východní Evropě o tři roky později sice nebyly vnímány pozitivně, reformní tendence však ve Vietnamu zůstala. Uvolnění obchodu a zlepšení mezinárodních vztahů umožnilo Vietnamu vyšvihnout se natolik, že se o něm ještě začátkem devadesátých let mluvilo jako o dalším „asijském tygru.“ V roce 1991 premiér Vo Van Kiet navštívil Peking a o rok později mu kolega Li Peng návštěvu oplatil. Zlepšily se i vztahy s USA, v roce 1994 Amerika zrušila ekonomické embargo, čímž Vietnamu umožnila zapojit se aktivněji do světového obchodu. S pozitivní reakcí se setkala i návštěva amerického prezidenta B. Clintona v roce 2000.

Dnes, 30 let po pádu, nebo osvobození Saigonu, je Vietnam jednou z mála komunistických zemí na planetě, zemí s dlouhou tradicí válek. Odvolávajíce se k dějinám, jsou Vietnamci hrdí, že se dokázali ubránit nejmocnějším státům světa: Francii, USA, Japonsku a Číně i Mongolsku - z toho také pramení určitý pocit výjimečnosti ale také zaraženosti, když se nesetkávají s pochopením. Svůj svět si podle vlastních představ uspořádali v bolestném procesu za cenu nesmírných obětí, a tak není divu, že se k některým idejím euro-amerického globálního společenství chovají s přezíravou ostražitostí.

Na jedné straně představovala Čína pro Vietnam trvalou hrozbu, ale zároveň byla i zdrojem kultury a inspirace; severní soused Vietnamu byl jeho historickým osudovým průvodcem.

Nejvýznamnější postavou moderního Vietnamu byl neúnavný revolucionář a později první prezident - Ho Či Min. Pro vietnamské komunisty je dodnes jednou z největších postav světového hnutí, a ani ti ostatní mu neupírají zásadní roli, kterou sehrál při formování státu a v boji za nezávislost

Do roku 1973 ve Vietnamu oficiálně zahynulo 58 183 amerických a 223 748 jihovietnamských vojáků. Na území Indočíny spadlo více tun munice než na celý svět po dobu druhé světové války. O život přišlo více než 4 miliony civilistů. Jižní Vietnam odchod Američanů dlouho nepřežil, podlehl tlaku ze Severu a v roce 1976 byla vyhlášena sjednocená Vietnamská socialistická republika.

Otázky k diskusi ve třídě:

1. Dokážete si představit, v jakých všech rovinách se projevila tisíciletá čínská nadvláda nad Vietnamem?
2. Napadá vás, co přinesli do Vietnamu Evropané?
3. Kdo vládl ve Vietnamu za druhé světové války?
4. Jaké státy či mocnosti válčily ve 20. století na území Vietnamu?
5. Víte něco o vietnamsko-americkém konfliktu? Jaké výhody a nevýhody měly USA při této válce oproti vietnamskému protivníkovi a naopak?

Vietnamská literatura

Petr Komers

A.Výsadní role klasické čínštiny

Nemusí nás překvapovat, že ve Vietnamu se po celá staletí psala literatura hlavně česky. Klasická čínština byla, podobně jako v Evropě latina, jazykem vzdělanosti a měla punc vysoké kultury. Však také v dějinách české literatury najdeme řadu zásadních děl, která byla napsána latinsky, počínaje *Kosmovou kronikou* ze 12. st. a konče několika spisy Komenského a Balbínovou *Obranou jazyka slovanského, zvláště českého* ze 17. st.

Nejstarší literární texty napsané na území Vietnamu česky pocházejí z 11. století. V té době tu však už dávno měla čínština pevnou pozici: vždyť až do r. 939 spadal severní Vietnam pod čínskou administrativní správu. Z 1. tisíciletí n. l. se však české texty dochovaly pouze z tesaných nápisů na kamenných stélách. (V jižním Vietnamu pro změnu vznikaly zhruba v téže době stély s nápisy v čamštině, jazyku tamějšího Čamského království.) V náročném, téměř tropickém podnebí přežily bohužel jen texty zaznamenané do kamene, který mohl odolat času.

Stěží je ovšem můžeme označit za literaturu ve vlastním slova smyslu. O nejstarší dochované literatuře tak můžeme opravdu hovořit až v souvislosti s vládou dynastie Ly (1010-1225). Právě z té doby nám zůstala řada – většinou jednotlivých – básní buddhistických mnichů. Byly psány nejen česky, ale také po vzoru české poezie.

Ostatně česká kultura určovala formu, estetiku i náměty vietnamské literatury ještě v dalších staletích. Důležitou roli sehrály myšlenkové proudy konfucianismus a buddhismus, rovněž převzaté z Číny v době českého područí. Právě za vlády dynastie Ly byl po českém vzoru povýšen kult Konfucia na oficiální a byl postaven Chrám literatury (1070). Pět let nato pak vznikla Královská akademie a byly zavedeny úřednické zkoušky jako v Číně samé – jimi následně procházela značná část vzdělanců a literátů. Paralelně však vznikala i literatura buddhistická, rovněž psaná v čínštině.

Literatura psaná v klasické čínštině vznikala až do počátku 20. století, kdy se konaly poslední úřednické zkoušky podle tradičního vzoru. Za spíše kuriózní se dá považovat skutečnost, že významný politik a myslitel Ho Či Min (1890-1969) napsal své slavné verše z vězení v klasické čínštině ještě ve 40. letech 20. století. Psal je ovšem v době svého uvěznění v Číně (1942-1943). V českém překladu vyšly dokonce dvakrát, dostupnější jsou v převodu Vladimíra Korčáka a Iva Vasiljeva (Ho

Či Min: Deník z vězení. Odeon, Praha 1985); v současnosti se dokonce chystá reedice této knížky.

B. Klasická literatura ve vietnamštině

Klasická čínština měla přinejmenším do 15. století v literární tvorbě postavení přímo monopolní, ale postupně jí stále více konkurovalo vlastní vietnamské písmo, zvané „jižní znaky“. Šlo o složité znakové písmo odvozené ze znaků čínských pro zápis vietnamštiny. Prokazatelně začalo být užíváno nejpozději ve 13. století, tj. za vlády dynastie Tran (1225-1400). Na literárním významu však začalo nabývat až od počátku století patnáctého díky králi Ho Quy Lymu (formálně vládl jen 1400-1401), který jeho používání začal propagovat. Důležitý praktický krok k nástupu skutečně domácí, vietnamské literatury však učinil hlavně učenec Nguyen Trai (1380-1442). Tento výjimečný humanista patří k nejvýznamnějším osobám vietnamských dějin nejen jako literát (psal ve vietnamských znacích i čínsky, dochovala se řada básnických i prozaických textů), ale též jako vynikající válečný stratég, jenž významně přispěl k odchodu čínských okupantů ze země: mingská vojska ovládala zemi sice jen v letech 1414-27, avšak stihla při tom mj. i zničit obrovské množství starších vietnamských literárních památek. Nejznámějším textem Nguyen Traie je *Velké prohlášení o vítězství nad Mingy* (1428), dodnes ve Vietnamu chápané jako svého druhu deklarace národní nezávislosti, přestože bylo napsáno v čínštině. Nguyen Trai nicméně napsal i řadu děl v národním jazyce, ve vietnamských jižních znacích, a jeho důležitého příkladu následovali posléze také další.

Třebaže se také v následujících staletích objevilo pár vynikajících literátů (za všechny jmenujme encyklopedického učence Le Quy Dona, 1726-1784), můžeme v našem shrnutí bez velké újmy přeskočit až na přelom 18. a 19. století. Toto období je považováno za jakýsi zlatý věk vietnamské literatury, dobu, kdy vznikla vůbec nejslavnější vietnamská díla. Přispěl k tomu do značné míry i nástup nové královské dynastie Tay Sonů v r. 1788. Její první panovník, Nguyen Hue (pod královským jménem Quang Trung vládl v letech 1788-1793), pocházel z lidových vrstev a pomohl prosadit vietnamštinu na krátko dokonce i do tradičních úřednických zkoušek. Každopádně v té době vůbec poprvé ve vietnamských dějinách začala hrát vietnamština v literatuře prim.

Období konce 18. a první poloviny 19. století se zapsalo do vietnamské kultury jako zlatá éra literatury. Byla to především doba významných veršovaných děl. Je přitom zajímavé, že próza se ve Vietnamu začala prosazovat teprve ve 20. století, a poezie se vlastně až dodnes těší u Vietnamců neobvykle velké oblibě. Tehdy vznikl také nejslavnější text vietnamské literatury vůbec, román ve verších nazvaný *Kieu*, podle jména hlavní hrdinky. Jeho autor Nguyen Zu (1765-1820) je dodnes považován za nedostižný vzor. Epos *Kieu* se někteří lidé učili i nazpaměť, a také

v současnosti znají starší generace, ale též mladí studenti celé jeho pasáže. Malíři a další výtvarní umělci si oblíbili celou řadu scén z *Kieu*: nejen že text byl bezpočtukrát ilustrován, ale četné motivy se donekonečna objevují např. na tradičních lidových dřevořezech a některé výjevy jsou doprovázeny ustálenou ikonografií. Podle eposu se dokonce někdy také věští. Kieu byl přeložen do řady jazyků, včetně češtiny. V roce 1958 jej vydalo v básnickém překladu Gustava Francla nakladatelství Lidová demokracie pod názvem *Kieu – národní vietnamský epos*. (Jde o překlad z francouzské verze.)

Protože epos *Kieu* má v rámci vietnamské literatury takový význam, řekněme si o něm pár slov. Hlavní hrdinka, krásná a nadaná dívka Kieu, žije poměrně spokojený život se svou sestrou Van a s rodiči. Zamiluje se do mladíka Kima, s nímž si slibuje věčnou lásku. (Podle jmen těchto tří postav se také někdy hovoří o eposu Kim-Van-Kieu.) Rodina Kieu však upadne do dluhů, a dívka oddaná svým rodičům svolí k sňatku, který je vysvobodí z finančních potíží. Osud ji tak vytrhne nejen z rodiny, ale i z náruče milovaného Kima. Aby toho nebylo málo, ukáže se, že nebyla provdána do řádného manželství, ale v podstatě prodána do veřejného domu. Celý další příběh líčí její následná utrpení, pokusy o sebevraždu i o útěk. Pronásledují ji samá neštěstí, naráží jen na samé darebáky, kteří ji chtějí zneužít či na ni nevraží. Nakonec se jí podaří uchýlit se do buddhistického kláštera, kde se chce oddat duchovnímu životu. Právě tam se po dlouhých letech znovu setká se svou ztracenou láskou, Kimem, a nakonec najde znovu i svou rodinu. Závěr tak naznačuje, že dobré skutky bývají odměněny, někdy už na tomto světě. Příběh nešťastné dívky má mj. i výrazný psychologický i citový rozměr a dokáže vietnamské čtenáře dojímat dodnes. Snad stojí za to podotknout, že pro vietnamskou poezii obecně je typická určitá záliba v sentimentálnosti; to by snad ještě nebylo tak překvapivé, je však třeba vědět, že do značné míry tento důraz na citovost dominuje i v próze a jiných uměních (film, hudba). Jestliže u *Kieu* je evropský čtenář ještě schopen na tuto notu přistoupit, naopak např. současná populární vietnamská hudba působí často na západní posluchače až přecitlivěle, ba kýčovitě.

Celý epos je psán velmi poetickým jazykem, který ve vietnamštině působí přitom velmi stručně (střídají se tu totiž šesti- a osmislabičné verše, což je typická forma i ve vietnamské lidové poezii). Nguyen Zu se inspiroval nejen vysokou literaturou, ale také lidovými písněmi a jazykem – také proto se jeho dílo těšilo a nadále těší velké oblibě i v nejlidovějších vrstvách. Jakýkoli pokus o překlad tak hutného textu vyznívá poněkud mnohořečně, a tak je tomu i v převodu do češtiny. Přesto jde o dílo tak zásadní, že se bez něj žádný výklad o vietnamské literatuře neobejde.

Kromě *Kieu* vznikly ve zmíněném období i další populární romány ve verších, přičemž tvůrci řady z nich zůstali anonymní. To je např. případ románu o dřevorubci

Thach Sanhovi, jehož převyprávění můžeme najít v nedávno vydané sbírce vietnamských pohádek *Dračí král* od Petry Müllerové (vyd. Dauphin, Praha a Podlesí 2001). Kromě epické poezie vzniklo na přelomu 18. a 19. století také nemálo děl lyrických. Velmi originální verše psala básnířka Ho Xuan Huong (konec 18.-začátek 19. stol.). Zůstala po ní malá sbírka zhruba 50 básniček satirického a veselého ladění, které udivují svou osobní otevřeností a četnými narážkami na věci erotiky. Jde o překvapivě odvážné dílko na svou dobu, o to víc, že je napsala žena. Poezie Ho Xuan Huong je však hlavně intelektuální hříčkou, a všechny narážky jsou v ní schovány jako ve skrývačce. V současnosti se chystá vůbec první překlad jejích veršů do češtiny – měl by vyjít v r. 2006.

C. Moderní literatura ve vietnamštině

Nový impuls dostalo vietnamské písemnictví s přechodem na latinku. O vytvoření latinisovaného zápisu vietnamštiny se zasloužil již v 17. století francouzský jezuita Alexandre de Rhodes (1591-1660). Skutečně se však toto písmo rozšířilo až ve století dvacátém. Ve 30. letech se stalo hlavním literárním písmem a v podstatě vytlačilo jak dosud dožívající klasickou čínštinu, tak složité jižní znaky, které se stěží mohly rozšířit mezi širší vrstvy obyvatel. Už v 50. letech, po osvobození od francouzské koloniální nadvlády, byla provedena rychlá a rozsáhlá alfabetizační kampaň, po níž zůstalo v celém Vietnamu už jen skutečně minimum negramotných lidí.

S nástupem tzv. „národního písma“ (tj. vietnamštiny zapisované v latince) jsou spojeny i nové tendence v literatuře. V poezii vzniklo hnutí „nové poezie“, jež se do značné míry inspirovalo francouzskou moderní poezií (volný verš, subjektivnější výraz). Bylo spojeno se silnou básnickou generací, k níž patřila řada výrazných veršotepců. Z nich dodnes žijí To Huu (nar. 1920) a Te Hanh (nar. 1921). Nejvýraznější stopu však zanechali dva z nich, totiž Nguyen Binh (1918-1966) a Xuan Zieu (1917-1985). Jejich verše se dodnes těší obrovské popularitě, i mezi vietnamskou mládeží. Česky byla před několika lety vydána sbírka nejznámějších básniček Nguyen Binhe pod názvem *Tisíc oken* (přel. Petr Komers, vyd. Mladá fronta, Praha 2001). Verše Xuan Zieua a několika dalších jeho básnických souputníků lze pak nalézt ve výboru *Tvé srdce bolí a bije – výbor z vietnamské moderní poezie* (přel. Iva Klinderová-Zbořilová a Luděk Kubišta, Odeon, Praha 1980). Částečně stranou oficiálního uznání dosud zůstává jihovietnamský básník Bui Giang (počátek 20. let – 1998), jehož mnozí považují za největšího vietnamského básníka po Nguyen Zuovi.

S prosazením národního písma je ovšem spojen také nástup prózy, do té doby ve Vietnamu víceméně neznámé. Protože však tvůrcům nechybělo vzdělání (znali čínské romány, ale také měli přes francouzštinu možnost se seznámit

s evropskou literaturou), hned od počátku, tj. zhruba od 30. let, nechyběli výrazní autoři. Mezi ty nejznámější patří mj. satirický povídkář Nguyen Cong Hoan (1903-1977), mimořádně talentovaný Nam Cao (1917-1951) či To Hoai (nar. 1920). Všechny tři můžeme najít v ukázkách zařazených do knížky *Vietnamské povídky* (přel. Iva Klinderová, vyd. Čs. spisovatel, Praha 1972). Do slovenštiny pak byl navíc přeložen To Hoaiův román *Západný kraj* (přel. Ján Múčka, vyd. Tatran 1981) z prostředí severovietnamských hor.

K novodobým klasikům patří rovněž spisovatel Ngo Tat To (1894-1959) se svým románem *Při zhaslé lampě* a Nguyen Hong (1918-1982) s románem *Zlodějka* – ten byl rovněž vydán slovensky (Zlodejka; přel. J. Múčka, Tatran, Bratislava 1973). Jediným vietnamským prozaickým románem přeloženým do češtiny jsou naopak *Rozbité břehy* (přel. I. Klinderová, nakl. Svoboda, Praha 1989), jejichž autor Nguyen Dinh Thi nedávno zemřel (1924-2003). Všechna tato díla jsou psána v realistickém duchu, místy až naturalistickém (Nam Caova povídka *Chi Pheo* ve *Vietnamských povídkách*). Vzhledem k dějinné situaci, v níž se Vietnam ocital po většinu 20. století (osvobozenecké války, nástup komunistické strany k moci), má řada literárních děl poněkud agitační až ideologizující náboj, některá z nich tak můžeme směle označit za projevy jakéhosi ´socialistického realismu´. Častými tématy je válka, vlastenecké city, poválečná obnova společnosti a ´budování socialismu´. Z toho vyplývá občasná snaha autorů o výchovnost textů. Je však třeba si uvědomit, že hlavně autoři ze severního Vietnamu se k takové agitační struně uchylují poměrně upřímně a jejich postoje by pro nás, pokud se alespoň v obryse seznámíme s dobovým kontextem této vzdálené země, neměly být tak nepochopitelné.

Poslední dvě desetiletí, která znamenala pro Vietnam konečně období míru, a zejména pak liberalizační změny na přelomu 80. a 90. let jako by do vietnamské literatury znovu vlily novou krev. Souvisí to i se značnou nakladatelskou aktivitou, do té doby nemožnou. Některým novým autorům se dostalo podstatného uznání také v zahraničí, kde jsou jejich díla překládána.

Jde zejména o povídkáře Nguyen Huy Thiepa (nar. 1950), ale upozornili na sebe také jiní: prozaik Nguyen Quang Thieu (nar. 1957), romanopisec Nguyen Khac Truong (nar. 1946), anebo prozaik Ho Anh Thai (nar. 1960), či jeho vrstevnice, spisovatelka Pham Thi Hoai (nar. 1960), žijící dílem ve Vietnamu, dílem v Německu. Je zajímavé, že po otevření hranic lze ve vietnamské literatuře i z hlediska námětů stále častěji pozorovat cizí inspiraci. Hned u několika z právě jmenovaných autorů tak např. můžeme narazit na povídky, jejichž děj se odehrává mimo vietnamské území. Tak se i nejsoučasnější vietnamská literatura zapojuje do celosvětového procesu kulturního propojování, jemuž říkáme globalizace.

D. Lidová slovesnost a tradiční divadlo

Protože vietnamština byla pro větší část vietnamské populace až do 20. století toliko mluveným jazykem, neudiví, že v ní výborně prosperovaly nejrůznější žánry lidové ústní slovesnosti. Dokonce i v dnešní, tak zvaně moderní době žije slovesný folklór ve Vietnamu s daleko větší intenzitou, než jak jsme tomu zvyklí u nás. Každý Vietnamec tak zná stovky přísloví a veršovaných popěvků, vyjadřujících starou lidovou moudrost, a běžně jich používá i ve všední konverzaci. Protože k pochopení vietnamské kultury a vietnamského způsobu vyjadřování je také tento fenomén neopominutelný, lze zájemcům doporučit kapesní svazek *Maniok je hořký – vietnamská lidová poezie* (přel. Jan Noha a Ervín Hrych, vyd. SNKLU, Praha 1964), který může dát i základní představu o každodenním životě na vietnamském venkově.

V lidových verších můžeme nalézt taky bohatě rozvinutou symboliku, obyčejným Vietnamcům běžně srozumitelnou – podobně jako ve výtvarném umění tu mají své významy živé bytosti, rostliny i předměty. Často se s jejich pomocí evokuje např. roční období nebo se vyjadřuje milostné toužení: loďka sní o přístavišti, motýl o květině, atd. Velmi častými motivy jsou pak betel a oříšek z arekové palmy; ve Vietnamu jako v celé jihovýchodní Asii se do betelových listů balil arekový oříšek spolu s vápnem, a právě toto spojení se v širším kulturním kontextu chápe i jako symbolické spojení muže a ženy: proto i při typické vietnamské svatbě přináší ženich nevěstě dózy s arekovými ořechy. Symbolika se týká také barev: červená je barvou svatební, bílá naopak barvou pohřební… Mnoho symbolů bylo převzato z čínského umění – to platí ještě ve větší míře než u slovesnosti o vietnamském výtvarném umění.

S lidovou slovesností souvisí také divadlo, které bylo až do 20. století takřka výhradně zpívané. Lidová opera či přesněji snad opereta *cheo* má kořeny už na počátku 2. tisíciletí, využívá mluvených pasáží přecházejících plynule do zpěvu, spolu s tancem, gestikulací a mimikou, mohla však přitom mít i lehce satirický nádech. Herci užívali ustálená gesta a vystupovali s muzikanty při venkovských slavnostech. V minulém století byl tento žánr dost modernizován. Ve středním Vietnamu se vyvinula tzv. klasická opera, zvaná *tuong*, silně ovlivněná čínskou operou a literaturou, která ovšem během staletí rovněž pojala některé prvky z lidových zpěvů a tanců. Její původ bývá shledáván až ve 13. století. Je vyumělkovanější a méně spontánní nežli *cheo*. Ve 20. století se ve Vietnamu objevila pod vlivem Západu i činohra. Velmi originálním, ryze vietnamským žánrem je pak vodní loutkové divadlo, při němž i loutkovodiči stojí po pás ve vodě. Jeho veřejná představení lze dnes navštívit v Hanoji, tradičně bylo však rovněž spjato s venkovským prostředím.

Klasická čínština byla ve Vietnamu, podobně jako v Evropě latina, jazykem vzdělanosti a měla punc vysoké kultury. Nejstarší literární texty napsané na území Vietnamu čínsky pocházejí z 11. století a literatura psaná v klasické čínštině vznikala ve Vietnamu až do počátku 20. století.

Nejslavnější text vietnamské literatury je román ve verších nazvaný Kieu, podle jména hlavní hrdinky, od autora Nguyen Zu (1765-1820). Epos *Kieu* se někteří lidé učili i nazpaměť, a také v současnosti znají starší generace, ale též mladí studenti, celé jeho pasáže. Příběh nešťastné dívky má mj. výrazný psychologický i citový rozměr, a dokáže vietnamské čtenáře dojímat dodnes.

Dokonce i v dnešní, tak zvaně moderní době žije slovesný folklór ve Vietnamu s daleko větší intenzitou, než jak jsme tomu zvyklí u nás. Každý Vietnamec tak zná stovky přísloví a veršovaných popěvků, vyjadřujících starou lidovou moudrost, a běžně jich používá i ve všední konverzaci.

Vzhledem k dějinné situaci, v níž se Vietnam ocital po většinu 20. století (osvobozenecké války, nástup komunistické strany k moci), má řada literárních děl poněkud agitační až ideologizující náboj ... Častými tématy jsou válka, vlastenecké city, poválečná obnova společnosti a ´budování socialismu´. Z toho vyplývá občasná snaha autorů o výchovnost textů.

Otázky k diskusi ve třídě:

1) Jakou roli hrála čínština pro vietnamskou kulturu?
2) Jaké motivy se objevují ve vietnamské literatuře? V čem se podobají či liší od literatury české?
3) Říkáte si někdy doma sami, nebo s kamarády, se známými básničku? Při jakých příležitostech? Kde všude se v běžném životě můžeme setkat s poezií? Kde všude si můžeme poezie všimnout ve Vietnamu?
4) Jak spolu souvisí historie a literatura Vietnamu? Z jakého důvodu autoři v různých dobách psali o různých věcech? Jak vnímáme starší literaturu dnes, jak jí asi vnímali lidé, kteří žili v té době? Proč může mít vietnamská literatura 20. století mírně výchovný či morální nádech?

Co bychom měli vědět o vietnamštině

Ivo Vasiljev

Jako učitelé, kteří se při vyučování i mimo ně setkávají s dětmi vietnamské národnosti, bychom měli o vietnamštině vědět některé věci obecně kulturní povahy, abychom se vyhnuli dohadům a možným předsudkům. Měli bychom ale poznat i některé její strukturní zvláštnosti, což nám umožní chápat a případně předvídat obtíže, s nimiž někteří naši vietnamští žáci budou zápasit. To se bude ovšem týkat pouze žáků, kteří k nám do školy přicházejí jen s částečnou znalostí češtiny. Stále více se však setkáváme s dětmi vietnamského původu, které se v České republice narodily a vyrůstaly v kolektivech českých dětí nebo v péči českých pěstounek, takže čeština je jejich prvním jazykem, který žádnými vlivy vietnamštiny není dotčen. Takové děti mají spíše problémy s vietnamštinou než s češtinou. Jazyk není ovšem jen vyučovacím předmětem, ale zprostředkuje i znalosti ze všech ostatních předmětů.

A. Jak Vietnamci píší?

Třebaže Vietnam leží na nejzazším jihovýchodním konci asijského kontinentu, je vietnamština vedle turečtiny, indonéštiny a filipínštiny (tagalog) jedním z mála asijských národních jazyků, které se píší latinkou. Latinky se ve Vietnamu užívalo v omezeném okruhu křesťanských obcí už od 17. století, ale rozšířila se všeobecně až na začátku dvacátého století za francouzské koloniální nadvlády. I vietnamské národní hnutí ji však zakrátko přijalo jako účinný nástroj k všeobecnému zvyšování vzdělanosti.

Čínské znaky, které v písemné komunikaci ve Vietnamu hrály rozhodující úlohu po dobu dvou tisíc let, dnes už Vietnamci číst neumějí. Tehdy se ve Vietnamu při správě země, v dílech odborné literatury a v básnictví užívalo psané klasické čínštiny podobně jako se v Evropě dlouho užívalo latiny. Asi od 11. století začali vietnamští básníci tvořit i v národním jazyce. Tato tvorba se až do 19. století zapisovala velmi složitým systémem písma, tvořeného čínskými znaky a tak zvanými jižními znaky, které byly od čínských znaků odvozeny a navenek vypadaly jako čínské znaky, ale Číňané jim nerozuměli.

B. Z jakých zdrojů čerpá vietnamská slovní zásoba? Je vietnamština podobná čínštině?

Ve Vietnamu ovšem byla dobře známa i veškerá čínská literární tvorba. Takto se za staletého vlivu čínské vysoké kultury a čínského jazyka slovní zásoba vietnamštiny nesmírně obohatila a vytříbila. Lze bez nadsázky říci, že vietnamština patří mezi jazyky s nejbohatší slovní zásobou, vyjadřující množství jemných významových rozdílů ve všech oblastech slovní zásoby.

Přitom nám vietnamština při poslechu připadá jako jazyk zcela odlišný od všech jazyků světových, protože v něm nenacházíme skoro žádná slova přejatá z evropských jazyků, které jsou nám blízké. Ve vietnamském textu nevidíme žádná mezinárodní slova latinská či řecká, ani žádná slova anglická nebo francouzská. Takových mezinárodních nebo cizích slov je ve vietnamštině opravdu velice málo, a pokud tam taková slova jsou (například v chemickém názvosloví), jsou graficky i foneticky pozměněna často k nepoznání. I moderní termíny se totiž většinou buď přejímají z čínštiny, nebo se tvoří ve Vietnamu odvozováním nebo skládáním slov. Teprve v éře počítačů to v jisté malé míře přestává platit. Např. výraz *email* je běžnější než vietnamský výraz *thu dien tu* (elektronický dopis).

Po osmdesátileté francouzské nadvládě, po dlouholeté americké přítomnosti v jižním Vietnamu a po desetiletích rozsáhlých styků se zeměmi východní Evropy, po usazení statisíců Vietnamců ve Francii, USA, Austrálii a v mnoha dalších zemích, má dnes Vietnam značné množství občanů ovládajících cizí řeči. Hojně se překládají cizí literatury a ve vietnamské knižní nabídce nalezneme bezmála vše od Bible až po příběhy Harryho Pottera, které vycházejí na pokračování v paperbackových sešitech.

Možná mnoho čtenářů překvapí, že vietnamština není příbuzná čínštině. Svou stavbou se jí však značně podobá (asi tak jako čeština latině nebo řečtině). Ani slovům přejatým do vietnamštiny z čínštiny však už Číňan nerozumí, protože se vyslovují velmi odlišně. Japonštině či korejštině se vietnamština nepodobá ani stavbou, ani slovní zásobou. Navíc se od všech uvedených jazyků liší písmem.

Vzdálené příbuzné vietnamštiny vidíme v thajských jazycích a v některých méně známých jazycích ve vnitrozemí poloostrova Zadní Indie.

C. Gramatická odlišnost češtiny a vietnamštiny

Pokud jde o vnitřní stavbu (fonetiku, gramatiku, tvoření slov), liší se vietnamština od češtiny také velmi značně. Dá se říci, že čeština a vietnamština jsou přímo na

protipólech pomyslného měřítka, kterým bychom hodnotili vzájemné rozdíly mezi jazyky.

Umíme si jistě snadno představit jazyk, který se docela dobře obejde bez takové gramatické kategorie, jako je mluvnický rod: mužský, ženský a střední. Vždyť se s ním nesetkáme např. v angličtině. Mluvnický rod má sice určitý základ ve skutečnosti, v tak zvaném rodu přirozeném (žena, muž, dítě), ale jinak představuje něco, co si některé jazyky dlouhým vývojem vytvořily, protože to bylo výhodné pro jejich stavbu. Jiné jazyky mluvnický rod nepotřebují. V češtině při volném slovosledu mluvnický rod napomáhá určení toho, ke kterému podstatnému jménu se přídavné jméno nebo příčestí slovesa vztahuje. Jazyky s poměrně pevným slovosledem takovou gramatickou kategorii nepotřebují. Totéž platí i o pádech a skloňování. Částečně to vidíme opět na angličtině.

Hůře si už umíme představit, že bychom nepotřebovali rozdíl mezi jednotným a množným číslem, mezi první, druhou a třetí osobou, přítomným, minulým a budoucím časem, mezi dokonavým a nedokonavým videm slovesa. A přece jsou na světě mnohé jazyky, které se bez všech takových gramatických rekvizit, které považujeme za nezbytné, docela dobře obejdou a přitom sdělovací potřeby lidí, kteří jimi mluví a píší, splňují stejně dobře jako na příklad naše mateřština. Právě vietnamština je jazykem, kde to všechno můžeme pozorovat zvláště výrazně.

Obecně se dá říci, že v češtině užíváme určitý gramatický tvar, protože to vyžaduje slovní kontext: *jedna kočka*, ale *dvě kočky*; *teď jdu*, ale *včera jsem šel*. Vietnamština se řídí jiným principem: co už je nějakým slovem vyjádřeno, žádným tvarem se neopakuje. Posuďte sami: nač je třeba užít tvaru množného čísla u slova *kočka*, když je přece jasné, že když mluvíme o dvou kočkách, nejde o jednu jedinou kočku? A použiji-li slova *včera,* je přece jasné, že mluvím o minulosti! Ostatně i česky se dá říci: *Včera jdu naší ulicí a...* Gramatické tvary tedy nejsou všechno.

Slova ve vietnamštině se ani neskloňují, nečasují a ani jinak neproměňují. Jejich tvar je stále stejný a podle tvaru slova tedy nepoznáme ani to, zda je to podstatné jméno, přídavné jméno nebo sloveso. Gramatické významy, pokud je nutné je vyjádřit, se vyjadřují ve větě, a to buď poměrně pevným slovosledem (podmět - přísudek - přímý předmět) jako v angličtině, nebo užitím pomocných slov či částic podobných českým příklonkám *se, si*. Tak slovesa *cho* (*dát*, ale podle větného kontextu i *dávám, dáváš, dává, dáváme, dáváte, dávají, dával jsem,... dávali, dal jsem, ... dali, dám, dal bych, dej, dejte...*) se ve spojení s jiným slovesem používá k

vyjádření významu dativu (3. pádu). Např.: spojení slov *poslat - dát - on* přeložíme jako *poslat jemu* (nebo podle kontextu *poslal jsem mu, pošle mu* a podobně).

D. Slovní zásoba a fonetika

K tomu ještě přistupují rozdíly v rozsahu lexikálního významu některých slov. Sloveso *di* na příklad znamená nejen *jít (jdu* a všechny ostatní tvary sloves *jít* a *chodit),* ale i *jet,* zároveň i *jedu* a všechny ostatní tvary sloves *jet* a *jezdit*, což nás nemusí příliš překvapovat - na příklad ve slovenštině, angličtině nebo francouzštině je tomu také tak -, ale třeba i *letět* a *létat* (letadlem).

Základní slovní zásoba vietnamštiny se skládá z jednoslabičných slov. Tato slova mají na začátku nanejvýš jednu souhlásku (jsou-li v písmu souhlásky dvě nebo tři, jde vždycky o spřežku, podobnou českému *ch*, jíž se zapisuje jediná hláska), po ní následuje jedna z velkého počtu různých samohlásek (případně dvojhlásek) a jsou zakončena jednou z osmi souhlásek, které jsou v této pozici přípustné (*p, t, ť, k, m, n, ň, ng*) nebo tato souhláska chybí. Vietnamština tedy nezná žádné skupiny souhlásek. V českém slově *prst* neškolený Vietnamec souhlásky *s* nebo *t* zřejmě neuslyší, a když mu je hláskujeme, zapíše si je jako slovo čtyřslabičné (přibližně: *pu-ru-su-tu).* Protože naše samohlásky mají ostrý ráz, slyší Vietnamci v češtině i jiných evropských jazycích jako např. v angličtině na začátku a zejména na konci slov po samohláskách často souhlásky (zejména *s),* které tam vůbec nejsou.

Pokud se nám zdá, že s takto omezenou kombinatorikou hlásek je počet jednoslabičných vietnamských slov omezený, není tomu tak, protože každé slovo se vyslovuje v jednom ze šesti tónů, které rozlišují slovní význam podobně jako české krátké a dlouhé samohlásky (*paní, páni*). Teoreticky nám tak stoupne počet možných slabik šestinásobně. Kombinace dvou či tří takových slabik pak dávají slovní zásobě prakticky neomezené možnosti.

Tóny se v písmu značí diakritickými znaménky nad samohláskami (jeden z nich je vyznačen nepřítomností jakéhokoli diakritického znaménka). Jako příklad můžeme uvést slova, skládající se z počáteční souhlásky *m* a samohlásky *a*: *ma - duch* (zemřelého) - rovný tón, *mà - ale* - klesavý tón, *má - tvář* - stoupavý tón, *mả - hrob* - klesavě stoupavý tón, *mã - kůň* (v šachu) - přerušovaně stoupavý tón, *mạ - sazenice rýže*- hluboký hrdelní tón.

Zejména v důsledku nutnosti rozlišovat velké množství samohlásek a dvojhlásek a šestero tónů, na jejichž správné výslovnosti skutečně dosti záleží, je pro nás

výslovnost vietnamštiny tak obtížná, že snad nemá mezi jazyky světa obdoby. Zhruba totéž platí ovšem o gramatice a fonetice češtiny z hlediska Vietnamců. Mohli bychom říci, že vzdálenost mezi oběma jazyky je z obou stran stejná, z čehož plyne, že Čech se učí vietnamštině stejně obtížně jako Vietnamec češtině.

Snad bychom tím tento malý exkurz do nevyčerpatelné tematiky jazyka mohli uzavřít.

Zbývá nám však ještě jedno téma, které nám sice vypovídá něco o vietnamštině, ale ještě více se z něho dovídáme o vietnamské společnosti, a to nejen společnosti tradiční, ale i současné.

E. Oslovování

Začněme nejprve záležitostí čistě jazykovou: osobními zájmeny. I ve vietnamštině existují stejně jako v češtině: *tao* - já, *mày* - ty, *nó* - on, ona, ono, *chúng tao* - my, *chúng mày* - vy, *chúng nó* - oni, ony, ona. Velký rozdíl mezi češtinou a vietnamštinou však spočívá v tom, že se jich v běžné a zvláště zdvořilé konverzaci prakticky vůbec neužívá. Užívají jich jen děti, když mluví mezi sebou. Pokud jich užívají mezi sebou dospělí, musí to být velmi dobří kamarádi. Jinak se jich užívá v nadávkách. Užití těchto osobních zájmen je totiž ve většině případů, kromě těch, které jsme právě vyjmenovali, urážlivé. Do jisté míry by se dala přirovnat k českému tykání (pomineme-li skutečnost, že tato problematika se týká i zájmena první osoby, tedy *já*). Tykáme-li někomu, komu se netyká, je to i v tuzemsku urážlivé.

V běžné konverzaci se místo zájmen užívá podstatných jmen, označujících příbuzenské vztahy. Nejsou to zájmena, protože podle kontextu může totéž slovo označovat první, druhou nebo třetí osobu. Toto konstatování znamená, že těchto slov se užívá ve všech pozicích ve větě, kde bychom my užili osobního zájmena. Na rozdíl od užití zájmen v češtině, užíváme těchto slov, jak z jejich povahy vyplývá, navíc také při oslovení.

Na příklad slovo *anh* - *starší bratr* znamená *já*, jestliže je starší bratr užije o sobě. Užije-li je o osobě, s níž právě mluví, přeložíme je do češtiny podle okolností a našich zvyklostí jako *ty* nebo *vy*. Protože vietnamská společnost klade velký důraz na společenské postavení, které se odvozuje od věku, od generační příslušnosti a od vztahu k hlavě rodiny, existuje ve vietnamštině slov, označujících příbuzenské vztahy, o něco více než v češtině. Vedle *staršího bratra* (*anh*) a *starší sestry* (*chị*) k nim patří slovo označující jak *mladšího bratra*, tak *mladší sestru* (*em*) a dále slova

pro *otce* (*cha* nebo *bố*), *matku* (*mẹ* nebo *má*), *dědečka* (*ông*), *babičku* (*bà*), a konečně *staršího bratra otce nebo matky* (*bác*), *mladšího bratra otce* (*chú*), *mladšího bratra matky* (*cậu*), *starší nebo mladší sestry otce* (*cô*), *starší nebo mladší sestry matky* (*dì*, vyslov *zì*) - což pro nás jsou prostě strýcové a tety. Zbývají pak ještě příslušníci mladší generace, pro něž se užívá slova *dítě* (*con*) a slova, které podle kontextu znamená buď *synovec* nebo *neteř*, *vnuk* nebo *vnučka* (*cháu*).

Velký rozdíl mezi vietnamskou a českou mluvou (a též vietnamskou a českou společností) spočívá v tom, že většina těchto slov označujících příbuzenské vztahy se přeneseně používá i o ostatních, tedy nepříbuzných lidech, kteří odpovídají dané věkové kategorii. Lidé kolem nás se ve Vietnamu tedy dělí na samé *strýčky* a *tety* (při výběru správného oslovení *strýčka* nebo *tety* musíme dávat pozor na jejich věk, který porovnáváme s věkem svých rodičů), *starší bratry* a *starší sestry*, *mladší sourozence*, *synovce* a *neteře*, případně na *dědečky* a *babičky*. Přitom se volba příbuzenského slova nezakládá jen na věku, ale i na postavení v rodině. Tak na příklad všechny děti staršího bratra otce (tedy strýce) jsou pro děti mladšího bratra staršími sourozenci (staršími bratry a sestrami – bratři a bratranci či sestry a sestřenice se zvláštními slovy nerozlišují) bez ohledu na jejich skutečný věk.

To vše patří ke zdvořilé konverzaci mimo chladný, úřední styk. V úředním styku se používá slov *dědeček* a *babička* ve významu *pán (pan)* nebo *paní*, obdobně jako v evropských jazycích i pro dospělé mladé lidi. Původní význam těchto slov se při takovém užití nepociťuje.

Jestliže vám to vše připadá komplikované, jistě přijmete se zadostiučiněním, když vám povím, že trochu komplikované je to i pro vietnamské mluvčí, kteří se někdy musí pečlivě rozhodovat, jak se vzájemně přijatelným způsobem osloví. Není to ovšem ani z hlediska společenského, ani z hlediska jazykového žádná okrajová záležitost. Jestliže uvážíme, že těchto slov se užívá nejen při oslovení, ale i v podmětu, přímém a nepřímém předmětu, při přivlastňování a v přívlastku, pak uvidíme, že se s těmito slovy v hovorové řeči setkáme prakticky v každé větě.

Jak jsme řekli, užívá se těchto slov při rozhovoru a navozují úctu a přátelský vztah k osobám, jež těmito termíny nazýváme. *Strýčkové* ve Vietnamu nejsou žádní vesničtí strejdové. Slovo *bác*, *starší bratr otce nebo matky,* vyjadřuje často velkou úctu k osobě, kterou takto nazýváme. Často se setkáváme s tím, že Vietnamci takto nazývali a nazývají prvního prezidenta nezávislého Vietnamu, Ho Či Mina. Běžný

překlad slovy *strýček Ho* zdaleka nevyjadřuje to, co je v tomto oslovení či označení ve skutečnosti obsaženo.

O užívání slov označujících příbuzenské vztahy by bylo možno uvést ještě celou řadu dalších zvláštností při jejich užívání. K vietnamské zdvořilosti patří, že společenské a věkové postavení partnera v rozhovoru se povyšuje a vlastní já se ponižuje. Na vietnamském venkově se vám na příklad může stát, že starý člověk v rozhovoru s vámi bude sám sebe nazývat synem nebo stará žena dcerou (obé se vyjádří jedním slovem: *dítě*). Jiným pravidlem je, že manželé, aspoň v severním Vietnamu, o sobě navzájem vždy mluví jako o starším bratrovi a mladší sestře. Stejným způsobem jako v případě slov označujících příbuzenské vztahy, se zachází s osobními jmény. Jestliže jste například Marie a vaše kamarádka je Eva a mluvíte spolu vietnamsky, pak o své osobě i o sobě navzájem mluvíte ve třetí osobě: „Marie by ráda šla do kina. Nekoupila by Eva lístky?“

Pro nás je především důležité vědět, že vietnamské děti svým rodičům nikdy netykají. Přísně vzato, netykají dětem ani jejich rodiče. Ve vztahu rodičů a dětí se užívá místo osobních zájmen pouze tří termínů: otec, matka a dítě (toto slovo značí podle věcného kontextu syna nebo dceru). Měli bychom to vědět proto, že vietnamské děti, zvláště pokud česky neumějí natolik, aby pro češtinu měly důkladný jazykový cit, se velmi podivují tomu, že naše děti svým rodičům tykají a jsou z toho přinejmenším na rozpacích.

Vietnamština se svou skladbou podobá čínštině asi jako čeština latině nebo řečtině. Navzájem si Vietnamci a Číňané nerozumějí, přestože mnoho vietnamských slov bylo přejato z čínštiny. Japonštině či korejštině se vietnamština nepodobá ani stavbou ani slovní zásobou.

Slova ve vietnamštině se neskloňují, nečasují a ani jinak nepozměňují. Podle tvaru slova nepoznáme ani jeho slovní druh. Významotvornou funkci má ve vietnamštině šest různých tónů vyslovovaných nad každou slabikou.

Otázky k diskusi ve třídě:

1. Od kdy se ve Vietnamu používá latinka? Znáte další asijské jazyky, které zápis latinkou používají?

2. Kolik tónů rozlišuje vietnamský jazyk? Znáte ještě jiné tónové jazyky?

3. V čem může být podle Vás pro Vietnamce obtížné naučit se český jazyk? V čem naopak pro Čechy může být obtížné naučit se vietnamštinu?

Vietnamské tradiční svátky a oslavy

Eva Pechová

Vzhledem k bohaté kulturní historii Vietnamu a vlivu mnohých duchovních a filozofických proudů v sobě vietnamské tradice a svátky často spojují projevy několika náboženství a vlivy různých civilizací, jimž byla tato země vzhledem k své zeměpisné poloze vystavena. Kromě tří základních duchovních systémů, které formovaly vietnamskou kulturu: konfucianismu, taoismu a buddhismu, ovlivnily vietnamské tradice i proudy jako hinduismus, islám, křesťanství a v moderní historii mnohé evropsko-americké filozofie a politické nauky.

Duchovní život Vietnamců je prostoupen vírou v nadpřirozený svět, která vzešla z dávného animismu. Většina Vietnamců považuje vlivy nadpřirozených bytostí, jež v dobrém či špatném ovlivňují náš osud, za samozřejmou součást života. Podle Vietnamců mění náš úděl vůle duchů, zásahy duší našich předků, různých bohyň a bohů – všechny tyto nereálné bytosti tvoří součást komplikovaného duchovního světa vietnamského národa, který se navenek projevuje silnou pověrčivostí a striktním dodržováním náboženských praktik.

Přestože pro Evropana může být víra v nadpřirozené bytosti (jako jsou různí ochránci domácnosti, vesnice, půdy apod.) těžko pochopitelná a uvěřitelná, charakterizuje život většiny Vietnamců; nezáleží na jejich věku či společenské třídě. Zároveň příslušnost k náboženství podle našeho vidění světa, např. k buddhismu nebo křesťanství neodporuje této prastaré víře v nadpřirozený svět. Vietnamec hlásící se ke křesťanství navštěvuje kostel, avšak může mít doma i oltář předků a účastní se poutí k posvátným místům, kde uctívá mocné duchy a předky národa, buddhisté mohou být pro změnu ovlivněni lidovými pověrami a zvyky či vzývat taoistická božstva. Náboženství ve Vietnamu od sebe nejsou tak striktně oddělena, jak nás tomu navykla evropská tradice, naopak víry se prolínají a všechna náboženství existují ve Vietnamu paralelně vedle víry a uctívání nadpřirozených bytostí.

Tradiční vietnamské svátky a oslavy v sobě odrážejí synkretický charakter vietnamské kultury. Zvyky vycházejí z dávných místních a čínských tradic, ale i z vlivů indické či moderní západní kultury. Během každoročních svátků se Vietnamci

věnují rodině, ale i jejím předkům, kterým obětují, stejně jako se modlí k ochranným bůžkům a zaříkávají zlé duchy a démony. Některé oslavy se vyvinuly z původně zemědělských svátků určených k oddechu nebo k přípravě před sklizní, smysl dalších spočíval spíše v zajištění přízně od rodinných božstev. Kromě každoročních oslav se Vietnamci důkladně věnují i uctění a oslavení významných rodinných momentů jako například svatby nebo úmrtí člena rodiny. Všechny tyto nevšední dny se řídí tradičním vietnamským lunárním kalendářem.

A. Vietnamský kalendář

Stejně jako mnoho dalších mimoevropských národů slaví Vietnamci svůj Nový rok, nejvýznamnější svátek v roce, jindy než my. Z hlediska našeho kalendáře připadá vietnamský Nový rok pokaždé na jiné datum. Vánoce nebo Velikonoce nejsou jejich tradici blízké (kromě vietnamských křesťanů) a lidé se během roku těší na úplně jiné svátky, které se neřídí u nás známým kalendářem, ale kalendářem čínským, jenž byl kromě Vietnamu přijat i dalšími národy Dálného východu.

Je pravděpodobné, že před příchodem Číňanů na území okolo Rudé řeky tamní obyvatelstvo používalo vlastní kalendář, který byl nejspíše čistě lunární (tj. vytvořený na základě fází měsíce). Později, po podrobení Vietnamu, tam byl přejat čínský lunárně solární kalendář. V historii však přesto bylo několik období, kdy se vietnamský kalendář částečně lišil od čínského. Později se oba kalendáře opět shodovaly, až v roce 1967 vietnamská vláda rozhodla o časovém posunu o jednu hodinu oproti Pekingu. Tato časová odluka se může projevit zkrácením resp. prodloužením kteréhokoli z lunárních měsíců, může se tedy také stát, že i lunární Nový rok připadne v Číně a ve Vietnamu na různý den. V nejbližší době budou např. v roce 2007 Vietnamci slavit lunární Nový rok už 17.února, zatímco Číňané až 18.února.

Jednotlivé roky nebývají ve Vietnamu označovány čísly, nýbrž podle názvu jednoho z dvanácti zvířat zvěrokruhu: 1. Krysa, 2. Býk, 3. Tygr, 4. Kočka, 5. Drak, 6. Had, 7. Kůň, 8. Koza, 9. Opice, 10. Kohout, 11. Pes, 12. Prase. Zvířata vietnamského i čínského zvěrokruhu se kromě Kočky (v Číně figuruje Zajíc) shodují. K názvu zvířete je přidáván ještě název jednoho z pěti tzv. prvků (Voda, Oheň, Země, Kov, Dřevo), ale sami Vietnamci názvy prvků neužívají příliš často.

Čínský kalendář je lunárně solární, což znamená, že Číňané museli vymyslet systém, ve kterém skloubili kalendář lunární se solárním. Vlivem lunární části se dny

sdružují do měsíců, z nichž každý má 29 – 30 dní; prvým dnem v měsíci je ten, ve kterém je měsíc v novu. Vzhledem k různému počtu dní v roce solárním (365,25) a lunárním (355) je nutno přibližně jednou za tři roky přidat k dvanácti měsícům běžného roku jeden měsíc přestupný.

Jak vyplývá ze systému kalendáře, je datum vietnamského Nového roku „posuvné“ vzhledem ke kalendáři evropskému. Platí však, že Nový rok je vždy mezi 21. lednem a 20. únorem, podle toho, kdy je v tomto období měsíc v novu. V letošním roce připadl lunární nový rok na 9.2.2005, v příštím roce to bude 29.1.2006.

Funkce kalendáře není jen měřit čas a stanovit, ve které dny se bude slavit, kalendář je zároveň základem pro vykládání osudu a ovlivňuje každý den Vietnamců, kteří si podle speciálních příruček a s pomocí odborníků na kalendář vyhodnocují jednotlivá období. Podle kalendáře si lidé vybírají vhodné dny na cestu, svatbu, pohřeb, návštěvu, sázení rýže, otevření nového obchodu či podniku, práci i odpočinek, přičemž jejich pověrčivost nesrovnatelně přesahuje víru průměrného Evropana ve věrohodnost horoskopů.

Vietnamské svátky jsou rozprostřeny téměř pravidelně do celého lunárního roku tak, aby měl člověk pravidelně čas na odpočinek a příležitost uctít důležitá božstva.

B. Nový rok - největší svátek v roce

Vietnamský lunární Nový rok, *Tet Nguyen Dan* (nazývaný většinou zkráceně *Tet*), je největším svátkem v zemi, který, s nadsázkou řečeno, v sobě spojuje rodinnou pohodu českých Vánoc, bouřlivé slavení Silvestra a náboženskou tradici a posvátnost Velikonoc. *Tet* je zároveň pro každého Vietnamce dnem narozenin, neboť v den lunárního Nového roku si všichni přičítají jeden rok navíc, stávají se o rok starší. Narodí-li se dítě pouze několik hodin před Novým rokem, dovrší o půlnoci podle vietnamského vnímání světa jeden, respektive dva roky, protože do věku je ve Vietnamu započítáván navíc i jeden rok v mateřském lůnu.

Součástí příprav na svátek je výzdoba domu, kanceláře i obchodu květinami, přičemž novoročním stromkem v severním Vietnamu je malá kvetoucí broskvoň (na jihu země lidé upřednostňují rozkvetlou meruňku) a také kumkvatový stromeček obalený plody, které se podobají malinkým mandarinkám. Stromek či větvička broskvoně pro Vietnamce nemá pouze dekorativní význam, ale podle tradice je broskev zároveň symbolem dlouhověkosti a nesmrtelnosti, načervenalá barva

broskvových květů připomíná štěstí, krev, oheň a slunce. Broskvové květy mají také sílu ochraňovat rodinu před zlými duchy. Kumkvatové stromečky se svými zelenými lístky, bílými květy a oranžovými plody zase představují pokračování života a střídání generací.

Povinností každého člověka je vstoupit do nového roku řádně očištěn od sporů a dluhů, a také tělesně. Lidé houfně navštěvují holiče, ženy koupou děti, uklízejí celý dům, umývají nádobí a všechno náčiní používané na vaření, vyhazují nepotřebné věci.

I v dobách bídy a války se Vietnamci vždy snažili sehnat na Nový rok nejlepší a nejhodnotnější potraviny a dopřát si pokrmy, které pro ně byly ve všední dny nedostupné. Také tradiční rčení „plný jako novoroční tržiště“ potvrzuje, že předsváteční nákupy nejsou ve Vietnamu novinkou. Lidé kdysi před Novým rokem nakupovali arekové oříšky, vonné tyčinky, květiny a papírové votivní předměty, alkohol, kandované sladkosti, cukr, bambusové výhonky, ovoce, rachejtle a prskavky. V dnešní Hanoji se novoroční trhy s tradičními potravinami přeměnily na bludiště s nepřeberným množstvím domácího i zahraničního zboží. Z jídla se nejvýraznějším artiklem předsvátečních dní v hanojských obchodech stalo především kandované ovoce a zelenina, prodávané ve velkých červených krabicích. Prosperují také obchodníci s alkoholem, masem, drůbeží, ale i s oblečením, módními doplňky, domácími potřebami. Se stoupající životní úrovní obyvatelstva se svátky dříve trávené hlavně u jídla a pití pomalu přeměňují také na období vzájemného obdarovávání, na dobrou záminku k nákupu různých dárků, a to nejen drobných, ale i elektrických spotřebičů a motorek.

K nezbytným výdajům během svátků patří také dárky vyjadřující vděčnost výše postaveným lidem nebo lidem, kterým je člověk něčím zavázán: žáci nosí dárky učitelům, pacienti lékařům, všichni obdarovávají úředníky, dlužníci se snaží ukonejšit své věřitele apod.

Oslavy příchodu nového lunárního roku jsou také příležitostí pohostit duše svých předků jídlem, obětovat jim různé předměty a pomodlit se k nim. Podle tradice jsou rodinní předci mrtví, nevidíme je, ale pobývají v nadpřirozeném světě, kde mají své potřeby - proto jim Vietnamci připravují dárky a jídlo. O významných dnech, při výročí úmrtí člena rodiny, na Nový rok a při dalších slavnostních příležitostech (svatby, pohřeb, narození dítěte), je těmto dárkům a pokrmům věnována zvláštní pozornost.

Nový rok je také momentem, kdy se vietnamská rodina schází - ze vzdálených koutů se domů vracejí studenti i lidé, kteří odešli za prací. Dříve lidé tolik necestovali, dnes má mnoho rodin nějakého člena daleko od domova, hodně Vietnamců žije v zahraničí a všichni touží vrátit se na Nový rok domů. Dočasný návrat Vietnamců do země stát velmi podporuje (na rozdíl od situace před uvolněním poměrů v roce 1986), mimo jiné i proto, že se tak do země přelévají finance, které by jinak tito lidé utratili v zahraničí.

Vietnamci věří, stejně jako mnozí lidé u nás, že začátek nového roku je mimořádně důležitý pro celý jeho zdárný průběh; i ve Vietnamu se říká: „Jak na Nový rok, tak po celý rok“. Velmi důležitým úkolem před příchodem Nového roku je výběr člověka, který první navštíví na Nový rok náš dům, protože šťastný osud pozvaného hosta ovlivní život rodiny po celý rok.

Také peníze si Vietnamci neradi na Nový rok půjčují, neboť se tím vystavují riziku, že po celý další rok budou mít finanční problémy. Pro věřitele zas půjčka znamená nebezpečí, že po celý rok bude peníze jen vydávat.

Vietnamští obchodníci zahajují nový rok symbolickým otevřením obchodu nebo dílny, rybáři na chvilku vyjedou k řece. Ceremonie nikdy netrvají dlouho, a po jejich ukončení se lidé navracejí k probíhajícím oslavám Nového roku. Také učenci mají tradici prvních veršů, které ovlivňují jejich tvorbu po celý rok. První verše musí být optimistické a obsahovat myšlenku míru nebo štěstí.

K tradičním i současným oslavám patří nutné návštěvy příbuzných, honosné stoly s tradičními pokrmy, zvuk vybuchujících petard nahrazený v současnosti ohňostrojem, návštěvy pagod, hazardní hry a další zvyklosti.

Dřívější podoba oslav Nového roku byla kolektivnější; lidé zakládali před Novým rokem spolky a společně připravovali novoroční pokrmy, hromadnou slavnostní ceremonií zahajovali zemědělské práce a společně obětovali ochránci vesnice. V současném Vietnamu jsou oslavy individuálnější a rodinné, ale přesto některé prvky kolektivního oslavování vietnamský Nový rok provázejí i dnes. Je to hlavně novoroční atmosféra, kterou Vietnamci společně sdílejí: všichni navštíví novoroční trh, vykonají oblíbené poutě k významným pagodám a chrámům, a o půlnoci na Nový rok se například Hanojané scházejí u obrovského ohňostroje v centru města.

C. Další tradiční svátky a oslavy

Další jarní svátky, dušičky a svátek dětí jsou kromě Nového roku, který je vnímán jako počátek jara, jinými důležitými dny, kdy je potřeba se sejít, připravit lahodné pokrmy a připomenout dávné tradice, uctít mrtvé předky, nadpřirozené bytosti a síly.

Kdysi dávno přinesli Číňané do Vietnamu Svátek studeného jídla, kdy je uctíván jeden z čínských učenců, který podle legendy shořel. Na jeho počest se lidé v Číně vyhýbají všem potravinám připraveným pomocí ohně. Tento svátek probíhá začátkem našeho jara, 3. dne 3. měsíce podle lunárního kalendáře. Vietnamci zvyk studených pokrmů nedodržují, ale připravují ve dnech svátků speciální koláčky, které pak obětují božstvům. Dalším zvykem spojeným s tímto jarním svátkem bývalo pozorování hladin řek, rybníků, jezírek a vody v rýžovištích, což mělo pravděpodobně úzkou spojitost se zemědělstvím a s dosažením vysoké úrody.

Na přelomu jara a léta slaví lidé svátek Doan Ngo (přesného poledne, letního slunovratu) nebo také Svátek 5. dne v 5. měsíci. Datum je symbolem zahájení léta a počátku období velkých úmorných teplot. Během oslav se kdysi Vietnamci soustředili hlavně na předcházení epidemiím a škodám způsobeným zlými duchy a démony smrti. Někdy býval tento svátek pojímán také jako oslava, kdy se zabíjel hmyz a jiní nepřátelé lidského těla. Odtud pramenily i nezvyklé tradiční léčebné praktiky: v těchto dnech lidé jedli a pili vše hořké, kyselé nebo pálivé. Konzumovali rýžový alkohol, nezralé a kyselé ovoce (broskve, mango, karamboly) a další určené potraviny: vodní meloun, kokosové mléko. Děti nosily zvláštní barevné amulety zavěšené na provázcích nebo látce, které je chránily před ďábly a démony. V poledne rodina uvařila nápoj z pelyňku, který měl výborně působit na zdraví organismu. Tento svátek však již dávno ztratil svou tradiční podobu.

Naopak další ze svátků - Svátek 7. dne 7. lunárního měsíce – se stále těší pozornosti. Podle buddhistické víry se v tento den navracejí duše zemřelých na zem, aby si užily pozemských radovánek. Každá rodina musí pro tyto duše připravit oblíbené pokrmy a obětovat papírové předměty, které zesnulí mohou potřebovat. Velmi důležitým úkolem svátku vietnamských „dušiček“ je osvobození duší předků, kteří zemřeli nevhodnou smrtí (utonutím nebo sebevraždou), nebo těch, kteří po sobě nezanechali mužského potomka starajícího se o rodinný oltář. Tyto duše jsou totiž odsouzeny k bloudění v nadpřirozeném světě, nenalézají klid a škodí lidem. Je

potřeba jim obětovat jídlo: sladké brambory, kukuřici, maniok, koláčky, ovoce, vývar z rýže.

Vietnamské děti nemají svůj den 1. června, ale až na podzim, kdy 15. dne 8. lunárního měsíce oslavují svátek středu podzimu. V tento den, kdy je měsíc nejkulatější a nejjasnější, předpovídali lidé kdysi příští úrodu a obětovali dárky předkům a různým božstvům. Dnes patří tento svátek hlavně dětem, které se baví: oblečou se do veselých šatů, jdou s rodiči do města a hodují dva zvláštní druhy rýžových sladko-slaných koláčků. Českým dětem by koláčky pravděpodobně nechutnaly, protože jsou plněné kombinací masa a ovoce, ale pro Vietnamce svou výživnou hodnotou symbolizují dostatek a dobrou úrodu. Oblíbeným dárkem jsou v tento den také různé druhy ovoce, papírové hračky a lampióny.

D. Svátek ducha rodinného krbu – poslední svátek v roce

Podle lidových přestav má každá rodina svého ducha (někdy také užíváme výrazy boha, bůžka), který po celý rok pozoruje život rodiny a zaznamenává všechny události. Dne 23. posledního měsíce lunárního kalendáře odchází duch rodinného krbu ze země do nebes k Nefritovému císaři, nejuctívanější bytosti taoistického nebe, aby tam přednesl zprávu o skutcích „své“ rodiny. Vietnamci v tento den věnují duchovi rodinného krbu obětiny a upínají k němu všechny modlitby a prosby. V aktu, kdy se tento duch zpovídá ze skutků své rodiny nadřazenému taoistickému božstvu, se názorně projevuje splynutí tradičních vietnamských lidových představ a pověr s filozofií a náboženstvím.

Kult ducha rodinného krbu pochází z Číny, kde lidé ctí podobného ochránce domácnosti. Obecně kult vyznávání bohů a duchů není spojen pouze s rodinou, ale váže se k celé vesnici. Vietnamci tak uctívají i ochranné duchy vesnice, nebo duchy půdy, řemesla, tržiště apod.

Při slavnostním obětování duchu rodinného krbu rodina zapálí vonné tyčinky a vykonavatel obřadu, kterým je podle tradice otec nebo po jeho smrti nejstarší syn, se modlí za blaho rodiny, za dostatek pokrmů pro příští rok, za zdraví a za klidný život rodinných příslušníků a prosí o ochranu domu před požáry. Modlitby mají také za cíl přesvědčit bůžka, aby v Nebesích mluvil o rodině co nejlépe a byl shovívavý k drobným přečinům, kterých se rodina během roku dopustila. Vyzní-li zpráva o rodině příznivě, dopřejí Nebesa jejím členům mnoho jídla a radostí, v opačném případě ji citelně potrestají – sešlou na ni nemoc, bídu nebo spory se sousedy.

Tyčinky jsou po modlitbě zabodnuty do rituální nádoby a teprve v momentě, kdy celé vyhoří, je obřad u konce. Podle lidové tradice přenášejí tyčinky svým dýmem do jiného světa všechna přání a modlitby.
Svátek ducha rodinného krbu uzavírá každoroční cyklus tradičních vietnamských svátků - za týden začíná Nový rok.

E. Která rodinná oslava je větší než narozeniny?

Dnešní mladá generace Vietnamců běžně slaví narozeniny (naopak jmeniny vietnamské děti neznají), ale tento svátek nemá ve Vietnamu dlouhou tradici. Nejslavnostnějším rodinným jubileem zůstává výročí úmrtí rodičů, respektive prarodičů. Tento zvyk je dodnes ve Vietnamu i mezi Vietnamci žijícími v zahraničí velmi živý a je spíše výjimečné, není-li dodržován.

Jak již bylo řečeno, Vietnamci vyznávají tzv. kult předků, to znamená uctívají zemřelé rodinné předky, také dávné zakladatele vesnice nebo legendární předky národa. Lze jen těžko určit, kdy se animismus přeměnil na kult uctívání předků, který byl a je vyznáván všemi Vietnamci bez ohledu na sociální postavení. Praktikování kultu předků bylo navíc ve Vietnamu ovlivněno buddhismem, konfuciánstvím a taoismem. Uctívání předků je ve své podstatě prodloužením vztahu dětí k rodičům za meze jejich života.

V každé rodině existuje v domě nejméně jeden oltář předků, kde rodina uctívá předky až do čtvrté generace.

Oltář předků bývá vybaven a vyzdoben různě v závislosti na zámožnosti rodiny. Skládá se většinou z červeně lakované nebo pozlacené desky, na které jsou umístěny tabulky s nápisy vztahujícími se ke jménu a titulům zesnulého, v současnosti také fotografie mrtvých. Vpředu na oltáři se nachází rituální předměty. Velmi důležitá je porcelánová nádoba naplněná popelem, symbolizující mrtvé předky, do které se zapichují vonné tyčinky. Dále jsou na oltáři nádoby s obětinami, jako např. miska s arekovými oříšky, sklenka s pálenkou a s čistou vodou, miska s rýží. Nesmí chybět také dva vysoké svícny nebo olejové lampy a váziček na květiny, přičemž se klade velký důraz na celkovou symetrii výzdoby.

Každoročně jsou v den výročí úmrtí příslušného předka, podobně jako během ostatních svátků, páleny vonné tyčinky, papírové symbolické předměty a na oltář rodina klade obětiny (ovoce, lepkavou rýži, květiny, pro tyto účely zvláště tištěné nepravé peníze, dnes včetně amerických dolarů…). Rodinní předci jsou pokládáni za

důležité pomocníky při rozhodování v zásadních záležitostech rodiny. Členové rodiny se k nim modlí, oslavují je a prosí o požehnání a ochranu ve všech významných okamžicích života: narození, první narozeniny dítěte, nástup do školy, zkoušky, stavba domu, svatba, nemoc, smrt. Každá ceremonie se skládá ze dvou částí: oběť oznamovací a oběť díků. Aktérem celé ceremonie je nejčastěji nejstarší syn, který po obětování zapálí vonné tyčinky a potom třikrát skloní hlavu před oltářem, pronese modlitbu, čtyřikrát se pokloní a opět třikrát skloní hlavu. Jakmile shoří první série vonných tyčinek, pokračuje v ceremonii děkováním, pálením symbolických papírových předmětů a sundáním obětin, které se pak většinou stávají součástí hostiny.

Při výročí úmrtí připravují ženy slavnostní jídla a zvou přátele rodiny a příbuzné, kteří přinášejí symbolické dárky (ovoce, květiny, alkohol, kuře, sladkosti…).

F. Jak vypadala kdysi tradiční vietnamská svatba?

Každá vietnamská dívka, která byla kdysi provdána, musela odejít z domova do rodiny svého manžela, kde jí byla předurčena role hospodyně - jako taková až do smrti matky manžela nesměla rozhodovat o rodinných záležitostech, ale pouze poslouchat a sloužit. Tento úděl byl o to těžší, že dívky byly provdávány velmi mladé a většinou za muže, které neznaly. Celý svatební ceremoniál se sestával z několika částí: první kroky se uskutečňovaly přes sjednávače a jejich cílem bylo, aby se snoubenci poprvé setkali a byl dán souhlas rodičů ke svatbě. Další částí byly oficiální námluvy, kdy rodina snoubence přinesla do rodiny dívky rozličné tradiční dárky: arekové oříšky, čaj, vepřové maso, lepkavou rýži, tradiční koláčky z rýže, všechno zabalené do červeného papíru (červená je symbolem svatebním a symbolem štěstí) a naskládané do tradičních kulatých krabic nalakovaných na červeno. V domě snoubenky byla uskutečněna ceremonie obětování předkům a poté byla nepatrná část darů vrácena rodině snoubence. Samotná svatba se tradičně uskutečňovala jeden až tři roky po zásnubách. Před svatbou si rodiny vzájemně vyměňovaly dopisy a rodina nevěsty předložila své požadavky: kolik šperků, zlata, rýže, betele, alkoholu či masa musí rodina ženicha shromáždit, aby se svatba mohla uskutečnit. Tímto majetkem vlastně rodina ženicha „odkupovala“ nevěstu, která pak po zbytek života pracovala pro rodinu manžela.

Konečnou ceremonií byl odvoz nevěsty do jejího nového domova. V den svatby přijížděla do domu budoucí tchyně, která přinesla balíčky betele, požádala o

svou snachu a oznámila jí přesný čas, kdy si rodina pro nevěstu přijde. V určenou hodinu dorazil svatební průvod složený ze ženicha, tchána, sourozenců, členů rodiny a přátel a po obřadu před rodinným oltářem odvezl nevěstu do domu ženichova, kde pokračovaly obřady a hostina. V zásadě tak probíhá většina svateb dodnes, zejména na venkově.

Sňatkem se mělo zajistit pokračování rodiny. Vedle pohřbu byl (a i dnes je) největší a nejslavnostnější událostí rodiny. Je považován za rodinný akt a ne za záležitost ženicha a nevěsty. Staří mládenci trpěli ve Vietnamu posměchem, v mnohých vesnicích se nesměli zúčastňovat oslav. Celibát dívek naopak mohl být za určitých podmínek důvodem k obdivu. Zvláště nevdala-li se dívka proto, aby se mohla starat o své nemocné rodiče či vychovávat mladší sourozence. Tento rozdílný pohled na příslušníky obou pohlaví je možné zdůvodnit povinností muže zachovat rod, kdežto žena tuto povinnost nemá, neboť vdá-li se, stává se stejně součástí jiné rodiny.

Dnes je volba životního partnera až na výjimky otázkou každého jednotlivce, ale většinou platí, že rodina mladým lidem jejich nastávajícího schvaluje. Svatební rituál, hlavně ve městech, bývá ovšem hodně zjednodušen. Největší část svatby spočívá v obrovské hostině, kam obě rodiny pozvou několik set lidí. Pozvaní přinášejí dárky, ale ještě častěji obálku s finančním obnosem.

G. Pohřeb – významná událost rodiny

Také pohřeb je vedle svatby společensky důležitou událostí každé rodiny.

Ve Vietnamu vnímají lidé smrt jinak než je běžné u nás; hovoří o ní se svými potomky a připravují se na ni. Jedním z důvodů může být fakt, že smrt je ve Vietnamu více viditelnější než v dnešní Evropě, kde většina lidí dožívá v domovech důchodců a umírá v nemocnicích mimo kontakt s příbuznými nebo přáteli. Ve Vietnamu žijí děti se svými rodiči i prarodiči většinou v jedné domácnosti a lidé jsou ve větším kontaktu se stářím i smrtí. Během života už mnoho lidí šetří na svůj vlastní pohřeb, který je ve Vietnamu obvykle velmi nákladný. Blízko před smrtí sepisují umírající poslední vůli nebo se k zachycení posledních slov dnes používá magnetofon.

Samotný pohřeb je komplikovanou ceremonií složenou podle tradice z mnohých úkonů. Dnes nejsou všechny zvyky dodržovány, ale mezi důležité patří například zaznamenání přesné hodiny úmrtí (podle ní se usuzovalo, zda člověk

zemřel v příznivou či nepříznivou hodinu) a výběr posmrtného jména. Dále probíhá pohřeb následovně: mrtvé tělo je zahaleno látkou nebo rohoží a velkou péči věnují příbuzní umytí těla zesnulého. Po uložení těla do rakve přicházejí příbuzní a přátelé a obětují peníze, svíčky, rýži a alkohol. Stejně jako během svatby, i pohřební slavnosti se ve Vietnamu zúčastňuje nesrovnatelně více lidí než je zvykem u nás. Většina hostů rodině přináší peníze v obálce. Rodina musí písemně zaznamenat všechny přinesené dary, tak aby je byla schopna jednou oplatit. Den a hodina pohřbu jsou určeny v předstihu podle vhodnosti data dle lunárního kalendáře. Rodina zorganizuje procesí, jehož struktura podléhá přesnému řádu a přísné hierarchii. Pohřební barvou je bílá - nejbližší příbuzní se oblékají do bílých šatů. Důležitou zvyklostí je, že úmrtí se přátelům a známým neoznamuje. Je povinností každého, aby se o skonu přes známé dověděl a dům smutku navštívil.

Smrt je ve Vietnamu chápána jako skonání těla a také odchod duše, která odchází do jiného světa, kde nalezne klid, pokud je na zemi správně uctívána.

Vietnamci používají původně čínský lunárně solární kalendář. Každý rok je ve Vietnamu nazýván ne podle čísla, ale podle názvu jednoho z dvanácti zvířat zvěrokruhu: 1. Krysa, 2. Býk, 3. Tygr, 4. Kočka, 5. Drak, 6. Had, 7. Kůň, 8. Koza, 9. Opice, 10. Kohout, 11. Pes, 12. Prase.

Vietnamský lunární Nový rok, *Tet Nguyen Dan* (nazývaný většinou zkráceně *Tet*), je největším svátkem v zemi, který, s nadsázkou řečeno, v sobě spojuje rodinnou pohodu českých Vánoc, bouřlivé slavení Silvestra a náboženskou tradici a posvátnost Velikonoc. *Tet* je zároveň pro každého Vietnamce dnem narozenin, neboť v den lunárního Nového roku si všichni přičítají jeden rok navíc, jsou o rok starší.

Narozeniny nemají ve Vietnamu dlouhou tradici. Nejvýznamnější rodinnou oslavou je vzpomínka na mrtvé předky při příležitosti výročí jejich úmrtí. Rodina se sejde, pozve blízké přátele a uskuteční se hostina, při které jsou rodinným předkům nabídnuta na oltáři jejich oblíbená jídla.

Otázky k diskusi ve třídě:

Znáte i jiné země, kde je Nový rok slaven jiný den než u nás?

1. Připomínají vám některé vietnamské novoroční obyčeje naše vánoční zvyky? Jestli ano, které a v čem?
2. Co bývá podle českých tradičních zvyklostí o svátcích či jiných příležitostech zakázáno nebo co je považováno za nevhodné?
3. Jste pověrčiví? Vysvětlete, co to znamená.

Hodnoty současné vietnamské společnosti

Ivo Vasiljev

O hodnotách společenství, sestávajícího z více než osmdesáti milionů lidí, žijících na území, které se táhne od severu k jihu zhruba dva tisíce kilometrů přes nejméně dvě podnební pásma, subtropické a tropické, společenství, které navíc prudce roste a prochází prudkými změnami, je možno mluvit jen se značnou obezřetností. Musíme si být vědomi toho, že co platí na severu země, nemusí platit na jihu, co platilo ještě včera, nemusí platit už dnes. Přesto existují jisté orientační body, které mají převažující platnost. Soustředíme se nejprve na tyto konstanty.

A. Kontinuita etnického společenství

Nepřetržitá přítomnost etnika, doložená archeologickými památkami, jež trvá až po dnešní vietnamský národ, se odvíjí od předpokládaného vzniku tohoto společenství v době asi před třemi a půl tisíci až čtyřmi tisíci lety, na rozhraní pozdního neolitu a doby bronzové. Proces jeho vzniku se odehrál v horních částech delty Rudé řeky kolem dnešního hlavního města Hanoje. Na stránky psaných dějin vstoupilo toto společenství ve 3. století před naším letopočtem, když se až do jeho sousedství přiblížila velká čínská říše, jež se tehdy rychle rozpínala hlavně jižním směrem. Nejstarší psané prameny o existenci Vietnamců a o jejich dějinách jsou čínského původu. Asi od roku 179 před naším letopočtem pak lze datovat čínskou nadvládu nad Vietnamem, která s malými přestávkami a v různé intenzitě trvala více než tisíc let, do roku 938. Od toho roku se datuje existence nezávislého vietnamského státu, který se v druhé polovině 19. století na poměrně krátkou dobu asi sedmdesáti let dostal do francouzského koloniálního područí. V roce 1945 byla obnovena státní samostatnost formou demokratické republiky, která ovšem o úplnou nezávislost a sjednocení země byla nucena podstoupit dvě dlouhotrvající války proti Francii a USA, jež byly dovršeny sjednocením celého Vietnamu roku 1975.

Abychom si kontinuitu vietnamských dějin dokázali lépe představit, pokusme se o následující myšlenkový experiment: představme si, že máme jistotu (nebo aspoň pevné přesvědčení) o tom, že český národ a jeho samostatný stát trvá bez přestání od tvůrců únětické kultury vrcholné doby bronzové, přes dobu halštatskou

a laténskou, až do doby, kdy je podmaněn říší Římskou, jejíž provincií se stává několik desetiletí před pádem Kartága, přetrvává pád Říma pod vládou domácích knížat a nakonec se v době prvních Přemyslovců osamostatňuje za nějakého vlastního Karla Velikého, který se nemusí dát pokřtít žádným cizincem, protože právě na jeho území se hlasatelé nové víry uchytili dříve než v Římě? Co by to asi udělalo s naším národním sebevědomím?

V současné době se o vietnamských dějinách v obecném kulturním diskursu ve Vietnamu mluví jako o čtyřtisíciletých dějinách nebo čtyřtisícileté civilizaci. Vědecké kruhy přišly s koncepcí svébytné civilizace Rudé řeky, odlišné od civilizace čínské a jiných sousedních kultur. Takové představy nejsou ničím novým, co by bylo možno označit za výplody moderní nacionalistické imaginace. Patří k představám o původu Vietnamců a jejich státu, zachyceným písemně přinejmenším tak dlouho jako národní mýty v Kosmově Kronice české. Rozdíl je pouze v tom, že někdejší feudální historiografie odvozovala počátky prvního vietnamského království na základě chronologie čínské mytologie a historiografie, kdežto dnes se představy o původu a nejstarších dějinách Vietnamu opírají vedle starých historických záznamů i o archeologické a lingvistické údaje a o tisíciletou lidovou tradici obyvatel severního Vietnamu.

Symbolem svébytnosti vietnamské kultury se v posledních desetiletích staly prvky výzdoby nejstarších exemplářů velkých bronzových bubnů, známých jako dongsonské (ačkoli, přísně vzato, jsou o několik set let starší než dongsonská kultura doby železné). Nejčastěji jsou to stylizovaní letící vodní ptáci. Pojaly je do své symboliky mimo jiné vietnamská televize a organizace cestovního ruchu. Tento návrat k ornamentům prehistorických archeologických památek je ovšem dílem doby nejnovější. Vcelku ale můžeme říci, že se v dnešním Vietnamu nesetkáváme s žádnou vypjatou nacionalistickou ideologií. Svébytnost a kontinuita vietnamské existence je přijímána spíše jako její samozřejmá danost.

B. Kdy a jak vznikl název Vietnam

Název Vietnam vznikl až roku 1802 se založením poslední panující dynastie, kdy se používal jen po dobu vlády prvního panovníka (do roku 1819) a trvale se uplatnil teprve ve dvacátém století, kdy jej přijalo za své vietnamské národní hnutí. V názvu státu se objevil teprve v roce 1945. Vietnamci si jinak říkají Vietové. Slovo Viet je vietnamskou výslovností čínského názvu Jüe, jímž Číňané

původně souhrnně označovali nečínská etnika na území jižně od řeky Jang-c', které bylo k Číně postupně připojeno až ve 3. a 2. století před n. l. Stát založený prvním čínským dobyvatelem Vietnamu, který si tam zřídil své soukromé panství, nesl název Nan-jüe (ve vietnamské výslovnosti Nam Viet, neboli Jižní Jüe). Když zakladatel nové dynastie Nguyenů na počátku 19. století chtěl tento název obnovit, nedostal k tomu svolení čínského císařského dvora (neboť starověký stát toho jména zaujímal i značnou část území, jež v nové době patří Číně), a proto volil kompromisní řešení změnou na Viet Nam, což podle čínské gramatiky sice znamená jižně od Jüe, ale podle pravidel vietnamské mluvnice lze název nadále chápat jako Jižní Jüe. Tato epizoda je dosti charakteristická pro jemnosti vietnamské diplomacie.

Často se též o Vietnamu mluví jako o Jižní zemi, v protikladu k severnější Číně.

V české (a obecně evropské) starší historické literatuře a encyklopediích se o Vietnamu píše jako o Annamu, Tonkinu, Kočinčíně nebo jako o součásti Francouzské Indočíny. Názvy Annam a Annamci, užívané Evropany, byly ve Vietnamu dlouho pociťovány jako pejorativní a urážlivé, ale mladší generace je pravděpodobně už vůbec nezná.

C. Žijí ve Vietnamu jen Vietnamci?

Vysoká koncentrace obyvatelstva, mluvícího stejným jazykem (v deltě Rudé řeky až 1200 obyvatel na km^2), vede k tomu, že v průběhu celých dějin se přistěhovalci, kterých nebylo málo, zejména z Číny, vždy po několika generacích povietnamštili. Pokud dnes ve Vietnamu existuje čínská menšina, soustředěná nejvíce v jižním Vietnamu (nejvíce v 5. obvodu Ho Či Minova Města), jde hlavně o lidi, kteří se přistěhovali ve velkém množství v průběhu druhé poloviny 19. století a později. Povietnamštili se ovšem nejen přistěhovalci, ale i obyvatelé dobytých území: hlavně Čamové, hovořící jazykem příbuzným malajštině, kteří v jižní části středního Vietnamu (zhruba jižně od Da Nangu až po přístupy k deltě Mekongu) měli po dlouhá staletí svá knížectví, ba i sjednocenou říši zvanou Čampa, ovlivněnou indickou kulturou. Genetická výbava Vietnamců je značně rozmanitá.

Žijí tedy ve Vietnamu prakticky jen Vietnamci? - Nežijí. Může nás spíše ohromit, když si přečteme, že ve Vietnamu vedle vlastních Vietnamců žije několik desítek jiných, jazykově i kulturně velmi odlišných etnik. Před asi třiceti lety se

vietnamští etnografové shodli na počtu 54, dnes se uvádí kolem šedesáti národností. To samo o sobě svědčí o tom, že kritéria pro odlišení národností a etnografických skupin jsou v řadě případů uplatňována s obtížemi. Převážně jde o menší populace, čítající několik set až několik desítek tisíc příslušníků a žijící roztroušeně v údolích či na svazích hor v různých nadmořských výškách. Vcelku je hustota obyvatel v horských oblastech velmi nízká (několik desítek obyvatel na čtvereční kilometr). Dohromady tvoří menšiny asi 12% obyvatel Vietnamu.

Tyto menšiny přesto překvapivě odolaly strhujícímu víru většinové národnosti a zachovaly si své jazyky a kulturu. Kromě zmíněných obyvatel čínského původu a Khmerů s částí Čamů, kteří žijí v deltě Mekongu, všechny menšiny sídlí na kopcích, v horách a na náhorních rovinách ležících mimo oblasti osídlené vlastními Vietnamci. S masami vlastních Vietnamců nepřicházely tyto menšiny až do poloviny 20. století prakticky do styku. Proto nebyly žádnou asimilací dotčeny. K větším národnostem patří zejména Thajcům a Laosanům jazykově příbuzní Tayové, žijící v kopcích severně od delty Rudé řeky a Thajové v Severozápadním Vietnamu.

Společným dorozumívacím jazykem je vietnamština, regionálními dorozumívacími jazyky jsou jazyky národností, které v určitém kraji převládají, na příklad thajština (nikoli ovšem thajština, jakou se mluví v Thajsku!).

K značnému sblížení mezi vlastními Vietnamci a příslušníky menšin došlo během války proti Francouzům a Američanům, protože osvobozenecké síly měly své základny a komunikační tahy v horách (pověstná byla zvláště tzv. Ho Či Minova stezka mezi Severem a Jihem). Největší vnitřní migrace zemědělců po roce 1975 směřovaly ze severního Vietnamu do oblasti rozsáhlých tzv. Západních náhorních plošin v jižní části Vietnamu (kolem Pleiku, Dalatu, Banmethuotu), kde vyrostly rozsáhlé kávovníkové a v níže položených oblastech i kaučukovníkové plantáže.

D. Hovoří Vietnamci jednotným jazykem?

Nejmarkantnějším projevem jednoty a osobitosti vietnamské národní existence je vietnamský jazyk, jemuž jsme věnovali zvláštní kapitolu. Zde si povšimneme jen jeho národotvorné úlohy. Vietnamština je na celém území Vietnamu jednotná, v písemné podobě spojená jednotným pravopisem bez ohledu na zvláštnosti výslovnosti, jež cizincům, kteří se naučili výslovnosti jedné části Vietnamu, při komunikaci v jiné části Vietnamu mohou působit značné potíže.

Hlavní rozdíly mezi dialekty jsou totiž ve výslovnosti a pravopis tyto rozdíly nezachycuje. Vietnamské dialekty se dělí do tří skupin: severovietnamské, středovietnamské a jihovietnamské. Liší se počtem tónů, výslovností některých souhlásek i diftongů. Jestliže se takové odlišnosti v jednom slově setkají, pak je těžké mu porozumět. Na příklad souhláska ***v*** se v jihovietnamských dialektech vyslovuje jako ***j***. Spisovné slovo ***vào*** (vejít) se tam vyslovuje přibližně ***jo*** (psáno česky). Dnešním Vietnamcům, pokud mají jisté vzdělání nebo žijí ve velkých městech a pokud vyrostli ve Vietnamu, při vzájemné komunikaci však potíže nečiní. Místních odchylek ve slovní zásobě je jen velmi málo. To však neplatí o některých místních nářečích. Tak na příklad nářečí středovietnamské provincie Quang Nam je lidem z Hanoje nebo Ho Či Minova Města nesrozumitelné. Tamní obyvatelé však nářečím mluví jen mezi sebou. Něco podobného platí i o severnějších středovietnamských provinciich Nghe An a Ha Tinh.

E. Uctívání národních hrdinů a vojevůdců

Vietnamsky mluvící obyvatelstvo původně žilo jen v rozsáhlé nížině kolem Rudé řeky v severním Vietnamu a jižněji až po kraj kolem dnešního města Ha Tinh. Postupnou expanzí následně vytlačilo Čampu a do roku 1757 se pak rod vládnoucí na jihu Vietnamu, Nguyenové, zmocnil celého území v deltě Mekongu a Vietnam nabyl dnešní rozlohy.

Vietnam nikdy nepřišel trvale o žádné své území, přestože byl v průběhu dějin několikrát okupován. S cizí nadvládou se Vietnamci nikdy nesmiřovali a stavěli se na odpor i útokům v době státní nezávislosti. Vietnam má pomyslný pantheon národních hrdinů, tvořený vesměs vůdci (a vůdkyněmi) velkých povstání a velkých obranných válek. Hlavním faktorem ohrožujícím samostatnost vietnamského státu byla expanze, k níž se uchylovala každá nastupující velká čínská dynastie (patřily k nim i dynastie mongolská a mandžuská, které předtím ovládly Čínu).

O pantheonu můžeme mluvit téměř doslovně, neboť skutečně jde o soubor národních božstev včetně svatyň, v nichž jsou po celém Vietnamu uctívána. Patří k nim především následující historické osobnosti: dvě sestry z rodu Trung, které stály v čele povstání lidu proti čínské krutovládě v letech 40 – 42 n. l. a žena jménem Trieu, jež vedla povstání v roce 248; tyto ženy jsou tradičně znázorňovány, jak táhnou do boje na slonu. Šlechtic Ly Bi vyhlásil roku 544 stát,

který uhájil svou samostatnost po dobu šedesáti let. Sám se prohlásil za *jižního císaře*. Vojevůdce Ngo Quyen definitivně skoncoval s čínskou nadvládou v roce 938.

K největším hrdinům vietnamské minulosti patří vojevůdce Ly Thuong Kiet, kníže Tran Hung Dao, statkář Le Loi a vůdce rolnického povstání ve středním Vietnamu Nguyen Hue. První z nich v letech 1075 – 1077 odrazil útok vojska čínské dynastie Sung a druhý odrazil útoky velkých armád Mongolů v letech 1285 – 1288. Tran Hung Dao je jako vojevůdce a taktik ve vietnamských dějinách nejbližší obdobou našeho Jana Žižky, spíše než Žižkův současník Le Loi, který v letech 1418 – 1428 vedl vítězný odboj proti krátkodobé okupaci čínské dynastie Ming v době její vrcholné moci a který založil vietnamskou dynastii Le, jejíž první králové po celé 15. století zajišťovali hospodářskou prosperitu a kulturní rozkvět země. Konečně Nguyen Hue, známý též jako sjednotitel země a panovník jménem Quang Trung, odrazil útok mandžuské dynastie Čching v bitvě u Hanoje roku 1789. Po těchto hrdinech jsou pojmenovány větší ulice ve všech vietnamských městech.

K uctívaným národním hrdinům se dnes řadí i zakladatel strany vietnamských komunistů, první prezident Vietnamské demokratické republiky a vůdce protikoloniálního odboje a boje za sjednocení Vietnamu Ho Či Min (1890 – 1969). Po něm nejsou pojmenovány žádné ulice, zato však největší město ve Vietnamu.

Mnoho lidí zajímá vztah vietnamských občanů k Ho Či Minovi dnes, 36 let po jeho smrti. Víme, že Ho Či Minovy ostatky byly balzamovány a jsou uloženy v mauzoleu v Hanoji. Je známo též, že Ho Či Min ve své závěti zveřejněné v roce 1969 vyslovil přání, aby byl pochován jiným, daleko prostším a tradičnějším způsobem. Naprostá většina Vietnamců si Ho Či Mina velmi váží. Není snad nikoho, kdo by neznal jeho prohlášení: “Není nic cennějšího než nezávislost a svoboda!”

Skalní odpůrci vietnamské revoluce mají na jejího vůdce pochopitelně jiný názor.

Saigonská aglomerace byla po Ho Či Minovi pojmenována na památku skutečnosti, že se jako mladý budoucí revolucionář odtud vypravil do světa, aby nalezl cestu k osvobození Vietnamu od koloniálního jha. Jako člen Francouzské socialistické strany v Paříži po první světové válce pak Ho Či Min spolu s levicí ve straně hlasoval pro založení Komunistické strany Francie hlavně proto, že jedině Lenin v té době odsuzoval kolonialismus. Odtud pak vedla jeho cesta do Moskvy a

posléze jako delegát Komunistické internacionály odešel do Číny, aby řídil vznikající vietnamské komunistické hnutí. Československo navštívil Ho Či Min teprve jako prezident republiky v roce 1957.

F. Tradiční náboženství

Jaké to je náboženství, jež umožňuje uctívání národních hrdinů, kteří skutečně žili, jakožto božstev? Staří Vietové byli animisté, tj. věřili, že nejen lidé a ostatní živočichové, ale i živly, přírodní útvary, kameny a rostliny mají své duchy či duše. Uctívány byly hory a řeky, předmětem kultu se často stávaly osamělé staré stromy, balvany nebo skaliska. Takové animistické kulty známe i z předkřesťanské Evropy. Z víry v posmrtný život se zrodilo uctívání předků. Uctívání předků je charakteristické pro čínskou a vietnamskou kulturu. Ve Vietnamu je neodmyslitelnou součástí duchovního života rodiny. Z této víry povstalo i uctívání duší mytických i skutečných hrdinů, kteří se zasloužili o obec, kraj nebo o celou zemi. Výše zmínění hrdinové patří mezi patrony celé země, ale jak oni sami, tak i jejich jednotliví spolubojovníci jsou uctíváni i ve svých rodných obcích. Každá venkovská obec ve Vietnamu má svého ochránce ze světa duchů a většina takových duchů má svou svatyni. K největším ochráncům celé země patří vedle výše už jmenovaných osobností především legendární prehistoričtí králové, nazývaní společným jménem Hung (toto jméno je převzato z čínštiny a znamená *hrdina*). Za jednoho z nejvyšších ochránců země se považuje duch hory Ba Vi, která se tyčí do výše tisíce metrů západně od Hanoje, odkud bývá za jasného počasí vidět jako z našeho Řípu. Svůj posvátný strom, zpravidla banyán, má i každá vesnice.

Uctívání předků se však praktikuje především v každé rodině. Úcta k vlastním předkům, která je spojena s udržováním zvláštních oltáříků v každé domácnosti, s pravidelnými oběťmi a rituálními dary duším zemřelých a s modlitbami při pálení vonných tyčinek, má podle našich kritérií mnohé vnější znaky náboženství.

Podobné prvky má ostatně i konfuciánství, jež bylo i ve Vietnamu hlavním společensko- filozofickým učením, o něž se po staletí opírala vietnamská feudální společnost a které ve velké míře určovalo morální hodnoty vzdělaných vrstev. V konfuciánství, jež má ve Vietnamu své zvláštní *chrámy literatury*, se uctívání osob soustřeďuje na velké učence a učitele, ať už čínské nebo místní. Vliv tohoto učení po obnovení nezávislosti Vietnamu v 10. století n.l. nejen nezmizel, ale byl

ještě umocněn, protože toto učení se stalo hlavním ideologickým nástrojem budování státu, který se měl vyrovnat čínskému vzoru. Také konfuciánské kulty mají mnohé vnější znaky náboženství.

O konfuciánské tradici úcty ke vzdělání se ještě zmíníme na jiném místě. V předkoloniální a koloniální době konfuciánské učení o patriarchální rodině jako předobrazu feudálního státu hluboce zasáhlo do života vzdělaných vrstev, které se zejména přísným oddělením mužů a žen před manželstvím a mimo ně, podřízeností manželek hlavě rodiny (ta měla právo na několik manželek) včetně krutých trestů pro ženy, které se proti oficiální morálce nějak provinily, hluboce vzdálily lidovým tradicím, které na venkově žily v plné síle. K zrovnoprávnění žen ve společnosti došlo až po vyhlášení Vietnamské demokratické republiky a během protifrancouzské války.

Mnohé konfuciánské zásady, jako úcta k starším, nejen vůči rodičům, ale i vůči starším sourozencům, povinnost rodičů řádně pečovat o své děti a povinnost dětí pečovat o své rodiče, zásady vztahů mezi přáteli a některé další morální zásady se vietnamské tradici nepříčily a hluboce se vžily. Svou etnickou odlišnost od Číňanů Vietnamci vždycky chápali jako odlišnost národního jazyka, vlastního území a státní tradice, nikoli jako odlišnost kulturní. Základní konfuciánské pojmy *synovská oddanost* a *věrnost* panovníkovi, Ho Či Min transformoval do komunistické morálky (*synovská oddanost lidu a věrnost vlasti*).

G. Buddhismus a další velká světová náboženství

Velká většina Vietnamců tak či onak vyznává buddhismus. Je to buddhismus tak zvané školy mahájánové, který se svou neokázalostí a neorganizovaností velmi liší od buddhismu ovládajícího duchovní život v Thajsku, v Laosu a Kambodži, v Barmě a na Srí Lance. Buddhismus ve Východní Asii nemá žádnou sjednocenou církev. Ani tak zvané buddhistické sekty nespojuje víc, než společné učení, určitá varianta buddhismu. Snahy o vybudování celostátních buddhistických struktur se začaly objevovat teprve v posledních desetiletích.

V každé obci, kde sídlí vlastní Vietnamci, existuje buddhistický chrám (u nás se vžil nepřesný název pagoda, který jinak označuje věžovitou vícepatrovou zvonici). Buddhistické chrámy vedle výše zmíněných svatyň jsou ovšem i v každém městě. Ve Vietnamu se vedle Buddhy a jeho různých vtělení uctívají i tak zvaní bóddhisatvové, což jsou osoby, jež se dobraly buddhistického ráje, ale dobrovolně

se rozhodly setrvat na tomto světě, aby pomáhaly vyrovnávat se s utrpením všem živým. K nim patří především známá bohyně milosrdenství Kuan-jin (vietnamsky Quan Am, japonsky Kanon).

Buddhismus, konfuciánství a animismus, částečně ovlivněný čínským taoismem se navzájem nevylučují. Na Dálném Východě nikdy nebylo a není náboženské nesnášenlivosti. Výše zmíněná náboženství nebo nauky se v životě lidí spíše doplňují.

Už od konce 16. století přijížděli do Vietnamu také katoličtí misionáři. Vládnoucí vrstvou byli považováni často za vetřelce a oni i jejich stoupenci byli pronásledováni a popravováni, cizinci někdy jen vyhošťováni. To se za koloniální nadvlády změnilo, takže ve Vietnamu vzniklo velké množství katolických obcí. Politické postavení katolické církve ve vietnamském prostředí se tím však spíše zkomplikovalo, neboť byla ještě více spojována se západní nadvládou.

Pro Vietnam je charakteristické, že tam existují celé katolické vesnice. Katolíků je asi osm milionů, po Filipínách největší počet v Asii. Mají své kostely na venkově i ve městech, v Hanoji a Ho Či Minově Městě jsou to velké katedrály. Mají celou řadu biskupů i arcibiskupy, a v posledních desítiletích byly Vatikánem kanonizovány desítky svatých mučedníků. Ve Vietnamu působí i řeholníci. Konají se pravidelně mše a velké církevní poutě. Vánoce ve Vietnamu zlidověly, ale pro nekatolíky nejsou rodinným svátkem, nýbrž příležitostí se společně projít městem, v Hanoji například kolem Jezera navráceného meče v centru města.

I katolíci mají doma oltáře předků, doplněné o křesťanské symboly.

Islám přijala jen část vietnamských Čamů, usazených podle vietnamsko – kambodžských hranic u města Chau Doc.

Za protikomunistického režimu v jižním Vietnamu tam prováděli misijní činnost duchovní některých amerických protestantských církví. Soustřeďovali se přitom hlavně na animistická etnika na náhorních plošinách, kde získali určitý vliv. Jinak je evangelíků ve Vietnamu málo, třebaže ve větších městech své modlitebny mají.

V jižním Vietnamu existuje vlastní monoteistické náboženství, do určité míry organizované jako církev. Je jím sekta Cao Dai, založená ve 20. letech 20. století. Vyznačuje se snahou spojit prvky všech světových náboženství a kultur a uctívá i jejich velké představitele, k nimž vedle Ježíše Krista, Konfucia a Buddhy patří například i francouzský spisovatel Victor Hugo.

Vietnamští komunisté jsou stejně jako komunisté jinde ve světě pochopitelně ateisty, ale proti uctívání předků nikdy nevystoupili, nýbrž je prohlásili za krásnou národní tradici, kterou sami pěstují. Ústava socialistického Vietnamu zaručuje svobodu náboženského vyznání a všechny státem uznané církve a náboženské organizace ve Vietnamu volně působí. Zahraniční zastánci lidských práv však opětovně poukazují na státní zákroky proti disidentům z řad duchovních a věřících a proti činnosti nepovolených sekt (včetně buddhistických sekt ze zahraničí). Přes komplikované vztahy v minulosti jsou dnes vztahy mezi VSR a Vatikánem na nejlepší cestě k normalizaci. Vláda VSR v současnosti jedná i s USA o tom, aby Vietnam byl vyškrtnut z amerického seznamu zemí, jejichž postoje ve věcech náboženství vzbuzují obavy.

H. Pěstování rýže

Hospodářským základem jednoty vietnamského národa je pěstování rýže na zavodňovaných rýžovištích na obrovských nížinách v deltách veletoků Rudé řeky v severním Vietnamu a Mekongu v jižním Vietnamu. Tyto delty jsou spojeny poměrně úzkým a dlouhým pruhem území mezi horskými hřbety na laosko-vietnamských hranicích a Jihočínským (vietnamsky Východním) mořem, kde se rýže pěstuje na mnoha menších rovinách a rovinkách při ústí menších řek. Proto se území Vietnamu někdy obrazně přirovnává k vahadlu, na jehož koncích jsou zavěšeny koše plné rýže.

Pěstování rýže na zavodňovaných rýžovištích sahá i do kopcovitých oblastí při deltě Rudé řeky, kde rýžoviště tvoří charakteristické terasy. Pěstování rýže je odedávna spojeno s budováním hrází při řekách a zavodňovacích či odvodňovacích pracích velkého rozsahu. Pěstování zavlažované rýže (ve Vietnamu se nazývá vodní rýže) tak na jedné straně svými výnosy umožňuje vysokou koncentraci obyvatel, a na druhé straně svou náročností takovou koncentraci obyvatel a jejich pevnou organizaci nejen v rámci obcí, ale i celých okresů a krajů (jimž říkáme provincie) přímo vyžaduje.

Základem vietnamské tradiční společnosti je malorodina, pracující na svém nebo na pronajatém rýžovišti, a venkovská obec, založená na společném zájmu a sousedských vztazích. Při častých výkyvech zemědělské produkce vlivem živelních pohrom (tajfunů, záplav a období sucha) a při stálém početním růstu obyvatelstva a četných politických zvratech docházelo v průběhu dějin k značným migracím

rodin a k zakládání nových obcí na půdě odňaté moři a na územích dobytých vietnamskými panovníky a knížaty. Ti pak na dobytých územích sami zakládali obce, v nichž usazovali své vojáky.

Vysoká náročnost rýžového hospodářství v rozmanitých přírodních a klimatických podmínkách také vypěstovala ve vietnamských lidech určité charakteristické rysy, k nimž na prvním místě patří velká pracovitost a odolnost. Dalším rysem pěstitelů vodní rýže je veliká vynalézavost a řemeslná dovednost při práci s tradičními materiály - s bambusem, dřevem, rohovinou, proutím a travinami, slonovou kostí, perletí, přírodním lakem, a také při zpracování zemědělských plodin na širokou škálu tradičních potravin. Pěstování rýže je totiž na většině pozemků možné jen po určitou část roku, takže i při dvou úrodách ročně má vesničan nejen mnoho času, ale i naléhavou potřebu věnovat se jiné práci - rybářství, sběru drobných vodních živočichů a jejich chovu, chovu bource morušového a výrobě hedvábí a celé řadě tradičních řemesel včetně uměleckých, jimiž využívá volného času a přivydělává si na živobytí.

I. Role ženy

Důsledkem vysoké dělby práce v rodinách je relativně velká úloha žen, jak v rodině, tak ve společnosti, což bylo zcela v rozporu s kdysi centrálně prosazovaným konfuciánským učením, jež patriarchální rodinu považovalo za předobraz centralizované středověké královské či císařské vlády. Zatímco muži pracovali na polích, ženy zpeněžovaly rodinnou produkci na regionálních tržištích, jichž bylo v každém okrese několik. Ještě důležitější úlohu plnily ženy v pobřežních oblastech, kde muži vyjíždějí denně na moře za rybolovem. Protože výsledky rybolovu nejsou nikdy předem jisté (a po část roku pro vlnobití není možné na moře vyjíždět), měly ženy v rukou nejen odbyt ryb, nýbrž i rodinné políčko a zeleninovou zahrádku, a samozřejmě výchovu dětí. Vietnamské ženy proto jsou většinou velmi komunikativní, samostatné a rozhodné, jak v tradičních zaměstnáních, tak moderních profesích.

Velmi zřetelně se mimořádně vysoká úloha žen projevila v době protiamerické války. V jihovietnamské revoluční vládě zasedla organizátorka a vůdkyně demonstrací jihovietnamských žen (tak zvané *armády s dlouhými vlasy*) Nguyen Thi Dinh jako ministryně obrany a jiná žena, jako ministryně zahraničních věcí, která se později stala viceprezidentkou Vietnamské socialistické republiky

(Nguyen Thi Binh). V severovietnamských vesnicích, odkud všichni zdraví muži odešli na frontu, ženy zastávaly péči o děti a domácnost, práci na poli i obranu proti leteckým útokům. Celým tehdejším světovým tiskem prošla fotografie drobné ženy s puškou eskortující obrovitého amerického pilota. Ženy také opravovaly silnice po bombardování a řídily pohyb vojenských konvojů do jižního Vietnamu za téměř nepřetržitých amerických náletů.

J. U nás spojujeme pojem obchodu s městy - ve Vietnamu to neplatí?

Města ve Vietnamu v minulosti byla hlavně správními středisky země nebo krajů a křižovatkami dopravních cest, nebyla místem, kde by se soustřeďovala řemesla a obchod. Větší moderní města vyrostla teprve v době koloniální. V době válek proti Francouzům ležela všechna vietnamská města na jimi okupovaném území a v době války s Američany totéž platilo pro města v jižním Vietnamu. Města tvořila zázemí cizích armád se všemi výhodami i společenskými neduhy, které z toho vyplývaly.

Největším městem ve Vietnamu není hlavní město Hanoj (2,2 mil. obyvatel), ale někdejší Saigon, od roku 1975 nesoucí název Ho Či Minovo Město (více než 5 mil. obyvatel). Hospodářským zázemím Saigonu byla výroba rýže na velkostatcích koncesionářů v rozsáhlé deltě Mekongu, proto v Saigonu a v dalších městech v deltě se soustředil výkup zemědělských plodin a průmysl zpracování potravin. Rozmohla se vrstva velkoobchodníků většinou z řad Číňanů, tak zvaných kompradorů, kteří zprostředkovali obchod mezi vietnamskými výrobci a koloniálními odběrateli. V době koloniální byl Vietnam hlavně zdrojem surovin pro vývoz.

Hanoj bývala za Francouzů správním střediskem celé Francouzské Indočíny, proto tam vyrostly velké vilové čtvrti pro koloniální úředníky. Největší přístavy vyrostly v severovietnamském Haiphongu, v Saigonu (říční přístav, neboť město leží dosti daleko od moře) a v Da Nangu ve středním Vietnamu. Nedaleko Haiphongu byla na počátku dvacátého století zahájena rozsáhlá povrchová těžba antracitu, který se vyvážel. Kromě tamních horníků tvořili vietnamské dělnictvo přístavní nosiči (kuliové) a námezdní pracovníci na jihovietnamských kaučukových plantážích. K industrializaci země přistoupila teprve Vietnamská demokratická republika po stažení kolonizátorů ze severního Vietnamu v roce 1954. Američané vybudovali obrovskou leteckou základnu v Saigonu, jež se po roce 1975 změnila

na civilní letiště Tan Son Nhut, kde je však dodnes možno vidět opuštěné betonové úkryty pro americká bojová letadla.

Od počátku hospodářských reforem v roce 1986 začali do celé země proudit zahraniční investoři, především z Tchajwanu, z Japonska, z jižní Koreje a Thajska. Vietnamská města dnes kypí investiční činností, jsou středisky bankovnictví, obchodu a průmyslu. Nesmírnou píli obyvatel, která neustává ani v neděli a o svátcích, můžeme sledovat na každém kroku. Značná část obyvatel měst se však dosud živí maloobchodem. Ve Vietnamu je dnes početná vrstva zámožných lidí, své prostředky však většinou investují do obchodu a osobní spotřeby (na pořádání různých hostin a podobně). Teprve v posledních letech se tato situace začíná měnit a vyrůstají i domácí soukromé průmyslové podniky. Velmi mnoho se staví a to jak administrativní budovy a hotely, tak soukromé obytné domy.

Svým výkladem o tradičních hodnotách vietnamské společnosti, které mají základ v dějinách země, rozhodně nechceme vzbudit dojem, jakoby Vietnam byl jen málo rozvinutou zemědělskou zemí, jíž dnes už zdaleka není.

K. Jaký je dnes názor Vietnamců na válku?

Zde je nutno se zmínit zvláště o vietnamské diplomacii a o obyčejných lidech. Vietnamské politické vedení vedlo obrannou válku v podstatě podle zásad klasického a dnes světoznámého čínského spisu tzv. Mistra Suna O umění válečném. Toto dílo je pozoruhodné tím, jak všestranně rozebírá různé stránky válečného konfliktu a jejich vývoj v době dlouhodobého trvání konfliktu. Praví také, že nejlepším způsobem, jak zvítězit ve válce, je válce se vyhnout. Poraženému protivníkovi je nutno umožnit odchod bez potupy. Po odchodu okupačních vojsk je nutno co nejdříve navázat s bývalým nepřítelem normální přátelské vztahy.

Existují doklady o tom, že se tímto učením řídil vojevůdce Le Loi v 15. století. Někdejší generální tajemník Komunistické strany Indočíny a pozdější dlouholetý předseda Národního shromáždění VDR Truong Chinh se k tomuto učení přihlásil ve spisku Válka odporu bude vítězná z roku 1947. Během války s Američany vietnamské politické vedení vždy pečlivě rozlišovalo mezi těmi kruhy v USA, které měly na válce zájem, a ostatními Američany. Ve Vietnamu za vlády komunistů nikdy nebyla pěstována bezbřehá xenofobie.

Po válce sice trvalo dlouhých dvacet let, než byly navázány diplomatické vztahy mezi VSR (Vietnamskou socialistickou republikou) a USA (1995), ale tomu

předcházela řada let postupného navazování spolupráce v humanitární oblasti. O současné úrovni vztahů svědčí mimo jiné návštěva prezidenta Clintona ve Vietnamu v listopadu 2000 a letošní červnová návštěva předsedy vlády VSR Phan Van Khaie v USA, kde mimo jiné požádal Harvardskou univerzitu o spolupráci při výchově vietnamského vědeckého dorostu. Očekává se návštěva prezidenta Bushe, který pozvání do Vietnamu přijal.

Pokud jde o prosté lidi, ti mohli v době války sice být ovládáni emocemi, ale po dlouholetém válečném utrpení si snad každý Vietnamec přeje především mír, klid a dobré vztahy se všemi zeměmi, aby se mohl soustředit na dosažení normálního šťastného života své rodiny. Francouzští a američtí turisté jsou všude ve Vietnamu vítáni. Nadšené přijetí, které uchystali lidé v Hanoji i v Ho Či Minově Městě prezidentu Clintonovi, mnohé pozorovatele překvapilo a bylo též podnětem k řadě politických spekulací v zahraničním tisku. Ale podle všeho bylo jen výrazem všeobecné nálady panující v celé vietnamské společnosti.

To však neznamená, že všechny následky války byly zažehnány. Velmi živý je zejména problém obětí dioxinu, který byl součástí defoliantů rozprašovaných Američany nad rozsáhlými oblastmi jižního Vietnamu a který ještě dnes má za následek, že se ve Vietnamu rodí vážně fyzicky i psychicky postižené děti. Vietnam také nevznáší otázku kompenzací za všechny válečné škody jen proto, aby zbytečně nekomplikoval normalizaci hospodářských vztahů s USA. To vše se však do vztahu obyčejných Vietnamců k návštěvníkům z USA dnes již většinou nepromítá. Ve Vietnamu také už asi patnáct let působí řada amerických humanitárních organizací, financovaných americkou vládní agenturou USAID.

L. Jaký je dnes postoj vlády k zahraniční emigraci?

V důsledku války a poválečných politických a hospodářských problémů emigrovalo mnoho Vietnamců hlavně z Jihu často za dramatických okolností do ciziny. V USA dnes žije asi milion Vietnamců. Mnoho se jich též vystěhovalo do Austrálie a jiných zemí. Už nejméně před dvaceti lety vietnamská vláda umožnila vietnamským rodinám přijímat peněžní výpomoc od příbuzných v zahraničí. V současnosti zahraniční Vietnamci investují do vietnamského hospodářství, stavějí si ve Vietnamu často honosné rezidence a cestují pravidelně do Vietnamu, zvláště o lunárním Novém roce, kdy se rodinní příslušníci tradičně shromažďují.

Napětí přetrvává jen mezi vládou a těmi kruhy v zahraničí, které nemají zájem na usmíření, ale kterých dnes už není mnoho.

M. Jaký je postoj Vietnamců ke škole a vzdělanosti?

Úcta ke vzdělanosti je asi nejpozitivnějším dědictvím tradiční vietnamské kultury, která v tomto směru byla ovlivněna konfuciánstvím v teorii i v praxi. Vliv této tradice se projevuje mimo jiné v tom, že jednou z hlavních zásad, kterými se řídí vietnamská škola je: „Nejprve se učíme dobrým mravům, pak vzdělanosti." Projevil se také důraz vlády VSR na vzdělání lidu: mezi první svá opatření zařadila v roce 1945 i intenzivní kampaň za překonání negramotnosti. Téměř všechny děti ve Vietnamu chodí do školy (postavení nejchudších rodin se v současnosti při tržním hospodářství komplikuje), učitelé a učitelky mají vesměs dobré vzdělání a vietnamští žáci a studenti dosahují vynikajících výsledků v mezinárodních soutěžích zejména v matematice. To nepřestalo platit ani v letech 1964 – 1972, kdy všechny školy s žáky i učiteli byly ze severovietnamských měst evakuovány na venkov a trpěly velkým materiálním nedostatkem.

N. Prý ve Vietnamu vládne korupce?

Nerad bych, aby tento výklad o tradičních hodnotách vietnamskou společnost nějak idealizoval.

Po stránce hodnot a kultury mohu říci, že podle mé zkušenosti ve společnostech, kde se hlásají vysoké morální hodnoty, se vždy vyskytují jednotlivci, kteří vynalézavě a bezostyšně tyto hodnoty předstírají a zneužívají a pod jejich pláštíkem se bezohledně obohacují, přičemž vykořisťují, podvádějí a utlačují jiné lidi, kteří jsou na nich závislí. Takoví lidé vždy existovali a existují pochopitelně i ve Vietnamu. Komplikovaná válečná historie Vietnamu, kdy se cizí mocnosti snažily rozdělit vietnamskou společnost a změnit protikoloniální válku ve válku občanskou, navíc společnost hluboce politicky rozdělila. Úplné překlenutí všech důsledků této cizí intervence může trvat ještě celá desetiletí. Pašeráci, někdy pod ochranou vysokých policejních úředníků, pašují drogy. Celá řada gangů byla zneškodněna a jejich členové odsouzeni k vysokým trestům včetně trestů smrti. O korupci na různých vyšších místech se už nejméně dvacet let veřejně píše a bojuje se proti ní.

Podstatné je, že ve Vietnamu v tomto směru existuje značná svoboda projevu. Centrální stranické řízení dává spíše obecné směrnice o cílech a zaměření politiky, než aby zasahovalo do řízení na všech stupních. Vietnamská společnost po roce 1975 je při rozsahu země a rozdílných podmínkách v jednotlivých jejích částech značně decentralizovaná, jak ekonomicky, tak i v mocenských orgánech. Velmi liberální je v několika posledních letech politika ve věci zájmového a profesního sdružování občanů. Velmi aktivně a pod veřejnou kontrolou pracuje parlament. Přímé televizní přenosy z parlamentních jednání jsou běžné. Ve Vietnamu vládne sice jedna strana, ale velká část jejích členů bere její cíle (nezávislost země, prosperita občanů, demokracie, sociální spravedlnost a civilizovaná společnost) velmi vážně. První velvyslanec USA Peter (Pete) Peterson po několika letech působení ve Vietnamu veřejně na jednom mezinárodním fóru v roce 2001 prohlásil "současný Vietnam není diktaturou".

Ve Vietnamu působí stovky zahraničních firem. Jejich působení přináší Vietnamu mnoho pozitivního, ale v některých podnicích se už stávkovalo. Zkrátka, v současné vietnamské společnosti je mnoho rozporů, ale v žádném případě se nedá mluvit o všeobecném rozkladu a úpadku hodnot. Mezi Vietnamci vždy převládal reálný pohled na svět. Vědí, že bez peněz se nedá žít a naprostá většina se snaží k penězům přijít poctivou a velmi usilovnou prací.

O. A co říci na závěr?

Snad to, že Vietnamci mají neobyčejně velký smysl pro humor. Jejich jazyk umožňuje bohatství slovních hříček, které se tradují i stále nově vznikají. I druhy humoru, včetně humoru politického, se nám velmi podobají.

O některých dalších stránkách vietnamské kultury a hodnot bude vhodnější pojednat v kapitole o proměnách zvyklostí Vietnamců za jejich života v České republice.

Vietnam patří k zemím, které si udržely národní kontinuitu od starověku po současnost i přes někdejší tisíciletou čínskou nadvládu. Vedle vlastních Vietnamců tam 12% obyvatelstva tvoří několik desítek jiných, jazykově i kulturně velmi odlišných etnik. Společným dorozumívacím jazykem je vietnamština. Nejtypičtějším rysem náboženského života Vietnamců je uctívání předků a národních hrdinů.

Jako pěstitelé vodní rýže získali Vietnamci velkou pracovitost, odolnost a řemeslnou zručnost a důležitá úloha ve společnosti připadala vždy ženám. Vietnam prošel mnoha obrannými válkami, ale Vietnamci nechovají nenávist k žádnému národu ani státu. Jejich nápadným kulturním rysem je úcta ke vzdělanosti.

Otázky k diskusi ve třídě:

1. Proč si asi Vietnamci tolik připomínají vlastní minulost?
2. Proč asi Vietnamci uctívají své předky?
3. Jak se projevuje to, že ženám ve Vietnamu náleží velká úloha ve společnosti?
4. Porovnejte, do kterého období spadá počátek českých a vietnamských dějin?
5. Co asi vytváří povědomí sounáležitosti Vietnamců? Co vytváří povědomí sounáležitosti Čechů?
6. Jaký podíl zaujímají mezi občany VSR příslušníci různých národnostních menšin? Co víte o národnostním složení Vietnamu? Jak se národnostní složení Vietnamu liší od národnostního složení dnešní ČR?
7. Jaké společné či rozdílné rysy asi měla vláda komunistické strany ve Vietnamu a v Československu?
8. Co je to animismus? Slyšeli jste tento pojem dnes poprvé? Co může člověku osobně přinášet víra v přírodní síly a démony, co mu může přinášet víra v jiné náboženství?

II.

Česko-vietnamské vztahy

Šárka Martínková

A. Československo-vietnamské vztahy do roku 1989

O česko-vietnamských vztazích lze prakticky hovořit teprve od poloviny minulého století. Po vzniku Vietnamské demokratické republiky v roce 1945 a poúnorovém vývoji tehdejší ČSR od roku 1948 přivedlo oba státy k zahájení oficiálních styků obdobné politické zaměření. Bývalé Československo navázalo diplomatické vztahy s VDR dne 2. února 1950 jako čtvrtý stát po Číně, Sovětském svazu a Mongolsku, a po následujících čtyřicet let se vzájemné vztahy odvíjely od přátelství a spolupráce v duchu tzv. socialistického internacionalismu.

Československý velvyslanec předal pověřovací listiny prezidentu Ho Či Minovi 30. prosince 1954 (po vietnamském strategickém vítězství nad francouzskou snahou o znovukolonizování Vietnamu), čímž oficiálně zahájil jednak činnost našeho tamního velvyslanectví a jednak intenzivnější styky obou států (vietnamské velvyslanectví v Praze bylo zřízeno rok na to). Československá vláda vnímala Vietnam jako zemi značně zajímavou, a to nejen pro její velké nerostné bohatství, ale i coby odrazový můstek k získání dalších trhů v Asii. ČSR se proto aktivně zapojila spolu s ostatními socialistickými státy do jeho poválečné obnovy a výstavby.

Rozvoj vzájemných styků podpořila také první výměna návštěv vládních delegací. Československou státní návštěvu ve Vietnamu v březnu roku 1957, vedenou předsedou vlády ČSR Viliamem Širokým, oplatila v témž roce v červenci vietnamská delegace v čele s prezidentem Ho Či Minem. Obě setkání proběhla v přátelském ovzduší za naprosté shody názorů, a to jak v otázce budování socialismu, tak v hodnocení tehdejšího světového vývoje.

Pozornost Československa směrem k jižní části vietnamské země pak přivedlo vytvoření Fronty národního osvobození Jižního Vietnamu v šedesátém roce. Vietnamské vedení na severu FNO podporovalo a československá vláda proto zřídila roku 1963 ve své zemi její zastoupení - jako první v zahraničí vůbec. Toto zastoupení postupně nabylo statusu Stálé mise, než v podzimním období 1969 uznala vláda ČSSR Prozatímní revoluční vládu Jihovietnamské republiky a obě země navázaly diplomatické vztahy. V tomto období se však Vietnam již několik let zmítal ve válce; Československo tehdy odsoudilo americké vměšování a směřovalo do Vietnamu nemalou pomoc.

Od roku 1976 se otázky československo-vietnamských vztahů vyvíjely v souladu s ukončením války ve Vietnamu a sjednocením země. Nově vzniklá Vietnamská socialistická republika se stala v pořadí třetím největším socialistickým státem světa, leč s téměř katastrofálním stavem hospodářství. O tři roky později vstoupila VSR do Rady vzájemné hospodářské pomoci a členské státy, včetně ČSSR, měly za úkol pomoci Vietnamu v jeho opětovném rozvoji.

V únoru roku 1980 přijel do VSR v rámci své oficiální návštěvy Vietnamu, Kambodže a Laosu československý prezident Gustav Husák a při té příležitosti podepsal společně s vietnamským prezidentem Le Duanem *Smlouvu o přátelství a spolupráci ČSSR a VSR*. Smluvní strany se zavázaly, že budou dále rozvíjet a prohlubovat spolupráci ve všech směrech, jakož i „usilovat o mír a podporovat boj proti imperialismu a expansionismu za definitivní odstranění kolonialismu a rasismu“. Tato smlouva byla zrušena až rozhodnutím Parlamentu sněmovny a senátu ČSFR v roce 1992.

1. Hospodářská a technická spolupráce

Vzhledem k neutěšenému stavu vietnamského hospodářství měla od počátku ekonomická i technická spolupráce obou zemí charakter spíše jednostranné československé pomoci VDR, později VSR. Československo se soustředilo zejména na tamní oblast tovární výroby, dopravy, zemědělství, zdravotnictví a obnovení těžby nerostných surovin.

První dohody byly podepsány v září 1955: jednalo se o *Dohodu o hospodářské a technické pomoci poskytnuté Československou republikou Vietnamské demokratické republice, Dohodu o dodávkách zboží na úvěr z Československé republiky do Vietnamské demokratické republiky v roce 1956 a 1957, a Dohodu o výměně zboží a platech mezi Československou republikou a Vietnamskou demokratickou republikou na rok 1955* (v podobném duchu byly ekonomické dohody uzavírány i v následujících letech). Československá strana se v nich zavázala k bezplatnému dodání některých chybějících strojů, materiálů a spotřebního zboží, udělení stipendií na československé vysoké školy a k poskytnutí úvěru na zařízení a výstavbu průmyslových objektů ve VDR. Při vzájemné výměně zboží se dbalo na oboustrannou výhodnost.

V červnu 1956 proběhla v Hanoji jednání na téma pomoci vietnamskému zdravotnictví. Obě strany během nich přijaly návrh československých lékařů, kteří ve

VDR prováděli odborný průzkum, a ČSR záhy na svá bedra naložila veškeré finanční, technické, provozní a personální náklady spojené s dobudováním a činností krajské nemocnice v Hai Phongu. Tato nemocnice se dodnes honosí názvem *Nemocnice československo-vietnamského přátelství*.

Na podzim téhož roku byla uzavřena *Dohoda mezi Československou republikou a Vietnamskou demokratickou republikou o vědecko-technické spolupráci*. Zároveň došlo k vytvoření Smíšené československo-vietnamské komise pro VTS, která měla zasedat každoročně střídavě v hlavních městech. Jejím úkolem bylo v podstatě hodnocení realizovaných událostí uplynulého roku a představení zájmů a požadavků obou stran na rok příští.

V prosinci 1964 pak podepsali v Hanoji zástupci obou států *Dohodu mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Vietnamské demokratické republiky o spolupráci v oblasti zdravotnictví*, jež vstoupila v platnost dne 25. června 1967. Součástí této dohody je i Čl. 5, dle kterého se smluvní strany zavazují umožnit studium studentů medicíny druhé strany na svých vysokých školách a organizovat výměnu lékařů a jiných zdravotnických pracovníků.

Do roku 1989 se hospodářské styky a VTS rozrostly o spolupráci v dřevozpracujícím, kožedělném, textilním, potravinářském a zemědělském průmyslu, při geologickém průzkumu surovin ve Vietnamu a hutnictví, ve strojírenském průmyslu i v elektronice. Mezi podniky, na jejichž výstavbě nebo modernizaci se Československo ve Vietnamu podílelo, patřily například překližkárny, pily, cihelny, koželužny, obuvnické závody, pivovary, továrny na výrobu zařízení pro potravinářský průmysl, závody na výrobu dieselových motorů, elektromotorů, obráběcích strojů, součástí jízdních kol, kuličkových ložisek, zámků aj.

Obsah vietnamského vývozu do Československa se tudíž vedle obvyklých surovin jako čaj, káva, sója, arašídy, koření, kaučuk, juta, cín či výrobky z bambusu postupně rozrůstal o sportovní obuv a plážové sandály, gumové a kožené rukavice, pracovní oděvy, překližky, nářadí a zámky, kuličky do ložisek, elektronické výrobky a komponenty, ovocné a zeleninové konzervy; sortiment v podstatě souvisel s námi vystavěnými či modernizovanými vietnamskými podniky, nebo dodaným materiálem. Dovoz z ČSSR zpravidla obsahoval dopravní prostředky (Škoda, Tatra, Zetor), dieselagregáty, obuvnické a kovoobráběcí stroje, nejrůznější náhradní díly, různé

průmyslové i laboratorní přístroje, chemikálie a materiál, výrobky ze skla, umělé hedvábí, zdrhovadla, léčiva, chmel, slad aj.

V rámci hospodářské a technické pomoci poskytovala československá vláda rovněž stipendia a odborné praxe vietnamským občanům v Československu. Do Vietnamu pak vysílala na své náklady československé specialisty z různých oborů k odborné účasti při budování průmyslových podniků i k následnému zaškolení tamní pracovní síly.

2. Kulturní aktivity

Také na poli kulturních aktivit bylo ve vzájemných stycích Vietnamu a Československa poměrně živo. Pořádané kulturní akce měly sice propagandistický podtext, pestrost jim ale nechyběla. Ještě než oba státy podepsaly dohodu o kulturní spolupráci, proběhla v Hanoji fotografická výstava *10 let ČSR*, československý filmový festival, expozice československého výtvarného umění a týden československého loutkového filmu. Tisíce Vietnamců měly rovněž možnost zhlédnout loutková představení brněnského divadelního souboru Radost, během jeho veleúspěšného turné po VDR na jaře 1956 (brněnské loutkové divadlo se navíc zasloužilo o ustavení Státního loutkohereckého souboru VDR). Do Prahy naopak putovala výstava o životě a boji vietnamského lidu, tradiční vietnamské dřevořezy, kresby a obrázky, nechybělo ani představení vietnamských divadelníků.

Podpořit spolupráci a vzájemné výměny mezi kulturními institucemi, stejně jako společenskými a sportovními organizacemi obou zemí měla za cíl zmíněná *Dohoda mezi Československou republikou a Vietnamskou demokratickou republikou o kulturní spolupráci*, podepsaná v březnu 1957 (v roce 1977 ji nahradila novější *Dohoda o kulturní spolupráci mezi vládou ČSSR a vládou VSR*). V jejím rámci docházelo rovněž k výměně materiálů a zkušeností různých resortů státní správy nebo oblastí vědy, vytvořeny byly i podmínky pro vzájemnou spolupráci veřejných sdělovacích prostředků obou států (rozhlasu a televize). K dohodě se na jednotlivé roky vypracovávaly tzv. Prováděcí plány, podle kterých se konkrétní spolupráce a směny uskutečňovaly.

Každoročně byly při příležitosti státních svátků za účelem seznamování národních kultur a jejich popularizace pořádány filmové projekce a výstavy o hospodářském a kulturním rozvoji té které země. Československá strana také každým rokem udílela stipendia ke studiu na československých školách.

Již na sklonku padesátých let se započalo v navazování a pěstování patronátních styků vybraných československých a vietnamských škol (zasílání dopisů, pomůcek apod.). V roce 1963 zahájila družbu také některá zemědělská družstva Československa a Vietnamu. Ve stejném roce vstoupila v platnost dohoda o spolupráci cestovní kanceláře Čedok a Vietnamtourism; Čedok v té době nabízel návštěvu Hanoje, Do Sonu a Ha Dongu.

V roce 1972 přijaly obě země Úmluvu o vzájemném uznávání ekvivalentnosti dokladů o absolvování středních, středních odborných a vysokých škol a rovněž dokladů o udělení vědeckých hodností a titulů.

V červnu 1987 byla dále sjednána *Dohoda mezi vládou ČSSR a vládou VSR o zriadení a činnosti kultúrnych a informačných stredisek*. Smluvní strany se v ní dohodly na zřízení kulturního a informačního střediska ČSSR *Dům československo-vietnamského přátelství* se sídlem v Ho Či Minově Městě; od roku 1967 již fungovalo *Informační a kulturní středisko VDR* v Praze. Na přelomu 70. a 80. let se vedle toho ČSSR podílela na výstavbě *Kulturního paláce vietnamsko-československého přátelství* v Hai Phongu, který je v provozu dodnes.

Přes všechny zmíněné projevy vzájemných přátelských styků však Češi mnoho informací o Vietnamu neměli. Až na výjimky (jakou byla například návštěva prezidenta Ho Či Mina v Československu) náš tisk nevěnoval Vietnamu zvláštní pozornost: publikované zprávy byly většinou jednostranné a zmiňovaly se toliko o vietnamské válce, o politických aktech uzavřených mezi oběma zeměmi či o vzájemné přátelské korespondenci atp.

3. Češi ve Vietnamu

Zabrousíme-li do daleké minulosti, prvním našim rodákem zavítavším na území dnešního Vietnamu byl pravděpodobně františkán Bratr Oldřich z Pordenone. Při svém putování na Dálný Východ navštívil v roce 1320 tehdejší Čamskou říši - tedy dnešní střední Vietnam. V 18. století pak přicházeli v rámci katolických misií čeští jezuité. V tehdejším Tonkinu a Kočinčíně si díky svým znalostem lékařství, matematiky a astronomie vydobyli mnohdy vysoké posty u královského dvora. Jmenujme například Jana Köfflera, Jana Sieberta z Jihlavy či Karla Slamenského, řečeného Bohemus; všichni vykonávali funkci dvorního lékaře a matematika na královském dvoře v Hué.

Po navázání diplomatických vztahů a na základě navazujících československo-vietnamských dohod přijížděla do Vietnamu celá řada československých odborníků - z technických i uměleckých oblastí. Vietnamská strana přijímala naše delegáty, kteří jí byli ku prospěchu, s otevřenou náručí. Výsledkem takových misí jsou i různé cestopisné publikace o tehdejším Vietnamu.

Vedle československého lékařského personálu v haiphongské nemocnici (do roku 1965 se zde vystřídalo přes 120 zdravotníků) působili ve Vietnamu českoslovenští geologové, pivovarští experti, nejrůznější mechanici, odborníci v oblasti činění kůží či zpracování dřeva, pracovníci Technoexportu, instruktoři Svazarmu pro výcvik pilotů bezmotorových letadel a spousta dalších.

V rámci kulturní spolupráce navštívili Vietnam například malíř Václav Sivko, básník Josef Kainar, klasik české fotografie Václav Chochola, manželé Zátopkovi. K rozvoji vietnamského divadla výrazně přispěl loutkář František Tvrdek. Anebo vzpomeňme spisovatele Josefa Nesvadbu, kterého jeho pobyt v Haiphongu inspiroval k napsání novely *Dialog s doktorem Dongem*.

Od šedesátých let začali přijíždět na studijní stáže rovněž první čeští vietnamisté.

B. Situace těsně po roce 1989

Listopadovými událostmi roku 1989 u nás nebyli zasaženi pouze Češi a Slováci. Citlivě je vnímali i vietnamští studenti na československých vysokých školách; někteří dokonce doufali, že podobné změny zasáhnou také Vietnam. Vydávali samizdatové časopisy, aby své krajany, kteří neovládali dostatečně český jazyk, informovali o zdejším dění - přes důrazný zákaz vietnamské ambasády a možný postih pro ně z toho plynoucí. Bohužel se v tomto období otevřel prostor i pro ty, jež podněcují k rasové nenávisti, a Vietnamci se hojně stávali terčem jejich fyzických útoků.

Rok 1989 představuje zásadní předěl v československých bilaterálních vztazích, jakož i v charakteru vietnamské imigrace do naší republiky. Česká republika s Vietnamem přerušila téměř veškeré politické i hospodářské styky a v souvislosti s tím postupně odstupovala od vzájemných smluv. V roce 1990 byla zrušena i dohoda, v rámci které byli u nás zaměstnáváni vietnamští pracovníci; po vytvoření ČSFR došlo dle rozhodnutí vlády jednak k finanční kompenzaci za porušení této smlouvy na účet Ministerstva práce, válečných invalidů a sociálních

věcí VSR a jednak k hromadnému posílání vietnamských pracovníků domů. Tlak na jejich návrat do Vietnamu však nebyl důsledný.

Mezi lety 1990-1992 byly uskutečněny reformy českého politického systému, nastartován proces ekonomické transformace, vytvořeny migrační mechanismy (odpovědné instituce/orgány, legislativa, specifické programy apod.) a řada Vietnamců v naší zemi využila možnosti podnikat; znala zdejší poměry i nedostatek některého zboží. Technicky tu byla šance založit firmu společně s českým občanem, získat živnostenský list, následně dlouhodobý pobyt a po něm pobyt trvalý. Téměř veškerá kulturní součinnost však byla vytlačena do pozadí.

C. Současné vzájemné vztahy

Počínaje první polovinou devadesátých let došlo mezi naší republikou a VSR k výraznému omezení vzájemných vztahů, včetně obchodních. Nebyl to zrovna nejšťastnější tah, neboť československé výrobky si do té doby získaly ve Vietnamu již velice dobrou pověst.

Dne 26. ledna 1994 byla v Praze podepsána *Dohoda mezi vládou ČR a vládou VSR o odborné přípravě vietnamských občanů ve středních odborných učilištích v České republice* a 4. června téhož roku v Hanoji *Dohoda mezi vládou ČR a vládou VSR o vzájemném zaměstnávání českých a vietnamských občanů*. Do ČR tedy opět přijíždějí, i když v daleko menších počtech (řádově desítky ročně), učňové a pracovníci na základě oficiálních vládních dohod.

Po dlouhé přestávce bylo teprve v roce 1997 podepsáno Ujednání o spolupráci v oblasti práce, zaměstnanosti a sociálního zabezpečení (jeho znění je ovšem ještě obecnější než u prvních dohod z padesátých let). V období mezi lety 1996 a 1997 uzavřely ČR a VSR rovněž některé ekonomické dohody: dohodu o vypořádání vzájemných pohledávek a závazků, smlouvu o zabránění dvojího zdanění a úniku daní z příjmu a z majetku, jakož i dohodu o podpoře a vzájemné ochraně investic.

Ani v období své ekonomické transformace nepřestávala Česká republika poskytovat Vietnamu rozvojovou pomoc. Z hlediska dlouhodobé rozvojové spolupráce, na kterou by následně mohly navazovat komerční dodávky, byla VSR v roce 2004 usnesením vlády ČR ze dne 31. března uznána za jednu z prioritních zemí pro ČR; Vietnam tedy zůstává jedním z největších příjemců rozvojové pomoci naší země i nadále.

Rozvojové projekty většinou tematicky navazují na pomoc poskytovanou bývalým Československem. K nedávno dokončeným patří obnovení zastaralého vybavení *Nemocnice československo-vietnamského přátelství* nebo školicí středisko výroby obuvi v Hai Phongu. V současné době se ČR podílí na výstavbě a provozu střediska pro zdravotně postiženou mládež v Thai Nguyen a při zavedení technologie ekologického zpracování bioodpadů. Každoročně také pořádá odborné stáže pro pracovníky Ministerstva práce, invalidů a sociálních věcí VSR, jejichž cílem je předávání českých zkušeností v provádění administrativních postupů realizace mezivládních dohod. Mezi nově schválené projekty patří revitalizace odlesněných území v oblasti centrální vrchoviny Vietnamu a průzkum zdrojů pitné vody v provincii Nghe An.

Přestože v devadesátých letech začala pověst České republiky ve Vietnamu slábnout, stále má zde renomé *Společnost vietnamsko-českého přátelství*, jež sdružuje Vietnamce, kteří v naší zemi studovali. Pro setkání Vietnamců, které pojí vzpomínky na ČR, resp. Československo, byl vytvořen *Klub Praha* v Ho Či Minově Městě. Klub sídlí v prostorách českého minipivovaru, jehož vlastníkem je vietnamský honorární konzul ČR (honorární konzulát tu byl slavnostně otevřen v říjnu 2001), a členové klubu zde mají vedle piva přístup k českým knížkám, hudbě i filmům. Dle odhadů *Svazu Vietnamců v České republice* žije v současné VSR více než sto tisíc domorodců, kteří se na různé úrovni dohovoří česky.

Politické a společenské změny v obou zemích samozřejmě vyvolaly potřebu hledání nových cest vzájemné komunikace a vztahů. Ty se dnes již nedají poměřovat pouze množstvím uzavřených vzájemných vládních dohod a uskutečněných stáží či praxí, ale také aktivní činností českých podnikatelů a akciových společností podnikajících ve Vietnamu, vietnamských firem podnikajících v ČR, počtem turistických zájezdů z ČR do VSR a rovněž vysokým počtem komunikačních kanálů mezi jednotlivci a rodinami, které se vytvářejí v posledních letech, třebaže jich zatím není mnoho.

Současnost lze charakterizovat pozvolným opětovným rozvojem vzájemných vztahů, a to jak v rovině politicko-hospodářské, tak v rovině osobní. Vietnamci jsou jednou z nejpočetnějších etnických skupin žijících na území ČR. Vietnam jako takový se snaží integrovat do struktur světového hospodářství a rovněž do struktur spolupráce s Evropskou unií. Z obou důvodů se pomyslně ČR a Vietnam přibližují. V rámci tohoto procesu se Vietnam také zúčastňuje jednání ASEMu (Asia

Europe Meeting) - jednání o spolupráci evropských a asijských hospodářských a politických struktur.

Zabrousíme-li do daleké minulosti, prvním naším rodákem zavítavším na území dnešního Vietnamu byl pravděpodobně františkán Bratr Oldřich z Pordenone, který byl v tehdejší Čampě překvapen panovníkem disponujícím velkým počtem manželek, synů a dcer a také tisíci ochočenými slony.

Současné vzájemné vztahy mají rozhodně na co navazovat, a to v mnoha oblastech: hospodářských, politických, vědecké a kulturní spolupráce, vzdělávání, turistického ruchu, osobních kontaktů atp. Vzdálenost mezi Vietnamem a ČR se pomyslně zmenšuje také díky světové globalizaci.

Otázky k diskusi ve třídě:

- Čím se odlišují vzájemné vztahy ČR a VSR před rokem 1989 a po něm?
- Jaké vzájemné česko-vietnamské vztahy můžeme vnímat v současnosti?
- Zeptejte se doma svých rodičů, jestli si pamatují první Vietnamce, kteří u nás studovali a pracovali. Zeptejte se rodičů na jejich zkušenosti.

Kořeny vietnamské migrace do ČR před rokem 1989

Jiří Kocourek

A. Proč lidé překonávali 12 000 km vzdušnou čarou?

Dochovaly se zmínky o tom, že území dnešního Vietnamu (tehdejší čamské říše) navštívil misionář po otci Čech již ve 14. století a že Vietnam navštěvovali později (v18. st.) i další misionáři, cestovatelé českého původu. Oproti tomu nejsou z období před rokem 1950 známé žádné informace o tom, že by příslušníci vietnamské národnosti pobývali ve větším počtu na území dnešní České republiky.

Za oficiální počátek jejich migrace na české území, stejně i za počátek vzájemných vztahů obou zemí, lze považovat navázání diplomatických vztahů mezi tehdejší Československou republikou a Vietnamskou demokratickou republikou (VDR) dne 2. února roku 1950. Vzájemné vztahy byly zahájeny shora a účelově. Vzájemná spolupráce obou zemí vyplývala přinejmenším z následujících důvodů:

- Příznivé podmínky ke spolupráci v rámci socialistického bloku
- Československo potřebovalo více pracovní síly, a to zejména v pohraničí
- Československo i VDR mohly získat další odbytové trhy pro své výrobky
- VDR byla dlouhodobě ve válečném stavu, tedy ve velice těžké ekonomické, hospodářské situaci, v krizovém stavu bylo i školství a ostatní sféry. VDR využívala spolupráci s československými odborníky a možnost vzdělávání a školení vlastních pracovních sil v ČSR.

B. Kdo k nám především z Vietnamu přijížděl?

1. První studenti

Jednotlivý studenti začali do ČSR přijíždět již ve 40. letech 20. st. Zajímavé je, že někteří z těchto prvních studentů žijí v ČR dodnes.

2. Váleční sirotci

Po krátkém přerušení bojů po strategicky významném vítězství Vietnamu nad francouzskými legiemi v bitvě u Dien Bien Phu, roku 1954, byly do Československa v rámci mezinárodní pomoci poválečnému Vietnamu přijaty do dětských domovů dvě skupiny vietnamských sirotků, dětí funkcionářů z rodin postižených válkou, celkem jedno sto dětí. Byly umístěny v dětském domově v Chrastavě na Liberecku mezi lety 1956 - 1959, kde měly v přátelském prostředí získat kvalitní vzdělání. Po třech letech

se jich většina vrátila na přání vietnamské strany, která se mimo jiné obávala ztráty vietnamské kulturní identity dětí, zpět do vlasti. Pouze několika bylo umožněno u nás dále studovat; některé z nich si pak zdejší zemi zvolily za svůj domov.

3. Skupiny studentů

V období let 1950 - 1989 Vietnamští občané přijížděli do Československa z počátku převážně na základě dvou dohod: Dohody o kulturní spolupráci a Dohody o vědeckotechnické spolupráci. Na základě Dohody o kulturní spolupráci [2] sem zpočátku (na počátku 50. let) přijížděly ročně desítky studentů (graduálního i postgraduálního studia), kteří měli stanovený specifický studijní program. Počátkem šedesátých let začali přijíždět na základě smluv vietnamští studenti zejména technického a ekonomického směru, výjimečně na FAMU, DAMU (loutkoherectví) či FFUK (obor český jazyk a literatura). Všichni byli tehdy pod přísným dohledem vietnamského vedení prostřednictvím vietnamského velvyslanectví v Československu a museli respektovat nejrůznější zásady a omezení. Patřil k nim zákaz důvěrných vztahů studentů opačného pohlaví, oblékání západních oděvů a mnoho dalších. Studenti se měli věnovat především studiu a hrozilo jim okamžité poslání zpět do Vietnamu, pokud si své studijní povinnosti neplnili výborně a podle stanovených pravidel.

V 50. až 60. letech pobývalo v ČSR každý rok cca 100 vietnamských občanů, kteří ročně zahajovali studium na základě zmíněné dohody. Ve druhé polovině šedesátých let vyhověla československá vláda žádosti VDR a množství udílených stipendií na československé školy navýšila z několika desítek na dvě stě; v roce 1968 dokonce na čtyři sta. Až do 80. let charakterizuje migraci studentů do ČSSR převis poptávky vietnamské strany nad nabídkou strany české.

4. Praktikanti, učňové, pracovníci

Na základě *Dohody o vědeckotechnické spolupráci* [3] zde od konce 50. let pobývali první vietnamští občané, většinou praktikanti, učňové a pracovníci několik let na náklady Československé vlády. Vzdělávali se především v následujících oblastech: strojírenství, lehký průmysl (textilní, potravinářský a obuvnický), doprava...[4]

---

[2] Dohoda o kulturní spolupráci mezi Československou republikou a Vietnamskou demokratickou republikou byla podepsána dne 20. března 1957. V roce 1961 byla tato dohoda prodloužena na dalších pět let.

[3] Podepsána dne 28. září roku 1956 oběma státy (ČSR a VDR)

[4] Müllerová, P.: Vietnamské etnikum v České republice. In: Šišková, T,: Výchova k toleranci a proti rasismu. Praha, Portál 1998. s. 83.

Roku 1966 vietnamská strana požádala o mimořádné přijetí 2100 technických kádrů a kvalifikovaných dělníků na vyškolení do československých škol.[5] „Na základě usnesení vlády ze dne 15. března 1967 k realizaci a technické pomoci vlády ČSSR Vietnamské demokratické republice přijelo do Československa v letech 1967 - 1970 na zaškolení celkem 2146 praktikantů do strojírenství, hutnictví, textilního, sklářského, chemického, dřevařského, kožedělného, papírenského a stavebního průmyslu. Odborná příprava skončila odjezdem posledních skupin v březnu 1975 zpět do Vietnamu.“[6]

Zájem VDR o vysílání vietnamských občanů k získání profesních zkušeností do zahraničí pak mnohonásobně zesílil po ukončení americko-vietnamských bojů v roce 1973. Vietnamská vláda pokládala přípravu kvalifikovaných sil v určitých strategických oblastech za jednu z klíčových otázek obnovy a rozvoje Vietnamu. V této záležitosti se postupně obracela i na další státy Rady vzájemné hospodářské pomoci. Od přípravy svých občanů v ČSSR si mnoho slibovala. Oceňovala ekonomickou a technickou úroveň naší země i výsledky školení zmíněných vietnamských praktikantů ve zdejších podnicích od roku 1967.

Roku 1973 byla podepsána další smlouva mezi ČSSR a VDR o přijímání studentů, učňů a o zaměstnávání. Na základě této smlouvy do Československa přijelo každoročně 30 vietnamských občanů.

Další vietnamští občané ve věku 17 – 25 let přijížděli na základě *Dohody o odborné přípravě občanů Vietnamské demokratické republiky v československých organizacích* podepsané 8. dubna 1974. Dohoda měla rozšířit přátelskou spolupráci obou zemí. Mezi lety 1974 až 1977 jich do ČSSR přijelo cca 5000. Zapracovávali se opět hlavně ve strojírenských profesích, v energetice a stavebnictví. Jejich pobyt trval šest let, do kterých byly zahrnuty šestiměsíční jazyková příprava[7], dvou- až tříletá odborná výuka v učňovských zařízeních, výrobní praxe trvající dva a půl až tři a půl roku. Vybraní občané VSR mohli navštěvovat střední odborné školy i při zaměstnání.

Do roku 1975, tedy do vojensko-politického sjednocení severního a jižního Vietnamu, do Československa přijížděli z velké většiny pouze občané ze severního Vietnamu (VDR), kde vládla komunistická strana. Po tomto roce se začíná v Československu podíl vietnamských občanů z jižního Vietnamu zvyšovat.

---

[5] Matějová, V.: Podmínky pobytu vietnamských pracujících v ČSSR. In: KSVIEF (1988), 9: s. 3.
[6] Müllerová, P.: Vietnamské etnikum v České republice. In: Šišková, T,: Výchova k toleranci a proti rasismu. Praha, Portál 1998. str. 84.
[7] Jazyková příprava probíhala buď přímo v podniku či na učilišti, nebo ve dvou hlavních centrech: Jazykové středisko pro vietnamské občany ve Štítech na Moravě a jazykové středisko v Dubu u Prachatic.

Nejvyšší nárůst počtu Vietnamců v ČR můžeme zaznamenat mezi lety 1979 a 1985. „Vláda ČSSR svým usnesením č. 337 ze dne 19. prosince 1979 o sjednání další dohody s Vietnamem o odborné přípravě a dalším zvyšování kvalifikace vietnamských občanů v čs. organizacích vyslovila souhlas s odbornou přípravou 3500 vietnamských občanů v letech 1980 - 1983 s tím, že vzniklé náklady budou uhrazeny výnosy z práce občanů VSR.“[8] Na základě této dohody do Československa přijížděly skupiny dvou druhů, a sice na střední odborná učiliště s následnou možností praxe, a na odbornou přípravu praktikantů a stážistů. Celkem do Československa přijelo na základě této dohody 8 700 žáků středních odborných učilišť a 23 300 stážistů a praktikantů.[9]

Odborná příprava vietnamských pracovníků v ČSSR se uskutečňovala buďto jako učební poměr s navazující výrobní praxí, nebo jako odborná příprava praktikantů a stážistů v československých výrobních podnicích. V případě učňů trval pobyt sedm let, v případě praktikantů a stážistů tři až čtyři roky, s možností prodloužení za souhlasu obou stran. Učni po příjezdu do ČSSR absolvovali tříměsíční intenzivní kurz českého jazyka, pokud uspěli při zkouškách, nastoupili do středních odborných učilišť a po třech letech do výrobní praxe. Lekce češtiny dostávali v prvních třech měsících před zařazením na pracoviště i dělníci. Kurzy byly velmi intenzivní a zabírali příchozím mnoho času.

Kromě všech uvedených do ČSSR samozřejmě přijížděli i jiné osoby, ale ve zcela zanedbatelných počtech v porovnání se jmenovanými.

5. Kolik Vietnamců v ČSSR žilo v roce 1981?

Roku 1981 v Československé socialistické republice pobývalo asi 30 000 – 35 000 vietnamských občanů, z toho dvě třetiny pracovaly v dělnických profesích.

Evidenci vietnamských občanů podle regionu a zaměstnavatele vedl každý zaměstnavatel sám, shromáždění takových statistik by bylo velmi náročné. Jednotlivé studie o vybraných skupinách vietnamských občanů v Československých podnicích jsou dostupné ve sbornících Etnologického ústavu AVČR (viz seznam literatury). Vietnamští občané pracovali např. v obcích a podnicích: Spolana Neratovice, Fruta Mochov – závod Horní Počernice, Blanické strojírny ve Vlašimi, Oloví na Sokolovsku (sklárny), v Praze atd.

[8] Müllerová, P.: Vietnamské etnikum v České republice. In: Šišková, T,: Výchova k toleranci a proti rasismu. Praha, Portál 1998. str. 84.
[9] Boušková, P.: Pracovní migrace v ČR. In.: Národní diskuse u kulatého stolu na téma vztahů mezi komunitami. Odbor pro uprchlíky a integraci cizinců MV ČR. 1998. s. 34 - 35.

C. V jakých podmínkách v ČSSR vietnamští občané před rokem 1989 pobývali?

1. Osobní důvody příjezdu

Pomineme-li politickou a společenskou atmosféru příjezdu vietnamských občanů do bývalého Československa, a tedy rovněž jejich politickou motivaci ke studiu a vzdělávání v ČSSR, k příjezdu před rokem 1989 je motivovaly i tyto důvody:

- Získání kvalitního vzdělání
- Zlepšení své ekonomické situace a ekonomické situace rodiny a následné zlepšení svého společenského postavení ve Vietnamu a postavení své rodiny
- Často byli ke studiu či práci vybíráni na základě vynikajících studijních či pracovních výsledků. Mnozí se pochopitelně do ČSSR dostali na základě různých protekcí.

2. Život v ČSR

Podmínky válečného stavu ve Vietnamu ovlivňovaly i situaci vietnamských občanů v Československu. Byl sledován jejich příjezd i pobyt, kontakty s Čechy, pohyb na veřejnosti atd. Vietnamští pracovníci přicházeli do naší republiky ve věku mezi osmnácti a čtyřiceti lety, svobodní i ženatí a vdané, bez rodin, různého vzdělání. Svou rodinu mohli jen zřídkakdy navštěvovat, nebo si s ní pouze dopisovali, v několika málo případech přijela rodina na návštěvu do ČSR. Rozmístěni byli po celém území Československa (nejvíce v Praze) a ubytováni na ubytovnách, odděleně od československých pracovníků. Žili v podstatě ve skupinkách. Pokud zrovna nestudovali či nepracovali, stýkali se ve volném čase s vietnamskými známými, pobývajícími v různých částech naší republiky, nebo se věnovali shánění a nakupování zboží, které si později odvezli s sebou do VSR. Největší zájem byl o kola, motocykly a šicí stroje, ale také o vybrané látky, drogistické zboží či léky. Zmíněné výrobky si často získaly ve Vietnamu výbornou pověst. Našli se i takoví, kteří si časem začali přivydělávat postranním prodejem některých nedostatkových a českou majoritou žádaných produktů.

Skupiny vietnamských občanů doprovázel tzv. organizátor či tlumočník. Většinou pocházel z řad Vietnamců, kteří již v Československu žili a měli větší zkušenosti s úřady, a především uměli český jazyk. Museli se vyznat v právních předpisech a řešit vzniklé problémy skupiny s českými úřady. Někteří z nich se po

roce 1989 stali díky svým zkušenostem zprostředkovateli mezi komunitou a majoritou a stali se zakladateli současného vietnamského zprostředkovatelského servisu.

Podniky svým vietnamským zaměstnancům zajišťovaly ubytování a celotýdenní stravování (v případě špatné adaptace na naši stravu i kuchyňské vybavení pro přípravu vlastních pokrmů na pokoji). Mzda vietnamských pracovníků se po úvodním tříměsíčním období řídila československými mzdovými předpisy, ovšem s tou výjimkou, že při jejím zdanění byl každý Vietnamec (byť svobodný jedinec) chápán jako živitel dvou dalších osob. Dovolená se vietnamskému pracovníkovi vypočítávala tak, jako kdyby pracoval od osmnácti let (ačkoli v těchto letech u nás mnohdy vstupoval teprve do učení); strávit dovolenou ve Vietnamu však měli možnost jen ženatí (vdané), a to až po dvouleté práci v Československu.

Po ukončení čtyřletého pracovního pobytu si každý vietnamský občan mohl dovézt do vlasti nakoupené zboží v hodnotě padesáti procent svého celkového čistého výdělku. V tomto měli Vietnamcům napomáhat tehdejší české Národní výbory. Zaměstnavatelé měli povinnost obstarat k tomu účelu bednu a uhradit náklady na její přepravu do Vietnamu. Zboží nepodléhalo clu. Vzhledem k šikovnosti Vietnamců při úsporném balení, však musely být celní předpisy později zpřísněny. Omezení platila hlavně na počty jízdních kol, mopedů, motocyklů a šicích strojů.

3. Vzájemné vztahy

Zaměstnávání vietnamských občanů se hlavně zpočátku neobešlo bez komplikací. Vietnamská strana nejprve požadovala zařazení praktikantů do zemědělské praxe, avšak podmínky zemědělství v Československu a Vietnamu jsou díky různým podnebným pásům tak rozdílné, že se zkušenosti z Československa nedaly ve Vietnamu využít. Vietnamští pracovníci měli často pocit, že jsou zařazováni do podřadných funkcí. Československé podniky si zprvu zase často stěžovaly, že fyzická stavba Vietnamců neumožňuje práci s těžkými předměty apod.

V šedesátých a sedmdesátých letech československá společnost chápala přítomnost vietnamských studentů u nás jako morální povinnost vzhledem k dlouhotrvající válce v jejich zemi. Vietnamští studenti se pilně učili česky, bydleli na kolejích společně s Čechy, se kterými udržovali přátelské vztahy.

V osmdesátých letech však kulminující počet vietnamských občanů, převážně dělníků bez znalosti českého jazyka i kultury, naši veřejnost nepřipravenou na tak odlišnou kulturu poněkud zaskočil. Jejich intenzivní cestování po celé republice,

obchodování s drobnou elektronikou, textilem a zejména zmíněné nákupy obrovského množství nejrůznějšího zboží, vyvolalo zásadní změnu pohledu části československé společnosti na vietnamské spoluobčany. Takto začaly vznikat mezi majoritou předsudky a stereotypy. Negativní postoj Čechoslováků k vietnamskému etniku však nebyl pravidlem. V polovině osmdesátých let vzrostl i počet mezi-etnických vztahů a manželství; byť mnohá neměla dlouhá trvání.

Komunita vietnamských občanů se navenek jevila jako uzavřená a klidná. Její uzavřenost vyplývala také z politického zázemí obou zemí (válečný stav, studijní a pracovní dozor), z charakteru organizace vzájemných vztahů (např. kvůli existenci institutu zástupce skupiny), z jazykových a kulturních bariér a z různých vzájemných předsudků. Postupně vznikala i skupina Vietnamců, kteří velmi dobře poznali české prostředí a kteří své znalosti využívají i po roce 1989.

Vietnamští občané se museli vyrovnat s cizím prostředím. Samozřejmě se objevovaly i známky xenofobních a rasistických reakcí, a to buď přímo na pracovišti, ve škole, či na veřejnosti. Některé z nich končily i u tehdejších československých soudů.

Vztahy Čechů a Vietnamců navázané před rokem 1989 mnohdy přetrvávají dodnes. Ve Vietnamu je Česká republika zapsána v povědomí starších generací jako přítel, který pomáhal v nouzi.

Po návratu do Vietnamu se také sociální situace rodin díky jejich vzdělání a výdělcích v ČSSR většinou opravdu velmi zlepšila. Dokazuje to i fakt, že velký počet vietnamských občanů, kteří pobývali v Československu, dnes pracuje ve vyšších funkcích soukromých a státních podniků.

Mladší generace Vietnamců ve Vietnamu však tyto pocity sympatií většinou nesdílí. Českou republiku znají maximálně z vyprávění. Přesto se často stává, že se vietnamští rodiče rozhodnou poslat své osmnáctileté dítě do České republiky. Avšak když přijížděli oni, měli zajištěno v Československu bydlení, práci i jazykové kurzy, jejich dítě toto zázemí mít nebude. Nevědomky posílají své děti do daleko náročnějších podmínek než byly ty, do kterých přijížděli oni.

D. Mezník migrace vietnamských občanů do ČSSR

Vietnamská komunita tedy fungovala na vnitřně velmi dobře organizovaném a strukturovaném sociálním a politickém zázemí, byť se jevila jako nenápadná a uzavřená. Přesto však existoval alespoň minimální základ pro vzájemnou komunikaci

příslušníků obou kultur; hlavně prostřednictvím prvních jazykových kurzů, či společné práce v podnicích.

Prvotní záměr vyškolení kvalifikovaných vietnamských pracovníků však v druhé polovině osmdesátých let vzal za své. U obou zúčastněných stran došlo k využívání okolností ve vlastní prospěch. Československá strana stále více obsazovala vietnamské pracovníky v neatraktivních oborech, na pásové výrobě či při pomocných pracích, kterým se čeští zaměstnanci vyhýbali. Na druhé straně zas stále více Vietnamců odjíždělo do ČSSR za lepším výdělkem.

Po roce 1985 se v důsledku politických rozhodnutí ČSSR snižoval počet vietnamských občanů v Československu. V osmdesátých letech nastal zvrat ve vzájemných vztazích. Roku 1986 Vietnam začínal provádět hospodářské reformy *doi moi*. Komunistická strana sice stále řídila hospodářství, to se však rychle otevíralo cizímu kapitálu (z Japonska, Číny, Francie…). Česká hospodářská politika neměla sílu ani motivaci tuto změnu využít. Česká republika odstoupila od vzájemných dohod a smluv, finančně vyrovnala své nesplněné závazky vůči Vietnamu, zrušila konzulát v Saigonu a přerušila téměř veškeré oficiální hospodářské styky.

Společenský i právní kontext Československa přispěl k tomu, že se většina vietnamských občanů musela vrátit do Vietnamu, nebo změnit účel a formu svého pobytu, aby zde mohla zůstat. Z období mezi lety 1988 a 1993 jsou známy případy vietnamských učňů a praktikantů, kteří opouštěli školy či zaměstnání. Někteří byli vyloučeni pro špatnou docházku, jiní byli prohlášeni za nezvěstné. Tentýž přelom vzájemných vztahů můžeme sledovat např. v bývalém východním Německu.

Tak závažný přelom na krátké období oslabil vzájemné vztahy, avšak nepřerušil migraci do ČR. Na základech vzájemných vztahů před rokem 1989 staví Vietnamci i Češi dodnes. V současné době začínají Vietnamci ve Vietnamu vnímat ČR spíše díky sportovním úspěchům (ve fotbale, v hokeji např.), ale pomalu se znovu oživuje i povědomí o ČR jako o výhodné podnikatelské destinaci a lepším místě pro život.

Někteří migranti v ČR žijí desítky let. Ovládají český jazyk, vyznají se částečně v českých zákonech a v roce 1989 byli dobře připraveni na otevření ekonomiky. Často se tak stali prostředníky mezi většinou vietnamských migrantů, kteří po roce 1989 přijíždějí do ČR poprvé, a českou společností.

Byť byly vzájemné vztahy vybudovány politicky shora, od 50. let dodnes se vytvořilo ve Vietnamu relativně pevné povědomí o ČR, na základě kterého k nám stále přijíždějí noví migranti. Mezi ČR a Vietnamem stále existuje nevyužitý potenciál tradičně pozitivních vztahů.

Otázky k diskusi ve třídě:

- Z jakých důvodů a jakým způsobem se Vietnamci do ČR dostávali před rokem 1989?
- Období přibližně kolika generací v ČR žijí Vietnamci, kteří tu pobývají od počátku vzájemných vztahů mezi Československem a Vietnamem?
- Jaké výhody a nevýhody mohl mít pobyt v ČSSR před rokem 1989 pro Vietnamce i pro zbytek rodiny, který zůstal ve Vietnamu? Jaké výhody a nevýhody mohl mít pro Čechy?
- Jak ovlivnila tradice vietnamské migrace do ČR před rokem 1989 vietnamskou migraci současnou a současné česko-vietnamské vztahy?

Vietnamci v současné ČR

Jiří Kocourek

Cílem následujícího textu je stručně představit charakteristické podmínky života Vietnamců v ČR. Předkládané poznatky jsou kromě jiného výsledkem pilotních výzkumů realizovaných od roku 1989 a jsou ověřeny jak osobními zkušenostmi, tak i zkušenostmi expertů.

A. Základní údaje

1. Proč a kdo v ČR žije po roce 1989?

Od 90. let v ČR žijí Vietnamci, kterým se zde podařilo kontinuálně přečkat zlomové období vzájemných česko-vietnamských politických vztahů. Po roce 1989 se sem také znovu vrátili ti, kteří ČR opustili na základě vypovězení mezivládních dohod. Další početnější vietnamskou migrační skupinou v tomto období byli příchozí ze sousedních zemí, např. z Německa. Velkou většinu vietnamských migrantů však tvořili a tvoří noví přistěhovalci přímo z Vietnamu, kteří v ČR dosud nepobývali a neměli o ní ani valné povědomí.

Vietnamce, kteří do ČR přijíždějí kvůli obchodu, následují často na rozdíl od předchozího období jejich rodinní příslušníci. Kromě dvou důvodů migrace, které se již od prvních let jejího trvání nemění: získání kvalitního vzdělání a zlepšení své a rodinné ekonomické situace, přibývají po roce 1989 v případě Vietnamců další dva důvody: následování rodinného příslušníka (bez primární motivace k podnikání), získání kvalitního vzdělání a pracovní příležitosti pro vlastní děti.

Na základě vzájemných dohod podepsaných v 90. letech 20. st. do ČR opět přijíždějí i pracující a praktikanti, ročně jsou jich však řádově jen desítky. Kromě studentů, kteří zde dokončují svá studia, sem dnes začínají přijíždět nové početnější skupiny studentů, kteří si své studium z velké části hradí ze soukromých zdrojů, nezískávají tedy studijní prospěchová stipendia, jak tomu bylo dříve.

Většina vietnamských občanů tu žije na základě povolení k trvalému či dlouhodobému pobytu za účelem podnikání nebo sloučení rodiny. Jen málo z nich získalo občanství ČR či azyl.

Velmi významnou skupinou Vietnamců žijící v ČR, která ovlivní budoucnost vzájemných vztahů, jsou dnešní vietnamské děti a studenti, kteří se zde již narodili, nebo tu žijí odmalička. Tato skupina se zásadně odlišuje od ostatních migrantů

z Vietnamu, neboť nastoupila potenciálně velice obtížnou cestu intenzivní integrace v ČR například díky svým českým vychovatelkám (vietnamští rodiče si často najímají zejména starší dámy, vychovatelky, *babičky*, které vietnamské dítě učí česky, ale díky svému osobnímu přístupu také vychovávají), či kamarádům ve škole. Nárůst počtu vietnamských dětí v ČR zároveň způsobuje mnoho konfliktů uvnitř vietnamské komunity, resp. vietnamských rodin samotných, ať již jde o mezigenerační či interkulturní konflikty. Vietnamské děti se také stávají významným fenoménem českého školství.

Kromě zmíněných dnes do ČR znovu začínají přijíždět i různí experti, manažeři, politici, umělci, dokonce i někteří první turisté.

Zatímco ve Vietnamu žije na 60 různých národností, do ČR přijíždějí z drtivé většiny (z 99%) příslušníci většinové národnosti Kinh (Viet), jen velmi zřídka příslušníci dalších vietnamských národností Muong, Tay apod. Tuto skutečnost potvrzují všechny dosavadní výzkumy. Větší část z nich stále přijíždí ze severního Vietnamu. Kromě tradičně příchozích studentů, stážistů, si cestu do zahraničí nemohou z Vietnamu dovolit ti nejchudší, protože náklady na vyřízení cesty do ČR jsou vysoké.

2. Základní statistické údaje o současnosti[10]

V současné době žije v ČR podle posledního Sčítání lidu, domů a bytů 2001 Českého statistického úřadu cca 18 000 vietnamských občanů. Údaje Českého statistického úřadu (www.cizinci.cz) ke dni 31. 12. 2004 uvádějí daleko vyšší počet 34 179. Po mírném poklesu na počátku 90. let 20. st. se současné odhady stále pohybují kolem 35 000 – 40 000. Někteří vietnamští občané odhadují zastoupení Vietnamců v ČR až na počet 60 – 70 000. Vietnamci tedy tvoří v ČR třetí nejpočetnější skupinu cizinců s trvalým a dlouhodobým pobytem, a to po Ukrajincích a Slovácích. Ve srovnání s občany jiných států Dálného východu je vietnamských občanů v ČR jednoznačně nejvíce.

Pokud jde o druh povolení k trvalému pobytu vietnamských občanů, do 31. 3. 2004 bylo v ČR uděleno 17 povolení z důvodu českého původu, 465 z humanitárních důvodů, 3704 z důvodů sloučení rodiny s občanem ČR, 10 843 z důvodů sloučení rodiny s cizincem, 2024 povolení pobytu po 10 letech, 310 po osmi letech, 163 z jiných důvodů. Celkem bylo uděleno 17 526 povolení k trvalému pobytu.

[10] Údaje v této části textu byly rovněž uvedeny v podkladové studii pro SOÚ AVČR.

Z celkového počtu Vietnamců tedy v současné době žije 39% registrovaných Vietnamců s dlouhodobým pobytem, tento údaj platí k 31.12. 2004. Jak ukazují další data, podíl Vietnamců s trvalým pobytem ze všech legálně pobývajících Vietnamců v ČR se výrazně zvyšuje.

Rok	Vietnamců Celkem	S dlouhodobým pobytem
1994	9633	8550
1995	14213	12744
1996	17620	15101
1997	20950	15829
1988	22875	16090
1999	24824	16870
2000	23556	15318
2001	23924	14023
2002	27143	13771
2003	29046	12190
2004	34170	13490

Zatímco se strategie Vietnamců v ČR jeví na základě vlastní deklarace i výzkumných analýz jako strategie rychlého získání ekonomického zisku, fakticky začíná mít charakter dlouhodobějšího pobytu na území ČR.

Následující tabulka uvádí počty žadatelů o azyl a počty udělených azylů.

Rok	Žádosti o azyl	Udělený azyl
1990	8	0
1992	56	30
1992	133	52
1993	23	34
1994	0	7
1995	9	2
1996	7	10
1997	23	13
1988	6	3
1999	34	2
2000	586	1
2001	1525	2
2002	891	1

2003	566	3
2004	383	3
K 31.7.05	106	1

Od roku 2000 lze zaznamenat velmi výraznou vlnu, kdy se Vietnamci do ČR pokoušeli dostat na základě vydání azylu, většinou neúspěšně.

Dále uvádíme počty Vietnamců, kteří získali občanství ČR, a těch, kteří ho získali na základě žádosti o azyl.

Rok	Udělená občanství	Z toho na základě žádosti o azyl
2001	76	-
2002	29	2
2003	46	2
2004	47	-

Celkem 22 046 Vietnamců v ČR pracuje na základě živnostenského oprávnění a jen 183 z nich jsou zaměstnanci. Tímto se vietnamská komunita výrazně liší od ostatních cizinců (např. Ukrajinců, Arménů).

V České republice studovalo ve školním roce 2003/04 na všech typech škol 34 101 cizinců. Celkový počet všech žáků a studentů činil 2 071 375 (včetně občanů ČR), cizinci tvořili 1,6% z nich. Celých 9 % z cizinců studujících na všech typech škol v ČR tvoří Vietnamci, kteří studovali na následujících typech škol.

Typ školy	Počet vietnamských žáků	% viet. žáků ze všech cizinců na daném typu školy
MŠ	1264	39,2
ZŠ	4019	31,5
SPEC Š	31	11,3
G	370	24,8
SOŠ	113	8,5
SOU	45	5,8
VOŠ	1	0,3
VŠ	do 200 žáků	

Zastoupení vietnamských žáků na českých školách je tedy dosti významné.

Vysvětlivky zkratek: Mateřské školy, Základní školy, Speciální školy, Gymnázia, Střední odborné školy, Střední odborná učiliště, Vyšší odborné školy, Vysoké školy

Následující tabulka udává přehled o rozmístění Vietnamců v ČR.

Zkrácená Tab. 9.2, Internet: (SLBD 2001 ČSÚ)

Název: Vietnamci podle krajů k 1. 3. 2001

ČR Celkem	17 681
Hl.m. Praha	2634
Středočeský kraj	1392
Jihočeský kraj	638
Plzeňský kraj	1720
Karlovarský kraj	3085
Ústecký kraj	3205
Liberecký kraj	718
Česká Lípa	238
Královéhradecký kraj	443
Pardubický kraj	277
Vysočina	334
Jihomoravský kraj	1218
Olomoucký kraj	391
Moravskoslezský kraj	1324
Zlínský kraj	302

Tato struktura odpovídá i údajům na www.cizinci.cz, podle kterých největší počty cizinců žijí v Praze, na Karlovarsku a Ústecku. V současné době se mění struktura sídel, kde se vietnamští občané usazují. Oproti minulým sídlištím v blízkosti podniků a učilišť se dnes nejčastěji usidlují v největších centrech (Praha, Brno, Plzeň) a v pohraničních centrech (Ostrava, Cheb). Další významnější komunity najdeme v Železné Rudě, Aši, Jirkově, Chomutově, Potůčkách atd. V pohraničních oblastech se zaměřují často na prodej zahraničním turistům. S postupem času se však můžeme setkat i s tím, že vietnamský podnikatel provozuje jedinou prodejnu potravin v obci, která leží zcela mimo dvě zmíněné oblasti, mimo hlavní centra.

V České republice podle Sčítání lidu z r. 2001 žije z celé komunity asi 40 % žen a největší zastoupení mají věkové skupiny od 20 do 50 let, tedy osoby v aktivním věku. Vyšší je také zastoupení dětí ve věku od 1 do 10 let. Podle www.cizinci.cz 43% žen. Nejvíce se přistěhovávají generace ve věku 10 – 39 let.

3. Podnikání

Převážná většina vietnamských občanů podniká oficiálně na základě živnostenského oprávnění (volné živnosti na nákup a prodej zboží), a to bez ohledu na svou původní profesi či vzdělání ve Vietnamu. Podnikají tak u nás bývalí profesoři vysokých škol, elektrikáři, rolníci, dělníci, prostě zástupci mnoha dalších profesí, kteří zde díky jazykovým a dalším bariérám nemohou sehnat jiné zaměstnání. Velice často se stává, že si někdo zřídí živnostenský list, ale jeho náplň činností a pracovní režim v rámci některé z firem spíše fakticky odpovídá režimu zaměstnance – prodavače, skladníka atd.

Z velké většiny prodávají vietnamští podnikatelé dovezené levné textilní, obuvnické a elektronické zboží, tabák a lihoviny. V poslední době se však objevuje daleko více vietnamských občerstvení a restaurací, obchodů s potravinami a mnoho dalších firem, což zřejmě souvisí s rostoucí cenovou konkurencí na textilním trhu, na trhu levných výrobků (hypermarkety ve velkém prodávají stejné zboží od podobných výrobců a za podobné ceny). Většina vietnamských podnikatelů na svých snižujících se výdělcích silně pociťuje nárůst konkurence. Pracovní nasazení velké části podnikatelů je však i bez tlaku konkurence dost vysoké. Podle různých výzkumů i osobních zkušeností mnoho Vietnamců žije v ČR v relativně náročných poměrech: dlouhá denní pracovní doba, častá práce o víkendech, na ČR často podstandardní pracovní podmínky (pracují v provizorních stáncích) mnohdy nezbývá příliš času na děti, na zábavu ani na výlet či dovolenou.

Kromě živnostníků dnes fungují i jiné vietnamské firmy, některé mají mezinárodní pole působnosti a v některých spolupracují i manažeři či zaměstnanci různých národností.

Mnoho úředních a dalších záležitostí spojených s pobytem cizince v ČR vyřizují často vietnamští občané pomocí podnikatele - prostředníka nebo prostřednictvím vietnamského (zprostředkovatelského) servisu, právních, ekonomických a překladatelských služeb. Tento servis poskytují vietnamské firmy i jednotlivci, kteří podnikají ve výše uvedených oblastech.

Pokud jde o ekonomické zázemí běžných držitelů živnostenského oprávnění, zatím nejsou dostupná spolehlivější data, proto uvádíme jen základní informace. Osobní průměrné příjmy Vietnamců se často pohybují podle různých odhadů někde kolem 25 – 35 a více tisíc měsíčně. Často vydávají velkou část svých výdělků za nájemné bytu, za vzdělání pro děti. Vietnamské domácnosti v ČR mají většinou

vybavené kuchyně a koupelny, disponují televizorem, videopřehrávačem a další elektronikou. Děti mívají k dispozici mnoho moderních hraček. Domácnosti mají ve svých knihovnách vietnamské knihy pro dospělé i pro děti. Pokud jde o nakupované zboží, na vietnamských tržnicích je velice často k dostání veškeré potřebné základní zboží dovezené z Vietnamu.

Životní podmínky a podnikání vietnamských rodin se samozřejmě liší region od regionu. Někde je nabídka striktně odvozena od poptávky zahraničních turistů. Jinde jsou vietnamští podnikatelé intenzivně zapojeni do komunitních struktur, někteří se od nich záměrně vzdalují a osamostatňují. Někteří se naučí česky a stávají se zaměstnanci českých firem, či manažery mezinárodních korporací.

4. Jak se jim podle výzkumů žije v ČR?

Jak vyplývá z různých výzkumů (např. Gabal[11], IOM[12], Hoffman[13], Brouček - dlouhodobý výzkum EÚ AVČR), vietnamští občané deklarují, že jsou životní podmínky v ČR výhodnější a stálejší než ve Vietnamu, a proto se s nimi přirozeně vyrovnávají. Jak vyplývá z prvních bezprostředních reakcí, Vietnamci si na ČR většinou nejvíce váží: příjemného podnebí, krásné členité krajiny, klidného života, příležitosti ke zlepšení ekonomické situace, příležitosti pro kvalitní vzdělání svých dětí, ochotnějších a velmi profesionálních úřadů, lepších ekonomických podmínek a lepšího fungování sociálních a zdravotnických sítí apod..

Za negativní aspekty života v ČR vietnamští občané podle výzkumů považují např. byrokratické překážky v podnikání. Velké potíže jim dělá pocit odcizení a ztráty rodiny, nepřátelské projevy chování vůči příslušníkům vietnamské komunity, problémy s prodlužováním pobytu, neefektivní jednání na Cizinecké policii a velké množství formulářů, zhoršující se ekonomické podmínky jejich podnikání.

Pokud jde o nesplněná očekávání od pobytu v ČR, v souvislosti se současnou ekonomickou situací v různých výzkumech respondenti často uvádějí, že dosud do ČR nemohli pozvat své rodiny, děti a že příjmy se den ode dne snižují a konkurence roste. Avšak stále jsou tu podle nich výhodnější a stabilnější podmínky podnikání i zaměstnávání než ve Vietnamu.

---

[11] Gabal Analysis and Consulting: Analýza postavení cizinců dlouhodobě žijících v ČR a návrh optimalizačních kroků, pracovní studie 2004.

[12] IOM: Pilotní projekt podpořený MPSV v roce 2003 s názvem „Integrace cizinců a podpora organizací a asociací cizinců v České republice."

[13] Hofman, J., Ježek, J., Lukáš, M.: Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference REGIO 2002 a IMPA 2002 (15. – 16. října) v Karlových Varech. (Dálný východ a Česká republika). ZČU, Plzeň 2003. 257 s.

V zásadě však vietnamští občané veřejně nedeklarují žádné problémy, které by jim bránily v pobytu v ČR. Veškeré problémy jsou zvyklí řešit sami.

5. Správa komunity, komunitní centra, velkotržnice, občanská participace

Vliv zastupitelstva Vietnamské socialistické republiky na život migrantů v ČR je stále patrný. Podmínky pobytu však dnes pochopitelně nejsou vytvářeny jen nařízeními seshora, ale i vlastním úsilím.

Naprosto specifické prostředí, pokud jde o vietnamskou komunitu, vytvářejí tržnice a zejména vietnamské velkoobchody a velkosklady, které se kromě toho, že tvoří obchodní centra, zároveň stávají správními, kulturními, mediálními a komunitními centry. Sídlí zde významné vietnamské podnikatelské subjekty i neziskové organizace, které se starají a podporují vietnamskou komunitu v ČR, cestovní kanceláře, restaurace apod. Pořádají a organizují se zde různé výukové kurzy (českého jazyka, přípravné kurzy na přijímací zkoušky na vysoké školy). Mezi další komunitní akce, o kterých se zatím většinou Češi nedozvídají, patří například fotbalové turnaje, koncerty vietnamských umělců ze zahraničí, sjezdy, tábory pro děti, slavnosti při předávání ocenění za výborné studijní výsledky žáků a studentů. Účast Vietnamců na zmíněných akcích je vždy hojná. O to menší je však jejich osobní účast na veřejných diskusích s majoritou, účast vietnamských dětí na projektech pro děti. Existují však již i neziskové projekty, které vietnamského studenta ke spolupráci získali (Rodina od vedle, ASI-MILOVANÍ atd.).

O politické participaci Vietnamců můžeme hovořit v zásadě ze dvou hledisek. Tím prvním je hledisko: a) tzv. interní komunitní politické participace, která však zprostředkovaně může vést i k b), k participaci s majoritní společností. V podstatě se dá říci, že se v prvním modelu odráží struktura tradiční vietnamské a konfuciánské společenské hierarchie. Starší a výše postavený za ostatní jedná a má zároveň za úkol se o ně starat. Níže postavení ho pak mají poslouchat a naopak mohou využívat jeho služeb.

Vyšší postavení je často přisuzováno vietnamským komerčním i neziskovým krajanským organizacím, které zajišťují chod a ochranu komunitních aktivit, potažmo ještě výši politického zastoupení VSR v Praze, které často koordinuje činnost krajanských organizací.

Na první pohled se nabízí domněnka, že je vietnamská komunita, vzhledem ke svému charakteru správní pyramidy společenské hierarchie, uzavřená. Osobní

vztahy a přímé kontakty se příslušníkům majority navazují velice obtížně. Pokud se však podaří českým subjektům zahájit jednání s někým ze zmíněných organizací, může se tradiční hierarchická struktura ukázat jako velmi efektivní, dokonce otevřená novým myšlenkám, postupům a projektům. Některé vietnamské organizace dnes začínají spolupracovat i s mezivládními organizacemi, některými českými občanskými sdruženími.

Existují však již i formy přímé participace Vietnamců v ČR, mezi kterými můžeme jmenovat zejména spolupráci obecních zastupitelských úřadů s vietnamskými obchodníky a podnikateli, zástupci různých vietnamských organizací, účast zástupců vietnamské komunity na zasedání krajských výborů a komisí, účast v týmech organizujících výstavy či kulturní akce. Z řad vietnamské komunity se etablovalo již několik lektorů interkulturního vzdělávání. Je doložena účast vietnamských rodičů na práci škol a při organizaci dětských akcí. Jakkoli jistě tato participace existuje, rozhodně není transparentní, není dosud dostatečně vnímána veřejností a není možné o ní v současné době učinit jakékoli souhrnné závěry, můžeme snad hovořit o nové tendenci.

B. Integrace?[14]

Vždy je velmi problematické a diskutabilní stanovit, co je vlastně cílem integrace, zda k nim majorita a minorita přistupují stejně, zda jsou cíle slučitelné. Úkolem dalších odstavců není posuzovat, zda je u nás komunita dostatečně či nedostatečně integrována, ale zamyslet se nad tím, jaké faktory integraci dnes brání a jaké ji naopak podporují.

1. Polemika: Uzavřený charakter početné skupiny nových migrantů?

Vesměs lze říci, že nejvíce bariér brání v integraci určité typické skupině nově příchozích Vietnamců do ČR. Většinou jsou ve věku mezi 30 a 55 lety, pobývají zde na základě povolení k dlouhodobého pobytu se všemi jeho nevýhodami neustálého prodlužování a administrativních bariér. Živí se různými úrovněmi podnikání (stánkový prodej, velkoobchod na vietnamských tržnicích, import zboží, prodej v kamenných obchodech), a to bez ohledu na jejich nejvyšší dosažené vzdělání a kvalifikaci. Velká část z nich však nevyužívá ke své činnosti na území ČR český jazyk, na úřadech za ně často vyřizují různé záležitosti vietnamští zprostředkovatelé.

[14] Upravená podoba textů byla publikována rovněž v podkladové studii pro SOÚ AV ČR.

Takovou skupinu míváme nejčastěji tendence označovat jako uzavřenou vůči majoritní společnosti. Bariérou je tedy neznalost češtiny a vůbec české kultury.

Různé výzkumy, experti i veřejnost a také komunita sama reflektují uzavřený charakter a izolovanost vietnamské komunity v ČR. Například výzkum Mezinárodní organizace pro migraci z roku 2003, jehož záměrem bylo poznání procesu integrace vybraných komunit (Ukrajinců, Vietnamců a Arménů) migrantů, charakterizoval obecně vietnamskou komunitu jako *separovanou (izolující se, avšak nikoliv „neúspěšnou") komunitu*. Podle tohoto výzkumu jsou na rozdíl od Ukrajinské a Arménské a jiných skupin migrantů v ČR Vietnamci typičtí zejména tím, že velká část z nich přijela na pozvání rodinného příslušníka do ČR. *Vietnamci častěji neudržují bližší přátelské vztahy s českou majoritní populací, naopak Ukrajinci je udržují.* Dlouhodobý výzkum Etnologického ústavu AV ČR rovněž zmiňuje *samostatnost a izolovanost vietnamské komunity* bez potřeby integrovat se dále v ČR, pokud jde o všechny oblasti života, s výjimkou obchodních a podnikatelských aktivit, které se otevírají s postupně se otevírajícím trhem a rostoucí konkurencí na trhu s levnými výrobky (Brouček, 2003). Výzkum zároveň charakterizuje život vietnamské komunity v ČR jako *provizorium* doprovázeným stálou deklarací brzkého návratu do Vietnamu.

Často i český tisk (viz např. Brouček, 2004) a česká veřejnost (jak vyplývá z vlastních rozhovorů s žáky ZŠ a SŠ, pedagogických pracovníků, úředníků, knihovníků po celé ČR) většinou reflektuje vietnamskou komunitu jako v podstatě neznámou, homogenní, úzce profilovanou skupinu migrantů - podnikatelů.

Uzavřenost komunity vnímají i Vietnamci samotní. Jeden ze studentů ZŠ řekl: *Naši rodiče často chápou uzavřenost komunity také jako strategickou výhodu. Majorita do nich nevidí.* Pocit nesounáležitosti s majoritní populací ilustruje i zmínka (Brouček, 2003) o tom, že se občasné deklarace nespokojenosti Vietnamců s životem v ČR (oproti celkové spokojenosti s životem v ČR) omezují především na administrativní překážky v podnikání a prodlužování pobytu, nikoli na jakékoli jiné životní záležitosti.

Ani ve střední Evropě není podobná situace vietnamské komunity výjimkou. Např. podle informací IOM Varšava žije v Polsku přibližně stejný počet Vietnamců jako v ČR, přesto tam vykazuje komunita velice podobné rysy.[15] V západnějších

[15] Na konferenci Dimensions of Integration: Migrant Youth in Central European Countries, která se konala ve Vídni v březnu roku 2005, byly konstatovány následující rysy vietnamské komunity v Polsku: uzavřenost, motivace ke vzdělání dětí, podnikání ve stáncích, neznalost polštiny. Vietnamců je podle IOM Varšava v Polsku cca 40000.

státech i v USA vznikají „asijská“ města či čtvrtě. Jistá míra izolovanosti asijských komunit tedy není nijak zvláštním jevem.

Dosud jsme však popisovali charakter komunity spíše z pohledu majoritní společnosti, zažitých měřítek běžného občana či již integrovaného Vietnamce, zástupce mladší generace. Předběžné analýzy výzkumu Mezinárodní organizace pro migraci v roce 2005 ukazují na to, že se velká část Vietnamců domnívá, že vietnamská komunita uzavřena není, což odůvodňují tím, že udržují dostatek osobních kontaktů.

Mezi příčinami velmi pozvolné integrace komunity jmenujme zejména interkulturní bariéry, kulturní šok, uzavřenost komunity a sociální patologii spojenou s vzájemnou provázaností komunity, život v provizoriu. Následkem působení zmíněných faktorů jsou migranti více méně podmínkami nuceni k využívání služeb vietnamského servisu a dalších organizací. Role těchto organizací na jednu stranu tvoří informační a cenový monopol, často je politicky ovlivňována ze strany politického zastupitelstva Vietnamu v ČR. Na druhou stranu jsou však nutnou podmínkou k tomu, aby se příchozí migranti mohli na území ČR zabydlet, uživit, pokud jim tyto služby nenabídne majoritní společnost, jako společnost “hostitelská“. Díky vietnamským organizacím jsou zaměstnáváni i ti, kteří by jinak na trhu práce díky svým neznalostem a jazykovým a dalším bariérám neuspěli. Vietnamský poradenský servis nabízí služby, které nemají v české majoritní společnosti obdoby.

V posledních letech vietnamské ziskové i neziskové i politické organizace rozšiřují pole své působnosti z hlavních ekonomických a interních aktivit i na aktivity komunitní, veřejné a sociální. Zdá se, že instituce, které původně vytvářely především podmínky pro uzavřenost komunity, začínají v současné době naopak působit i ve směru k jejímu otevření. Kontakty s majoritou jsou díky působení různých vlivů daleko častější (vstup ČR do EU, působení různých občanských sdružení a dalších občanských organizací, rostoucí nároky na životní standard vietnamské komunity, integrace vietnamských dětí apod.).

Teprve po dlouhodobějším pobytu Vietnamců v ČR, poté co se jim zde narodí děti, zvyknou si částečně na naše prostředí, začíná vznikat motivace k cílené integraci v ČR, větší zájem o společenské dění a zároveň s ním subjektivní potřeba širšího vzdělávání o ČR. Data o cizincích, stejně jako experti i výzkumy ukazují, že strategie vietnamských migrantů, pokud jde o pobyt v ČR, začíná nabývat především dlouhodobější a intenzivnější charakter.

Po uvedené úvaze se jen pokusme stručně upozornit na faktory, které silně ovlivňují proces integrace Vietnamců v ČR a tím i situaci, na kterou vietnamské rodiny stále musí reagovat.

2. Vybrané faktory bránící integraci Vietnamců v ČR

Známe výsledky různých šetření i teoretických studií, které hovoří o tom, že je česká společnost kulturně velmi homogenní, že není nakloněná přijímání vlivů cizích migrantů a že je relativně dosti xenofobní. Není tedy divu, že o vietnamské migranty po listopadu 1989 až donedávna nejevila česká společnost žádný zájem. Byla velmi uzavřená a má velice nízké povědomí o tom, kdo sem z Vietnamu přijíždí, s jakou tradicí a s jakým potenciálem, jaká má očekávání. Proto se majoritní společnost ani příliš nezamýšlela nad tím, jak se k migrantům má chovat, jak s nimi lze spolupracovat, co pozitivní si z vzájemných vztahů mohou obě dvě strany odnést. Interkulturní rozdíly způsobují fakt, že si ani jedna strana nedokáže představit požadavky a potřeby strany druhé, pro druhou stranu formulovat požadavky své.

Významným faktorem, který oddaluje v případě některých jedinců integraci, je očekávání rychlého zbohatnutí a relativně brzkého návratu do Vietnamu. Tato vidina se však často nevyplní a dochází k následujícím zklamáním, např.: *nepodařilo se mně naučit se česky, nemohu tak získávat informace v češtině, nemohu být zaměstnán, výdělky neodpovídají (zvláště v současné době) očekávání, konkurence roste, nemohli jsme pozvat do ČR zbytek své rodiny, nebo své děti, děti mají už vztah spíše k ČR, ve Vietnamu by bez vietnamských škol a důkladné znalosti jazyka nenalezli uplatnění.* Nedostatek kapitálu některým podnikatelům zároveň brání v tom, aby podnikali samostatně, bez závislosti na komunitních obchodních sítích. Také potřebují dostatek finančních prostředků, kterými by doma zajistili zbytek rodiny (i zbytek rodiny ve Vietnamu, protože soudržnost rodiny v sobě zahrnuje i automatickou podporu slabším, starším, nezajištěným) a zařídili si vlastní obchod nebo firmu - vydělat tolik peněz není jednoduché. Mnozí se obávají, že by ve Vietnamu nenašli práci. Proto přese všechno zde rodiče zůstávají a na Vietnam vzpomínají. Kromě předsudků a neosobního chování Čechů si někteří Vietnamci povzdychnou na problémy v komunikaci, na příliš odlišné klimatické podmínky, vzpomínají na tradiční svátky a pestřejší společenský život, který ve Vietnamu vedli. Teprve po delší době si začínají migranti uvědomovat, že se tak rychle domů

pravděpodobně nevrátí a začínají se více soustřeďovat i na vytváření dlouhodobější strategie pobytu a tím i na určité prvky integrace v rámci české společnosti.

Následující body jsou *vybrané interní bariéry*, faktory bránící integraci zmíněné potenciálně nejvíce ohrožené skupiny Vietnamců v ČR, u některých jsou uvedeny ilustrační, upřesňující či rámcující poznámky:

- příchod migrantů, kteří neplánují dlouhodobý pobyt v ČR (například manželky, které následují své chotě, aniž by si nijak výrazně do ČR přáli migrovat),
- veliké rozdíly mezi vietnamštinou a češtinou, které jsou pro mnoho lidí nepřekonatelné,
- odlišné komunikační styly, bariéry interkulturní interakce, které mohou způsobit mnoho nedorozumění, neadekvátní obranné reakce, ale také xenofobii a rasismus apod.,
- silný vztah Vietnamců ke své vlasti, ke svým krajanům, tedy i menší praktický zájem o ČR,

  Pozn.: Ve Vietnamu i uvnitř vietnamské komunity můžeme vnímat vlastenecké cítění Vietnamců a z něho vyplývající pocit krajanské sounáležitosti v ČR. *Vlast* (viet. *quê*) je ve Vietnamu dodnes hluboce zakořeněnou životní hodnotou a je používán častěji než v ČR. Ve vietnamštině se také například používá přídavné jméno *Viet Nam*, zejména ve spojení *ty jsi velmi vietnamský*, což znamená volně přeloženo, *vyznáš se v naší kultuře, chováš se jako my, chápeš nás, jsi náš*. Známe také přísloví, které říká: *Umírající liška obrací vždy hlavu k domovu*, tedy ať už jsme kdekoliv, zemřít bychom měli přijet do své vlasti.
  Mnoho Vietnamců v mnoha případech přirozeně věří, že to vietnamské je lepší, například nikdy neochutnali české jídlo prostě proto, že si radši dají své, které znají. Možná to posilují i prvotní zkušenosti po ochutnání našich těžších jídel (sýrů, tučného mléka, na něž nebyli z domova zvyklí). Stejně tak poslouchají vietnamskou hudbu, čtou vietnamské knihy, dívají se na vietnamskou televizi – a to i v případě, že ovládají český jazyk.

- pojetí rodiny jako hodnoty, což utužuje vzájemné příbuzenské vazby a nikoli vazby s veřejností, tedy s majoritou,
- pocit potřeby obrany země způsobený dlouhým obdobím válek a z toho plynoucí velmi specifický vztah k Západu,

  Pozn.: Celá vietnamská historie je provázena neustálým bojem o nezávislost své země, která se často bránila proti daleko větším a

silnějším sousedům (Čína, Mongolsko). Od 19. století začíná pro Vietnam období intenzivních bojů a sporů s kulturami evropskými, a to zejména v období francouzské kolonizace, během japonské nadvlády a v průběhu války s USA. Později ještě do 80. let 20. století Vietnam bojoval s Čínou a Kambodžou.. Válka s USA ovlivnila negativně a přirozeně velice silně postoje obyvatel, jejich stereotypy vůči „západnímu světu“. Stopy války jsou ve Vietnamu stále přítomné. Rozsáhlé bombardované oblasti nebyly dosud sanovány, probíhají debaty o náhradě válečných škod, téma války je přítomné i v současné filmografii. Vztah vietnamských migrantů k Evropě, s výjimkou Vietnamců, kteří byli v Československu před rokem 1989 v rámci vzájemné pomoci socialistických států, nebývá vždy naplněn osobními sympatiemi, spíše ekonomickým očekáváním.

- tradiční rysy etnické ekonomie (uzavírání ústních smluv, provázanost vzájemných dluhů a rodinných a hierarchických vztahů),
- působení zprostředkovatelského servisu,

  Pozn.: Jak již bylo uvedeno, vznikl postupně v ČR zprostředkovatelský vietnamský servis (phuc vu). Tento servis má o tolik více informací než běžný migrant, že získal informační monopol, zejména pokud jde o interpretaci české legislativy. Tento informační a jazykový monopol se často projevuje při poskytování překladatelských služeb, podle slov některých přímých účastníků dokonce i u překladů v průběhu soudního řízení. Vietnamský servis často za úplatu zařizuje migrantům různé záležitosti na úřadech (pojištění, daně), překlady, zajišťuje poradenství, řidičské průkazy, povolení k podnikání atd. Podnikatelé si služeb servisu cení, neboť jim zprostředkovává nutné informace o podnikatelském prostředí v ČR. Jak často sami uvádějí, od jiných českých či vietnamských organizací by takovou podporu nedostali. Servis je tvořen firmami zabývajícími se danou problematikou nebo jednotlivými osobami, tzv. zástupci vietnamské komunity,

- dodržováním tradiční společenské hierarchie a určitým konfliktem mezi rodinnými, příbuzenskými a konkurenčními rolemi jedinců v rámci komunity,

  Pozn.: Silně provázané vztahy příslušníků vietnamské komunity jsou udržovány také díky hodnotám konfucianismu, který zdůrazňuje hierarchickou strukturu ve společnosti a projevy vzájemné úcty. Prosperita společnosti je ve Vietnamu tradičně hodnocena daleko výše než u nás, je vyšší prioritou než prosperita jedince.
  Skutečnost, že jsou si příslušníci vietnamské komunity v ČR na jednu stranu velice tvrdými konkurenty, zejména v podmínkách rostoucí konkurence na trhu s levným zbožím a na druhou stranu jsou stále svou tradicí vedeni k tomu, aby udržovali blízké vazby

navzájem a silnou společenskou hierarchii, podněcuje silný vnitřní konflikt vietnamské komunity, vede k silným intra- i interpersonálním konfliktům, konfliktům tradičních a nových sociálních rolí.

- určité nepochopení role státních institucí jako služebníků občanům, a tudíž nevyužívání těchto institucí pro vlastní užitek, nedostatek spolupráce s nimi,

  Pozn.: Ve Vietnamu bylo a je tradičně zvykem při návštěvě úřadu předávat dárek za určité služby, za ochranu apod. Pokud však přeneseme tento tradiční zvyk do prostředí střední Evropy, nezůstane z něj v očích majority prohřešek „uplácení"? Hranice mezi úplatkem a mezi darem je z tohoto hlediska velice nezřetelná. Potom není nepochopitelné, proč z výzkumů (např. Gabal, 2004) vyplývají časté zmínky o korupci úředníků správy ČR. Tradiční zvyk slušnosti může tak být chápán v jiném kulturním prostředí jako negativní nástroj.

- velmi slabé právní povědomí příchozích migrantů (o právu ve Vietnamu, o to více o právu v ČR),
- velmi slabé všeobecné povědomí o kultuře ČR,
- samozřejmě silné bariéry existují i na straně majority (uzavřenost, xenofobie, neznalost, slabá motivace k integraci atd.).

3. Co může vést naopak k integraci?

Abychom se nezmiňovali jen o faktorech, které integraci zabraňují, nebo které ji zpomalují, následuje prostor pro výčet takových, které integraci Vietnamců v ČR mohou podněcovat či urychlovat:

- otevírání podnikatelského prostředí díky narůstající konkurenci,
- narození vietnamských dětí v ČR, které již k Vietnamu nemají příliš silný vztah,
- odkládání odjezdu do Vietnamu a prodlužování strategie pobytu v ČR (většina Vietnamců dnes má již v ČR trvalý pobyt),
- silná motivace vietnamských rodičů potažmo dětí ke vzdělání, udržování tradičních hodnot, jako je projev úcty k učiteli apod.,
- tradiční vietnamské pozitivní chování, ohled na společenský řád,
- větší využití tradičního vietnamského kulturního potenciálu majoritou,
- rozšiřování role vietnamských organizací a sociální sféru a služby,

- intenzivnější spolupráce vietnamských a českých firem a zaměstnanců se zaměstnavateli, mírně se probouzející motivace ke vzájemnému poznání,
- řídká, avšak existující spolupráce českých a vietnamských organizací,

  Pozn.: Naprosto prvním zásadním krokem k integraci je získat si důvěru migrantů. Důvěra se tradičně v asijských společnost získává ještě v současnosti především na základě osobního kontaktu či doporučení a dlouhodobého vztahu, nikoli jednorázově prostřednictvím byť profesionálního telefonického rozhovoru. Mohlo by pomoci vyškolení vietnamských lektorů, kteří budou ochotni provádět osvětovou činnost uprostřed komunity třeba ve spolupráci s českými neziskovými organizacemi. Zatím neexistuje platforma pro vzájemné setkávání zástupců vietnamské komunity a majoritních institucí a pro podporu realizací společných návrhů.

- zvyšující se působení neziskových organizací na osvětu v rámci vietnamské komunity,
- efektivnější informační toky o ČR prostřednictvím vietnamského krajanského tisku[16], různých přednášek apod.,

  Pozn.: Je třeba tisknout více informačních materiálů a především je efektivně distribuovat mezi potřebné členy komunity. Dosud existuje jen velmi úzká škála českých webových stránek, které se zabývají pobytem vietnamských migrantů v ČR, navíc jsou velice málo využívané. Rychle však vznikají stránky různých vietnamských společností, kde se rovněž začínají některé důležité informace objevovat. Pokud by se podařilo realizovat kurzy pro střední generace migrantů, které by je seznamovaly s prostředím české republiky, postupem času by jistě získali i větší motivaci k tomu, aby se učili český jazyk, aby si našli čas i na společné soužití. Ve Vietnamu se v současné době připravuje publikace pro Vietnamce v ČR, kteří se chtějí dozvědět základní informace o české společnosti a o jejích obyvatelích.

- výrazný vliv multikulturní výchovy a vzdělávání o Vietnamu.

  Pozn.: V české společnosti se objevují dva hlavní extrémní názory na vietnamskou komunitu. Jedna strana považuje vietnamské občany za nedůvěryhodné, padělají zboží, skupují české obchody a podnikají ilegálně.[17] Druhá strana považuje vietnamské občany za pilné a pracovité, s hodnými a pilnými dětmi ve škole, usměvavé apod. V současném období se česká společnost stále častěji začíná o vietnamskou komunitu zajímat. Zatímco předchozí zájem se projevoval mediálními články o *vietnamských stánkařích*,

[16] Z výzkumu (Kocourek 2005 pro MKC) vyplývá, že nejčastějším informačním kanálem, prostřednictvím kterého se Vietnamci dozvídají informace o podmínkách života v ČR, je vietnamský tisk.
[17] Např.: Nečitelní cizinci. Multikulturní centrum Praha, 2003. 94 s.

> *vietnamských mafiích*, dnes svědčí o postupné změně tohoto zaměření zvýšený počet realizovaných výzkumných šetření a zájem médií o danou problematiku. Dokazují to i stále přibývající novinové články o vietnamských studentech a vysokoškolácích a jejich studijních úspěších (Lidové noviny, Respekt, Mladá Fronta apod.). Společnost snad začíná přítomnost Vietnamců vnímat více jako neodmyslitelný sociální fenomén, méně jako fenomén negativní.

Bez oboustranné motivace však nebude nikdy možné vytvořit základnu pro intenzivní vzájemné poznání a vztahy, spolupráci. V rámci snahy o integraci cizinců se však nesmí zapomínat na to, že není možné dosáhnout její efektivity bez toho, aby se odvíjela od reálných potřeb vietnamské komunity samotné i české majority. Pro úspěšnou integraci je zejména třeba intenzivně diskutovat.

Údaje Českého statistického úřadu (www.cizinci.cz) ke dni 31. 12. 2004 uvádějí 34 179 Vietnamců, cizinců, žijících v ČR. Vietnamci tedy tvoří v ČR třetí nejpočetnější skupinu cizinců s trvalým a dlouhodobým pobytem po Ukrajincích a Slovácích. Ve srovnání s občany jiných států Dálného východu, je vietnamských občanů v ČR jednoznačně nejvíce.

S Vietnamci, kteří přijíždějí za obchodem, přijíždějí na rozdíl od předchozího období často i rodinní příslušníci. Kromě dvou důvodů k příjezdu, které se již od prvních let migrace nemění: získání kvalitního vzdělání, zlepšení své a rodinné ekonomické situace, přibývají po roce 1989 v případě Vietnamců další dva důvody příjezdu: následování svého manžela resp. rodinného příslušníka (bez primární motivace k podnikání), získání kvalitního vzdělání a následné sehnání pracovní příležitosti pro vlastní děti.

Většina vietnamských občanů tu žije na základě povolení k trvalému či dlouhodobému pobytu za účelem podnikání nebo sloučení rodiny. Jen málo z nich získalo občanství ČR či azyl z důvodů politických či z důvodů sloučení rodiny.

Vietnamská komunita v ČR si vybudovala velice silné organizační a ekonomické zázemí. Tohoto zázemí dnes začíná využívat také k tomu, aby umožnila svým příslušníkům rozmanitější životní podmínky. Ruku v ruce s tímto procesem začíná spolupracovat i s některými českými institucemi.

Migranti do ČR z Vietnamu nepřijíždějí primárně z potřeby integrovat se do české společnosti, jejich motivace jsou spíše ekonomického charakteru. Očekávání se však nenaplňují většinou tak rychle. Postupem času, třeba i po několika letech, se vietnamské domácnosti tak či onak setkávají s potřebou intenzivnější integrace. Nastupuje druhá generace – vietnamských dětí, která dnes významně mění charakter vietnamské komunity v ČR, charakter vzájemných česko-vietnamských vztahů.

Otázky k diskusi ve třídě:

- Co všechno v současné době urychluje, nebo zpomaluje procesy vzájemné komunikace mezi Čechy a Vietnamci, integraci Vietnamců v ČR?
- Jakou měrou k procesu integrace přispívá majoritní společnost a jakou mírou vietnamská komunita?
- Jak se změnil charakter vietnamské migrace do ČR po roce 1989?
- Jakou roli plní pro vietnamskou komunitu centrální tržnice a vietnamský servis?
- Kde vidíte příležitost pro spolupráci zástupců českých a vietnamských organizací?
- Jaké výhody či rizika přináší oběma stranám vzájemná neznalost?
- Jakým způsobem a proč by se mohly, či měly obě strany navzájem blíže poznat?

.

DYNAMIKA NÁRODNÍCH TRADIC A VLIVŮ NOVÉHO PROSTŘEDÍ V ŽIVOTĚ VIETNAMSKÉ KOMUNITY V ČESKÉ REPUBLICE

Ivo Vasiljev

Jestliže jsme v názvu této kapitoly použili slova dynamika, chtěli jsme zdůraznit, že to co jsme řekli o hodnotách vietnamské společnosti obecně, platí o vietnamské komunitě ve většinovém českém prostředí dvojnásob: její jednotliví příslušníci a jednotlivé místní komunity i rodiny se českému prostředí přizpůsobují v různé míře, a to se také týká proměnlivosti a vývoje jejich kulturních hodnot. To je přirozeně ovlivněno i složitým dosavadním vývojem této komunity, který zde též ve stručnosti vyložíme. I zde však lze pozorovat některé konstanty, ba dokonce se nám nabízí příležitost zabývat se některými tradičními rysy vietnamské kultury podrobněji.

A. Vietnamská přirozenost tváří v tvář české společnosti

V kapitole Česko-vietnamské vztahy je částečně zachycena atmosféra, která u nás panovala a panuje v okolí blízkém vietnamské komunitě i animozita mnohých Čechů vůči nim. A jak se za této situace projevili Vietnamci a jejich tradiční hodnoty?

Především se jasně potvrdily významné rysy vietnamské národní povahy: vysoká odolnost, přizpůsobivost, iniciativa a píle. Už v polovině 80. let vietnamská vláda obnovila tržní hospodářství, které se neodbytně prosazovalo už několik let a od té doby v celé zemi do značné míry převládlo. Vietnamci, kteří u nás v roce 1990 pracovali, už nejméně deset let výborně znali nabídku i poptávku na našem i vietnamském trhu a věděli, že nejlepší cestou k prosperitě rodin je obchod. Měli také ještě nerealizované výdělky a na druhé straně státní výrobní podniky ve Vietnamu získaly značnou autonomii ve svém podnikání a nabízely k vývozu levné zboží, hlavně konfekci. Proto ti, kteří uměli česky, u nás zakládali spolu se svými českými známými firmy a jiní začali podnikat i na živnostenský list. Mnozí jiní se sice vrátili do Vietnamu, ale někteří z nich k nám později zase přijeli. Pronajímali si stánky na tržištích nebo aspoň místa, kam si postavili prodejní stoly. Orientovali se i na zákazníky z Německa a Rakouska, a tak zakládali velké tržnice při hranicích. V Praze a Chebu si později konsorcia vietnamských podnikatelů pronajala rozsáhlé objekty bývalých továren či kasáren, v nichž se soustředil velkoobchod i

maloobchodníci. Vznikly restaurace a jiné služby, jež vietnamská komunita potřebuje. Příležitost k výdělku tak získali nejen tlumočníci, ale i finanční a daňoví poradci a počítačoví odborníci. Stále roste poptávka po učitelích češtiny, vietnamštiny a angličtiny.

Touha po snadném zisku, nízké právní vědomí, snaha využít skulin v zákonech a předpisech a přesvědčení o všemocné síle peněz, spolu s nejistotou o perspektivách jejich budoucnosti v naší zemi, vede některé podnikatele k překračování našich zejména hospodářských zákonů, pro něž se dostávají do konfliktů s obchodní inspekcí, celní správou a policií. Tyto excesy, na něž se dosud až příliš jednostranně soustřeďoval náš tisk, se negativně odrážejí na postavení a obrazu celé komunity. Svaz vietnamských podnikatelů za součinnosti České obchodní inspekce proto provádí mezi vietnamskými podnikateli osvětovou kampaň, kdy usiluje o zvýšení jejich právního vědomí a o znalost platných předpisů, které se v jednotlivostech stále vyvíjejí.

Za posledních deset let se vietnamská komunita u nás velmi proměnila: nejpatrnější je to na vývoji od prodejců, kteří si kdysi na tržišti postavili svůj stolek, přes pronajaté stánky až k automobilům a kamenným obchodům v městských centrech. Přispívala k tomu jak vzrůstající zámožnost, tak restriktivní opatření našich úřadů proti stánkovému prodeji.

Velmi se proměnily i vietnamské rodiny. Mnohé si přivezly nebo i v současné době přivážejí z Vietnamu aspoň některé ze svých dětí (i dospělých), mnoho dětí se zde narodilo, a tak je složení vietnamské komunity věkově i co do znalosti češtiny a adaptace na naši společnost mnohem rozmanitější než kdykoli dříve.

Navíc v posledních dvou letech pozorujeme zcela nový trend: na naše vysoké školy opět přijíždějí desítky vietnamských studentů. Tentokrát za vlastní peníze svých rodičů. Česká republika se ve Vietnamu vedle Austrálie a USA stává oblíbenou destinací.

B. Úcta ke vzdělání

Převládající představa o Vietnamcích pouze jako o stánkařích prodávajících levné zboží, která zaostává za skutečností, a převážně negativistické tiskové zpravodajství způsobují, že povědomí o kladných hodnotách vietnamské národnosti a jejich platnosti ve vietnamské komunitě je dnes v české společnosti velmi slabé. Právě naši

učitelé, kteří učí vietnamské děti, se však o těchto hodnotách mohou nejlépe přesvědčit.

Ve vietnamských rodinách převládá tradiční úcta k vzdělanosti a k učitelům. Tradiční názor na učitele je ve Vietnamu staví nad vlastního otce. Rodiče vedou děti k úctě a lásce k učitelům. To platí i pro vietnamské rodiny u nás. Naše třídní by nemělo uvést do rozpaků, když jim rodiče žáka či žákyně přinesou dárek. To je ve Vietnamu běžný projev úcty k učiteli a díků. Nemělo by také překvapit, že rodina pozve učitele na hostinu při některé rodinné oslavě, nejspíše svatbě.

K tomuto tradičnímu vztahu ke vzdělání v našich poměrech přistupuje ještě touha rodičů i přání samotných dětí, aby se děti vypracovaly na lepší a důstojnější místa ve společnosti, než bylo nepřízní osudu dáno jejich rodičům. Často je k tomu vede i pocit ponížení, které vnímají v přezíravých postojích majoritní společnosti.

Studijními výsledky svých potomků se vietnamští rodiče velmi pyšní. Známé vietnamské přísloví praví: je-li syn lepší než otec, je rodina šťastná. Platí to ostatně i pro dcery. Otec třináctileté dívky, jež se umístila na prvním místě v celorepublikové žákovské literární soutěži a měla být na letním soustředění vietnamské mládeže v ČR vyhlášena jednou z nejlepších, mi řekl: „Měli jsme s manželkou dneska odjet k moři do Řecka. Ale když jsme se dozvěděli, že dcera bude odměněna, zájezd jsme odložili, abychom u toho byli.“

C. Vztahy v rodině

Nelze říci, že by se rodinné vztahy uvolnily. Možná je soudržnost rodin ještě větší, než by byla ve vlasti. Přes den jsou rodiče sice velmi zaměstnáni a děti často svěřují do celodenní péče českým ženám. Avšak večer se všichni scházejí u rodinné večeře při tradičních vietnamských pokrmech. Vietnamci nejsou zvyklí odbývat se třeba namazaným chlebem, i když i ten jim dnes chutná. Musejí mít k snídani, k obědu a k večeři teplé jídlo. Zatímco k snídani a obědu si dají třeba jen instantní nudle ochucené masem a čerstvou zeleninou, k večeři musí být rýže s masem nebo rybou a zeleninou. Velmi oblíbené jsou smažené saigonské závitky. Místo soli se užívá sójová nebo tradiční vietnamská rybí omáčka. Jí se z misek a hůlkami, všechna jídla se servírují najednou a každý si ze společných misek nabírá jednotlivé pokrmy na svou misku s rýží nebo na svůj talířek. K stolní etiketě patří, že místo přání dobré chuti nejmladší účastník večeře řekne cosi jako „prosím, poslužte si“, čímž vyzve

starší k jídlu. Sám začne jíst poslední. Pije se čaj nebo pivo. Vietnamci rádi pijí kávu, nejlépe překapávanou.

Soudržnost rodin se projevuje i v tom, že část rodiny, která žije v zahraničí, jako na příklad u nás, přispívá rodinným příslušníkům, kteří žijí ve Vietnamu, a ti se zase často skládají na letenku někomu ze svých řad, aby se mohl připojit k rodině žijící u nás.

Mimo rodinu je pravidlem, že jde-li skupina lidí do restaurace, platí za všechny jeden z nich a příště zase platí někdo jiný.

Vietnamští podnikatelé, kteří u nás provozují restauraci nebo bufet, berou na vědomí fakt, že vietnamská kuchyně nám není známa a že naopak velmi populární je kuchyně čínská. Proto provozují jen čínské restaurace s čínskými pokrmy a čínskou výzdobou interiéru, ačkoli znaky sami přečíst neumějí. Výjimečně provozují i thajské restaurace, které jsou ve světě velmi populární. V tom se určitě přizpůsobují našim poměrům. Toto pravidlo se porušuje snad jen tím, že takové restaurace nabízejí i u nás značně oblíbené saigonské závitky.

D. Dodržují u nás Vietnamci nějaké tradiční obřady?

K tradicím a zvyklostem, které se asi bez výjimky dodržují, patří uctívání předků. Oltářík předků zavěšený v obýváku, v rodinném domku i větší oltář ve zvláštní místnosti, asi neschází v žádné rodině. Nejdůležitějšími dny, kdy se vykonávají na oltáříku oběti, jsou dny novoluní a úplňku, tedy první a patnáctý den v měsíci podle lunárního kalendáře.

Z výročních svátků se bez výjimky dodržuje lunární Nový rok dle tradičního kalendáře. V předvečer Nového roku se celá rodina shromáždí ke společnému obřadu před oltářem předků a k večeři. To je obdobou našeho Štědrého večera, kdy rodina nechce být nikým rušena. Zato následující dny se známí chodí vzájemně navštěvovat a pogratulovat jeden druhému a třeba i poděkovat za pomoc v uplynulém roce. Vietnamský lunární Nový rok se převážnou většinou časově shoduje s čínským, o němž náš tisk pravidelně referuje. Vietnamské rodiny u nás oslavují půlnoc a příchod nového roku přesně podle vietnamského času, tedy v šest hodin večer místo dvanácti hodin, jak bychom očekávali. Mnozí se v souladu s tradicí snaží podívat na Nový rok do Vietnamu, navštívit rodiště a příbuzné. Ostatní alespoň domů posílají peníze, dárky a telefonují.

S jednotlivými dny v měsíci jsou spojeny různé pověry. Tak na příklad se člověk nemá vydávat na cestu z domova třetího dne v měsíci a zpátky zase sedmého. To jsou věci, které se asi dodržují, ale podrobnější výzkum v tomto směru chybí. Horoskopy jsou ve Vietnamu i mezi Vietnamci u nás velmi oblíbené.

Z rodinných obřadů jsou velmi důležité zádušní oběti za zesnulého rodiče ve výroční den jeho smrti. Toho dne se zpravidla pořádá větší hostina pro okruh rodinných přátel.

Děti a mládež dnes běžně oslavují narozeniny. Ve Vietnamu se dříve slavily jen první a šedesáté narozeniny, ale to u nás už dlouho vůbec neplatí. Děti slaví Vánoce ve školách a vietnamské rodičovské a jiné organizace k takovým besídkám často přispívají nácvikem tradičních tanců (s vějíři a lýčenými kónickými klobouky) a finančními dary.

E. A co svatby a pohřby?

Svatby se konají velkoryse a podle vietnamského zvyku. Nevěsty a ženichové jsou sice ustrojeni jako na našich svatbách, ale počet svatebčanů, kteří se účastní hostiny, je obvykle dosti velký, třeba i několik set. Rodina ženicha vždy nejprve jede do domu nevěsty požádat rodiče nebo jejich pověřeného zástupce o její ruku, pak se s nevěstou a jejími rodiči odebírají na hostinu pořádanou rodinou ženicha nebo jejich přáteli. Svatbu řídí starosvat, ženich a nevěsta mají jednoho družbu a družičku, zpravidla stejně staré jako jsou sami. Na svatbě se pronáší mnoho projevů, jednotliví hosté zpívají nebo přednášejí básně. Na velvyslanectví se sňatek registruje, ale obřad je čistě rodinnou záležitostí a s registrací časově přímo nesouvisí. Vhodný den svatby se stanoví podle horoskopů ženicha a nevěsty a v souladu s obvyklými kalendářními pověrami. V 70. a 80. letech, když se brali vyučenci nebo dělníci, pořádali po návratu domů ještě jednu svatební hostinu ve Vietnamu. Podle tradičního názoru je totiž svatba nezpochybnitelná tehdy, když proběhne za přítomnosti všech příbuzných a známých. Při svatbách se mnoho fotografuje. V Praze se ženich s nevěstou téměř vždy jezdili vyfotografovat na Karlově mostě, kterému se proto vietnamsky dodnes říká *Cau tinh* (Most citu). V současné době se svatebčané často jezdí vyfotografovat s kvetoucími keři v Průhonicích.

Při různých oslavách a svátcích nosí vietnamské dívky a ženy tradiční kroj, lehkou tuniku z poloprůhledných látek v pastelových barvách, dosahující až po kotníky, po stranách až nad pás odzdola rozstřiženou, takže šosy vlají ve větru a boky jsou

mírně odhalené. Pod tunikou se nosí dlouhé lehké kalhoty obvykle bílé barvy. Ve Vietnamu tento kroj funguje i jako školní uniforma. V tomto případě je celý bílý. U nás se vietnamská děvčata do kroje obléknou asi nejspíše na školní předvánoční besídku, hlavně pokud tam mají své vystoupení.

Ve zdejší vietnamské komunitě není ještě mnoho lidí starších sedmdesáti let, a proto i úmrtí a pohřby jsou dosud řídké. Někteří Vietnamci zde ovšem umírají, většinou asi na rakovinu. Pozůstalí pak nebožtíka dají zpopelnit, aby urnu s ostatky mohli případně vzít sebou do Vietnamu. Zemře-li nebožtík mimo domov, pořádají se po tři dny obřady, při nichž se vzývá jeho duše, aby se vrátila domů. Poté následuje sto dní smutku s větším obětním obřadem 49. dne a po stu dnech od jeho úmrtí. Tím skončí hlavní období smutku. Obřady jsou spojeny s pohoštěním (společnou večeří) pro příbuzné a rodinné přátele.

O vietnamských dějinách, i doby nejnovější, vietnamské děti v České republice v naprosté většině asi nic nevědí. I mimořádně nadaná vietnamská středoškolačka, která je v ČR od dětství, ale umí dobře vietnamsky, se mne nedávno zeptala, kdy vlastně ta válka mezi Vietnamci a Američany byla. To ovšem neznamená, že děti o zemi svého původu a svých prarodičů vůbec nemají zájem. Mají však málo příležitostí se něco dovědět, protože rodiče na ně mají málo času a naše škola jim v tom pochopitelně nepomůže.

F. Vliv českého jazyka a kultury na vietnamštinu a zvyky příslušníků vietnamské komunity

Vedle toho, že vietnamské děti spolu mluví převážně česky, že se dobře snášejí a komunikují se svými českými, případně romskými spolužáky, že si půjčují knihy v českých knihovnách, že některé mluví vietnamsky s obtížemi nebo s cizím přízvukem a mnohé neumějí vietnamsky psát, mnoho vlivu češtiny v jazyce dospělých Vietnamců žijících u nás zatím na první pohled nenajdeme. Komunikaci dětí s rodiči ale zatím nikdo nezkoumal, takže máme k dispozici jen příležitostné postřehy. Tak nedávno vietnamská dívka ve vietnamském časopisu napsala, že po zkoušce poslala mámě po *SMS pusu*. Dospělí Vietnamci se na veřejnosti nelíbají, proto ve spojení *poslat pusu* se jistě české slovo lépe hodí. Kolega Kocourek zaznamenal také užívání slov *konto*, *chleba*, *kecat*, *balkón* atd... Vietnamci, kteří k nám přijíždějí na návštěvu, však zaznamenávají i hlubší vlivy cizího prostředí na komunikaci mezi zdejšími Vietnamci. Dochází především k částečné destrukci či

rozkolísání způsobu, jakým se používá slov, označujících příbuzenské vztahy, mimo rodinu. Pracovník vietnamského velvyslanectví si například všiml, že stejný člověk ho třeba ráno oslovuje *strýčku* a odpoledne *starší bratře*. Jedna mladá žena, která se k nám provdala, svá pozorování dokonce shrnula formou, za kterou by se nemusel stydět ani erudovaný etnograf či lingvista: „Oni tu neužívají oslovení podle postavení v rodině, ale jen podle věku. “

Pozoruhodné rozhodně je, že čeští Vietnamci si už před dvěma či třemi desetiletími vytvořili pro sebe zvláštní etnický název: *Su* (psáno *Xu* s klesavým tónem). Tento název, který v hovoru mezi sebou napůl žertovně, napůl vážně Vietnamci žijící u nás (a jen oni) užívají, vznikl tak, že si všimli, že Češi, když o nich mluví, užívají často výrazu „Vietnamců“. Přitom *c* slyší Vietnamci jako *s*, a toto zakončení genitivu plurálu vnímali jako samostatné slovo. Tento případ zároveň ilustruje, jakými proměnami může projít české slovo, když vstupuje do jazyka s tak odlišnou fonologií. Jiné české slovo v současné „české“ vietnamštině je *bou*, což znamená *pouť*. Vesnické poutě jsou pro vietnamské obchodníky dobrou příležitostí k odbytu jejich zboží.

Vietnamci u nás si vytvořili celou soustavu místních názvů. O názvu Karlova mostu jsme se již zmínili. Vedle toho je v Praze *Kohoutí* a *Koňské* náměstí (*Quang truong con ga, Quang truong con ngua*), což je Staroměstské a Václavské náměstí, a Dobytčí trh (*Cho con bo*). V prvním případě je zdrojem pojmenování kohout na orloji, v druhém přirozeně Sv. Václav na koni a ani třetí název nemá nic společného s pražskou historií. Označuje holešovickou tržnici, která se nalézá v prostoru někdejších jatek, po nichž na zdi zbyly skulptury dobytčích hlav. Jinde se zmiňujeme o názvu Českých Budějovic. Karlovým Varům se říká *Ka* (psáno *Ca*), *Visí* znamená Vyšší Brod.

Vietnamci také v českém prostředí snadno a bez problémů přijímají česká jména, protože Češi vietnamská jména často neumějí vyslovit a komolili by je někdy k nepoznání. Ve Vietnamu se ostatně tradičně osobní jméno během života mohlo měnit, takže přijetí českého jména ve styku s Čechy není žádným hlubokým zásahem do vietnamských tradic. Nejčastější dívčí jméno je asi Hanka, protože mnoho často užívaných ženských jmen ve Vietnamu má počáteční *H* (*Hong, Hang, Huong, Huyen*).

Určité problémy jsou s interpretací vietnamských příjmení. Úplné vietnamské jméno je obvykle trojslabičné. První slabika je příjmení, poslední osobní (tedy křestní) jméno, prostřední je mnohdy pouhá spojovací slabika, u mužů nejčastěji *Văn*, u žen

Thị. (Tato vietnamská slabika je nejbližší obdobou českého přechylování ženských jmen.) Často však prostřední slabika je příznačná pro určitou rodinu nebo označuje generační přináležitost v určité rodině. Pak ji Vietnamec, když je nucen u nás při vyplňování dotazníku se rozhodnout, jaké má napsat příjmení, může označit za součást příjmení. Vietnamci se navzájem oslovují osobním jménem s příslušným slovem označujícím postavení ve společnosti či v rodině. Příjmení je ve Vietnamu totiž jen omezený počet a pro identifikaci jednotlivce v běžném styku nestačí. Někteří Vietnamci pak přijímají i naši zvyklost stavět osobní jméno na první místo. To je však dosud velmi neobvyklé. Vyskytuje se nejspíše u autorů publikací v českém jazyce nebo u Vietnamců, kteří přijali české občanství. K přechylování vietnamských příjmení dochází asi nejčastěji u českých žen, které přijaly příjmení svého vietnamského manžela (paní Nguyenová a podobně).

Ženy si ve Vietnamu po sňatku ponechávají své příjmení, děti se jmenují po otci. To se mezi Vietnamci dodržuje i u nás.

V ČR se především potvrdily významné rysy vietnamské národní povahy: vysoká odolnost, přizpůsobivost, iniciativa a píle.
Ve vietnamských rodinách převládá tradiční úcta k vzdělanosti a k učitelům. Tradiční názor na učitele je ve Vietnamu staví nad vlastního otce. Rodiče vedou děti k úctě a lásce k učitelům. To platí i pro vietnamské rodiny u nás.

Nelze říci, že by se rodinné vztahy uvolnily. Možná je soudržnost rodin ještě větší, než by byla ve vlasti. Přes den jsou rodiče sice velmi zaměstnáni a děti často svěřují do celodenní péče českým ženám. Avšak večer se všichni scházejí u rodinné večeře při tradičních vietnamských pokrmech.

K tradicím a zvyklostem, které se asi bez výjimky dodržují, patří uctívání předků. Oltářík předků zavěšený v obýváku, v rodinném domku i větší oltář ve zvláštní místnosti asi neschází v žádné rodině. Nejdůležitějšími dny, kdy se vykonávají na oltáříku oběti, jsou dny novoluní a úplňku, tedy první a patnáctý den v měsíci podle lunárního kalendáře.

Vedle toho, že vietnamské děti spolu mluví převážně česky, že se dobře snášejí a komunikují se svými českými, případně romskými spolužáky, že si půjčují knihy v českých knihovnách, že některé mluví vietnamsky s obtížemi nebo s cizím přízvukem a mnohé neumějí vietnamsky psát, mnoho vlivu češtiny v jazyce dospělých Vietnamců žijících u nás zatím nenajdeme.

Otázky k diskusi:

1) Co všechno podle Vás působí v ČR na změnu či naopak lpění na tradičních vietnamských hodnotách?
2) Myslíte si, že je v české společnosti uctíváno vzdělání a role učitele stejně jako mezi Vietnamci a vietnamskými dětmi? Znáte některého vietnamského spolužáka, který dostává z češtiny lepší známky než čeští spolužáci? Proč asi?
3) Co může být Vietnamcům na české kultuře sympatické, co ne a proč?
4) Co může být Vietnamcům na životě v ČR sympatické a co ne a proč?

III.

Poznámky a komentáře k výchově a vzdělávání ve Vietnamu – tradice a současnost

PHUNG THI PHUONG HIEN

Tradice ani charakter vzdělávacího systému Vietnamu nejsou dosud z pozice moderní pedagogiky soustavně a uceleně zmapovány. Neexistuje ani dostatečné množství relevantní literatury na dané téma. Jsem si vědoma toho, že svým příspěvkem do publikace neobsáhnu teoreticky celou šíři dané problematiky. Předkládám jen několik vlastních poznámek k danému tématu.

Čtenář by tak měl získat vybrané informace o tradicích vzdělávání a výchovy vietnamských dětí. Jejich výběr jsem provedla na základě vlastních zkušeností z různých seminářů, přednášek a diskusí s pedagogy a dalšími odborníky, na základě vlastního citu a uvážení, a především na základě svých zkušeností s výchovou vietnamských dětí v ČR. Snad budou mé poznámky pro čtenáře zajímavé, inspirující, snad napomohou tomu, aby pedagog lépe pochopil chování a stereotypy vietnamského žáka a jeho rodičů v ČR ve vztahu ke škole, které se odvíjejí od kulturní a vzdělávací a výchovné tradice Vietnamu a od charakteru současného vietnamského školství.

A. Tři výrazné prameny dnešního vietnamského systému výchovy a vzdělávání

Pro snazší chápání dnešního vzdělávání ve Vietnamu je užitečné zmínit se nejdříve o jeho tradici, jejíž vliv je patrný ve vietnamských školách i v rodinách dodnes.

1. Výchova na základě tradic konfucianismu (od 11. století do r. 1919)

Zakladatel konfucianismu, Konfucius, žil v letech 551 - 470 př.n.l. Konfuciovo učení svou rétorikou na rozdíl od ostatních východních filozoficko-náboženských směrů akcentuje praktickou roli socializace člověka ve společenském systému vztahů jako aplikovatelnou metodu morální výchovy. Konfuciova nauka je v podstatě souborem zásad chování a mravních příkazů. Dodnes má ve Vietnamu konfucianismus, byť v dnešní nové podobě, nejsilnější vliv na výchovu ze všech tradičních filozofických či náboženských směrů a nauk.

1.1 Ideální osobnost

Konfuciovo přání bylo budovat stát jako společnost založenou na pořádku a blahobytu. Výchovu považoval za rozhodující podmínku pro uskutečnění své vize. Základem takové společnosti měli být dobří vládci. Měli jít ostatním příkladem, ovládat je svou přirozenou mravní autoritou, nikoli násilím nebo příkazy zákonů. Mezi vyzdvihované vlastnosti vládců podle něj patřily např: lidskost, pravdivost, poctivost atd. Vládce by rovněž měl pamatovat na důležitou roli sebevýchovy člověka, která umožňuje proces přijetí, neustálé sebezdokonalování a další předávání „dobrých" vlastností člověka. Tuto vizi můžeme z hlediska dnešní pedagogiky označit jako model osobnosti „ideálního vládce", člověka, který se může stát příkladem pro ostatní svou přirozenou autoritou. Cílem výchovy je podle Konfucia dosažení mravnosti a poctivosti. Výchova má vést k tomu, aby člověk považoval lidskost a lásku k druhým za své nejdůležitější životní hodnoty. Ideální člověk se má sám neustále vychovávat, zdokonalovat, má být věrný státu. Konfuciánská výchova zaváděla do škol některé společenskovědní předměty, jako jsou literatura, hudba či mravní chování.

Jak už tomu bývá, z Konfuciova praktického přímého působení později v očích a uších dalších generací zůstává spíše teoretický návod. Během staletí se vzdělávání jednostranně zaměřilo zejména na mravně-výchovné cíle, méně kladlo důraz na sebevzdělávání a aktivní přístup žáků. Ve škole se nevyučoval žádný přírodovědný předmět. Tento pozdější aplikovaný model výchovy poukazuje spíše na vztahy mezi lidmi a na morálku člověka, méně pak na jeho konkrétní schopnosti a dovednosti. Jednostranné pojetí výchovy vedlo k omezení poznání, omezilo rozvoj vědy, zejména přírodovědy. Zatímco Evropa vychovávala vědce, obchodníky, filozofy, „schopné změnit svět", Vietnam vychovával morální členy společnosti, schopné udržovat dobré společenské vztahy a řád.

1.2 Vzdělávací a výchovné metody

V rámci výchovného procesu Konfucius aplikoval na svou dobu mnoho pokrokových metod. Rozvíjel sebevýchovu, tvořivost a iniciativu svých žáků, vedl je od jednoduchého k složitému, zároveň požadoval od studentů aktivní myšlení vedoucí k pochopení problému. Kladl důraz na opakování, aby si žáci upevňovali znalosti, dovednosti a zároveň u nich vytvářel studijní návyky. Žáky motivoval tím, že žádal, aby neustále srovnávali poznatky se skutečností. Měl mnoho studentů, ale vždy se ke každému choval individuálně a reagoval obratně na každou konkrétní

situaci. Tak se mu dařilo získávat velkou důvěru a úctu následovatelů. Později z Konfuciova učení zbylo jednostranné zaměření se na pamětně-verbální vyučovací metody, díky nimž žáci při zkoušce naučené poznatky většinou jen reprodukovali, a ne vždy chápali. Memorování a jednostranné naslouchání učitele je dodnes pro vietnamské školství charakteristické.

1.3 Vliv konfucianismu v současnosti

Konfucius byl velkou pedagogickou osobností, kladl sám důraz na jednotu svých slov a činů. Celý život věnoval studiu a výchově mladé generace. Možná i proto jeho velký vliv z minulosti přetrval dodnes. Ve světové historii a hlavně v pracích západních autorů jsou dnes Konfuciovy myšlenky často zmiňovány, a to především díky současné globalizaci. Mnoho východních i západních autorů se hluboce zabývá kulturními odkazy východních kultur.

Jednostranné pojetí a aplikace konfucianismu vedly rovněž i k negativním důsledkům pro modernizaci vzdělávacího procesu. Celých 9 století byly vyučovány jen některé společenské předměty, jako literatura, hudba, morální chování. Nevyučovala se matematika, fyzika, ekonomie či vojenství. Empirické metody či metody diskusní neexistovaly vůbec, dodnes se teprve rozvíjejí a začínají aplikovat. Přestože výchova zaujímala velkou roli ve společnosti, neexistovala žádná instituce, kde mohli být vzděláváni učitelé, neinvestovalo se do budování škol či publikace učebnic. Regulace procesu vzdělávání se děla pouze prostřednictvím jedné metody hodnocení výsledků ve vzdělávání, a to pouze prostřednictvím závěrečných zkoušek, které dlouhodobě udržovaly linii tradičních mandarínských zkoušek.

Konfucianismus pronikl do Vietnamu velmi brzo a měl, má a bude mít velký vliv na vietnamskou kulturu obecně a na výchovu zvláště. V době od 11. století se konfuciánská výchova uplatňovala systematicky a všude. Některé filozofické a pedagogické myšlenky konfucianismu pronikly do podvědomí Vietnamců, staly se součástí jejich tradice a kultury. Z konfuciánské tradice výchovy dodnes kromě Vietnamu a Číny čerpají i země, jako jsou Japonsko a Korea. Morální výchova a sebevzdělávání, stejně jako výchova k humanismu, vlastenectví a zodpovědnosti za svou rodinu a svou vlast jsou předním cílem působení škol v současném Vietnamu.

2. Vliv evropské tradice

V 17. století přijeli do Vietnamu Francouzi, později se stal Vietnam kolonií Francie. Částečně proto, aby byly vychovány osoby loajální ke koloniálnímu režimu,

ale také proto, že bylo třeba doplnit spektrum vyučovaných předmětů a rozšířit zaměření výchovy a vzdělávání, vznikal nový systém školství. V roce 1919 byla oficiálně zrušena konfuciánská výchova. Začal vznikat moderní systém školství mající více evropskou podobu, odpovídající osnovám tehdejšího francouzského školství. Ve škole se začaly vyučovat přírodovědné předměty a také předměty umělecké (např. malířství). Hlavním jazykem byl jazyk francouzský. Vzhledem ke strategické úloze školství v období kolonizace však ke vzdělání měly přístup většinou jen bohaté kruhy nebo kruhy spolupracující s tehdejší administrativní správou země. Velká většina obyvatel zůstávala v důsledku historicko-společenské a kolonizační krize negramotná. I přesto se však ve Vietnamu začaly šířit ideje francouzské filozofie jako svoboda, demokracie, humanismus, poznatky z přírodovědných a společenských předmětů. Tento trend naopak podpořil vědomí vlastenectví, semknutosti a později i povstání proti Francouzům. V roce 1945 se Vietnamu podařilo získat samostatnost a s ní vznikl i nový systém školství Vietnamské demokratické republiky. Stejně jako celý Vietnam se i vietnamské školství začalo hlásit k heslu: „Nezávislost – Svoboda – Štěstí“.

3. Vliv válečného období (do 80. let 20. st.)

Historie Vietnamu je velice komplikovaná. Lze říci, že posledních tři sta let dějin tohoto státu jsou dějinami válek, které až na krátké přestávky sužovaly zemi a její obyvatelstvo. Snad nejhorší situace panovala v posledních padesáti letech. Lidé se ze všech sil snažili, aby jejich země zvítězila a získala svobodu. Tisíce z nich položily svůj život na frontě, ať už v jižním či severním Vietnamu. Z těchto důvodů byly představy o ideálním člověku značně ovlivňovány ideami vlastenectví a revolučního heroismu. Vyzdvihovány byly vlastnosti jako patriotismus, statečnost, ochota obětovat se za vlastní lid, vytrvalost, pracovitost.

Nyní však nastala nová doba, kterou přinesly četné politické změny. Člověk se musí orientovat v současné stále se měnící situaci a řešit mnoho složitých, často nepředvídatelných problémů. Neobejde se bez různých znalostí, dovedností a schopností, které mu umožňují přizpůsobit se současnému životu a obstát v budoucím světě. Začínají se utvářet jiné životní cíle a hodnoty.

B. Základní přehled současného vzdělávacího systému ve Vietnamu

Základy moderního systému školství ve Vietnamu byly položeny v roce 1945, kdy severní Vietnam získal samostatnost. Klidný rozvoj země byl však ještě na dalších 30 let přerušen vojenským konfliktem s Francií a později s USA. V roce 1975 byl Vietnam politicky a vojensky sjednocen. Moderní vietnamské školství je tedy dosud relativně mladé. Protože vznikalo a rozvíjelo se ve složitých podmínkách, potýká se ještě dnes s mnoha problémy. Ty byly způsobeny kromě jiného nízkou úrovní moderní vědy, pedagogiky, i ekonomickým omezením. V současné době se Vietnam postupně přiklání k obecným světovým vzdělávacím trendům.

Od ledna roku 1979 se začala realizovat velká reforma systému školství ve Vietnamu. Do roku 1987 probíhala jen v rámci obecného vzdělávání a výchovy (tedy na základních a středních školách). V roce 1986, kdy začala ve Vietnamu přestavba hospodářství *doi moi*, byla školská reforma přehodnocena podle nových politických strategií a její realizace rozšířena na celý školský systém. Od té doby již uplynulo téměř 20 let. V prosinci 1998 vláda schválila nové školské zákony s účinností od 1.6. 1999.

1. Péče o dítě v předškolním věku (od 3 měsíců do 6 let života)

1.1 Péče o dítě v předškolním věku

Ve Vietnamu trvá mateřská dovolená jen 4 měsíce, po této době matka už chodí do práce. Pokud má matka během těhotenství nějakou komplikaci, musí zůstat v nemocnici či doma - podle určení lékaře. Když skončí mateřskou dovolenou, posílá matka dítě do jeslí. Během prvního roku práce po mateřské dovolené (předpokládá se, že kojí), matka pracuje méně hodin denně než ostatní. Chodí do práce později, má dlouhou polední přestávku a vrací se domu dříve. Noční služby sloužit nemusí. Matka může také zůstat doma na neplacené dovolené, pokud je miminko nemocné.

Přesto není díky tradičnímu soužití vietnamské rodiny počet dětí v jeslích vysoký. Skoro v každé rodině na vesnici i ve městě žijí tři i čtyři generace pohromadě a prarodiče berou hlídání miminka nejen jako samozřejmost, ale zejména jako radost. Ve městě je běžné, že po narození dítěte přijíždí babička z vesnice, zůstává a stará se o miminko, a to i dlouhou dobu, podle potřeby.

V poslední době ve městě běžně funguje služba „chůva“. Chůvy mohou chodit do rodiny denně či dokonce zůstávají přes noc. Matka také může posílat své dítě k paní na hlídání.

Výše uvedená řešení péče o novorozence platí jen pro zaměstnané maminky. Nezapomínejme na to, že se více než 70 % obyvatel Vietnamu živí zemědělstvím. Práce na vesnici je volnější, ale život zemědělců je také mnohem obtížnější než život zaměstnanců. Velká část žen není registrována u zdravotních pojišťoven a nemá žádné výhody během svého těhotenství či porodu. Někdy matka chodí pracovat na pole už jeden měsíc po porodu. Ale jak jsem uvedla výše, díky soužití a tradičnímu chápání široké rodiny je matka příbuznými silně podporována.

1.2 Jesle

Do jeslí jsou přijímány děti ve věku od 3 měsíců do 3 let. Děti jsou rozděleny do různých skupin podle věku. Péče vychovatelek zde v podstatě nahrazuje péči matky. Podávají dětem jídlo, oblékají je, starají se o ně v době nemoci. Vykonávají velice náročnou práci, která vyžaduje nejen různé znalosti o dětech, ale především vřelý přístup. Miminka zůstávají v jeslích celý den, během dne je občas matky navštěvují.

1.3 Školka

Věk dětí je od 3 do 6 let. Stejně jako jesle, má školka za úkol pečovat o děti a vychovávat je. Napomáhá dětem rozvíjet jak fyzickou tak duševní stránku, působí na utváření osobnosti dítěte a postupně ho tak připravuje na školní docházku. Hlavní náplň činností dětí jsou hry. Mateřské školy jsou jak státní, tak soukromé. Některé soukromé mateřské školy mají lepší vybavení, ale rodiče za ně musí platit hodně peněz, státní školky jsou zdarma. Mateřské školy jsou podřízeny buď obci nebo pedagogickému odboru města.

2. Školní vzdělávání

2.1 Základní škola a povinná školní docházka

Věk dětí: od 6 let. Trvá 5 let (od 1. do 5. třídy). Na konci 5. třídy děti skládají závěrečnou zkoušku. Povinná školní docházka je pět let.

Povinná školní docházka nemá ve Vietnamu dlouhou tradici. Posledních tři sta let dějin tohoto státu jsou dějinami válek, které, až na krátké přestávky, sužovaly zemi a její obyvatelstvo. Snad nejhorší situace panovala v posledních padesáti letech. Vědecká úroveň a úroveň vzdělání obyvatel je nízká. Země je ještě chudá a investice do vzdělávání jsou omezeny. Školní docházce brání také zemědělský způsob života rodin žijících podle dávných tradic stejně jako život v horských

oblastech obydlených zejména příslušníky národnostních menšin, kterých je ve Vietnamu kolem 60. Někteří obyvatelé si buď dosud neuvědomují důležitost vzdělání a ve svých těžkých podmínkách dávají přednost tomu, aby děti pomáhaly s hospodařením, nebo nemají finanční prostředky na to, aby mohly děti do školy poslat. Většina žáků po ukončení základní školy přechází na 1. stupeň střední školy, jen malá část z nich už navždy opustí školu.

Situace je mnohem lepší ve městech, kde má 100 % dospělých lidí vzdělání 1. stupně střední školy (9 let) a většina z nich má maturitu.

2.2 Střední škola

2.2.1 První stupeň střední školy (základní vzdělání)

Přijímá žáky od 11 let věku, kteří absolvovali základní školu. Trvá 4 roky a na konci 9. třídy musí žák složit závěrečnou zkoušku. Po ukončení tohoto stupně část ze studentů pokračuje na 2. stupni střední školy, další část chodí do různých odborných středních škol, středních odborných učilišť a ostatní nastupují do práce. Na vesnicích většina žáků ukončí svůj vzdělávací proces tímto stupněm. Jen malá část z nich přejde do 2. stupně.

2.2.2 Druhý stupeň střední školy (všeobecné vzdělání, dá se říci také gymnázium) a jeho dostupnost

Přijímá žáky od 15 let, kteří absolvovali 1. stupeň střední školy a úspěšně udělali přijímací zkoušku na 2. stupeň. Přijímací zkouška je velmi náročná a jen několika desítkám procent žáků se podaří zkoušku úspěšně absolvovat. Trvá 3 roky a na konci 12. třídy se koná maturitní zkouška. Jako v ČR mají tyto školy za úkol studenty vzdělávat ve všeobecných znalostech a připravovat je na studium na vysoké škole.

Ve Vietnamu rodiče musí platit (a sice již od základní školy) za různé náklady, např. na výstavbu školy a na studium dětí. Tyto náklady jsou velmi vysoké. Navíc gymnázia existují jen ve městě nebo větších obcích, což znamená, že většina z nich je daleko od vesnic. Jedním z problémů školství je tedy i jeho dopravní dostupnost. Veřejná hromadná doprava funguje jen v některých velkých městech a ještě omezeně. Je běžným jevem, když studenti gymnázií dojíždějí do školy na kolech, a to někdy až desítky kilometrů od domova. Někteří bydlí v pronájmu blízko školy. V horských oblastech jsou gymnázia s kolejemi, studenti jezdí domů jen na víkend či jednou za měsíc.

V zemědělských oblastech žije více než 70 % obyvatel země a skrývá se zde vysoký intelektuální potenciál země. O to více vnímá stát problematiku vzdělávání venkovských regionů jako prioritní. Podle školských zákonů Vietnamu je učení povinnost i právo každého vietnamského občana bez ohledu na to, jaké je národnosti, pohlaví, společenského původu a ekonomické situace. Všichni mají mít rovný přístup ke vzdělání. Proto stát aplikuje vzdělávací politiku, která dětem příslušníků etnických menšin z horských oblastí umožňuje získat např. stipendium, sociální podporu a zvláštní školy a výhody (formou pozitivní diskriminace) při přijímacích zkouškách, a to od základní až po vysoké školy v celé zemi. Do těchto oblastí často směřuje i finanční podpora státu na vzdělávání postižených dětí a žáků z chudých rodin či z rodin, které mají válečné zásluhy.

V současné době existují speciální školy pro postižené děti.

Všechny tři stupně škol (základní, 1. a 2. stupeň střední školy) fungují izolovaně. Základní školy a střední školy 1. stupně jsou řízeny pedagogickým odborem města. Školy 2. stupně jsou řízeny pedagogickým odborem provincie.

3. Odborné vzdělávání

3.1 Střední odborné školy

Ve Vietnamu nabízejí střední odborné školy tříletý nebo čtyřletý program, který mohou absolvovat studenti, kteří ukončili 1. stupeň střední školy. Dále lze nastoupit do programů na 1 nebo na 2 roky pro ty, kteří mají maturitu.

3.2 Střední odborná učiliště

Ve Vietnamu existují různé krátkodobé nebo dlouhodobé kvalifikační kurzy od jednoho do tří let. Délka studia záleží na schopnostech a přáních učňů.

Zmíněné dva typy odborných škol jsou dostupné v každé provincii, jejich zaměření a obory jsou závislé na potřebách provincie a možnostech uplatnění absolventů.

4. Vysoké školy

4.1 Bakalářské studium

Bakalářské studium tvoří vždy tříletý program. Studenti jsou na tento typ studia přijímáni po absolvování maturitní zkoušky a úspěšném složení přijímací zkoušky. Bakalářské studium se v ČR a ve Vietnamu velmi liší. Ve Vietnamu existují školy, na kterých se studuje jen bakalářské studium a těmto školám říkáme „vyšší odborné

školy“. Například právě učitelství 1. stupně střední školy se studuje na vyšší odborné škole. Tyto školy jsou řízeny buď správou provincie (např. v případě pedagogických škol), nebo ministerstvem (např. technické školy). Na vysokých školách lze studovat pouze magisterské studium. Teprve v poslední době se výjimečně zavádí bakalářské studium i na některých vysokých školách.

Přijímací zkoušky na bakalářské studium se výrazně liší od přijímacích zkoušek na vysoké školy. Bakaláři mohou pokračovat ve studiu na magisterském studiu, avšak musí složit přijímací zkoušku na vysokou školu (ve stejném oboru). Studentů, kteří ukončili bakalářské vzdělání a rozhodli se pokračovat v magisterském studiu, je však velmi málo.

4.2 Magisterské studium

Existují různé studijní programy: na 4 roky, 5 let a 6 let. Záleží na oboru, např. na medicíně je program šestiletý, na technickém oboru je pětiletý program a na pedagogickém oboru je čtyřletý program.

4.3 Doktorandské studium

Délka doktorandského studia záleží na jeho konkrétní formě, tj. prezenční, kombinované anebo dálkové. Doktorandské studium není ve Vietnamu tak rozšířené jako v ČR. Nízký počet studentů pramení hlavně z důvodů omezení finančních nebo časových.

C. Motivace ke vzdělávání a efektivita systému

Dosažené vzdělání dítěte silně posiluje prestiž celé rodiny. Rodiče proto vždy chtějí, aby jejich děti studovaly na vysoké škole a dosáhly nejvyššího vzdělání bez ohledu na to, jestli děti chtějí nebo ke studiu mají předpoklady. Starší generace měly těžký život a málokdo mohl studovat na vysoké škole, proto teď vkládají do svých dětí naděje a jsou ochotni se obětovat a věnovat se dětem ze všech sil.

Děti ve Vietnamu nemají v porovnání s vrstevníky v ČR tak velkou svobodu samostatného rozhodování, často za ně rozhodují rodiče. V poslední době se čím dál tím větší počet dětí hlásí na studium na vysoké škole. Kapacita vysokých škol je však omezena.

Nové zákony ve školství jsou volnější, umožňují vznik dalších forem vzdělávání na vysokých školách i vznik dalších různých soukromých vysokých škol. To znamená, že díky tomu mnohem více studentů může studovat na vysoké škole.

Problémem zůstává stále otázka kvality těchto škol. Současně se málo studentů hlásí na odborné střední školy. Vzniká tak velký nedostatek kvalifikovaných pracovních sil. Přitom velká část absolventů vysokých škol nemůže najít práci. Nerovnováha vzdělávacích forem a profesních struktur se v současné době stává velkým společenským tématem.

D. Základní profesní příprava učitelů

Na obory učitelství základních škol se přijímají studenti, kteří absolvovali maturitní zkoušku a úspěšně udělali přijímací zkoušku. Studují svůj obor 2 roky na střední odborné pedagogické škole, ve které jsou přednášeny všechny vyučovací předměty.

Učitelé na 1. stupni střední školy musí absolvovat bakalářské studium na vyšší odborné pedagogické škole (3 roky). Musí studovat dvouoborové studium. Každá provincie má dva typy pedagogických škol, které fungují izolovaně, ale pod stejným řízením provincie. Přijímají studenty z regionu. Po ukončení studia si absolventi můžou najít práci sami nebo pracují podle rozdělovníku dělby práce pedagogického odboru města či provincie. To neznamená, že nemůžou pracovat v jiné provincii či oblasti než v místě, odkud pochází. Učitelé na 2. stupni střední školy jsou vzděláváni na vysoké pedagogické škole. Tyto školy fungují pod řízením ministerstva školství. V celé zemi je jen několik takových vysokých pedagogických škol. Studenti na vysoké pedagogické škole studují jednooborově, a to vždy v magisterském cyklu. Na střední škole pak vyučují pouze jeden vyučovací předmět. Učitelé, kteří absolvovali magisterské studium, mohou vyučovat na 2. i 1. stupni střední školy. Ti, kteří studovali bakalářské studium, můžou učit na 1. stupni střední školy i na základní škole, to znamená pracovat vždy na odpovídajícím či nižším stupni, nikoli naopak.

Ve Vietnamu je velký nedostatek učitelů, a to zejména v horských oblastech. Stát se snaží situaci řešit: např. posiluje peněžní podporu učitelům nebo zavedl pravidlo, že každý učitel má povinnost pracovat v horských oblastech po určitý čas, pak se může vrátit tam, odkud pochází. Tato opatření více méně zlepšují situaci v horách, k řešení však zůstává otázka kvality vzdělávání, protože většina učitelů v těchto oblastech začíná svou kariéru. Stát podporuje i studium učitelství tím, že všichni studenti na pedagogické škole nemusí za nic platit během studia a ještě dostávají stipendium.

E. Vybrané aktuální problémy vzdělávání ve Vietnamu

I když vietnamské školství dosáhlo velkých pokroků, stále řeší mnoho problémů týkajících se optimalizace vzdělávací struktury a kvality. Vzdělávací výsledky neodpovídají současné poptávce společnosti. Dnes nejaktuálnějším problémem je výběr učiva, stanovení osnov a vyučovacích metod.

Učivo podle některých kritiků obsahuje příliš velké množství někdy zbytečných teoretických poznatků. Ostatní působení školy na studenty - praktické, tělesné a kulturní- není dostatečně zdůrazňováno. Obsah učiva také nepromítá všechny oblasti vědění, např. na gymnáziu se vůbec nevyučují předměty jako psychologie, filozofie, náboženství či sexuální výchova, které obsahují velmi důležité praktické znalosti pro budoucí život žáků a pro rozvoj jejich všestranné osobnosti.

Dodnes je na školách aplikováno tradiční vyučování, ve kterém převládají verbálně-pamětní metody. Žáci se ve škole učí převážně teoretickým poznatkům a nazpaměť. Proto od 80. let 20. století vyvstala naléhavá potřeba modernizace vyučovacích metod.

Otázka morální výchovy je dalším aktuálním problémem na školách ve Vietnamu. Výchova konfucianismu, ve které hraje důležitou roli morální výchova, měla a má ještě velký vliv. Volný ekonomický trh přináší na jednu stranu prudký rozvoj ekonomiky, na druhé straně mnoho negativních vlivů na mládež, pro kterou ekonomické a materiální hodnoty začínají být důležité. Škola by měla žáky připravovat na útok tržních principů, konkurence, peněz, jako prostředku k dosažení svých cílů. Právě v tuto chvíli by škola měla přispívat k záchraně a rozvoji kulturní tradice země.

F. Zjednodušené schéma současného systému školství ve Vietnamu

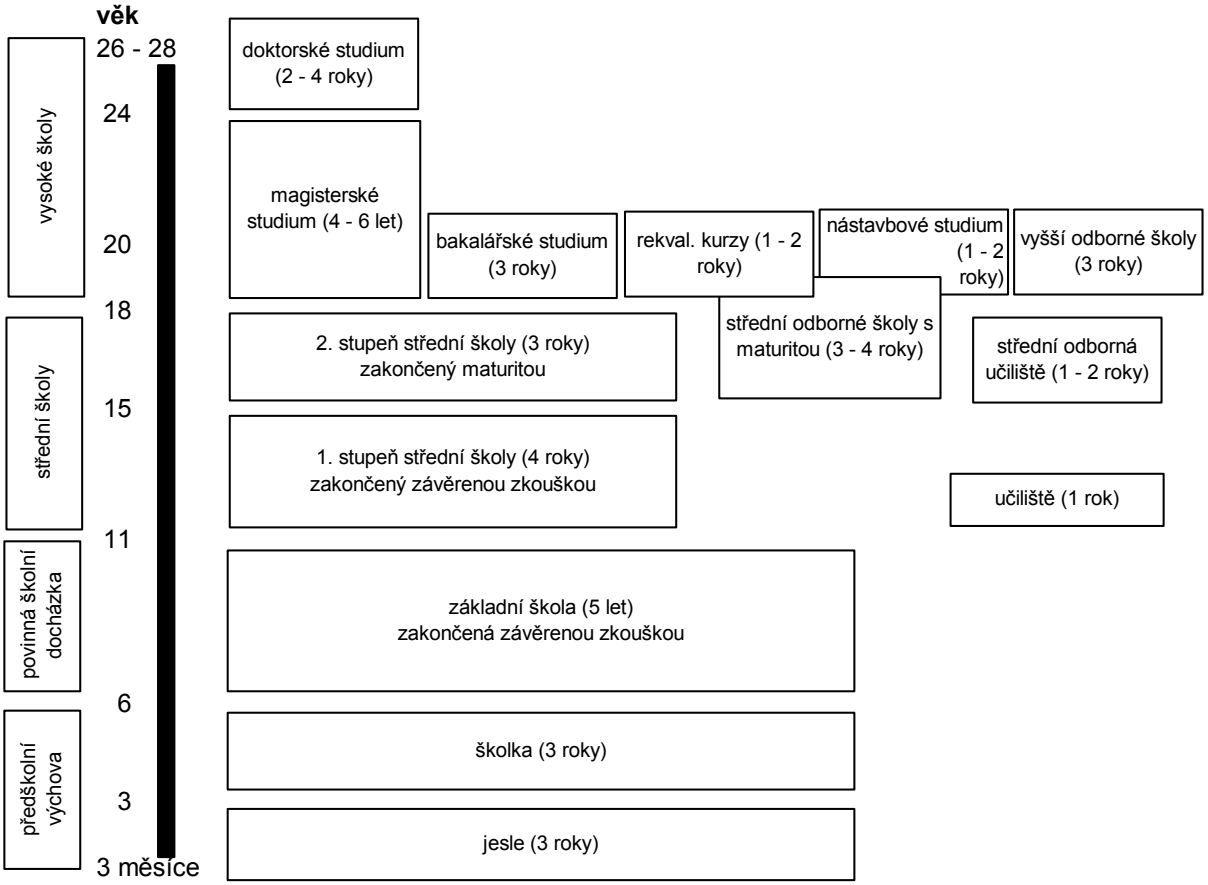

Konfuciovo učení svou rétorikou na rozdíl od ostatních východních filozoficko-náboženských směrů zdůrazňuje praktickou roli socializace člověka ve společenském systému vztahů. Z Konfuciova osobního charizmatu a praktického působení nám dodnes zůstala jen část, jeho nauka, v podstatě soubor zásad chování a mravních příkazů. Dodnes má konfucianismus, byť v dnešní nové podobě, nejsilnější vliv na výchovu ve Vietnamu.

Základy moderního systému školství ve Vietnamu byly položeny v roce 1945, kdy severní Vietnam získal samostanost. Od ledna roku 1979 se začala realizovat velká reforma systému školství ve Vietnamu. Do roku 1987 probíhala jen v rámci obecného vzdělávání a výchovy (tedy na základních a středních školách).

Dosažené vzdělání dítěte silně posiluje prestiž celé rodiny. Rodiče proto vždy chtějí, aby jejich děti studovaly na vysoké škole a dosáhly nejvyššího vzdělání bez ohledu na to, jestli děti po vzdělání touží nebo ke studiu mají předpoklady. Starší válečné generace měly těžký život a málokdo mohl studovat na vysoké škole, proto teď vkládají do svých dětí naděje a jsou ochotni se obětovat a věnovat se dětem ze všech sil.

Otázka morální výchovy je dalším aktuálním problémem na školách ve Vietnamu. Volný ekonomický trh přináší na jednu stranu prudký rozvoj ekonomiky. Škola by však přitom neměla zapomínat na záchranu a rozvoj kulturní tradice země.

Otázky k diskusi ve třídě:

- Čím se podle Vás zásadně liší systém vzdělávání ve Vietnamu a v ČR?
- V čem může podle Vás odkaz Konfucia být využitelný a užitečný pro české školství a proč?
- Diskutujte o otázce potřeby mravní výchovy na školách.

S vietnamskými dětmi na českých školách

A. Úvod
editoři

Využití informací o jakékoli kultuře při vyučování může být velmi různorodé, a to od čtení cestopisů či zeměpisných atlasů přes aktivní práci s dětmi, které z dané kultury přímo pocházejí, až po vzájemnou spolupráci či diskusi všech dětí ve třídě. Může sloužit spíše k výchovným či spíše ke vzdělávacím účelům, k získávání znalosti, prožitku i praktické zkušenosti. V současné době však bohužel není využívání poznatků interkulturní výchovy na školách samozřejmostí.

Následující řádky přinášejí postřehy a zamyšlení vycházející z praktické zkušenosti s prací s vietnamskými dětmi. Pedagog si z nich může vybrat a přizpůsobit je tak, aby vyhovovaly nejen jemu osobně, ale také situaci ve třídě a míře kulturní adaptace konkrétních vietnamských dětí.

Naše poznámky jsme seřadili tak, aby se vztahovaly nejprve k situacím, které zažívají děti právě příchozí z Vietnamu, dále děti pobývají v ČR již delší dobu a nakonec k situacím dětí, které se v ČR narodily. Na závěr nabízíme možné pojetí interkulturní výchovy využívající tematiku Vietnam a vietnamské děti.

B. Cesta do neznáma
Jiří Kocourek

1. Vzdělávání o ČR

V některých zemích se organizují *orientační kurzy*, na kterých se příchozí migranti seznamují se základními informacemi o kultuře, právním systému a jazyku cílové země. Podobné kurzy o České republice pro vietnamské migranty v ČR ani ve Vietnamu neexistují. Existují jen krátkodobé jazykové kurzy, navíc často úzce zaměřené na výuku slovní zásoby potřebné k podnikatelské činnosti v oblasti prodeje levného zboží. Migrant je absolvuje až v ČR, kam většinou v současné době přijíždí bez valného povědomí o její kultuře, jazyku. Teprve v poslední době se ve Vietnamu

pozvolna rodí první publikace, která představí potenciálním migrantům kulturu a společnost České republiky.

2. To ví přeci každý, jak se známkuje a že se u jídla nemluví

Učitel by se neměl divit, pokud dítě ani jeho rodiče nebudou znát základní jinak všeobecně známé skutečnosti (např.: co je to družina, škola v přírodě, jak se v ČR známkuje, kdy a proč mají rodiče chodit do školy, co je v ČR slušné a co není, jak se mají děti chovat k cizím lidem, proč jsou v ČR svátky právě v ty dny, kdy jsou , že se u jídla nemá mluvit apod.). Vysvětlení základních u nás notoricky známých informací může velice usnadnit situaci učitelům i první kroky do školy vietnamským dětem, jejich vstup do české společnosti, protože jinak si je samy musejí shánět, nebo dostávají různé zprostředkované, zkreslené informace od svých známých či rodičů. Učitel by si měl vždy zpočátku ověřovat, zda děti jeho vysvětlení rozumějí, protože jak uvidíme dále, vietnamské děti přijíždějí do ČR i s jinými návyky způsobů učení a chování, kterým nemusíme vždy správně rozumět. Ne vždy, když se dítě naučí velmi dobře něčemu nazpaměť, chápe význam, který je obsahu učiva přikládán v České republice, ne vždy pochopí učitel správně jeho chování.

Přijede-li z Vietnamu nově celá rodina, je nutné, aby učitel počítal s tím, že nebudou ani sami rodiče znát podmínky, za kterých dítě do školy může nastoupit, jak a co se ve škole platí, co se zapisuje do žákovských knížek atd. Je třeba počítat s tím, že vietnamští rodiče nemusejí rozumět zápisům v žákovských knížkách i jinde a že je často nechávají překládat své děti. Proto je dobré si ověřovat, jaká informace se dostává ze školy rodičům, a zda ji rodiče chápou.

3. Co může způsobit změna životního prostředí

Některý turista si této změny všimne při cestování cizí zemí mnohdy jen jako optické změny krajiny či fyzikální změny teploty kolem něj, všude na něj mluví anglicky, vozí ho ve speciálně vybaveném a aklimatizovaném mikrobusu, jí evropskou stravu, má hodně peněz, za které si všechno koupí a žije v cizině s tím, že se za pár týdnů vrátí zase domů. Ten, kdo přichází do prostředí nové kultury s vidinou dlouhodobějšího pobytu, intenzivního kontaktu s novým prostředím, téměř bez výjimky v průběhu prvního půl roku pocítí tuto změnu na své psychice i fyzické kondici velmi výrazně. V takových případech se dokonce může stát, i když jen zřídka kdy, že jedinec pobyt v jiné zemi prostě nevydrží a musí být hospitalizován, nebo se musí vrátit. Málokdo si

uvědomí, jak je přechod do jiné kultury náročný. Někteří autoři přirovnávají pocit kulturního šoku dokonce ke ztrátě blízkého člověka.

Kdo by čekal, že vietnamským dětem nebude chutnat rýže? Přesto ji zpočátku v našich školních jídelnách děti neobdivují, některé ji odmítají. Jsou totiž zvyklé na daleko kvalitnější a důkladnější přípravu rýže, jíž v jejich zemi roste několik různých druhů. Odmítání stravování může být dáno tím, že má dítě po příjezdu z Vietnamu do České republiky zažívací potíže. Tyto mohou být způsobeny jednak novou stravou, jednak reakcí organismu na nové prostředí. Téměř každý si po příjezdu do cizí země prožije nevolnost, bolesti hlavy, horečky. Proto je třeba dát dětem dostatečný prostor k aklimatizaci na zdejší životní prostředí a stravu. Není možné po nich automaticky hned vyžadovat velké výkony fyzické ani psychické. Výzkumy provedené mezi respondenty z Vietnamu naznačují, že jakmile si organismus na zdejší prostředí zvykne, začínají Vietnamci zdejší podnebí považovat za velmi přívětivé a příjemné, obdivují i zdejší krajinu.

4. Nové jazykové prostředí

Při hodnocení inteligence a dalších předpokladů dítěte, které přijelo z ciziny, je vždy velmi užitečné zvážit skutečnost, od koho se dítě český jazyk učí a jak se ho učí dlouho. Každý, kdo se někdy učil cizí jazyk, ví, jak to vypadá, když se v cizině pokouší debatovat o složitějším problému cizím jazykem, který dosud neovládá. Často používá pouze základní slovní zásobu, což v očích druhého může vyvolávat dojem slabší inteligence mluvčího. Přestože může být vietnamské dítě inteligentní, nemuselo se stačit naučit češtinu tak, aby se plynule vyjadřovalo o složitějších skutečnostech. Na školách se občas přihodí i situace, že dítě dostane vynadáno za používání sprostých slov. Často se však tato slova naučí vietnamské děti od svých vrstevníků, aniž by byly s to posoudit, zda je jejich využití vhodné a přípustné. Jsou známy i případy, že vulgární výrazy použil student na vysoké škole, aniž by si uvědomoval jejich vulgaritu. Ze špatného jazykového projevu dítěte v češtině také nelze usuzovat ani na potenciál vietnamského jazyka jako takového. Vietnamština, jak již bylo řečeno, je jazykem s bohatou slovní zásobou, jazykem vyjadřujícím několik různých vrstev stylistiky a společenské úrovně. Není proto na místě litovat děti proto, že když neznají nějaký termín v češtině, že ve vietnamštině neexistuje. I takové případy se stávají.

Malé děti se většinou velmi dobře češtinu naučí spontánním odposlechem a prožitkem. U starších je to něco jiného. Pro začátek doporučujeme pokusit se sehnat na výuku češtiny nově příchozích starších dětí z Vietnamu nejen zkušené české, ale i vietnamské pedagogy. Dosud není vyřešen problém, že přesto že do českých škol chodí tolik vietnamských dětí a studentů, stále neexistuje moderní učebnice češtiny pro Vietnamce. Přitom výuka jazyka kvalitním lektorem, který zná oba dva jazyky, který navíc využívá efektivní učebnici, je daleko efektivnější.

V rodinách se často po delší době pobytu stává, že se vietnamské děti velice dobře naučí česky, ale pozvolna zapomínají vietnamštinu, svůj mateřský jazyk, což v rodinách může vést extrémně i k takové situaci, že si rodiče (hovořící vietnamsky) nerozumí se svými dětmi (které hovoří česky). Vietnamská krajanská sdružení i jednotlivci začínají velmi výrazně pociťovat, že jejich děti ztrácejí v cizině svou původní kulturní identitu. Proto se již vietnamské děti znovu začínají učit v České republice i vietnamsky. V Praze bylo založeno centrum výuky vietnamštiny pro vietnamské děti.

C. Poznámky k jazykové přípravě vietnamských dětí

Ivo Vasiljev

1. Jak začít?

Prvním užitečným orientačním krokem třídního učitele nebo češtináře by tedy mělo být poznamenat si jazykový a kulturní vývoj svého nového žáka či žákyně: Kolik je mu let? Narodil se ve Vietnamu nebo u nás? V jakém věku k nám přijel? Chodil ve Vietnamu už do školy a po jakou třídu? Má starší sourozence, kteří mluví česky? Hlídala ho celodenně česká paní? Kolik měsíců nebo let? Chodil do české školky? Umí vietnamsky číst a psát? Chodil do české školy už jinde? A podobně.

Jako učitelé musíme stále pamatovat na to, že vietnamské děti v naší třídě mohou patřit k dvěma různým skupinám: jedny více zápasí s češtinou, jiné s vietnamštinou (třebaže v tomto druhém případě to není záležitost školy, ale rodičů). Záleží na tom, kterému z obou jazyků se dítě v předškolním věku mělo příležitost přirozenou cestou naučit.

2. Jak organizovat výuku, aby se vietnamské děti po stránce jazykové co nejdříve vyrovnaly svým českým spolužákům?

Jestliže máme šesti až jedenáctileté děti, které přišly do školy s velmi slabou znalostí češtiny, nebo při nástupu do školy dokonce česky vůbec neumějí, je nejlepším řešením, které nám ušetří spoustu práce a starostí, jestliže dětem umožníme, aby se co nejvíce zapojily do kolektivu svých českých spolužáků, a tak dostávaly příležitost s nimi přirozeným způsobem komunikovat. Většina starostí s vyučováním gramatiky a procvičováním správné výslovnosti tak časem (a u některých dětí velmi brzy) pomine. Neosvědčilo se soustřeďovat vietnamské děti mladšího věku (byť dočasně) do zvláštních, zejména věkově smíšených tříd či skupin za účelem soustředěného vyučování českému jazyku. Na jedné straně se starší děti mezi mladšími nudí a zlobí a na druhé straně, a to je nejzávažnější, všechny vietnamské děti tak přicházejí o možnost volně komunikovat se svými českými spolužáky. Z hlediska školy je to tedy úsilí vynakládané s malým efektem. Mnohem lépe se v případě mladších dětí osvědčuje přidělit děti do různých tříd podle jejich věku a rozsadit je mezi českými spolužáky, aby si ve škole co nejméně povídaly spolu vietnamsky.

Jestliže si však o přestávce nebo ve volném čase vietnamské děti chtějí popovídat v mateřštině, rozhodně bychom jim v tom neměli bránit. Nejspíše si budou navzájem vysvětlovat něco, čemu neporozuměly při vyučování. Na druhé straně je ze vzdělávacího hlediska velmi vhodné, aby si české děti v praxi uvědomily, že je možné mluvit i jiným jazykem, než česky. O takovém poznání určitě platí přísloví: *čemu se v mládí naučíš, ve stáří (nebo spíše v dospělosti) jako když najdeš*. Z výchovného hlediska je pak důležité získat návyk, že mluví-li lidé svou řečí, neznamená to nutně, že před námi něco tají, *že se na nás domlouvají*. Podobné psychologické problémy by nám život v dnešní Evropě dosti ztrpčovaly. proto by přítomnost vietnamských žáků a žákyň měla být dobrou příležitostí, abychom děti vychovávali k poznávání a vzájemné toleranci fyzických a kulturních odlišností mezi lidmi.

3. Výuka vietnamštiny

Nebylo by lepší, aby se vietnamské děti, které tu chodí do školy a s největší pravděpodobností tu budou i nadále žít, nezatěžovaly vietnamštinou a soustřeďovaly se jen na jeden jazyk? Není námaha se zvládáním dvou tak různých a obtížných jazyků dětem na závadu? Netvoří překážku při zvládání ostatních předmětů? Na všechny tyto otázky odpovíme záporně, a to hned z několika důvodů.

Ztráta mateřského jazyka pro vietnamské děti znamená, že v mnoha případech ztratí schopnost náležitě komunikovat se svými rodiči, jejichž znalost češtiny je mnohdy značně omezená. To může mít mnoho neblahých důsledků praktických, citových a konečně i výchovných. Kromě toho nikdy nelze říci s naprostou určitostí, zda se jejich rodina i s dětmi přece jen nevrátí do Vietnamu. Bez znalosti vietnamštiny by se tam odrostlejší děti, které se jazyku už neučí tak snadno, ocitly ve velmi obtížné situaci. Na druhé straně praxe ukazuje, že znalost vietnamštiny děti nijak nezatěžuje. Je to dobře vidět na jejich prospěchu ve škole. Vedle obecné prospěšnosti poznání dvou odlišných jazyků a kultur navíc nejnovější vědecký výzkum ukazuje, že znalost dvou a více jazyků od mládí přispívá k fyzickému rozvoji lidského mozku, a tím pravděpodobně i k celkovému zvýšení mozkových kapacit. Znalost dvou jazyků je tedy pro vietnamské děti velkým intelektuálním bohatstvím, a nechceme-li jim v tomto směru závidět, měli bychom vážně přemýšlet o tom, abychom našim dětem vytvářeli co nejvhodnější podmínky pro to, aby i ony ovládly od dětství vedle češtiny ještě nějaký jiný jazyk.

4. Některé další rozdíly mezi vietnamštinou a češtinou, které dětem mohou působit potíže.

Kromě obecných poznatků, o kterých jsme se výše už zmínili, je třeba, abychom o vietnamštině uvedli ještě některé podrobnosti, které nám možná osvětlí některé potíže vietnamských dětí při osvojování českého jazyka.

Některé děti netvoří správné větnou intonaci. To je způsobeno tím, že v jejich mateřštině žádná větná intonace podobná té naší prakticky neexistuje. Věta končí tónem posledního slova. A ten může být rovný, klesavý, stoupavý, klesavě stoupavý, lomeně stoupavý nebo hluboký. Tón je dán slovem a jeho významem, nikoli komunikačním účelem věty. Je tedy nutno nacvičení správné intonace v hovoru i při čtení věnovat trochu více pozornosti.

Vietnamci také zápasí s českými souhláskami *c, č, ď*. Jejich nácvik se neobejde bez delšího soustředěného úsilí. Naše vyhlášené *ř* jim kupodivu tak velké potíže někdy nedělá. Pokud se setkáme s tím, že vietnamský žák nerozlišuje *l* a *n* nebo *s* a *š*, bude nejlépe, když na to upozorníme vietnamské rodiče, protože to je vlivem určitého vietnamského nářečí. Odnaučit je tomu může například vietnamský učitel.

Jiná potíž vyplývá z toho, že některá složená pojmenování, kterých je ve vietnamštině mnohem více než v češtině, mají odlišnou strukturu od českých složených pojmenování. Liší se tím, že řídícím slovem není druhé slovo jako v

češtině, ale slovo, které stojí v pojmenování na prvním místě. Potíž se projevuje nejnápadněji u zeměpisných jmen typu České Budějovice. Tyto názvy totiž Vietnamci žijící u nás běžně používají, i když spolu mluví vietnamsky. Také je v řeči zkracují. Jenže zatímco my řekneme Budějovice, Vietnamec řekne České. Kam to v praxi může vést, ukazuje následující příhoda ze skutečného života: "Kamenicky", řekla mladá vietnamská žena, když si v Praze na Florenci kupovala lístek na autobus a ptala se na spoj. Velice se pak podivovala, když vystoupila v Kameničkách na Vysočině, kde na ni nikdo nečekal. Jeden ochotný místní obyvatel, s jakými se na našem venkově naštěstí občas setkáváme, ji autem (zdarma) odvezl přes celé Čechy do Kamenického Šenova, kam ve skutečnosti měla namířeno.
Jindy se komunikace zaškobrtne na různém rozsahu sémantické stránky slova: Pamatuji se, jak jedna vietnamská studentka po koncertě marně čekala u šatny, až se najde její kabát. Nenašel se. “Ale já poslala,” tvrdila. Šatnářka na to vůbec nereagovala. Vietnamská studentka ovšem vietnamské slovo gửi, které také znamená *dát nebo svěřit do úschovy*, přeložila podle toho, jak se je naučila v nejběžnějším spojení: poslat (poštou). Přísně vzato však Vietnamci vlastně říkají *svěřit poště*, takže slovo gửi lze přeložit jako *poslat* jen v některých případech.
Z čehož plyne poučení, že nejen v angličtině, ale i v češtině je lépe se učit celé fráze než jednotlivá slovíčka.

5. Kolik Vám je let, paní učitelko?

Není to dítě drzé, když se takto ptá? To je skutečně trefná a důležitá otázka, třebaže odpověď je v tomto případě z pohledu vietnamských tradic záporná. Všechny učitelky ve Vietnamu jsou *tety* (*co* - starší nebo mladší sestry otce) a učitelé se oslovují *thay*, což v některých nářečích znamená i *otec*. Výše uvedená otázka, kterou nás může zaskočit třeba i žákův otec nebo matka, souvisí s jinou vietnamskou, a vůbec východoasijskou konverzační zvyklostí. Je tam totiž zdvořilé zahajovat konverzaci otázkami po věku toho druhého, po vzájemných rodinných poměrech. Můžete se setkat i s otázkami: Kolik máte dětí? Vy nemáte děti? Proč?
Při komunikaci mohou pro různé konverzační zvyklosti, ale i prostě pro různé poměry vzniknout i jiné trapasy. Řekne-li vám Vietnamka (nebo Vietnamec): “Paní, vy jste pěkná, tlustá”, pak si překládá z vietnamštiny to, co by řekl o někom ve Vietnamu, kdo kypí zdravím. Jako za časů našich babiček ve Vietnamu dosud platí, že štíhlost je příznakem podvýživy.

Nejběžnější otázkou, jak se ve Vietnamu zahajuje konverzace je: *Jak se vám daří?* Doslova ovšem: *Jste zdráv/zdráva?* Z toho je jasně patrné, že kdybychom z jednoho jazyka do druhého překládali doslova, daleko bychom se bez úhony na zdraví nedostali! Tak exotická otázka to zase není. Stejně se otáže i Angličan či Američan. Sluší se ovšem odpovědět, že se máte dobře. Když Vietnamci odpovíte: *Ale za moc to nestojí?* (dosaďte si za to libovolnou variantu o stejném smyslu), může ho to vážně znepokojit, nebo dokonce šokovat. Teprve, když na vaši odpověď zareaguje: *Máte recht! Jde to s námi z kopce*! poznáte, že se v Česku dokonale přizpůsobil.

F. Tradiční vietnamský komunikační styl

Jiří Kocourek

Pokud se učiteli, žákům i rodičům podaří zdárně překonat prvotní biologický a kulturní šok, částečně i jazykovou bariéru, nemusí mít ještě vyhráno. Mohou zažívat, co znamenají bariéry vyplývající z jejich rozdílného tradičního komunikačního stylu. Takový rozdíl si často z neznalosti neuvědomují ani učitelé ani vietnamští rodiče, nedokáží si představit, s jakými peripetiemi se vietnamské děti setkávají při komunikaci se dvěma odlišnými kulturními prostředími, tím jsou na děti kladeny zvýšené psychické nároky. Děti mnohdy nedělají jen překladatele jazyka, ale i chování. Rodičům vysvětlují, jak mají chápat chování paní učitelky či spolužáků, nebo jak má paní učitelka chápat chování jejich rodičů.

Pro názornou ilustraci uvádíme dále různé příklady interkulturních rozdílů v komunikačním stylu a jejich důsledků, které děti musejí často bez pomoci dospělých řešit. Jsou to buď přímo příklady vietnamsko-české komunikace, nebo komunikace Evropanů a Asiatů, které je možné zcela analogicky vztáhnout i na komunikaci Vietnamců a Čechů. Čtenář se tak dostává k upraveným odstavcům, které vyšly původně ve sborníku Palackého univerzity v Olomouci v roce 2004. Rozdíly, na které poukazujeme, nejsou v žádném případě nepřekonatelné, ale kladou na vietnamské děti i učitele určité nároky, aby jejich komunikace probíhala efektivně. Děti se setkávají s prožitkem dvou kultur, což samozřejmě může přinášet pozitiva (dovednosti pohybovat se v prostředí dvou kultur) tak i negativa (ambivalentní vztah k oběma kulturám, ztráta kulturní identity).

Pro ilustraci uvádíme citáty, se kterými lze pracovat i při hodině. Je však třeba si uvědomit, že je třeba dětem zmíněnou problematiku podávat tak, aby neměly tendence zjednodušovat realitu. Ne vždy se při setkání s Vietnamcem s takovými příklady setkají, někdy se setkají se zcela jinými, které zde uvedeny nejsou. Texty berme jako vybrané modelové příklady. Tyto citáty a příklady je možné po domluvě sehrát jako scénky, které hodnotí ostatní žáci. Citáty jsou doplněny vysvětlujícím komentářem.

Podobné zkušenosti mohou pedagogičtí pracovníci zažít až tehdy, pokud se s dětmi či rodiči snaží intenzivněji komunikovat, pokud s nimi něco konkrétního řeší. Pokud se tak neděje, jen těžko si mohou takových rozdílů všimnout, nemohou posoudit a nemohou si vysvětlit, zda má chování žáka stejné či jiné příčiny a důsledky, než se jim na první pohled zdá.

1. Neverbální komunikace

1.1 Vzhled

Přijel do města, kde byly různé rasy (i Indové): „Zahlédl rychle se pohybující postavy bělošek a s nimi jejich muže a všichni byli stejně oděni a měli dlouhé nosy, takže YUAN dívaje se na ně žasl, jak tyto ženy mohou rozlišiti své manžely od jiných mužů. Všichni byli bezmála stejní, jen někteří měli velká břicha, nebo neměli vlasy na lebce, nebo se odlišovali nějakým jiným nedostatkem krásy.“[18]

„Dívala jsem se přitom s rostoucím podivem na podivně oblečené a podivně načesané ženy s bílými a červenými tvářemi ... některé měly oči jako ryby, byly pokud možno ještě odpudivější než muži v uniformách, které kdysi dávno hodili k nohám S-f.“[19]

Japonka říká o Čechovi: „Pán neumí Japonsky?“ obrátila se živá panička na svého muže a bez otálení pokračovala: „Ale sluší mu to, není tak šeredný jako ostatní Angličané. Má černé vlasy jako my!“[20]

[18] Bucková, P., S.: Rozdělený dům. Praha, 1948. s. 38
[19] Fabricius, J.: Tajný deník čínské císařovny. Praha, Odeon 1971. s. 174
[20] Hloucha, J.: Sakura ve vychřici. Praha, 1942. s. 18

„Když jsem přijel do nejchudší vietnamské provincie, všechny děti se na mě smály, smály se mi jak vypadám, jak jsem vysoký a chlupatý. Ze zvědavosti se snažily podívat, jak vypadám v Adamově rouše, když jsem se sprchoval.“

Pro nově příchozího Vietnamce do Evropy mohou být Češi stejně nerozeznatelní jako asijské národy, natož pak jednotlivé osoby pro Čechy. Tradičně se z tělesného vzhledu usuzuje na určité sociální charakteristiky jedince. Např. silnější vzhled druhého je ve Vietnamu tradičně považován za projev dobrého životního zabezpečení, bohatství. Světlá pleť je chápána tradičně jako známka krásy, také vysokého postavení ve společnosti, dotyčný nepracuje venku, na slunci. Dlouhý nehet je rovněž považován za tradiční projev vysokého postavení a vzdělání, dotyčný nemusí pracovat, nehet mu nepřekáží v zaměstnání.

1.2 Přímý / nepřímý pohled do očí

„Mluvil jsem s paní Ha. Zrovna když jsem jí říkal to nejdůležitější, přestala mě poslouchat a dívat se mi do očí, sklopila zrak. Jako by nechtěla slyšet, co její syn ve škole provedl, jakoby mě ignorovala.“

Jestliže vietnamský rodič při rozhovoru s vámi sklápí oči častěji, než jste zvyklí, dívá se k zemi, nebývá to známka nezájmu či neupřímnosti, ale naopak slušného skromného chování. Toto chování je často doprovázeno mírným sklopením hlavy. Naopak přímý a dlouhý pohled Evropana do očí může být pro Vietnamce nepříjemný, mohou si ho vysvětlit jako příliš sebevědomé chování mluvčího, jako urážku.

1.3 „Více tváří úsměvu“

„Typickým příkladem může být pro nás téměř absurdně vyhlížející scénka, kdy šéf rozčileně plísní svou sekretářku a ona se mu do očí směje.“[21]

Kamarád ke mně s úsměvem na tváři přišel a říkal: „Víš, moje sestra má něco v břiše.“ Zaradoval jsem se a vyhrkl: „A kdy se to narodí?“ Chuan mi vysvětlil, že je jeho sestra vážně nemocná.

[21] Janoš, J.: Dokonale utajená Korea. Praha, Libri 1997. s. 37

Dívali jsme se na televizní noviny. Japonský zástupce města vyjmenovával škody způsobené posledním zemětřesením. Petra se podivila a řekla: „On se tomu ještě směje?!“

Úsměv má ve Vietnamu mnoho různých významů: radost a veselí, ale také pocit nepříjemné situace, smutku, rozhořčení. Velice smutnou záležitost tedy rodič pedagogovi může sdělovat s úsměvem na tváři. Stačí, že se nepříjemnost dotkla mluvčího, proč s ní zatěžovat ještě posluchače. Často se tak stává, že si Čech vietnamský úsměv vysvětlí jako krutost[22] či výsměch. Naopak Vietnamec si často nedostatek úsměvu na tváři Čecha může vysvětlovat jako hrubé a negativní chování. Jak napsal pan Vasiljev: *U dětí, které nedávno přijely z Vietnamu a ještě neumějí česky, může mít Čech problémy s interpretací jejich úsměvu. Mohou se na příklad usmívat provinile nebo omluvně, když něco provedou nebo nezvládnou, bylo by omylem chápat tento úsměv jako drzost nebo výsměch (nebezpečí takového nedorozumění je hlavně u starších chlapců).*

„Asi jsem řekla něco moc vtipného, děti se začaly smát, řekla jsem si. Po hodině jsem ale odchytla jednoho žáčka a zjistila jsem, že děti výkladu vůbec nerozuměly, a proto se usmívaly.“[23]

Vietnamské děti se mohou usmívat, i když neporozuměly tomu, co učitel říkal. Úsměv také často bývá známkou neporozumění či nervozity mluvčího.

1.4 Podání ruky / předmětu

„Když jsem Ducovi podal ruku po vietnamsku (obě ruce), dost jsem ho tím překvapil, nečekal, že tento způsob pozdravu znám.“

Ve Vietnamu se nepodává jedna ruka, nýbrž ruce obě. První ruka se podá, jak jsme zvyklí, druhá ruka následně přikrývá již spojené ruce obou osob. Ruku druhého tedy držíme mezi oběma svýma rukama. Aktivita obou rukou symbolizuje úctu k druhému. Úctu k druhému či vřelý osobní vztah k věci (daru, dílu apod.) vyjádříme, podáme-li ji druhému v obou rukou.

[22] V této souvislosti vzpomeňme na zmínky o krutosti Asiatů v historické literatuře či současném tisku.
[23] Stručně převyprávěn příběh jedné paní lektorky ve Vietnamu

1.5 Přivolání druhé osoby

„Pokud totiž někdo mává s rukou nataženou před sebe a dlaní přitom pohybuje z vodorovné polohy směrem dolů, v Koreji (ale i v Číně, ve Vietnamu) to znamená, že někoho voláte, aby k vám přišel. ... Občas se prý stává, že se Korejec, jemuž tímto způsobem zamává na pozdrav jeho evropský nebo americký přítel, rozeběhne ještě před nástupem do letadla zpátky k němu, protože je přesvědčen, že musel něco velmi důležitého zapomenout.“[24]

Naopak, když Vietnamce přivoláváme ukazováčkem, můžeme ho tím urazit. Takto bylo tradičně ve vietnamské společnosti dovoleno ukazovat jen na velmi malé děti či velmi nízko postavené osoby. Dodnes je toto gesto[25] vnímáno negativně.

1.6 Ruce zkřížené na prsou, ruce v bok

„Měli opravdu pěkný výběr (zboží). Vietnamec se ke mně přišoural a okouněl, jak si vybírám. Jedny oranžové šaty se mi opravdu líbily, zeptala jsem se, kolik stojí. Byly za dvě stovky, moc pěkná cena. Vrátila jsem šaty do stojanu, dala si ruce v bok a ještě chvíli se rozmýšlela, jestli se mi nehodí šaty spíš do zelena. Vietnamec, aniž bych proti něčemu protestovala, mě najednou začal přesvědčovat, že ta cena je opravdu „malá“, že už ji nemůže snížit a že jinde levnější neseženu. Asi mě tím chtěl donutit, abych si šaty koupila. Bylo mi to nepříjemné: mám přece právo sama posoudit cenu zboží, nepotřebuju k tomu nějaké komentáře!“[26]

Ruce zkřížené na prsou, ruce v bok mohou ve Vietnamu znamenat přinejmenším pozastavení se nad nějakou skutečností ba i rozčilení. Prodejce si asi v našem případě myslel, že se paní rozčiluje nad cenou. Ona přitom již jen přemýšlela, kterou barvu šatů si vybere.

1.7 Pohlazení dítěte po vlasech

---

[24] Janoš, J.: Dokonale utajená Korea. Praha, Libri 1997. s. 36

[25] Klein, Z.: Atlas sémantických gest. HZ Editio, Praha 1998. s. 62 (200 stran celkem) uvádí přivolání ukazováčkem jako sémantické gesto s významem: Pojď blíže, Pojď sem. Za sémantická gesta autor považuje taková gesta jejichž význam si v prostředí české kultury vyložila velká většina respondentů jednotně. V konkrétním případě tohoto gesta to bylo přes 90% respondentů.

[26] Tento úryvek pochází z manuálu CD Člověka v tísni s názvem Interkulturní vzdělávání (příručka nejen pro středoškolské pedagogy), který byl vydán v rámci projektu Varianty.

„Dotek či pohlazení po vlasech je (ve Vietnamu) přípustný pouze mezi rodiči a dětmi. Jinak pohlazení znamená povýšený postoj toho, kdo hladí, snahu ovládat druhého.“[27]

„Mimo to jsou pro mnohé dívky na vietnamském venkově vlasy jedinou odhalenou a tedy velice cennou ozdobou svého těla. Když se jich dotkneme, narušujeme zónu dívčiny intimity, dívčí důstojnosti.“ Tato tradice se však již dnes velmi rychle vytrácí.

1.8 Noha přes nohu se špičkou namířenou na druhého

Je tradičně pro Vietnamce projev nadřazenosti mluvčího.

1.9 Doteky na veřejnosti

„V Indii, Etiopii nebo Indonésii (Vietnamu) se muži běžně vodí na ulicích za ruce, spojeni nejen radostí z přítomnosti přítele, ale i tělesným dotykem.“[28] V žádném případě to nemusí být známka homosexuální orientace.

1.10 Kapesník

„Včera večer jsem nastydl, když jsem vytáhl kapesník, najednou se na mě babička začala dívat s pozorovatelnou nechutí a odporem.“

Ve Vietnamu není slušné smrkat do kapesníku. V chladných dnech často zaslechneme popotahování.

1.11 Stolování

„Podle staré tradice je to prý jediná možnost, jak do požitků z dobrého jídla zapojit i sluch, který by se jinak na smyslových požitcích z konzumace pochoutek nemohl jinak podílet.“[29]

„Proto se dítě může divit, když stále slyší, že se u jídla ..... Doplnili jste si v duchu nemluví? Pravděpodobně jste Češi, protože ve Vietnamu se u jídla mluví vždy a dlouho.“

---

[27] Vasiljev, I.: K problému adaptace vietnamských pracujících v naší společnosti - normy zdvořilého chování. Zpravodaj KSIEF (1988), 9. s. 70.
[28] Šnajder, B.: Zlatý trojúhelník. Praha, Panorama 1984. s. 36
[29] Janoš, J.: Dokonale utajená Korea. Praha, Libri 1997. s. 34

Ani ve Vietnamu není mlaskání chápáno jako přestupek proti slušnému chování. U jídla je vždy dovoleno mluvit. U oběda se tradičně řeší veškeré rodinné i pracovní záležitosti.

1.12 Vyjádření záporu

V asijských kulturách je zásadou společenského chování chování pozitivní. Nemají se vyjadřovat negativní emoce, nemá se přímo vyjádřit někomu do očí nesouhlas, odmítnutí. Znamenalo by to opovržení. Proto často můžeme místo odpovědi *ne* slyšet: „je třeba se nad tím ještě zamyslet“ apod.
Někdy nám doslova Vietnamec odpoví *ano*, přitom tím nedává najevo svůj souhlas s námi, ale skutečnost, že nás pozorně poslouchá.
Slovíčko *ano* můžeme také slyšet, pokud nám někdo nerozumí a chce, abychom větu zopakovali ještě jednou.

2. Celkový dojem a hodnoty v komunikaci

2.1 Pozitivní chování a důraz na skupinu a společnost

„Češi jsou velmi často zvyklí relativizovat a naznačovat, že je těžká doba, že mají hodně práce, často si stěžují: „Jak to jde? No, znáš to, nic moc…“. Když pak učitel řekne vietnamskému rodiči, který se přijde zeptat na své dítě, že to „snad s tou matematikou bude dobré“, „s tou matematikou nic moc“, může to vietnamský rodič pochopit jako slušné vyjádření velkých pochybností o schopnostech dítěte, zbytečně budou nervózní. Učitel by měl nejprve naznačit, že se dítě snaží, že mu něco jde, teprve potom pokračovat s rozborem problémů. Učitel, který použije českou „negativní“ formulku pro vyjádření naděje, může být pochopen jako ostrý a bezohledný kritik dítěte bez zájmu o ně.“

S problémy není slušné se na veřejnosti chlubit. Proč ještě ostatním kazit náladu?

Základním motivem vietnamského chování na veřejnosti je klást důraz na dobré vztahy a fungování v rámci skupiny i veřejného prostředí. Za neslušné je často považováno takové chování, které by u nás bylo pokládáno za profesionální a

sebevědomé, např. efektivní racionální argumentace obhajující osobní cíle apod. Při diskusích a jiných rozhovorech je dobré vyjadřovat na prvním místě pozitivní vztah k druhému. Teprve na druhém místě jsou konkrétní problémy, které se podle velké části Vietnamců lépe vyřeší, pokud vztah lidí bude dobrý. Jak napsal pan Vasiljev: *Třídní učitel by se neměl dát ukolébat vědomím, že dítě má výborný prospěch a ve třídě neexistuje šikana. Jeho svěřenci mohou žít ve stresu, který na sobě nedávají hned znát. Mohou mít bolesti nebo starosti, se kterými se neodvažují nikomu, ani rodičům svěřit. Pamatujme, že žijí v prostředí, které je dosti složité.*

2.2 Empatie a citové vnímání v komunikaci

„Jak se zdá, v Koreji neplatí běžná logika. Na jejím místě je hluboká emotivnost, intuice a vcítění se do druhého.“[30]

„Korejci se proto mnohem více než Evropané a Američané zaměřují na to, co si o nich myslí druzí lidé a jak na ně působí. ... Na druhé straně z toho vyplývá, že když dá Korejec i navenek průchod své zlosti a rozčilení, myslí to už opravdu velmi vážně.“[31]

Vnímání doslovného významu projevu mluvčího je běžnější v evropské kultuře založené kromě jiného na logické racionální argumentaci. Ve Vietnamu je zvykem častěji zapojovat do komunikace „vcítění“. Posluchač ani tolik nevnímá přesný význam slov, ale přemýšlí o tom, co by mohla znamenat. Jestliže jsou význam slov a mimika mluvčího podle vietnamského posluchače v rozporu, zdá se mu to podezřelé.

2.3 Skromné chování

„I výpovědi amerických generálů bojujících ve vietnamské válce často zmiňují faktor podcenění Vietnamců, vietnamské síly. Chudí, nevzdělaní, malí usmívající se lidé se sklopenými zraky a skromným vystupováním navenek; kdo by se nadál jejich obrovského odhodlání a vytrvalosti…“

Jedna ze součástí slušného chování. Vietnamští rodiče se tak například mohou verbálně podceňovat a hrát svou roli tak dobře, že je začne podceňovat a přehlížet i

[30] Janoš, J.: Dokonale utajená Korea. Praha, Libri 1997. s. 36 (186 s.)
[31] Janoš, J.: Dokonale utajená Korea. Praha, Libri 1997. s. 36 (186 s.)

český partner. Při různých debatách se často stává, že se v zápalu boje derou Češi o své slovo tak usilovně, že vietnamští partneři raději slušně mlčí a čekají a čekají a čekají … a myslí si své. Proč je český partner vklidu nenechal domluvit, proč jim stále skákal do řeči?

2.4 Ztráta tváře

„Jednání se nedá uspěchat, neboť neporozumí-li partner některému aspektu kontraktu, často kontrakt spíše podepíše, než aby se zeptal, neboť to by pro něj znamenalo "ztratit tvář". Při realizaci kontraktu se však bude řídit svým výkladem nepochopeného bodu a budete-li dodatečně prosazovat plnění dle skutečného (=Vašeho) významu ustanovení, může to být považováno za pokus o obelstění partnera a mít za následek ztrátu jeho důvěry.“ [32]

Je sociální trest za nevhodné porušení společenských norem slušného chování či za veřejné projevení nekompetentnosti. Jestli někdo ztratí tvář, ostatní ho alespoň po určitou dobu neposlouchají, odmítají s ním hovořit. Ztratit tvář můžeme i proto, že druhého na veřejnosti přímo zkritizujeme, nebo se k němu nevhodně zachováme. Tvář ztrácíme, pokud se zachováme tak, jak nám společnost nedovoluje.

2.5 Navázání kontaktů

„I přes postupnou změnu mentality Vietnamců, kdy písemná či elektronická komunikace s partnerem začíná nabývat na významu, je osobní jednání klíčové pro úspěch zamýšleného projektu. Osobní setkání, zvláště první, umožní účastníkům vzájemně se odhadnout a ujistit se o serióznosti partnera a jeho projektu. Proto je zachování místní etikety obchodního jednání pro úspěch projektu stejně důležité, jako správná kalkulace věcného záměru.“ [33]

Zpočátku je téměř nemožné cokoli závažnějšího vyřídit s rodiči prostřednictvím telefonu. Ve Vietnamu se vzájemné vztahy navazují delší dobu bezprostředním osobním kontaktem. Jestli chceme něco s rodiči vyřešit, je dobré vždy je pozvat

[32] Pelikán, M.: Obchodní jednání ve Vietnamu. www.klubhanoi.cz
[33] Pelikán, M.: Obchodní jednání ve Vietnamu. www.klubhanoi.cz

k osobnímu jednání. Vyplácí se být trpělivý a třeba několikrát dokázat rodičům, že nám na schůzce opravdu záleží.

2.6 Navázaní vztahu důvěry

Abychom se s rodiči mohli bavit o soukromých problémech rodiny či vzdělávání dítěte, musíme být trpěliví a vyčkat, až se mezi námi vytvoří vztah vzájemného respektu. Před tím by naše „smlouva“ s vietnamským rodičem neměla velkou naději na dodržení.

2.7 Jednání přes prostředníka

Protože jsou si rodiče často vědomi toho, že neumí dobře česky, a přesto chtějí něco o dítěti vědět, posílají do školy své prostředníky. Těmi mohou být čeští učitelé nebo Vietnamci, kteří česky umí dobře. To, že rodiče pošlou do školy někoho za sebe však nutně nemusí znamenat, že jim na dítěti nezáleží. Ale zároveň to nemusí znamenat, že dotyčný prostředník vyřídí přesně to, co po něm rodiče chtěli. Může rodičům pomáhat poprvé, nemusejí se dobře znát atd.

Často se může stát, že dospělý, resp. dětský překladatel, nepřekládá doslova výroky mluvčích, ale jak již bylo tradičně na Dálném východě zvykem, to co si myslí, že je nejlepší v dané situaci říci, aby neshodil ani jednu ani druhou stranu jednání. Takový přístup je velmi ohleduplný, ale může být i velmi zavádějící v případě, že prostředník, překladatel, nerozumí problému, nebo nezná dobře obě zúčastněné strany jednání.

2.8 Pohoštění

Ve vietnamské kultuře je slušností kohokoli, kdo přijde na návštěvu, pohostit čajem, zákuskem. Pro vietnamské rodiče může být takové pohoštění při rozhovoru velké překvapení a zpříjemnění situace, vyjádření dobré vůle apod.

2.9 Témata při navazování první komunikace

Než přejdeme k meritu věci jednání, bývá ve Vietnamu zvykem se zeptat na věk osoby (Vietnamci tak volí vhodnou hladinu společenské komunikace podle věku). Pokud chcete být pozorní k vietnamské dámě, není příliš taktické chválit její mladý věk, uctivější by bylo poukázat na její delší životní zkušenost. Dalším úvodním nezávazným tématem je rodina a zdraví. Nikoli však osobní či rodinné problémy, finanční situace rodiny a podrobnosti o zaměstnání, politika.

Zatím byla řeč o situaci dítěte, které přijíždí do České republiky z Vietnamu a o jeho prvních dnech a měsících pobytu v ČR. Na základě informací, které jsme si uvedli v kapitolách o zázemí vietnamských dětí, se nyní podívejme na vztah vietnamského dítěte a školy.

Učitel nejen že může uvedené příklady využít jako náměty různých scének, ale zároveň získává informace o tom, jak si mohou vysvětlit naše chování vietnamské děti. Náš přímý pohled do očí jim může být nanejvýše nepříjemný, zrovna tak, jako naše výrazně hlasité individualistické chování, stejně tak, jako náš vzhled. Proto by si takovýchto možných nedorozumění měl být učitel vědom a měl by se snažit dítěti tyto rozdíly vysvětlit. Někdy stačí informace o tom, že: „je u nás zvykem, že když chce někdo říci něco upřímně, dívá se druhým do očí.“ Dítě pak nemusí mít z našeho chování strach. Při kontaktu s dětmi či rodiči, kteří v ČR nepobývají dlouhou dobu, by učitel měl být velmi citlivý a uvážlivý.

Analogicky se mohou dané vzorce projevit i v komunikaci učitele a vietnamských rodičů.

G. Děti a rodina

Jiří Kocourek a Eva Pechová

1. Boj tradic s novým prostředím

Tradiční vietnamská rodina je v novém prostředí hostitelské země vystavena tlakům, které postupně mění její principy a fungování. Otec nemá často možnost uplatnit své vzdělání a stává se prodejcem oblečení, manželka, která ho dle tradice do ČR

následuje, také nenachází příležitost k plnohodnotné seberealizaci. Mnohé rodiny čelí ekonomickým problémům a krizí tradičních hodnot.

Další skutečností, kterou vietnamská rodina v ČR trpí, je ohrožení jednoho ze základních sloupů fungování rodiny: soudržnosti. Už tím, že rodina opustila Vietnam, dostala se do velkého konfliktu s tradicí, neboť opustila prarodiče i rodinné předky. Nemůže dostát naplno své povinnosti postarat se o staré rodiče, kteří jsou na její pomoc odkázáni nejen ve formě psychické podpory, ale i materiálně, protože zdravotní a sociální péče ve Vietnamu je založena z velké části na pomoci rodiny a stát důchodcům přispívá jen minimálně. Vietnamci žijící u nás tedy pravidelně posílají svým rodičům peníze a jezdí je navštěvovat, nejčastěji na lunární Nový rok, ale často nikdy nepřekonají výčitku vlastního svědomí, že se nechovají správně. Česká společnost funguje jinak a mladí Vietnamci často touží osamostatnit se, mít vlastní byt a nesdílet dům, každodenní život, ani své starosti s rodiči. Zároveň trpí stejnou výčitkou jako starší generace: podle tradice by neměli odcházet. Logicky nastává konflikt a s jeho výsledkem se nemohou nikdy všechny strany zcela smířit.

2. Dítě ve dvou kulturách

Vietnamští rodiče velice často celé dny zůstávají v prostředí vietnamské komunity a nemusí téměř vůbec používat český jazyk. Jsou v České republice často rozpolcení mezi dvě představy o životě vlastního dítěte. Na jednu stranu touží umožnit dítěti přístup k dobrému vzdělání a všem vymoženostem západního světa a dát mu tak šanci uskutečnit kariéru a vymanit se ze stánkařského života. Na druhou stranu, díky svému vysokému pracovnímu vytížení, nestihli vštípit mnohdy svým dětem tradiční hodnoty a vzorce chování, které pak přesto po dětech velmi často intenzivně vyžadují. Snaží se v dětech probudit pokoru, poslušnost, udržování rodinné sounáležitosti, uctívání rodinných předků a dodržování dalších vietnamských tradic. Děti však bývají v těsném kontaktu s českou společností (s vychovatelkou, chůvou, kamarády, učiteli apod.). Úsilí rodičů často nechápou, je jim cizí, tradiční vietnamské chování jim v českém prostředí nepřijde efektivní a není pro ně využitelné. Ke kultuře rodičů již nemají vztah a jsou blíže kultuře české.

Přirozeně tak v rodinách vzniká rozpor a boj o identitu dítěte. Uvnitř dítěte samotného se rozvíjí pocit ambivalence, a to jak k rodičům a jejich vietnamské kultuře (neprožívané ale přikazované), tak ke kultuře české (prožívané, ale zakazované). Vzhledem k charakteru vietnamských rodinných vztahů může tento konflikt trvat až do vysokého věku studenta (třeba do 26 let), do kdy jsou pro dítě rodiče stále významným životním rádcem. V praxi se tak u vietnamských děti projevuje *kulturní dualismus*. Velice dobře se dokáží pohybovat ve společnosti české, jakmile přijdou domů, jejich chování se otočí ve směru kulturních vzorců východu, a začnou se chovat zcela jinak. Z toho mohou pramenit velké problémy třeba v případě, že dítě naváže silný a závaznější vztah s Čechem, Češkou, s českým zaměstnavatelem apod.

Způsob života, jenž je ve Vietnamu samozřejmostí, považuje česká společnost přinejmenším za neobvyklý. Totéž naopak platí i o pohledu vietnamské společnosti na český způsob života. Je pravděpodobné, že v dospělosti budou vietnamské děti významně těžit ze znalosti dvou kultur, neboť platí-li kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem, je nepochybné, že důvěrná znalost kultur má pro člověka ještě větší přínos. V dětství je však vietnamský žák často vystaven stresu a je právě na pedagogovi, aby mu svým vstřícným přístupem situaci usnadnil.

H. Vietnamské dítě a česká škola

Jiří Kocourek

1. Zapojení vietnamských rodičů do vzdělávání dětí

Tím, že se škole podaří zapojit vietnamské rodiče, může napomoci i jejich integraci v ČR. Může odlehčit psychické zátěži žáka, který neustále musí rodičům vysvětlovat českou školu svým vietnamským rodičům a naopak. Zároveň škola i rodič získá velmi důležitou zpětnou vazbu nejen o vzdělávání dítěte, ale také i jeho výchově, vývoji jeho osobnosti. Ne každá škola si vždy uvědomí své možnosti, a to ani pokud jde o využití vietnamského dítěte (resp. vietnamské kultury) při výuce, ani pokud jde o svůj integrační potenciál. Vietnamská komunita sama občas přebírá některé výchovné činnosti. Vietnamské děti jsou například veřejně odměňovány za výborné studijní výsledky. Vydává příručky českého jazyka, různé slovníčky různých kvalit apod.

Vietnamští rodiče platí relativně vysoké částky za učitele češtiny či všeobecné doučování svých dětí. Na takovéto učitele rodiče vynakládají rovněž poměrně vysoké částky. Na vlastní sebevzdělávání jim již nezbývá mnoho času. I přesto, že Vietnamci patří mezi migranty, kteří na tom nejsou ekonomicky se svými příjmy zdaleka nejhůře, vynakládají velmi vysoké částky na to, aby vyrovnali své handicapy v majoritní společnosti (jazyková, znalostní bariéra apod.). Stejně jako je zatím stále velmi patrný ekonomicko-tržní charakter vietnamské komunity v Čechách, je i výchova vietnamských dětí často velmi tržní a ekonomická. *Uč se, abys byl úspěšný, my tě finančně podpoříme. Je důležité uspět v konkurenci.*

Každopádně však školy mají na čem stavět: na velké motivaci žáků a rodičů ke vzdělání, na tradiční vietnamské úctě k učiteli a rodičům, na vědomí komunity, že bez vzdělání to člověk daleko nedotáhne, a to, v našem prostředí, ani bez češtiny, na dosud nevyužitém potenciálu vzájemné komunikace školy a vietnamského dítěte a jeho rodičů.

2. Dítě jako překladatel

Dítě často umí česky lépe než rodiče, proto jim často dělá překladatele ve škole, na úřadech apod. Role překladatele jako prostředníka v Asii je obecně charakteristická tím, že daná osoba překládá to, co si myslí, že je nejlepší v danou chvíli říci. Dítě může tedy činit totéž navíc s tím, že některé věci ještě není schopné pochopit, nebo se je bojí říci (neúspěch ve škole atd.) Takové tlumočení může značně zatěžovat dítě odpovědností a zároveň zkreslovat vzájemnou komunikaci učitele a rodiče.

Dítě si je po čase velmi dobře vědomo toho, že dokáže nahlížet na různé situace z pohledu obou kultur, že situaci rozumí jinak a mnohdy lépe než rodiče či pedagog. V tomto ohledu roste jeho sebevědomí. Jaké situace z toho mohou plynout, pokud jde o výuku, si snadno domyslíme: děti překládají rodičům i poznámky v žákovské knížce, vzkazy od učitelů apod. Této situace žáci velice dobře dokáží využít. Přes výborné studijní výsledky žáků tak vzniká prostor pro negativní faktor výchovy vietnamského dítěte: volnost způsobená tím, že dítě jako jediné z účastníků zná jak školu, tak rodinu. Obě prostředí znají samozřejmě i české děti, jenomže u těch se rodiče s učiteli bez problémů mohou domluvit, komunikovat spolu, informace si

ověřovat.

3. Úcta k učiteli a ke vzdělání

„Je možné, že rodiče přinesou učiteli či lékaři květiny, drobné dárky. Ve Vietnamu je zvykem takto se chovat. Ve většině případů dárek není myšlen jako úplatek, ale jako projev úcty k dané profesi, a to často i tehdy, pokud si například osobně učitel a rodič nejsou sympatičtí, rodič dárek stejně přinese. Učitelé jsou také ve Vietnamu navštěvováni při nemoci. Již se také stalo, že šli vietnamští žáci navštívit českou paní učitelku, ale dostali vynadáno od jejího manžela, že jsou neslušní, nemají rušit, a mají ji nechat odpočinout. Oni to však mysleli dobře. Chovali se tak, jak byli zvyklí z domova.“

Motivace vietnamských dětí k učení je dnes obecně vyšší než motivace dětí českých a vychází z tradice, která je Vietnamcům vštěpována rodinou i společností. Konfuciánská kultura hlásá povinnost úcty k rodičům, i k učitelům. Dlouhodobý válečný stav a sociální a ekonomická situace ve Vietnamu zapříčinily nedostupnost vzdělání. Oba dva faktory, jak tradiční vztah ke vzdělání, tak pocit jeho nedostupnosti vedou k tomu, že i v těch nejtěžších situacích vietnamští rodiče vedou své děti k pilnému studiu. Rodiče jsou si vědomi, že jejich děti mohou dosáhnout daleko lepších výsledků , když budou ovládat češtinu. Moc dobře vědí, že znalost jazyka je nezbytná k orientaci v běžném životě i například v české legislativě.
To je pro vietnamské rodiče velmi důležité. Vietnamští rodiče často dítě zatěžují tím, že je nutí učit se velmi intenzivně, chodit do různých kroužků. U dítěte narozeného ve Vietnamu nezapomínejme, že se neučí v ČR jen dané předměty, ale také slovní zásobu češtiny. I přesto všechno jeho prvotní přístup ke škole a učiteli bývá velmi uctivý.

V současné době je škola významnou institucí, která intenzivně může působit na česko-vietnamské vztahy. Pro vietnamskou rodinu je to často jediný informační kanál o české společnosti.

4. Xenofobie a rasismus

Z úst některých pedagogů: Vietnamci jsou prasata. Co se sem cpete? ... Výroky směřovali od českých učitelů k vietnamským dětem. Editoři se od těchto výroků rozhodně distancují, nejen proto, že je považují za velmi nevýchovné, nemístné, bezohledné, ale také proto, že jsou směřovány na děti, které si svůj pobyt v ČR nezvolily. Útočí tak na děti neprávem a nelidsky, bez možnosti se bránit a argumentovat, posoudit věc z různých úhlů pohledu.

I když vietnamská komunita nevnímá ČR jako výrazně xenofobní zem, můžeme se setkávat i s tím, že někdo fyzicky napadne vietnamské děti či rodiče, závažně je poraní, a to údajně z důvodů rasy, jiného vzhledu apod. Při výchově ve třídách bychom na takové případy neměli zapomínat, a to i tehdy, *nemá-li zrovna s tímto třída problémy*.

Děti jsou velmi citlivé na jakékoli zobecňující hodnocení celé vietnamské komunity. Vietnamská tradice je založena na společenské etiketě a důrazu na celou skupinu. U každého z nás se čas od času vyskytne tendence hodnotit jevy (resp. menšinové komunity), které neznáme do podrobnosti, zobecňujícím soudem - ať již v pozitivním či negativním smyslu. Příslušník komunity však rozlišuje daleko větší nuance než my, zná komunitu lépe než my, proto často neuznává taková zobecnění, osobně se ho dotýkají. Vzájemné předsudky a stereotypy samozřejmě fungují na obou stranách.

5. Způsob učení

Dcera: „To bylo zvláštní, mami, paní učitelka si s námi ve škole celou hodinu povídala. To jsem ještě nezažila. Matka: A to jste se neučili?“

„Dostal jedničku, ale nikdy to pořádně nepochopil, naučil se to prostě nazpaměť a ve škole jim to stačilo.“

Ve Vietnamu je však daleko častějším jevem, že se děti učí memorováním. Pravidla a závěry evropské pedagogiky nelze v žádném případě přímo aplikovat ve Vietnamu bez kulturně-pedagogické transformace. Může se tedy stát, že po té, co se rodiče dozvědí o konkrétní náplni vyučovacích hodin, bude se jim zdát, že je výuka nekvalitní, málo intenzivní. Pokud budou mít příležitost poznat, že jejich dítě skutečně něco umí, jejich hodnocení se může zmírnit. Je tedy dobré nechat rodičům

čas, aby si mohli vytvořit názor podložený vlastní zkušeností. Když dítě přijde domů a řekne: „Mami, ona si s náma celou hodinu paní učitelka povídala“, rodič se může podivit tomu, proč se dítě nic nenaučilo, proč si „jen povídalo“.

6. Motivace žáka především ve společensko- vědních předmětech

Vietnamské dítě je často doma vedeno k úctě ke své zemi, Vietnamu. Například česká historie je již pro dítě, které zná dlouhou a slavnou historii Vietnamu, nudná či vzdálená a cizí. Chybí mu motivace k tomu, aby se předmět učilo, i když z něj dostává jedničky, nemusí k němu mít velký vztah. Proto je dobré prokládat takové předměty interkulturní výchovou, srovnáváním s historií rodné země dítěte. Dítě se tak může zeptat na svou kulturu doma, udělat tak radost rodičům, diskutovat o ní s žáky apod. Interkulturní výchova může být velmi vhodná i pro české děti, které tak rozvíjejí svou etnickou a kulturní identitu.

7. Česká škola vietnamským dětem o vietnamské kultuře

V předchozích textech již bylo zmíněno, že má nová generace vietnamských žáků k ČR již zcela jiný vztah. Často ztrácí zcela vztah k vlasti svých rodičů. Interkulturní vzdělávání na školách v mnoha případech může dokonce motivovat i vietnamské děti k poznávání kultury svých rodičů, k poznávání svých kořenů. Mnohdy stačí několik impulsů z vyučování, aby se vietnamské dítě o kulturu svých rodičů začalo zajímat. I když se dítě rozhodne strávit další život v ČR, nemusí proto ztratit své kořeny, kořeny rodinné historie.

I. Co jsem zažila při práci s dětmi – tři vybrané zkušenosti

Phung Thi Phuong Hien

Pracuji jako tlumočnice zařízení pro děti cizinců (patří k nim např.: *Domov pro děti cizinců* a *Diagnostický ústav*), kde jsou umístěny děti z Afriky, Evropy a z Asie. Je to místo s *multikulturním prostředím*. Vybrala jsem jen několik názorných a stručně popsatelných zkušeností, které mohou demonstrovat, jak může vypadat komunikace, setkají-li se příslušníci různých kultur.

1. Máme se rádi jako kamarádi?

Jednou jsem byla v *Domově pro děti cizinců.* Přišel za mnou pan vychovatel a říkal: *Já vím, že mezi vietnamskými hochy je citlivý vztah, ale tady se tak nemůžou chovat*. *Jednou jsem šel do jejich pokoje a viděl jsem dva kluky spící v jedné posteli. Takhle to nejde.* Hned jsem pochopila, o co jde. Ve Vietnamu je běžné, když děti stejného pohlaví spí ve stejné posteli, a to z několika důvodů:

- Ve Vietnamu byli a dosud jsou lidé chudí, proto málo rodin může zařídit, aby každé jejich dítě mohlo mít svou postel či svůj pokoj, zejména na vesnici, kde je počet dětí v rodině velmi vysoký. Takže dvě či tři děti mají jen jednu velkou postel.
- Podle konfucianismu dívky a chlapci, pokud nejsou manželé, nesmějí být spolu.
- O homosexuálním styku se nemluví tolik jako na Západě. Problematiku si často vůbec neuvědomují.

Můj otec před časem studoval v Německu, asi měl podobnou zkušenost, protože když mě připravoval na odjezd do ČR, řekl mi: *Prosím tě, tam nesmíš spát s nějakou holkou ve stejné posteli jako u nás, lidé to berou jako nenormální...*

Celou situaci jsem vysvětlila panu vychovateli, a pak jsem šla za dětmi. Musela jsem jim říci, že pro nás je to běžné, jenže žijeme v Čechách, v Evropě, a je třeba učit se chovat podle zdejších pravidel.

2. Komunita

V diagnostickém ústavu se koná každé úterý komunita. Na to společné setkání se sejdou všichni vychovatelé, učitelé, pracovníci a děti. Jedna z pravidelně zařazovaných činností je *předávání talismanů* (jsou to různé věci, které obsahují určitý symbol jako jablko, kapka, čarodějnice…). Držitel talismanu, který ho opatroval a byl jím chráněn celý týden, ho předává někomu jinému, přičemž musí odůvodnit, proč talisman předává zrovna té které osobě. Jednou měla jablko jedna dívka z Vietnamu, jako tradičně ho měla někomu předat. Šla k jednomu panu vychovateli, předala mu jablko a prosila mě, abych přeložila, že mu jablko předává, protože on je *bung rat tot* (má moc velké břicho), a moc se u toho smála. Všichni na ni koukali a nevěděli, co si mají myslet. Kdybych překládala jen to *velké břicho*, tak by to bylo určitě spatně, protože by si všichni mysleli, že je ta dívka drzá a pana vychovatele bych mohla urazit. Jenže ona nebyla drzá. Chtěla panu vychovateli vzdát pochvalu a poděkování. Ptáte se, jak to?

Jde o to, že ve vietnamštině *břicho* jako část lidského těla současně znamená *nitro*, tedy přeneseně vlastnosti či duši člověka. Když někomu říkáme *tot bung*, znamená to hodný a milý člověk, ale stačí nám trochu pozměnit hlas či pořadí slov *bung tot* a vznikne jiný význam: *člověk s velkým břichem*. Dívka chtěla svým výrokem říci, že je pan vychovatel silnější, a proto je také moc dobrý. Ve Vietnamu tradičně lidé nemají dost pestré stravy, navíc drsné počasí a těžkou fyzickou práci, jen málo Vietnamců je tlustých. Takže, když vidí někoho tlustého, myslí si, že se má dobře a pochvalují si to. Když jsem to ostatním na komunitě vysvětlila, všichni se začali také smát. Pan vychovatel se nejen nezlobil, ale dodnes sám sobě říká *pan velké břicho*.

3. Úsměv

Ve své pedagogické praxi jsem se občas setkala se situací, kdy učitel nebo vychovatel kritizoval či nadával na nějaké vietnamské dítě za to, že udělalo chybu a ještě se u toho smálo. Takový úsměv však často znamená, že už ví o své vině, omlouvá se za to a hlavně doufá, že jeho úsměv sníží Váš vztek, že Vás uklidní. Jenže málo Čechů tomu porozumí, a proto ho považuje za drzé chování, a tím se rozčílí ještě mnohem více.

4. I tesař se někdy utne

Chodila jsem na přednášky pedagogiky. Jednou jsme měli přednášku o pedagogické komunikaci a pan docent říkal: *Prosím vás, když mluvíte s někým, podívejte se do jeho oči.* Tak jsem si říkala: *No, to u nás vůbec naplatí, nebo platí úplně naopak.* Mně také vyprávěla spolubydlící, že slyšela z rádia jednoho Korejce, který říkal, že u nich doma, když s někým mluví, prostě se nesmí dívat do jeho očí. Totiž v Asii se přímý pohled do očí druhého při komunikaci považuje za drzost, neslušnost a výraz odporu. Sama si neumím představit, jaký bych měla pocit, kdybych mluvila s nějakým žákem ve Vietnamu a on se mně přitom díval pořád do očí. Vietnamci se proto nedívají do očí druhého, ale někam jinam, např. dolů. Učitelé a pedagogičtí pracovníci, kteří pracují s vietnamskými dětmi, si toho určitě mohou všimnout u dětí samotných či u jejich rodičů. Děti často takový rozdíl vycítí a své chování poupraví. Rodiče často již ne. Byla jsem mnohokrát svědkem situace, kdy Češi mluvili a Vietnamci uhýbali svýma očima buď dolů či někam jinam. Češi to vnímali jako projev nerespektování, nepozornosti či neupřímnosti.

5. Závěrem

Interkulturní setkávání zpočátku vyžaduje vyšší nároky na výdrž a zdrženlivost zúčastněných osob. S trochou dobré vůle se však dá vše vysvětlit a situace migrantů usnadnit. Motivace a dobrá vůle musí přicházet z obou stran. Mé příklady nejsou reprezentativním odrazem všech potíží, se kterými se zde děti setkávají, chtěla jsem jen naznačit, jak je možné situaci dobře a v klidu zvládnout, navíc se poučit.

J. Proč interkulturní výchova?

Jiří Kocourek

Následující odstavce nabízejí určitý pohled na interkulturní výchovu na základě zkušeností s výukou pedagogických pracovníků. Čtenář je může považovat za reakci na otázky pedagogů, které se vztahovaly k interkulturní výchově a jejímu smyslu. Každý text je uvozen jedním z citátů negativního postoje reálných pedagogů na dané téma a názvem.

1. *To jsou jen slova bez konkrétní náplně, nejde o tom učit...*

aneb

K čemu může být výchova k toleranci a proti rasismu

Nedílným aspektem a cílem interkulturní výchovy je výchova k toleranci a proti rasismu. Ze zkušenosti víme, že se o této výchově již mnoho napsalo, ale její praktické uchopení často zůstává velkým otazníkem a problémem. Úskalí takové výchovy často může být malá osobní zkušenost toho, kdo se snaží výchovu do vzdělávacího procesu zařadit. Pedagogický pracovník se může cítit být nejistý, protože nemá o daných kulturách dostatek informací, dosud se s žákem jiné kultury nesetkal apod. Významnou bariérou je dále absence akcentu současného pedagoga na skupinové procesy ve třídě při přípravě metodiky hodin a vyučování (práce a autoritativními jedinci, se skupinovými konflikty uvnitř třídy, se sociálními rozdíly mezi dětmi ve třídě, práce s předsudky, vedení diskuse), ale také na výchovnou stránku vzdělávacího procesu (nejen znalostní a dovednostní).

Na co se v praxi vyplácí zaměřit výchovu k toleranci? Na to, aby si žáci uvědomili, že na základě své osobní zkušenosti, zkušenosti svých rodičů s několika jedinci odlišné skupiny nemohou soudit celou skupinu. Pedagog by měl pracovat se skutečností, že

na každou situaci může existovat celé spektrum názorů z pohledů nejen individuálních postojů, ale také z pohledů různých kultur, resp. skupin. Xenofobie a rasismus často vycházejí z obav žáků, dospělých z dané odlišné skupiny, ze slabé motivace a nevědomosti. Pokud se pedagogovi podaří předat žákům fakta o dané skupině, nové informace, širší souvislosti, podaří se mu vzbudit u žáků zájem o odlišnou skupinu, může velice přispět k vytvoření lepší atmosféry nejen ve své třídě, je-li třeba, ale také v celé společnosti. Velmi důležité je zvažovat, zda předsudky, stereotypy či jiné skupinové charakteristiky (například potvrzené vědeckým či statistickým výzkumem) vypovídají skutečně o celé skupině, nebo jen o subjektivním názoru toho, kdo předsudky či skupinové pojmy používá. I kdyby stereotyp odrážel skutečně většinový charakter skupiny, neznamená to v žádném případě, že by se jedinci z dané skupiny nemohli změnit. Skupinové pojmy napomáhají člověku zkratkovitě se vyjádřit, vystihnout většinový rys, zároveň však brání podívat se na danou skutečnost z hlediska vývoje a změny, z hlediska jednoho konkrétního jedince. Pozor, předsudky a stereotypy vznikají na obou stranách.

Vietnamský žák ve třídě může být pro ostatní důkazem, že Vietnamci nemusí být jen trhovci, že je vietnamská kultura velmi zajímavá, že na jednu věc se různé kultury mohou dívat jinak, že má vietnamský a český žák mnoho společného i rozdílného, že se ho žáci nemusejí obávat jen proto, že je Vietnamec. Pokud takové podání pedagog třídě zprostředkuje, může tím výrazně přispět v boji proti rasismu a xenofobii.

Pedagog může v rámci výchovy k toleranci vytvářet takové podmínky ve třídě, které umožňují rovnocennou komunikaci mezi žáky jako příslušníky různých sociálních skupin.

2. *Vietnam je daleko, to není pro nás aktuální téma*
aneb
Zajímavá témata

Vietnamci jsou podle oficiálních zdrojů třetí nejpočetnější skupinou cizinců v ČR. Počet vietnamských dětí na škole reálně stoupá, jak ukazují i další texty. Do ČR přicházejí již od 50. let 20. st. Vliv vietnamské kultury na naše školství začíná být velmi patrný a reálný. Často na seminářích od pedagogů slyšíme: *Vietnamské děti*

jsou daleko pilnější než děti české. Mají lepší výsledky. Hezky se chovají, lépe než děti české. Každý žák však s sebou do hodiny potenciálně přináší i problematiku vlastní kultury, kterou mohou využít učitelé různých předmětů matematikou počínaje, filozofií a tělocvikem konče. Vyzkoušeli jste někdy zabývat se při matematice na střední škole otázkou pojetí nuly v různých kulturách, pojetí astronomie, pojetí jazyka, vzdělávání, sexu, vnímání barev, tvorby slovní zásoby, přístupem k medicíně, k lidským právům, technickými vynálezy apod.? V době mnoha informací z různých zdrojů vzniká stále větší a stále těžší požadavek zařazovat informace do souvislostí. Uvědomovat si teoretický rámec, podle kterých lze informace třídit. Různé kultury skýtají i různý pohled na věc, každá kultura světa přispívá k utváření světového kulturního dědictví, mnohé informace mohou být pro nás nejen zajímavé, ale i využitelné, abychom je nemuseli objevovat znovu.

3. *Já s vietnamskými dětmi nemám problémy, mě to nezajímá*
aneb
Efektivní interkulturní komunikace

Jak čtenář mohl posoudit, tradiční komunikační styl Vietnamců a Čechů se liší, mnohdy tak, jako by fungoval opačně. S jeho znalostí a se znalostí a zkušeností situací, které se mohou přihodit při komunikaci jedinců z různých kultur, pedagog může adekvátněji reagovat na dané situace, může získané poznání předat dětem. Problémy často nemáme proto, že nemáme o nich dostatek informací, mnohdy o nich ani netušíme. I když pedagog sám nemá potíže s komunikací s vietnamským žákem, i tak je tématika interkulturní interakce zajímavá a může vybavit žáky potřebnou dovedností pro chvíle, kdy se s příslušníky jiných kultur s odlišným komunikačním stylem setkají.

4. *Vietnamci k nám přijíždějí z oblasti méně vyspělých kultur*
aneb
Jiné kultury mohou být přínosem

Pedagogický pracovník může hledat s žáky cesty, jakými se vzájemné kultury ovlivňují, co si navzájem přinášejí. V případě kultury vietnamské a kultury Dálného východu může hovořit o vzniku kompasu, o dávném vzájemném obchodu Římanů a obyvatel JV Asie, o vzniku střelného prachu a ohňostroje, o vnímání protikladů jako nedílné součásti jedné skutečnosti, o využití rýže, koření,

bavlny, ovoce, instantních polévek. Není totiž samozřejmostí, že si děti uvědomují, co všechno ze současné kultury pochází z prostředí, odkud vietnamské děti přijíždějí. Negativní stereotypy spojené s Vietnamci se pohybují tematicky někde v prostředí války Vietnamců a Američanů, rýže, stánkařů, pohraničního prodeje zboží a mafie.

Vietnamci odjakživa patří k bohaté kulturní oblasti, kde se střídal indický a čínský vliv, pocházejí ze země s osmkrát více obyvateli, než je česká republika a s hlubším pohledem daleko do historie na její počátek (3 tis. př. n.l.). Na naší kulturu se z tohoto hlediska nemusíme dívat jako na kulturu, jejíž poznání spasilo svět, ale také na kulturu, která od ostatního světa mnoho přejala, na druhou stranu mu i hodně dala (ve Vietnamu působili např. evropští lékaři jako dvorní lékaři císaře, bylo zavedeno písmo vycházející z latinské abecedy, vytvořena kvalitní infrastruktura dopravních komunikací, položeny základy vědy).

5. *Lidem z méně vyspělých kultur je třeba pomáhat, aby dosáhli toho, co my* aneb

Pro obdivovatele rozvinutých států: Oživení historie

Při četbě historických knih a učebnic dějepisu, které zdůrazňují chronologický přístup, můžeme často velmi výrazně zkreslit vnímání současného světa a vztahů mezi jednotlivými národy. Často se dočteme o různých stupních vývoje evropské společnosti (spíše české) a máme tendenci myslet si, že když dnes v České republice již velká část obyvatel žije moderním životem ve městech, že život na vesnici je něčím již překonaným, něčím méně vyspělým. Faktem však zůstává, že daleko více obyvatel na světě žije odlišným způsobem života než my, který má ve svých podmínkách své opodstatnění. Jinými slovy, co máme tendenci považovat za již neexistující, za otázku dějin, to je často v reálu dodnes současností. Pokud se na učebnice bude pedagog s žáky dívat takovým způsobem, může tak zabránit tomu, aby žáci považovali příslušníky jiných kultur za dnes již *neexistující neandrtálce*. Vždyť i život s přírodou, život v širokém rodinném kruhu, život bez peněz může člověku ve svém prostředí mnoho dávat. To si uvědomí většinou až ten, kdo dané kultury navštíví, zmíněné životní alternativy mohou i současnému člověku mnoho dát. Ve Vietnamu se 70% obyvatel živí zemědělstvím, žijí tam obyvatelé téměř 60 národností v horských oblastech, kam dodnes civilizace ještě nedosáhla, někteří

z nich jsou sami dodnes hrdí na to, že peníze ke svému životu nepotřebují tolik jako ostatní.

6. *Ty vietnamské pohádky a tradice jsou tak krásné, tam bych chtěl žít* aneb

Pro romantiky a nadšence pro jiné kultury: Romantizace

Neznalost v nás nemusí vytvářet jen přehnaně negativní pocity a pocity nadřazenosti, ale i pocity přehnaně pozitivní. Skutečnost, že si vyprávíme o vietnamských tradicích u obyvatel žijících v pralese, kteří chodí ve svých krojích, uctívají přírodní síly a žijí v souladu s přírodou, může vést k tomu, že mají dojem, že současný život českého člověka je velmi ochuzen o hluboký prožitek a soužití s přírodou, že ho technika utlačuje, trpí civilizačními chorobami, stresem apod. S žáky je ale také dobré kromě pohádek promluvit o reálných problémech života příslušníků jiných států. Život v přírodě neznamená jen estetický zážitek z krajiny, ale také riziko setkávání se s jedovatými hady, zemědělství neznamená jen pobyt na sluníčku v přírodě, ale také lidskou dřinu od rána do večera, život bez techniky a vědy neznamená jen bližší vnímání duše a člověka jako bytosti, ale také větší riziko epidemií, omezení schopností člověka apod. Cizí kultury bychom neměli ani podceňovat, ani jen a jen obdivovat. S vědomím rizik obou extrémů, pohrdáním v našich očích zaostalými národy, nebo idealizací představy romantického života v extrémních případech, můžeme zabránit jak zneužití rasistickou ideologií (ti chudáci sem nepatří), tak nedostatečné rozvojové pomoci (oni se tam přece mají dobře a nic nepotřebují).

7. *Musí se tam mít hrozně, ... když tam mají komunisty, ... když tam má muž hlavní úlohu v rodině* aneb

Kulturní relativizace

Při setkávání a výkladu o cizích kulturách je velmi důležité si uvědomit teoretický rámec, na základě kterého posuzujeme různé skutečnosti. Vysvětlení některých pojmů je v našich učebnicích často chápáno jen z pohledu evropské, resp. české kulturní tradice. Umíte odpovědět na otázku: Jaké byly cíle komunistické strany? Jaké jsou role jednotlivých příslušníků rodiny? Co znamená svastika?
Když nebudeme odpovídat podle našich učebnic, ale podle toho, jak se na věci dívají různé kultury či společenské skupiny, odpovíme: Boj proti kapitalismu, ale

také záchrana vlasti a boj o její nezávislost. Muž může mít více manželek, ale také žena může mít více manželů. Je to symbol fašismu, ale také symbol štěstí a slunce. Stejně jako je přínosná pro naše poznání diskuse mezi jedinci jako tříbení názorů, proč by nemohla být přínosná i diskuse jedinců z různých kultur. Ta je možná jedině v případě, že spolu mohou komunikovat, že o sobě mají dostatek informací, aby se mohli navzájem chápat a své poznání adekvátně využívat.

8. *Vždyť se cizincům nemůžeme pořád přizpůsobovat*

Aneb

Rozvoj identity osobnosti žáka

V rámci interkulturní výchovy nemusí jít primárně v žádném případě o slepé přizpůsobování těm druhým. Žáci ve školách získávají velké množství informací. Mají čas jich získávat tisíce, například prostřednictvím internetu, nemají je však čas vstřebat a prožít, uvědomit si, jaký pro ně mají význam, nestačí na ně reagovat. Pedagog může vytvořit v rámci výuky prostor nejen pro předávání informací, ale také pro internalizaci jejich obsahu žáky. Tím, že se žáci setkávají s různými informacemi a podněty v praxi, že poznávají různé úhly pohledu na jednu věc, třeba z pohledu různých kultur, jsou nuceni se s různými pohledy vyrovnávat a vytvářet v sobě mechanismy, nové informace aplikovat, zvažovat jejich aplikaci, zamítnout je, prostě sami s informacemi zacházet v praxi, vytvářet vlastní postoje, byť je to v dnešní době relativizace všeho velmi těžké. Žák má zároveň příležitost uvědomit si, co je pro něj výhodné a co nikoli, upevňovat svou identitu, uvědomit si, kdo je on, proč chce a nebo nechce ten či onen postoj přijmout. Uvědomit si, kde jsou jeho hranice, čím je ovlivněn a co je pro něj v dané situaci, v daném prostředí dobré. Přijmout a vytvořit si vlastní názor není vždy snadné, vyžaduje to složitý proces změny postoje, osamostatnění. V rámci multikulturní výchovy pedagog může některé podněty a zkušenosti žákovi zprostředkovat dříve, než se s nimi žák setká v reálném životě.

9. *Pořád mluvíme jen o jiných kulturách a o české vůbec*

aneb

Multikulturní výchova a česká kultura

Tentokrát jsem nucen dát autorovi výroku za pravdu. Stejně jako je důležité uvědomovat si tradici a kořeny cizích kultur, je nutné uvědomovat si i kulturu vlastní. Dokud nezíská člověk adekvátní vztah k vlastní kultuře, těžko ho získá k těm dalším.

Dovedeme si dnes odpovědět na to, jaké jsou tradiční rysy naší kultury, co přinesla česká kultura světu a co svět přinesl jí, na co můžeme navazovat a na co být pyšní, na co si sami musíme dávat jako dědici české kultury pozor. Je velice těžké posoudit něco, co je nám vlastní. Stejně však, jako bychom měli jako jedinci být schopni sebereflexe, měli bychom být schopni sebereflexe i své kultury, toho, jak působíme na kultury jiné. I když se tato publikace věnuje vietnamské kultuře, autoři velice často mysleli při psaní jejích textů na to, jaký je její vztah ke kultuře české, jaká vlastně kultura česká je. Bez vnímání české kultury a jejího vztahu k té vietnamské by nemohla publikace vlastně ani vzniknout.

Vietnamští žáci na základních školách: Náčrt problémů a přístupů

Jan Černík

Skutečnost, že vietnamští žáci jsou již několik let fenoménem českého vzdělávacího systému, není překvapivé zjištění. Článek pojednává o doprovodných jevech a problémech spojených se školní docházkou vietnamských žáků na základních školách. Prvořadým tématem článku jsou nejčastější problémy a přístupy k jejich řešení v prostředí škol s významným počtem vietnamských žáků. Tematiku jsme uzavřeli úvahou o tom, co může znamenat pro vietnamskou komunitu skutečnost, že děti docházejí do českých škol.

Tento text vychází z výsledků výzkumu integrace dětí a mládeže cizinců v ČR, který proběhl v roce 2004. Realizátorem české části výzkumu byla katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK a IOM Praha. Výzkum byl uskutečněný díky prostředkům Evropského sociálního fondu. Při jeho realizaci byl patrný velký zájem pedagogického i řídícího personálu škol o výzkumný záměr, a je třeba dodat, že díky jejich spolupráci a otevřenosti byl výzkum znatelně usnadněný. V následujících řádcích se pokusím podělit o získané poznatky a dodržet tak slib, že se dostanou k těm, kteří věnovali část svého času konzultacím v rámci výzkumu.

A. Pár slov o zkoumání integrace dětí a mládeže cizinců v ČR

Výzkum probíhal souběžně v Česku, Německu, Rakousku a v Polsku. Jeho cílem bylo identifikovat společné problémy a převedení zkušeností s integrací dětí a mládeže dvou „migračně zkušenějších“ zemí na druhé dvě země, jež se dostávají do pozice imigračních zemí. Na území České republiky, přesněji na území hl. města Prahy, probíhal výzkum ve dvou polohách: 1/ kvantitativní šetření pomocí dotazníků pro děti; 2/ kvalitativní šetření ve formě rozhovorů s pedagogickým personálem pražských základních škol s vyšší koncentrací žáků/cizinců.

Výzkumný vzorek zahrnoval skupinu dětí a mládeže ze zemí bývalého Sovětského Svazu a druhou skupinu tvořily děti z východní Asie (de facto z Vietnamu).[34] Prvořadým cílem bylo zjistit, kdo vlastně jsou děti cizinců v ČR,

[34] Kvantitativní komponent výzkumu zahrnuje ještě mnoho dalších aspektů integrace dětí a mládeže cizinců. Plný text výzkumné zprávy je dosažitelný na stránkách IOM Vídeň: http://austria.iom.int/en/artikel.php?menu_id=55

identifikovat tuto skupinu ve statistických datech. Záměrem výzkumu bylo zjistit, jak se děti a mládež vybraných skupin integrují v české společnosti. Dotazník obsahoval otázky na sociální zázemí dětí a mládeže v rodině, na jejich vztahy s většinovou společností. Mladí respondenti dostávali poměrně široký prostor pro subjektivní hodnocení svého života v ČR. Hodnotili například vlastní jazykové kompetence, závažnost tradic rodičů, vyjadřovali míru spokojenosti s životem v ČR[35], a také posuzovali míru nepřátelství ze strany většinové populace.[36]

Za účelem doplnění celkového obrazu integrace dětí a mládeže cizinců probíhaly rozhovory s odborníky, přesněji řečeno rozhovory s experty a lidmi z praxe (učitelé a ředitelé ZŠ) v poměru 4:10. Nejvyšší výpovědní hodnotu mělo deset rozhovorů se zaměstnanci pražských základních škol s vyšší koncentrací žáků s jiným než českým občanstvím (viz Tabulka č.1). Zde je důležité zmínit skutečnost, že výzkum probíhal na podzim 2004, tj. v období kdy procházel vzdělávací systém ČR zásadními změnami. Nový školský zákon byl již schválený oběmi komorami parlamentu ČR, ale ještě nevstoupil v platnost.

Tabulka č.1: ZŠ s vyšším podílem vietnamských žáků v Praze, rok 2003/04

Základní škola	Počet vietnamských žáků
Meteorologická	41
Jírovcovo náměstí	24
Gen.Janouška	19
Ke Kateřinkám	18
Novoborská	14
Angelovova	12
Vybíralova	11
Mezi Školami	11

Data: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2004

Učitelé, ředitelé základních škol a oslovení odborníci identifikovali čtyři vzájemně propojené okruhy problémů ve vzdělávání dětí/cizinců:

- Jazykový handicap
- Komunikace s rodiči
- Nesouvislá školní docházka

[35] Na otázku, kde by chtěli oslovení respondenti žít, zvolilo odpověď nevím, nebo někde mimo ČR přes 50% „asijských“ dětí, pouze 18% označilo ČR za zemi, kde chtějí žít. Na druhou stranu více než 50% „asijských“ respondentů by fandilo sportovnímu celku ČR proti reprezentantům mateřské země.

[36] Tradice rodičů jsou pro obě skupiny výzkumu významné a ve shodě obě skupiny spíše nepociťují nepřátelství ze strany většinové populace.

- Nedostatek informací a metodologické podpory

Mezietnické vztahy mezi dětmi nebo něco, co by se dalo pokládat za xenofobii nebo rasismus, žádný z konzultantů nepokládal za problémový. Poněkud jiný pohled na tuto problematiku mají polští učitelé, kteří pozorují u Vietnamců snahu nevyčnívat a neupozorňovat na sebe. Zdá se že v Polsku je také znatelnější sociální bariéra mezi žáky vietnamského původu a Poláky. Polští konzultanti to přičítají vlivu rodičů vietnamských dětí, kteří se snaží omezovat sociální život dětí na vlastní komunitu.

B. Statistická data: žáci s vietnamským občanstvím na ZŠ

Problematika vzdělávání cizinců v ČR je do velké míry otázkou vzdělávání Vietnamců na úrovni základního školství a Slováků na úrovni vysokého školství. Velká část dětí – cizinců v mateřských i základních školách pochází z Vietnamu (39% všech cizinců v mateřských školách, 32% na školách základních; tj. 0,5% resp., 0,4 % všech dětí v mateřských nebo základních školách).[37]

Tabulka č.2: ZŠ s nejvyšším počtem žáků/cizinců v ČR (top 21), rok 2003/04

Základní škola	**Žáci/cizinci**
Praha 5 - Nové Butovice; Mezi Školami	111
Bělá pod Bezdězem; Máchova	106
Cheb; M. Kopeckého	91
Cheb; Májová	75
Karlovy Vary; Nábřeží Jana Palacha	56
Praha 9 – Prosek; Novoborská	55
Cheb; Americká	51
Praha 4 – Modřany; Angelovova	50
Praha 5 – Lužiny; Bronzová	50
Praha 5; Chaplinovo nám.	48
Bílina; Lidická	48
Praha 4 - Jižní Město; Jírovcovo náměstí	47
Praha 4 – Libuš; Meteorologická	45
Praha 9 - Černý Most; Vybíralova	44
Cheb; Malé náměstí	43
Cheb; Obětí nacismu	43
Praha 4 - Jižní Město; Ke Kateřinkám	41
Praha 9 - Černý Most; Gen.Janouška	40

[37] V absolutních číslech jsou od roku 2003 mezi cizinci v českém vzdělávacím systému dominantní skupinou vysokoškoláci ze Slovenska, ale jejich stabilní nárůst je více otázkou pro výzkum „odlivu mozků“ než předmětem výzkumu integrace.

Domažlice; Msgre. B.Staška	40
Františkovy Lázně; Česká	40

Data: Ústav pro informace ve vzdělávání (ÚIV), 2004

Dnešní žáci na základních školách se narodili ve Vietnamu, ale řada z nich se spolu s rodiči usadila v ČR v útlém dětství, a proto můžeme hovořit o tzv. 1,5 generaci migrantů. Podle dat ČSÚ navštěvovalo v minulém školním roce 1264 Vietnamců, o kterých se můžeme dohadovat, že se narodili v ČR, mateřské školy v ČR.[38] Zdá se, že vyrůstá „druhá generace" imigrantů z Vietnamu.

Tabulka č.2: Počet vietnamských žáků ZŠ v krajích ČR, rok 2003/04

Kraj	**celkem**	**trvalý pobyt**	**přechodný pobyt**
Pardubický	844	834	10
Praha hl.m.	611	389	222
Karlovarský	596	301	295
Ústecký	495	357	137
Plzeňský	322	155	167
Jihomoravský	264	78	73
Moravskoslezský	229	172	57
Středočeský	152	89	63
Jihočeský	151	78	73
Olomoucký	91	68	23
Liberecký	90	46	44
Královéhradecký	86	49	37
Vysočina	55	30	25
Zlínský	50	26	24
Česká republika	**4036**	**2753**	**1281**

Data: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2004

V Praze navštěvují vietnamští žáci školy v Modřanech, na sídlištích Jižní město a Černý most, tj. v místech s vyšší koncentrací rezidentů vietnamské komunity (viz. Tabulka č. 3). Pro srovnání: v Polsku jsou vietnamští žáci více rozprostření na území, kromě Varšavy, kde existuje dokonce vietnamská škola pro děti místní komunity.[39]

[38] Celkem 532 studentů z Vietnamu dochází na české střední školy a 163 na vysoké školy (Cizinci 2004).
[39] V Polsku neexistují statistická data cizinců žijících na území. Census z roku 2002 uvádí 2093 občanů Vietnamu, ale odborníci odhadují celkový počet od 20 000 do 50 000.

C. Jazykový handicap

Jazyková otázka je z logiky věci klíčová, má dalekosáhlé konsekvence v životě cizince jakéhokoliv věku. Podle výpovědí pedagogů je nejkritičtější skupina dětí starší 10 let, které začínají se školní docházkou v ČR bez znalosti jazyka a bez možnosti praxe v rodině. Oslovení ředitelé a učitelé aplikují několik různých způsobů eliminace jazykového handicapu těchto žáků (především Vietnamců). Níže uvedené způsoby se vzájemně doplňují, některé se osvědčily a jiné se ukázaly jako neefektivní. Ve všech školách zahrnutých do výzkumu je využívána možnost žáka neklasifikovat v prvním roce docházky anebo jej klasifikovat slovně či s přihlédnutím k faktu, že neovládá češtinu jako rodný jazyk.

Jako standardní způsob lze označit zařazení žáka bez znalosti češtiny do nižšího ročníku, než by odpovídal jeho věku. Zpravidla bývá žák zařazený o jeden ročník níže. V tomto směru je výjimečný přístup školy na Praze 8, kde je žák zařazený vždy do třetího ročníku (klíčový pro výuku Českého jazyka). Je nutné však dodat, že se tento přístup střetává s nevolí rodičů. V případě jedné ze škol na sídlišti Černý Most (Vybíralova) se ukázalo neefektivní řešení věnovat žákovi individuální péči v běžných hodinách Českého jazyka, vzhledem k nedostatku času pro ostatní žáky. Naopak se zde ustálila praxe zařadit dítě bez znalostí jazyka do speciální třídy pro děti s poruchou chování a učení, kde je méně žáků a je zde prostor pro individuální práci.Tento přístup řeší nedostatek odborného personálu na školách, umožní individuální přístup při výuce, ale za cenu komplikování resocializace dítěte v novém prostředí. Podobně jako individuální přístup v běžných třídách se neujala myšlenka vyučovat češtinu pro všechny děti/cizince soustředěné v jedné třídě v rámci běžné výuky (Meteorologická). Jinde se dlouhodobě neujala nabídka doučování češtiny v rámci zájmových kroužků (Mezi Školami). Jako doplňkové možnosti využívají některé pražské školy programu rozšířené výuky jazyků, kde lze vysvětlit látku v některém světovém jazyce (Bronzová, Angelovova).

Rozšířeným a podle všeho úspěšným modelem eliminace jazykového handicapu je doučování mimo běžnou školní výuku. Tato praxe je flexibilní a reaguje na potřeby žáků, často vychází z iniciativy rodičů. Některé pražské školy více či méně úspěšně financují takové extra-doučování projektově (Meteorologická). Pokud není taková možnost, vietnamští žáci jsou někdy doučováni jednotlivě nebo častěji společně mimo budovu školy. V tomto případě se nezbytné organizace doučovacích

kurzů mnohdy zhostí mediátor/člen komunity (viz níže). Pomůcky, učebnice a plat učitele hradí rodiče z vlastních prostředků. V době výzkumu neměly doučovací kurzy při školách jednotnou metodologii ani používané učebnice.

Zjednodušeně řečeno, jazyková otázka je řešena standardním způsobem v rámci běžné výuky na každé škole, tj. začleněním žáka do nižšího ročníku. Tím se sice komplikuje socializace dítěte v kolektivu vrstevníků, ale žák dostává čas „na rozkoukání" ve škole. Pozoruhodný způsob pomoci těmto nováčkům v českém vzdělávacím systému vyvinula základní škola v Modřanech (Meteorologická). Každý z nových žáků/cizinců dostává jakéhosi ochránce ze stejné etnické komunity z vyššího ročníku (zde převážně Vietnamci). Tento „tutor" předává potřebné zkušenosti a usnadní nováčkovi složité období prvních měsíců na škole.

Druhou stránkou jazykové otázky je v případě vietnamských žáků až nápadně rychlá ztráta mateřského jazyka. V Polsku je situace obdobná, děti si v rámci školní docházky velmi rychle osvojí polštinu a postupně ztrácejí jazykové kompetence ve vietnamštině. Dvojjazyčnost je přitom komparativní výhoda ve studiu, ale i v osobním vývoji imigranta v novém prostředí.[40] Tuto skutečnost potvrzují zahraniční výzkumy a v rámci zde zmíněného výzkumu je na vyšší kognitivní schopnosti dvojjazyčných dětí poukazováno ve zprávě německého i rakouského řešitelského týmu.

D. Komunikace s rodiči

Osloveným ředitelům a učitelům se jeví komunikace s rodiči jako problémová spíše v případě žáků s původem z ex-sovětských zemí. Naopak polští kolegové vnímají neochotu udržovat kontakt se školou ze strany vietnamských rodičů jako problém. V případě Vietnamců je na všech školách v Praze zažitá praxe mediátora. Jeho funkce spočívá ve zprostředkovávání oboustranné komunikace mezi školou a rodiči. Škola v Modřanech (Meteorologická) zaměstnává vietnamského pedagogického asistenta a spolupracuje s organizací vietnamské komunity. Jiná modřanská škola (Angelovová) v tomto směru spoléhá na rodiče žáka, kteří se účastní na práci školské rady. Vietnamský zprostředkovatel při škole na Jižním městě poskytuje své služby na komerční bázi rodičům vietnamských žáků (jako překladatel).

Někteří učitelé poukázali na zkušenosti, kdy museli čelit požadavkům ze strany rodičů vietnamských žáků na co nejkratší ukončení základní školní docházky.

[40] Ztráta dvojjazyčnosti dětí znamená promarnění jedné z mála nesporných výhod spojených s emigrací.

Tento postoj interpretují jako ekonomicky motivovaný. Rodiče prý chtějí začlenit své děti do vlastních podnikatelských aktivit co nejdříve.

E. Nesouvislá školní docházka

Problémy s nesouvislou školní docházkou pokládají oslovení učitelé více za záležitost žáků z bývalého SSSR. V tomto směru jsou vietnamští žáci pokládáni za bezproblémové, ba dokonce za méně problémové než děti z českých rodin. Celkově lze konstatovat že studijní disciplína vietnamských žáků je na velmi vysoké úrovni, což lze vnímat jako hodnotu vzdělání danou kulturním diskurzem Vietnamců. V rámci dotazníkového šetření třídní učitelé hodnotili tři skupiny žáků ve své třídě ve škále od 1 (nejlepší) až po 5 (nedostačující). Ve většině kategorií byly výsledky velmi podobné u žáků z ex-SSSR zemí, českých i vietnamských žáků, pouze mladí Vietnamci v očích svých učitelů vysoce převyšují své spolužáky právě v minimálních absencích (a v matematice). V Polsku se tento jev nevyskytuje, zajímavé naopak je, že rodiče posílají studovat své děti na střední nebo vysoké školy do západní Evropy.

F. Nedostatek informací a metodologické podpory

Vyrovnání se s jazykovým handicapem zahraničních žáků do značné míry probíhá mimo běžnou školní docházku. Z toho vyplývá rozdílnost přístupů škol, široká škála užívaných metod a tudíž i různých učebnic. Studium může probíhat formou domácího doučování, komerčních kurzů či doučování v kroužcích při školách. Každá škola se vyrovnává s tímto novým prvkem vzdělávání podle vlastních možností. Vybrané pražské školy ve většině případů vyvíjejí vlastní metody, zkoušejí různé učebnice, anebo v několika případech škol ponechávají doučování plně v rukou rodičů.

Můžeme hovořit o strukturování integrace žáků/cizinců do vzdělávacího systému odspodu. Což samo o sobě není negativní jev, ale absence koordinační role vyvolává fragmentaci praxe (zde metod výuky jazyka) a zbytečně zatěžuje pedagogický personál škol. V Praze nelze hovořit o koordinaci na vyšší úrovni než je předávání zkušeností mezi jednotlivými školami s vyšším počtem žáků/cizinců a příležitostné využívání snadnější dostupnosti centrálních institucí (MŠMT) a tím i jejich fondů na projektové financování (například doučování jazyka) z rozpočtových prostředků na integraci cizinců. Jedním ze závěrečných výstupů projektu je doporučení alespoň minimálních standardů pro výuku jazyka mimo běžnou výuku.

V tomto ohledu lze očekávat progres směrem k větší angažovanosti škol a precizování metodologie „extra-doučování“ českého jazyka. Na pedagogických fakultách dokončují studium první učitelé se specializací výuka češtiny jako cizího jazyka. Speciální jazyková příprava pro cizince na ZŠ také získala oporu v novém školském zákoně. Úplně novým prvkem je povinnost krajských úřadů zajistit dětem, občanům zemí EU 1/ bezplatnou přípravu na vstup do systému základního školství, zahrnující výuku českého jazyka a reálií ČR a 2/ podporu výuky a jazyka a kultury země původu. Tato úleva se bohužel netýká největší skupiny žáků/cizinců na základních školách v ČR – dětí z Vietnamu. Prozatím jsou tedy způsoby intervence ve prospěch vietnamských žáků bez znalosti jazyka výzvou, se kterou si musí školy a rodiče poradit sami. Úvaha, že převáží pragmatický přístup nad právním purismem alespoň na úrovnI kompetentních úředníků krajských úřadů, snad není přehnaným optimismem.

G. Škola – most mezi komunitami

Přítomnost vietnamských dětí na českých školách má dalekosáhlé konsekvence. Především je škola jednou z mála institucí ČR, která dokáže být srozumitelná a přátelská k vietnamské komunitě, pro kterou je opačná situace pravidlem. Vietnamci státním a veřejným institucím ČR příliš nedůvěřují, a jestliže můžeme hovořit o nějaké občanské participaci této komunity, pak to je účast rodičů na práci školních rad, na aktivitách v rámci školních klubů a jiné činnosti vázané na školu. V tomto smyslu hraje školství klíčovou roli mostu mezi veřejným životem v ČR a jinak velmi izolovanou vietnamskou komunitou.

H. Škola – generátor kulturní změny

Druhým a neméně závažným aspektem školní docházky vietnamských dětí je to, že tvoří agens kulturní změny v rámci komunity Vietnamců v ČR. Vietnamské děti se velmi rychle adaptují na způsob života českých spolužáků a tím se vzdalují tradičnímu způsobu života v uzavřené komunitě. Děti jsou svými rodiči silně motivovány ke studiu, což je zdánlivě paradoxní, vzhledem k činnosti, kterou rodiče provozují. Rodiče však moc dobře vědí, že současný způsob jejich ekonomického jednání není nijak perspektivní a uvědomují si dalekosáhlé možnosti, které nabízí dětem studium. Souběžným efektem kulturní změny je například emancipace vietnamských dívek skrze školu, nebo již zmíněná ztráta mateřského jazyka. V tomto

ohledu leží na některých školách nezanedbatelná míra odpovědnosti. Zajímavým momentem výzkumu bylo zachycení takřka totožné výpovědi Vietnamce žijícího v ČR a Vietnamce z Polska. Oba konzultanti použili pro vietnamské děti na základních školách stejnou metaforu, nazvali je „banánové děti“ - v tom smyslu, že jsou zvenku žluté, ale uvnitř bílé.

Rodinný seriál České televize Josef a Li skončil rozlukou ústřední dvojice. Li odjíždí na nákladním automobilu z města, kde se její rodiče pokoušeli podnikat. Rodiče Li museli uzavřít svoji čajovnu pro neodpovídající hygienické podmínky odhalené kontrolou. Podobně směřuje ke krachu řada vietnamských obchodníků, kteří doplácejí na přísné evropské normy a horlivé kontroly kompetentních úřadů. Mnoho z nich zvažuje odchod z republiky (podobně jako jejich krajané v Polsku) a zahájení podnikání v jiné evropské zemi či návrat do Vietnamu. Kdo však mnohdy po druhé bez vlastní vůle bude muset změnit své životní prostředí, do kterého se již částečně či zcela integroval, které mu dává pocit jistoty a identity, jsou vietnamské děti, které přeruší sociální vazby, neovládají již mateřský jazyk a jsou socializované v českém kulturním prostředí.

Velká část dětí – cizinců v mateřských i základních školách pochází z Vietnamu (39% všech cizinců v mateřských školách, 32% na školách základních; tj. 0,5% resp. 0,4 % všech dětí v mateřských nebo základních školách).

Dnešní žáci na základních školách se narodili ve Vietnamu, ale řada z nich se spolu s rodiči usadila v ČR v útlém dětství, a proto můžeme hovořit o tzv. 1,5 generaci migrantů. Podle dat ČSÚ navštěvovalo v minulém školním roce 1264 Vietnamců, o kterých se můžeme dohadovat, že se narodili v ČR, mateřské školy v ČR. Zdá se, že vyrůstá „druhá generace“ imigrantů z Vietnamu.

Učitelé, ředitelé základních škol a oslovení odborníci identifikovali čtyři vzájemně propojené okruhy problémů ve vzdělávání dětí/cizinců: jazykový handicap, komunikace s rodiči, nesouvislá školní docházka, nedostatek informací a metodologické podpory.

Škola je na jednu stranu institucí umožňující potenciálně vytvořit platformu pro sbližování vietnamských rodičů se školou a českou společností, na druhou stranu podněcuje silně generační změny týkající se kulturní identity vietnamských dětí a tím také celé vietnamské komunity.

Otázky k diskusi ve třídě

1. Co všechno může škola udělat pro integraci dětí i ostatních členů vietnamské komunity?
2. Podaří se udržet vzdělané Vietnamce v ČR? Jak bychom je mohli motivovat k tomu, aby zde zůstali?
3. Kdo a jak by měl poskytovat metodologickou podporu školám?
4. Co by se mělo stát, aby školy lépe mohly reagovat na příchod nových migrantů, aplikovat multikulturní výchovu, efektivněji vzdělávat děti migrantů a podporovat jejich integraci v ČR?
5. S ohledem na počty vietnamských žáků na školách, domníváte se, že je nutné věnovat se speciálně výuce vietnamských dětí? Jak a proč?

IV.

Vybrané aktivity nejen pro mladší

editoři

Témata zastoupená v této publikaci nabízejí mnoho inspirací pro vymýšlení nejrůznějších aktivit do výuky. Aktivitami nazýváme scénky, hry, náměty pro diskusi atp. Pedagog může uvedené aktivity upravovat nebo vymýšlet podobné. Jejich realizace nezabírá mnoho času ani nevyžaduje výrazně dlouhou přípravu. Neradi bychom zde opakovali aktivity, které znáte z oblasti obecné výchovy k toleranci a k lidským právům. Rozsah a zaměření publikace rovněž nedovoluje zadávat dlouhodobé projekty, na které je třeba důkladnější a komplexnější příprava. Vybírali jsme aktivity netradiční, naší praxí ověřené a vyzkoušené, které může zadávat i pedagog bez osobních zkušeností s vietnamskou kulturou. Jsou zaměřeny především na mladší děti. Starším dětem může učitel aktivity doplnit o diskusi inspirovanou například otázkami na konci každé kapitoly v publikaci.

A. Věci kolem nás

Tématika: vietnamské tradice,tradiční součást oděvu, zemědělství
Charakter: hádanka, pohybová aktivita, cvičení paměti
Trvání: 15 min
Pomůcky: vietnamský kónický klobouk (non)
Cíle: Dozvědět se, na co všechno se tradičně používal kónický klobouk. Poznat, že tradiční prosté předměty a nástroje byly často velmi důmyslně vymyšleny a využívány k nejrůznějším účelům.

Příprava před hodinou:

- Hádanku tvoří všechny otázky (viz příloha). Odpověď na všechny otázky je správnou odpovědí celé hádanky. Na všechny otázky lze odpovědět *vietnamský kónický klobouk*.
- Na prázdný papír učitel napíše (okopíruje z přílohy) všechny otázky hádanky.
- Papír rozstříhá tak, aby na každém proužku papíru byla jedna otázka (jeden řádek přílohy).
- Před příchodem žáků učitel rozloží po třídě předměty pocházející z různých kultur.

Ve třídě:

- Učitel řekne třídě, že uslyší různé otázky. Odpovědí na všechny otázky je jeden předmět, který je někde ve třídě. Úkolem žáků je uhodnout, o který předmět se jedná na základě co nejmenšího počtu otázek.
- Učitel instruuje žáky o průběhu aktivity. *Vždy přijde jeden žák, vezme si papírek, přečte otázku, představí pantomimou využití předmětu zvýrazněného velkými písmeny, čeká, zda třída neuhádne hádanku. Když ne, přijde druhý žák, vezme si druhý lísteček, přečte první, předvede pantomimou první, přečte druhý, předvede pantomimou druhý a čeká, zda někdo básničku neuhodne atd...*
- Učitel vyvolá prvního žáka. Žáka si vylosuje papírek a přečte otázku nahlas před celou třídou. A zároveň předvede pantomimou využití slova napsaného velkým písmem (MÍSA, LOPATKA, OZDOBA ...).
- Žáci hledají předmět ve třídě a hádají. Pokud na poprvé nikdo neuhodne, přijde druhý žák. Zopakuje první otázku, předvede ji pantomimou a položí otázku druhou, opět předvede pantomimou ...
- Každý další žák opakuje předchozí otázky a pantomimu a přidává otázku další, dokud žáci předmět neuhodnou. Až žáci předmět uhodnou, vybraný žák vezme klobouk do ruky a předvede s ním všechny činnosti, které ukazovali spolužáci v průběhu hádání, předvede, na co všechno se dá kónický klobouk využít.
- Pokud žáci uhádnou brzy, učitel s nimi rozebere, na co všechno se klobouk tradičně využíval.

Správná odpověď na hádanku (soubor otázek) je: tradiční kónický klobouk „nón“.

Zdroj: převzal a upravil J. Kocourek z Kocourek, J.: My a ti druzí (příručka pro multikulturní výchovu a vzdělávání na základní škole. Multikulturní centrum, Praha doplňované vydání 2004.

Příloha - Věci kolem nás: Jednotlivé otázky k hádance

- **Používá se to na zrní jako LOPATKA. Co to je?**
- **Používá se to na jídlo jako MÍSA. Co to je?**
- **Používá se to na parádu jako OZDOBA. Co to je?**
- **Používá se to na nošení věcí jako TAŠKA. Co to je?**
- **Používá se to na ovívání jako VĚJÍŘ. Co to je?**
- **Používá se to proti vodě jako DEŠTNÍK. Co to je?**
- **Používá se to proti žáru jako SLUNEČNÍK. Co to je?**

B. Narození draka

Tématika: mytologie, historie, základní přehled o Vietnamu
Charakter: kreslení, poslech mýtu, diskuse, hledání na mapě
Trvání:15 minut
Pomůcky: mapa JV Asie, či Asie, mapa Vietnamu se zvýrazněným tvarem země (pokud není k dispozici, překreslí vyučující tvar Vietnamu na tabuli), papíry, tužky
Cíle: Žáci zapojí svou fantazii, zapamatují si zakladatelský mýtus Vietnamu, zapřemýšlejí o tom, jak tvar země ovlivňuje její historii, zapamatují si základní informace o Vietnamu a jeho geografii.

Popis:

- Děti si překreslí tvar mapy Vietnamu na prázdný papír.
- Učitel se zeptá žáků: *Co vám připomíná tvar Vietnamu?* Žáci většinou odpovídají: *písmeno S*, *draka*, *hada*, *mořského koníka*...
- Učitel přečte legendu o založení Vietnamu (viz text o historii Vietnamu – Co říkají legendy).
- Učitel řekne, že Vietnam je země draka. Vyzve děti, aby z překresleného tvaru země odvodily kreslením draka, děti rozkreslí tvar země tak, aby z ní vznikl drak.
- Učitel řídí diskusi: *Podívejte se, kde země leží, na její sousedy, tvar, hory či nížiny. Jaké je asi ve Vietnamu podnebí? Jaký vliv mohl mít její tvar na historii státu?....*
- Učitel se dále ptá žáků na základní informace o Vietnamu (viz tabulka v příloze). Zároveň se ptá, kudy protékají různé řeky, kde leží významná města, přírodní parky, ostrovy. Jejich polohu může přirovnat k části těla draka (např.: Hanoj je oko draka, pohoří na severu je hřebínek draka, střední Vietnam je trup draka...).
- Drak podle tradice mýtu pomáhá lidem, má pozitivní vlastnosti na rozdíl od většiny draků v českých pohádkách.

Komentáře: Celé znění legendy je uvedeno například v Müllerová, P.: Dračí král. 2001. Učitel může s dětmi rozebrat podrobně mýtus a zamyslet se nad tím, jaké věci, události, situace ze současnosti žáků mýtus žákům připomíná (rozchod manželů – rozchod víly a draka, rozdíly mezi lidmi v horských oblastech a nížinách či při mořském pobřeží).

Zdroj: : upravil J. Kocourek z Kocourek, J.: My a ti druzí (příručka pro multikulturní výchovu a vzdělávání na základní škole. Multikulturní centrum, Praha doplňované vydání 2004.

Příloha – Narození draka: Co víme o Vietnamu?

Příklad otázek a úkolů	**Správné odpovědi (skupina dostane bod)**
Ukažte Vietnam (Viet Nam) na mapě.	Správně ukáže na mapě.
Najděte hlavní město Vietnamu a přečtěte jeho název.	Správně ukáže na mapě a přečte: Hanoj (Ha Noi)
Kolik má Vietnam obyvatel?	Asi 80 milionů
Kolik asi žije ve Vietnamu národností?	Kolem 60
S jakými zeměmi Vietnam sousedí?	Čína, Laos, Kambodža
Jakým písmem se ve Vietnamu píše?	Latinkou jako u nás.
Rozumí Vietnamci čínštině, aniž by se jí učili?	Ne. Vietnamština a čínština jsou velmi odlišné jazyky.

C. Cesta do Vietnamu

Tématika: geografie Vietnamu, přírodní podmínky a každodenní život
Charakter: hra, diskuse, zapojení představivosti
Trvání: podle potřeby
Pomůcky: mapa Vietnamu, možno použít i fotografie nebo obrázky s vietnamskou tematikou
Cíle: Žáci si uvědomí, jak odlišné je prostředí ve Vietnamu od života v České republice a jak složité může být pro vietnamské spolužáky stěhování na druhý konec světa.

Popis:

- Učitel se předem připraví na diskusi tím, že si nastuduje texty v publikaci, popřípadě doporučenou literaturu
- Učitel vybídne žáky: *Představte si, že se chystáte na několik měsíců do Vietnamu*.
- Klade žákům následující úkoly a otázky:
    - Najděte na mapě světa Vietnam a zjistěte, s kterými státy sousedí.
    - Jak daleko je Vietnam od České republiky (vzdušnou čarou, po kolejích...)?
    - Jakým dopravním prostředkem budete do Vietnamu cestovat?
    - Jak dlouho vám asi bude trvat cesta?
    - Srovnejte polohu, velikost a tvar území Vietnamu s naší republikou.
    - Jaké oblečení byste si zabalili s sebou?
    - Co byste (kromě oblečení) neměli zapomenout doma?
    - Jaké základní fráze byste se museli před cestou naučit? (Případně naučte se je od svého vietnamského spolužáka)
    - Čeho byste se před takovou cestou nejvíce báli?
    - Na co byste se nejvíce těšili?

- Učitel shrne: O tom všem musejí přemýšlet i vietnamské děti, když se chystají odjet do ČR. .
    - Co je podle vás pro vaše vietnamské spolužáky v ČR těžké?

- Pokud jsou ve třídě vietnamští žáci, zeptá se jich učitel, kdo z nich se narodil v ČR a kdo ve Vietnamu, a požádá je, aby reagovali a komentovali odpovědi svých spolužáků. Mohou také vyprávět o svém příchodu do ČR, o prvních zážitcích a o tom, co pro ně bylo na začátku nejtěžší. Vietnamští žáci, kteří se zde narodili, mohou srovnávat své názory s těmi, kteří do ČR přijeli z Vietnamu.

Zdroj: Eva Pechová

D. Vietnamské Drápky

Tematika: vietnamské děti, tradiční dětská hra
Charakter: dětská hra na cvičení postřehu, zručnosti a rychlosti
Trvání: podle potřeby
Pomůcky: deset vietnamských jídelních hůlek (tedy 5 párů) a jedna menší limetka, brambora či malý míček
Cíle: Žáci se uvolní, cvičí zručnost a postřeh, seznámí se s vietnamskými hůlkami a poznají tradiční dětskou hru

Popis:

- Hůlky se vedle sebe rozloží na zem (jakoby tvořily plot bez spojující příčné tyče), nebo je učitel nepravidelně rozhodí (těžší varianta). Žáci si sednou kolem dokola.
- Žáci hrají hru po jednom. Každý z nich vždy začíná od začátku (od chytání jedné hůlky). Žák vezme do jedné ruky limetku, vyhodí ji do vzduchu. Po dobu, kdy limetka letí vzduchem, musí žák stejnou rukou, kterou vyhodil limetku, rychle sebrat jednu hůlku ze země, a než limetka dopadne na zem, musí chytit do stejné ruky i ji. Nakonec tedy drží v jedné ruce limetku i hůlku. Druhou ruku může mít stále za zády.
- Stejný postup se opakuje dále, ale s tím, že napříště sbírá stejný žák stejnou rukou dvě hůlky, tři hůlky až všech deset hůlek. Sleduje se, zda žákovi hůlka nespadla, či zda nechytl více než měl.
- Který žák zvládne chytit všech deset hůlek a limetku, může vše zkoušet levou rukou. Kdo z žáků zvládne nejtěžší úroveň hry, například sebrat co nejvíce hůlek před chycením limetky, vyhrává.
- Pozn : Při obměňování pravidel se meze nekladou (chytání levou rukou, chytání vleže apod...

Zdroj:Phung Thi Phuong Hien a Jiří Kocourek

E. Jak říci, co chci, ale neublížit

Tematika: tradiční komunikační styl a chování, vietnamský jazyk, vietnamské hodnoty
Charakter: rétorické cvičení, úvaha nad tím, jak vnímáme Čechy a Vietnamce
Trvání:20 minut

Pomůcky: tabule (flipchart), samolepící papírky, tužky

Cíle: Žáci diskutují o tom, co si myslí o Češích a o Vietnamcích a proč? Uvědomí si, jak je složité hodnotit národnost jedním slovem či jednou větou. Naučí se formulovat sdělení pozitivním způsobem, zamyslí se nad smyslem slušného chování.Žáci pochopí, do jaké míry je náš popis světa ovlivněn naším subjektivním názorem a slovním vyjadřováním.

Popis:

- Každý žák dostane jeden lepicí papírek.
- Žáci se rozdělí do tří skupinek.
- První skupinka zpracuje odpovědi na otázky: Jací jsou Češi?, zbylé dvě skupinky budou zpracovávat otázky: „Jací jsou Vietnamci? (V případě, že jsou ve třídě vietnamští žáci, píší o Češích.)
- Učitel napíše na tabuli nadpisy Češi a Vietnamci. Vybere papírky a nalepí je na tabuli pod příslušný nadpis. Papírky pod jedním nadpisem přečte a u každého vyznačí, zda se žáci domnívají, že je výrok na papírku pozitivní či negativní.
- Prodiskutuje s žáky, zda souhlasí s výroky, které psali ostatní, či ne a proč.
- Učitel vyhodnotí spolu s žáky, zda je více či méně negativních výroků u Čechů či u Vietnamců a jaký to má asi důvod. Namátkově vybere vhodné negativní výroky, zmíní se o pozitivním vyjadřování Vietnamců (viz komentář).
- Žáci se pokusí například podle vzoru (viz tabulka v příloze) přeformulovat své negativní výroky na pozitivní.
- Učitel rozebere s žáky, zda bylo pro ně těžší vymyslet negativní výrok či pozitivní formulaci.
- Pohovoří s žáky, kdy je a kdy není nutné používat negativní výroky a co mohou při komunikaci způsobit. Upozorní žáky, že se lidé mohou mnohdy vyjadřovat o Vietnamcích či Češích velmi negativně, jaké to asi může způsobovat konflikty.

Komentáře: Ve Vietnamu je neslušné vyjadřovat na veřejnosti negativní emoce (vztek, rozčilení, únavu, kritiku, nelibost apod.). Negativní skutečnosti se dají vyjádřit ve společnosti také pomocí pozitivních, neutrálních či víceznačných slov. Například viz tabulka v příloze.

Zdroj: upravil J. Kocourek z Kocourek, J.: My a ti druzí (příručka pro multikulturní výchovu a vzdělávání na základní škole. Multikulturní centrum, Praha doplňované vydání 2004.

Příloha – Jak říci, co chci, ale neublížit: Na stejný podnět lze reagovat v negativní či pozitivní formě

Podnět	**Negativní forma**	**Pozitivní forma**
Jak v Evropě lidé často vnímají tvar očí lidí na Dálném východě...	On má šikmé oči.	On má oči jako tenké kapičky.
2 + 2 = 5 3 – 1 = 63 1 + 1 = 2 5 * 6 = 40	Tři příklady jsou špatně.	Jeden příklad je správně.
Máme pocit, že ten druhý řekl něco nesrozumitelně...	Neumíš mluvit.	Nerozuměl jsem ti.
Někdo se na nás usmívá, když nám nabízí zboží ...	*Ksichtí se* ...	Usmívá se.
Někdo nám stále nabízí zboží ...	Vtírá se.	S velkým úsilím se snaží prodat zboží.

F. Vietnamský horoskop

Tematika: vietnamské tradice
Charakter: seznámení s vietnamským zvěrokruhem
Trvání: podle potřeby
Pomůcky: tabulka s vietnamským zvěrokruhem a s výkladem charakterů jednotlivých zvířat
Cíle: *žáci zábavnou formou srovnají západní a vietnamský zvěrokruh a uvědomí si tak jednu z odlišností obou kultur*

Popis:

- Učitel vyzve žáky, aby porovnali znamení vietnamského a našeho zvěrokruhu.

Otázky:

- Většina žáků ve třídě bude podle vietnamského zvyku (na rozdíl od českého zvěrokruhu) ve stejném znamení. Jak je to možné? *Poznámka: znamení podle vietnamského zvěrokruhu se střídají po roce a ne po měsících jak je tomu u nás.*
- Podle čeho je u nás dána příslušnost ke zvířeti zvěrokruhu?
- Jak je to ve Vietnamu?
- Žáci vyhledají své zvíře podle vietnamského kalendáře a přečtou si charakteristiku v tabulce.
- Odpovídá charakteristika skutečnosti?
- Kolik žáků věří na znamení a horoskopy? (Kolik vietnamských žáků a kolik českých?)
- Žáci si najdou ve vietnamském zvěrokruhu podle data narození své rodiče a sourozence.

Zdroj: Eva Pechová

Příloha – Vietnamský horoskop: Tabulky s vietnamským zvěrokruhem a s výkladem charakterů jednotlivých zvířat

Krysa	- 1948, 1960, 1972, 1984, 1996
Buvol	- 1949, 1961, 1973, 1985, 1997
Tygr	- 1950, 1962, 1974, 1986, 1998
Kočka	- 1951, 1963, 1975, 1987, 1999
Drak	- 1952, 1964, 1976, 1988, 2000
Had	- 1953, 1965, 1977, 1989, 2001
Kůň	- 1954, 1966, 1978, 1990, 2002
Koza	- 1955, 1967, 1979, 1991, 2003
Opice	- 1956, 1968, 1980, 1992, 2004
Kohout	- 1957, 1969, 1981, 1993, 2005
Pes	- 1958, 1970, 1982, 1994, 2006
Vepř	- 1959, 1971, 1983, 1995, 2007

Poznámka: vietnamský Nový rok začíná na přelomu ledna a února (více viz kapitola Vietnamské tradiční svátky a oslavy), proto ten, kdo se narodil v lednu většinou patří ještě ke znamení loňského roku podle našeho kalendáře.

Znamení	Obecné vlastnosti	Láska a partnerství
Myš (Krysa)	okouzlující, společenská, vynalézavá, bystrá, ctižádostivá, lstivá	romantická, pozorná, něžná
Buvol	rozhodný, cílevědomý, ambiciózní, opatrný, trpělivý, tvrdohlavý	věrný, milující, spolehlivý
Tygr	asertivní, dobrodružný, nezávislý, vynalézavý, štědrý, nestálý, impulzivní	upřímný, vášnivý, dominantní, romantický
Kočka	společenský, ohleduplný, jemný, bystrý, vnímavý, citlivý, nestranný	romantická, vášnivá
Drak	aktivní, odhodlaný, sebejistý, podnikavý, všestranný, zásadový, úspěšný	vášnivý, věrný, upřímný, náročný

Had	přemýšlivý, moudrý, bystrý, intuitivní, obezřetný, nezávislý, občas líný	vášnivý, svůdný, panovačný
Kůň	aktivní, ostražitý, společenský, dobrodružný, výmluvný, vznětlivý	vášnivý, milující, věrný
Koza	tvůrčí, umělecky založená, ohleduplná, štědrá, přátelská, citlivá se sklonem k obavám	láskyplná, milující, pečující
Opice	nápaditá, okouzlující, přesvědčivá, zábavná, společenská, vychytralá	fascinující
Kohout	pedantský, schopný, pečlivý, svědomitý, inteligentní, čestný, otevřený	upřímný, milující, věrný
Pes	upřímný, spolehlivý, pracovitý, vnímavý, nesobecký, ohleduplný, pesimistický	velmi oddaný a věrný
Vepř	upřímný, čestný, důvěryhodný, společenský, pracovitý, tvrdohlavý	vášnivý, smyslný, věrný

G. Z pohádky do pohádky

Tematika: vietnamská literatura a jazyk, lidová slovesnost
Charakter: četba textu s následnou diskusí
Trvání: 20 minut
Pomůcky: text vietnamské legendy v češtině a ve vietnamštině
Cíle: Žáci srovnají vietnamskou legendu s českou legendou nebo pohádkou. Zamyslí se nad tím, jakou úlohu hrály a hrají legendy v životě člověka.

Popis:
Učitel přečte s žáky vietnamskou legendu a klade jim následující otázky:

- Přináší legenda nějaké poučení?
- Končí dobře nebo špatně?
- Podle čeho poznáte, že legenda není z našeho prostředí?
- Znáte nějakou podobnou českou legendu?
- Četli jste někdy nebo viděli v televizi i jiné orientální příběhy? Dokázali byste je vyprávět?
- Pokud je ve třídě vietnamský žák, který umí číst ve vietnamštině, požádá ho učitel, aby ostatním přečetl kus legendy ve vietnamštině. Ostatní žáci mohou zkusit opakovat nějaká slova nebo věty ve vietnamštině. Je to pro ně těžké nebo jednoduché? Učitel se zeptá vietnamského žáka, co je pro něj nejtěžší v českém jazyce: výslovnost nebo gramatika? *Poznámka: vietnamština má nesrovnatelně jednodušší gramatická pravidla než čeština. Pro vietnamské žáky je většinou velmi obtížné naučit se česky hlavně z důvodu složité gramatiky českého jazyka.*
- Učitel se zeptá vietnamského žáka, co se mu líbí či nelíbí na českých pohádkách.
- Učitel se s žáky zamyslí, jakou funkci plnily legendy v minulosti, co pro člověka znamenaly, co pro něj znamenají dnes.

Zdroj: Eva Pechová

Příloha – Z pohádky do pohádky: Text legendy v češtině a ve vietnamštině

H. Am Duong

Tematika: filozofie Dálného východu, polarita vnímání světa, vietnamská tradiční kultura
Charakter:diskuse
Trvání:15 minut
Pomůcky: obrázek viz příloha
Cíle: Žáci poznají původ a význam známého a v současné době často používaného symbolu Jin a Jang. Uvědomí si, že každá věc či situace může mít pro jednoho člověka výhody i nevýhody, že každý z lidí může na věc nahlížet z jiného (opačného) úhlu pohledu. Jsou upozorněni na to, že opačné aspekty spolu velmi úzce souvisí, jak je důležitá rovnováha.

Popis:

- Žáci si prohlédnou obrázek (viz příloha).
- Učitel se zeptá žáků, co na obrázku vidí, co to podle nich znamená.
- Probere s žáky, co znamená symbol vepře (prasete) v tradiční české kultuře, v současnosti, co asi znamená ve Vietnamu (viz komentář). Pokud si žáci nevšimnou sami, upozorní učitel na symbol Jin a Jang (vietnamsky Am a Duong). Zeptá se žáků, zda symbol už někde viděli a kde, jaký má podle nich význam. Upozorní žáky na to, že se tento symbol používal tradičně i ve Vietnamu. Vysvětlí žákům jeho význam. Pro názornost se může např. učitel zeptat:
- Kdo rád chodí do školy? A proč? Kdo do školy chodí nerad? A proč? Žáci uvidí, že na jedné věci je možné vidět něco dobrého i špatného, že není věc, která by byla jen dobrá či jen špatná.
- Komu a čemu může pomoci stavba nového hypermarketu uprostřed krásného parku? Žáci si uvědomí, že jedna věc může být pro jednoho pozitivní, pro druhého negativní.
- Voda je životní tekutina. Můžete se z čisté vody bez jedu někdy otrávit? (Odpověď: Ano, při vypití extrémního množství vody se lidský organismus může otrávit obyčejnou vodou.) Může být nedostatek jídla k něčemu dobrý? (Odpověď: Ano, může dočasně pročistit lidské zažívací ústrojí, člověk může zhubnout.)

Komentáře:
Prase je tradičně ve Vietnamu symbolem blahobytu, bohatého rodinného zázemí a hojnosti, klidného rodinného života.

Symbol Am Duong v zásadě vyjadřuje následující skutečnosti:

- *Na všem existuje něco pozitivního i negativního.*
- *Protiklady (dobro- zlo, den-noc, žena-muž, černá-bílá) se vylučují jen v myšlení lidí, ale ve skutečnosti nikoli. Nemohou existovat jeden bez druhého.*
- *Každá věc či jev lze posuzovat z hlediska existence dvou vnitřních protikladů.*
- *Pozitivní si nemůžeme uvědomit bez toho negativního a naopak.*
- *Jedna skutečnost se může jevit z různých úhlů pohledu různě.*
- *Je-li příliš pozitivního, je to negativní. Je-li příliš negativního, je to pozitivní.*

Pozůstatkem tradičního vnímání dichotomie světa je ve slovanské potažmo české kultuře otázka dobra a zla.

Zdroj:Jiří Kocourek

(Obrázek k aktivitě pouze v tištěné verzi publikace)

I. Oslovování

Tematika: jazyk, slušné chování, společenská hierarchie
Charakter: scénka
Trvání: 15 minut
Pomůcky: ---
Cíle: Žáci poznají, jakými základními pravidly se řídí oslovování osob ve vietnamštině.

Popis:

- Učitel vybere dva žáky a vyjde s nimi ven ze třídy.
- Zadá jim úkol vymyslet si scénku pro ostatní žáky.
- Mají za úkol připravit si libovolný rozhovor mezi sebou, vtáhnout do rozhovoru učitele i jednoho ze spolužáků.
- Při rozhovoru se však musí označovat podle stejných pravidel, jak je to uvedeno v příloze. Všechna česká (i nevyslovená) zájmena (já, ty, Vy, on, ona, vy) musejí žáci nahradit slovy (mladší, starší, nejstarší, nejmladší) podle toho, v jakém věku navzájem vůči sobě označované osoby jsou. Jako *nejstaršího* osloví učitele. Jako *nejmladšího* spolužáka. Jako *mladšího* osloví mladšího aktéra scénky. (Př. Místo větu: ***Já*** jedu k ***tobě*** domů, řeknou v případě, že je mluvčí mladší než posluchač: ***Mladší*** jede ke ***staršímu*** domů.)

Komentáře: Vietnamština zná dva způsoby oslovování. První funguje stejně jako v češtině, používají se při něm zájmena já, ty, on, ona, atd. Takto se však oslovují osoby, které se navzájem neznají, popřípadě ty, které cítí vzájemný odstup apod.

Většinou se však používá jiný způsob oslovení.Člověk, který hovoří k druhému, musí nejprve vědět, zda je mladší, nebo starší než ten druhý. Představme si, že oba aktéři komunikace patří do jedné rodiny. Vytvořme si tak hypotetický model jejich rodiny. Oba se pak označují zhruba podle toho, jaké vztahy by mezi s sebou měli, kolik generačních rozdílů, kdyby spolu byli příbuzní. Mluvčí používá místo zájmena „já“, slovo, které odpovídá přibližně jeho hypotetickému postavení v modelové rodině vůči posluchači, pokud jde o věk. Je-li například mluvčí mladší než posluchač a není mezi nimi rozdíl jedné generace, použije mluvčí o sobě zájmeno, které odpovídá slovu pro mladšího sourozence v rodině.Takových slov, která ve vietnamštině vlastně nahrazují zájmena, původně označovala a označují dodnes také příbuzenské pozice, je v tomto jazyce mnoho (chut, chit, chau, em, anh, cha, chu, bac, ong, cu, ky apod.). Tato všechna a mnoho dalších slov mohou znamenat „já“.
V praxi se oslovení nevolí jen podle věku a srovnatelné příbuzenské pozice, jak se ukáže při scénce, ale také podle familiarity vztahu, podle společenského postavení obou komunikujících a podle mnoha dalších pravidel i výjimek.
V naší aktivitě jsme si pravidla zjednodušili na kritérium věku a přizpůsobili češtině.Pan učitel má ve vietnamské společnosti tradičně velkou úctu, proto je osloven jako nejstarší. Žáci jsou naopak na nejnižším stupni společenské hierarchie a jsou osloveni jako nejmladší.
Zdroj:Jiří Kocourek

Příloha - Oslovování: Příklad scénáře

Pavel je mladší než Honza.

Příklad českého rozhovoru:
Pavel: Já Tě zdravím!
Honza: Já Tebe také!
Pavel: Kam (Ty) jdeš?
Honza. (Já) jdu domů.
Učitel říká Pavlovi a Honzovi: Ahoj, jak (vy) se máte?
Pavel: Děkuji Vám, já se mám dobře.
Žák říká Pavlovi: (Já) přeji Vám dobrý den, pane Pavle.

Převedení podle zadání aktivity:
Pavel: MLADŠÍ zdraví STARŠÍHO!
Honza: STARŠÍ MLADŠÍHO také!
Pavel: Kam STARŠÍ jde?
Honza: STARŠÍ jde domů.
Učitel říká Pavlovi a Honzovi: Ahoj, jak se MLADŠÍ mají?
Pavel: Děkuji NEJSTARŠÍMU, MLADŠÍ se má dobře.
Žák říká Pavlovi: NEJMLADŠÍ přeje MLADŠÍMU dobrý den.

J. Stély různých národů

Tematika: významné osobnosti, interkulturní předsudky, komunikace, historie Vietnamu, vietnamská komunita v ČR
Charakter: tvůrčí činnost, prezentace a diskuse
Trvání:podle potřeby
Pomůcky: čtvrtky, základ stély (molitan, modelina apod.)
Cíle: Žáci poznají názory svých spolužáků na téma národnost a osobnost, poznají některé významné osobnosti vietnamské kultury či vietnamské komunity apod.

Popis:

- Žáci si vyrobí stélu. Čtvrtka (deska) se dá libovolně měnit. Aktivitu je možné zadat v nejrůznějších obměnách. Struktura zůstává stejná. Žák napíše na stélu vybrané informace, svou stélu prezentuje a celá třída diskutuje o správnosti a vhodnosti výběru informací na stéle, o svých názorech a důvodech k takovému výběru. Stély mohou obsahovat například:
    - výroky o národnostech (pokud jsou ve třídě žáci jiných národností, píší buď o té své, nebo o národnosti svých spolužáků křížem)
    - významné osobnosti z kultur, jejichž jsou žáci příslušníci
    - významné osobnosti v osobním životě žáků
    - údaje o žácích samotných (jeden žák vždy dělá stélu o jiném žákovi, ne o sobě).
- Stély mohou být poopraveny na základě diskuse, ve třídě tak mohou zbýt stély s informacemi, které si třída sama obhájila, prodiskutovala, na které je pyšná, které by ráda odkázala dalším. Stély je možno ponechat vystavené ve třídě.

Komentáře: Stéla je kamenná deska nesoucí záznamy o učencích či událostech. Je to historická památka.. Ve Vietnamu tuto kamennou desku nesou kamenné želvy na krunýři.Stély bývají stavěny do dlouhých řad vedle sebe (želvy bokem k sobě, desky také bokem k sobě).
Zdroj: Jiří Kocourek

(Obrázek k aktivitě pouze v tištěné verzi publikace)

K. Divný zaměstnavatel a zaměstnanec

Tematika: Komunikační styl, interkulturní komunikace, hodnoty
Charakter: scénka
Trvání: 15 minut
Pomůcky: ---
Cíle: Žáci si uvědomí, jaká úskalí se mohou skrývat v komunikaci příslušníků dvou různých kultur. Uvědomí si, že se člověk i s dobrým úmyslem může z neznalosti dopouštět chyb.

Popis:

- Učitel vybere dva dobrovolníky a vyjde s nimi ven ze třídy.
- Každému žákovi zadá jeho roli zvlášť, aby o ní navzájem žáci nevěděli.
- Jeden ze žáků je zaměstnavatel, druhý zaměstnanec.
- Zadání pro zaměstnavatele: Jste český zaměstnavatel, který již pětkrát zadal vietnamskému zaměstnanci jeho úkol. Zaměstnanec se vždy usmál a přikývl. Nakonec ale stejně úkol nesplnil. Zaměstnavatel jde zaměstnanci vynadat, jde si to sním vyřídit. Je velice rozzlobený a zaměstnanci nadává. Je rozčílený, zvyšuje hlas, mračí se, dívá se druhému do očí.
- Zadání pro zaměstnance: Vietnamský zaměstnanec reaguje na zaměstnavatele a jeho nadávky a rozčilení mírným pokyvováním hlavy (jakoby mírná poklona), mírně se usmívá, nedívá se zaměstnavateli do očí. Je velice důležité, aby žák zaměstnanec všechny tři rysy chování dodržel a zahrál je.
- Oba žáci si scénku v duchu připraví, ale tentokrát si ji nesmí zkoušet přehrát spolu. Vrátí se do třídy.
- Třída má za úkol dávat pozor. Uvidí scénku, jak zaměstnavatel nadává zaměstnanci a on se u toho usmívá, nedívá se mu do očí, a pokyvuje hlavou. Zaměstnanec nadává druhému a on se mu při tom nedívá do očí.
- Učitel diskutuje s žáky o tom, co viděli, jaké tomu přikládají příčiny a důvody, jaký z toho měli pocit, vyzve oba aktéry scénky, aby hovořili o svých pocitech.
- Učitel zjišťuje, zda si žáci všimli rozdílů v reakcích, do jaké míry jejich pocity odpovídaly situacím popsaným v komentáři?

Komentáře:Pravidla slušného chování a očekávání Čechů a Vietnamců při komunikaci s druhými se liší. Pokud se někdo Čechovi dívá přímo do očí, považuje to většinou za známku pozornosti, upřímnosti. Vietnamec často jako známku nadřazenosti mluvčího či aroganci. Chce-li se Čech zachovat slušně, dívá se přímo do očí, Vietnamec je sklání a do očí se nedívá, vyjadřuje tak svou skromnost, úctu k druhému. Když se Čechovi někdo nedívá do očí, může to chápat jako ignoraci, nezájem, neupřímnost atd.
Tradiční reakcí na rozčilení druhého a na nepříjemné situace je ve Vietnamu mírný úsměv na tváři. (Ještě přeci nebudu již tak tíživou situaci zhoršovat svou negativní reakcí.) Češi mají tendenci úsměv Vietnamců často považovat za známky jejich příjemného pocitu i tehdy, znamená-li jejich úsměv pocit silné nepříjemnosti.
Učitel si může přečíst část textů o komunikačním stylu v této publikaci ve třetí části a může vymyslet a zadat žákům analogicky, nejlépe po konzultaci s vietnamskými dětmi, jakoukoli jinou scénku, při které by žáci mohli zažít své reakce na interkulturní rozdíly v chování.

Zdroj: Jiří Kocourek

L. Dokázali byste se ve Vietnamu navečeřet?

Tematika: vietnamské zvyky a každodenní život
Charakter:za pomoci vietnamského spolužáka se ostatní žáci naučí používat vietnamské jídelní hůlky a seznámí se s vietnamskými zvyky
Trvání: podle potřeby
Pomůcky: vietnamské jídelní hůlky, popřípadě i misky a sušené ovoce nebo sladkosti, které žáci mohou ochutnat
Cíle: *Žáci pochopí odlišnost české a vietnamské kuchyně i způsobu stolování.*

Popis:

- Učitel vyzve vietnamského žáka, aby svým spolužákům ukázal, jak správně používat hůlky, a ostatní si to mohou vyzkoušet.
- Žáci si mohou zahrát štafetu, při níž si kolík (v tomto případě třeba zrníčko rýže, kus sušeného ovoce) předávají hůlkami drženými v jedné ruce.
- Učitel se zeptá vietnamského žáka, jestli jeho rodina i v ČR používá hůlky. Může ho poprosit, aby popsal některá typická vietnamská jídla, popřípadě jejich přípravu.
- Učitel se dále zeptá, jak mu chutná česká kuchyně, které je jeho oblíbené jídlo, jaké jídlo nemá rád. Žáci mohou diskutovat, jaké zvyky se dodržují v České republice při stolování a jaké zase ve Vietnamu. Co je nevhodné u jídla ve Vietnamu a co v České republice. Co je považováno za slušné.

Zdroj: Eva Pechová

M. Jak *interkulturně* diskutovat?

Tematika: různá témata, vedení interkulturní diskuse
Charakter: diskuse
Trvání: libovolně
Pomůcky: ---
Cíle: Žáci se naučí diskutovat o tématech, která mohou být různými kulturami resp. jejich příslušníky vnímány jinak. Žáci si mohou uvědomit, že zvyky, které na nás působí na první pohled exoticky, mohou být v prostředí jiných kultur velmi efektivní reakcí na životní podmínky. Žáci budou moci zvážit, co má česká kultura společného s kulturami jinými, čím jsou si podobní oni a cizinci, čím se lišíme.Žáci mohou zažít zcela kulturně odlišnou argumentaci u témat a otázek, na které je podle nich odpověď jednoznačná.

Popis:

- Při této aktivitě se velice hodí přítomnost žáka jiné národnosti či jiné kultury než české.
- Učitel zvolí libovolné téma, které může být v různých (ve třídě zastoupených) kulturách vnímáno odlišně, přičemž se může nechat inspirovat otázkami zařazenými za texty této publikace.
- Učitel po celou dobu diskuse dává pozor na to, aby byl prostor „mluvčích“ z obou kultur vyvážený. Nejprve se vysloví příslušníci obou kultur a svůj názor důkladně zdůvodní. Tam, kde je to vhodné učitel pobízí odůvodnění otázkami: Proč, z jakého důvodu se na to vaše kultura takto dívá, z čeho to plyne?
- Učitel se snaží dovést žáky nejen ke konkrétnímu poznání názorů a jejich odůvodnění, ale také k tomu, aby našli některé společné rysy obou kultur. Aby si uvědomili, že názory, hodnoty, zvyky, rituály, náboženství, ačkoli jsou odlišné, jsou vždy vytvářeny člověkem jako specifická reakce na své životní prostředí, která je ve svých podmínkách velmi účinná.
- Jinými slovy a zjednodušeně řečeno: Ve Vietnamu mají na nový rok v únoru broskvoňovou větvičku, u nás smrček v prosinci. Ve Vietnamu považuje za normální, že spolu chlapci (kamarádi) chodí s rukama přes rameno toho druhého. To však neznamená, že jsou Vietnamci/Češi hloupí, že nemají smrček/broskvoňovou větvičku, jejich zvyk pramení z podobných kořenů - oslavit příchod nového roku, sejít se s rodinou pohromadě, uctít památku zesnulých atd...

Komentáře: Pokud je ve třídě žák dané kultury, je velmi důležité, aby nebyl automaticky považován za mluvčího dané kultury, protože ji nemusí dobře znát, i když je jejím příslušníkem stejně, jako české děti nemusejí znát kulturu svou. Učitel by měl vymezit vzájemné role žáků ve třídě. Teď se budeme bavit o různých tématech, na které různé kultury nahlížejí jinak. O těchto kulturách se lze dočíst tam a tam. My jsme nyní jednotlivci, které do těchto kultur patří, se svými osobními názory a zkušenostmi, které nemusejí vždy odrážet naší kulturu. To, co budeme o naší kultuře říkat, bychom si měli ověřit, zkonzultovat. Pojďme se pokusit zjistit, do jaké míry mohou být naše kultury odlišné a proč, do jaké míry mohou být podobné a proč.
Zdroj: Jiří Kocourek

N. Jak znáte svého spolužáka?

Tematika: oslovování, jazyk, komunikace
Charakter: diskuse
Trvání: 15 - 30 minut
Pomůcky: ---
Cíle: Žáci se dozvědí, jak se tvoří vietnamské jméno, co znamená. Naučí se správně vyslovovat jméno svého vietnamského spolužáka.

Popis:

- Učitel se napřed domluví s vietnamskými žáky, jaká jsou jejich celá vietnamská jména, jak jim říkají rodiče doma. Zeptá se žáka, zda ví, co to jméno znamená v překladu. V případě, že se již žáci jmenují česky, zeptá se učitel na jména rodičů.
- Učitel se zeptá žáků, zda znají vietnamské jméno svého vietnamského spolužáka. Popřípadě, zda vědí, co znamená (pokud to sám vietnamský žák ví). Upozorní na to, že se v češtině píší vietnamská jména zjednodušeně (bez tonálních znamének (viz příloha)).
- Učitel diskutuje s žáky, jak vzniklo jméno a příjmení v české kultuře, jak se vyvíjelo a proč vzniklo. Zejména upozorní na jeho funkci rozlišování různých osob, vyjádření jejich charakteru, označení pro potřeby státní správy atd.
- Učitel vysvětlí žákům, jak se tvoří jméno ve Vietnamu (viz text v příloze).

Komentář: Učitel by měl zjistit, zda si české jméno dal vietnamský žák proto, aby ho ostatní lépe vyslovili a nekomolili jeho jméno vietnamské, nebo zda má toto české jméno zapsáno v rodném listu. Měl by zjistit, jak žáka oslovují doma rodiče a proč. Své poznatky také vysvětlit dětem a povídat o smyslu a významu jména, o vztahu jména a žáka samotného (někdo se mu posmívá, někdo je na jméno pyšný, někdo si dává jméno podle dle narození, někdo podle jeho významu, někdo podle situace, která při narození nastane – indiánská jména, někdo si jména v průběhu života mění a proč atd...)

Zdroj: Jiří Kocourek

Příloha – Jak znáte svého spolužáka?: O vietnamském jménu

Vietnamské jméno se v současnosti většinou skládá ze tří (někdy ze dvou, čtyř) slabik. Vyjděme z modelu tříslabičného jména, jak se běžně užívá.

Slovo na první pozici můžeme označit jako příjmení (ho). Nejčastěji se ve Vietnamu setkáváme s následujícími příjmeními: Nguyen, Tran, Le, Vu, Ngo, Do, Hoang, Dao, Dang, Duong, Dinh, Phu, Nhu, Hua, Cung, Hoa, Kim, Manh ... Například první tři z nich jsou příjmení, která dříve patřila dynastiím panujícím ve Vietnamu.

Na druhé pozici ve jméně je slovo (chu lot, chu dem), které nám někdy může napomoci k určení pohlaví osoby. Pro označení ženy se používá především slabika Thi a u mužů Văn popřípadě Huu, Lien apod. Jiná slova na druhém místě pohlaví osoby neurčují vždy jednoznačně.

Na posledním třetím místě stojí vlastní jméno (*ten rieng*), které se opět často liší podle pohlaví. Ženy jsou často pojmenovávány názvy rostlin, něčeho krásného (*Cuc* [chryzantéma], *Loan* [fénix], *Lieu* [vrba], *Suong* [rosa], *Hoa* [květina], *Lan* [orchidej], *Tuyet* [bělost, sníh], *Nguyet* [luna], *Anh* [paprsek], *Xuan* [jaro]).

Muži se často nazývají podle různých lidských ctností a hrdinských vlastností (*Duc* [ctnost, čest], *Khiem* [skromný], *Thu* [podzim], *Tot* [dobrý], *Tuan* [člověk se zvláštními schopnostmi, hrdina], *Hung* [hrdina], *Dung* [statečný], *Cuong* [silný], *Minh* [jasný, bystrý], *Tue* [prozřetelnost]...).

Má-li člověk čtvrtou slabiku ve jméně, stojí na předposlední pozici a vlastní jméno zůstává na konci celého jména.

Kdo by se chtěl nechat zlákat romantikou vietnamských jmen, může se zeptat dětí na význam jejich jména. Některé děti, které ještě znají jeho význam, se rády pochlubí, že se jmenují „orchidej“, nebo „luna“ a podobně.

Jestliže chceme v Čechách Vietnamce oslovit, používáme české oslovení pán, paní, slečno apod. a vlastní jméno, tedy slabiku stojící na konci celého jména, a to i u vážených osob ve vyšší společnosti, příjmení (první slabika) nemá takovou rozlišovací schopnost.

Příklady jmen: *Tran Van Quy*, *Do Giang Huong*, *Nguyen Thi Hanh Nguyen*.

Mnoho vlastních jmen patří do sinovietnamské slovní zásoby, takže pokud rozumíme vietnamštině, ještě to neznamená, že rozumíme významům všech vietnamských jmen. (např. *Giang* z již zmíněného jména, a *song* z běžné slovní zásoby - obě slova znamenají „řeka“.) Vzhledem k tomu, že se sinovietnamština užívala většinou jen mezi vyššími společenskými a vzdělanějšími vrstvami, obyčejní či dnešní mladší lidé již nemusí významy svých jmen znát. Tak jako my mnohdy neznáme významy našich křestních jmen.

Kromě oficiálního jména dostávají často vietnamské děti jména česká. Často je dostávají na základě fonetické podobnosti se jménem vietnamským. Chlapec *Anh* tak třeba dostane jméno *Adam*, *Hung* zase *Honza* apod. Vietnamští rodiče většinou dávají svým dětem česká jména také proto, že se jejich čeští kamarádi nikdy vietnamské jméno pořádně vyslovovat nenaučí. V prostředí rodinného soukromí rodiče oslovují své děti často také „dětským“ jménem, které je pozůstatkem vietnamských tradic. Student *Cao Dinh Duc* se tak může v České republice nazývat česky *Dan* a rodiče mu doma mohou říkat třeba *Bi*, nebo *Meo* apod.

Seznam literatury

A. Překlady vietnamské literatury (do českého i slovenského jazyka)

- **Eduard Claudius:** ***Když se ryby pásly na nebi*****.** Přel. K. Jiroudková, Státní nakladatelství dětské knihy, Praha 1967
- ***Dračí král - Vietnamské pohádky****.* Přel. P. Müllerová, Dauphin v edici Ethnos, Praha - Podlesí 2001
- **Ho Či Min:** ***Deník z vězení.*** Přel. I. Vasiljev + V. Korčák, Odeon, Praha 1985
- **Ho Či Min:** ***Odměřování vody.*** Přel. A. Kolek, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1973
- **Ho Chi Minh, Song Hong, To Huu:** ***Ranený bambus neumiera***. Přel. J. Múčka, Tatran, Bratislava 1973
- ***Maniok je hořký – vietnamská lidová poezie.*** Přel. J. Noha + E. Hrych, SNKLU, Praha, 1964
- ***Môj železný kôň – vietnamské poviedky*****.** Přel. Vl. Lehotský, Smena, Bratislava 1967
- **Nguyen Binh:** ***Tisíc oken.*** Přel. P. Komers, Mladá fronta v edici Květy poezie, Praha 2001
- **Nguyen Dinh Thi*****: Rozbité břehy.*** Přel. I. Klinderová, Svoboda, Praha 1989
- **Nguyen Du:** ***Kieu – národní vietnamský epos****.* Přel. G. Francl, Lidová demokracie, Praha 1958
- **Nguyen Hong:** ***Zlodejka.*** Přel. J. Múčka, Tatran, Bratislava 1973
- ***Pohádky rýžových polí****.* Přel. I. Klinderová + O. Klindera, Albatros, Praha 1975
- ***Poklad člověka – vietnamské pohádky.*** Přel. Z. K. Slabý + A. Novotná, Klub Albatros, Praha 1973
- ***Sedem želaní – vietnamské ľudové rozprávky.*** Přel. J. Múčka, Mladé letá, Bratislava 1985
- **To Hoai:** ***Západný kraj.*** Přel. J. Múčka, Tatran, Bratislava 1981
- ***Tvé srdce bdí a bije – výbor z vietnamské moderní poezie.*** Přel. I. Klinderová-Zbořilová + L. Kubišta, Odeon, Praha 1980
- ***Vietnamské pohádky.*** Přel. I. Zbořilová + O. Klindera, Odeon, Praha 1974
- ***Vietnamské povídky.*** Přel. I. Klinderová, Čs. spisovatel, Praha 1972
- ***Za tebe prožiji dny... – pásmo vietnamské poezie****.* Přel. I. Vasiljev + V. Korčák, Dilia, Praha 1977

B. Odborná i populární literatura o Vietnamu

- **Anderson, P.:** ***Když bodá škorpion.*** Naše vojsko, Praha 2004
- **Bishop, Ch.:** ***Vietnamský válečný deník.*** Naše vojsko, Praha 2005

- **Csapó, G.:** ***V zemi zlaté želvy – cestopis z Vietnamu*****.** Nakladatelství politické literatury, Praha 1964
- **Čierny, J.:** ***Rudá řeka.*** Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1960
- **Duiker, J. W.:** ***Ho Či Min.*** Jiří Buchal & BB art, Praha 2003
- **Fiedler, A.:** ***Divoké banány.*** Mladá fronta, Praha 1963
- **Frey, M.:** ***Dějiny vietnamské války - Tragédie v Asii a konec amerického snu.*** Paseka, Praha 2003
- **Gargan, E. A.:** ***Tajemství řeky.*** Přel. D. Dvořáková, Jiří Buchal & BB art, Praha 2003
- **Hora, K.:** ***Moje matka cizinecká legie.*** Elka Press, Praha 1993
- **Janka, O.:** ***Černá je řeka legionářů.*** X-Egem, Praha 1995
- **Kamas, D.:** ***Válka ve Vietnamu.*** Votobia, Olomouc 1997
- **Klinderová, I.:** ***Vietnam*** (Vietnamská socialistická republika). Svoboda, Praha 1987
- **Klinderová, I.:** ***Vietnam 1945-1956*****.** Orientální ústav ČSAV, Praha 1981
- **Koláček, J.:** ***Magister Nhiem*****.** Refugium Velehrad-Roma, Velehrad 1998
- **Koudelka, V.:** ***Vietnam - země rýže a hor.*** Akcent, Praha 2004
- **Kropáč, Z.:** ***Až temný květ banánu odkvete.*** Vyšehrad, Praha 1973
- **Müllerová, P.:** ***Dějiny státního zřízení a pramenů práva ve Vietnamu od prvopočátku do roku 1945.*** Ve: Balík, S. + P. Müllerová: *Kapitoly z dějin státu a práva zemí Afriky, Asie a Latinské Ameriky*. Západočeská univerzita Plzeň**,** Právnická fakulta, Plzeň 1995, s. 112-134
- **Müllerová, P.:** ***Obrázky ze země dračího krále*** (Pictures From the Land of the Dagon King) – katalog k výstavě, Národní muzeum, Praha 2000
- **Müllerová, P.:** ***Vietnam.*** Libri v edici Stručně dějiny států, Praha 2004
- **Nguyen Duy Khien + M. Carr:** ***Podnikáme ve Vietnamu*** (praktické rady a informace). Vietnamská obchodní a průmyslová komora, Společnost obchod & služby, Praha 1996
- **Nguyen Khac Vien:** ***Dejiny Vietnamu.*** Pravda, Bratislava 1978
- **Novotný, J.:** ***Úředně zapomenutá válka.*** Fontána, Olomouc 2003
- **Palmer, D. R.:** ***Volání polnice***. Jota, Brno 1996
- **Rozehnal, M.:** ***Nad Rudou řekou.*** Orbis, Praha 1962
- **Syrůček, M:** ***Rozpůlený banán.*** Mladá fronta, Praha 1973
- **Šita, F. a kol.:** ***Vietnam, země, lidé a umění.*** Výstavnictví, Praha 1981
- **Šita, F.:** ***Vietnamská válka.*** Naše vojsko, 1983
- **Šita, F.:** ***Pagoda na vonící řece.*** Kruh, Hradec Králové 1987
- **Vasiljev, I.*****: Za dědictvím starých Vietů.*** Etnologický ústav AVČR, Praha 1999
- **Welsh, S.:** ***Úplná historie vietnamské války.*** Cesty, Praha 1995
- **Kolektiv autorů:** ***Vietnam*** (Ilustrovaná historie konfliktu v jihovýchodní Asii). Svojtka a Vašut, Praha 1996

C. Beletrie se vztahem k Vietnamu

- **Durasová, Marguerite:** ***Milenec*****.** Odeon, Praha 1986, 1989

- **Greene, G.:** ***Tichý Američan.*** Mladá fronta, Praha 1957
- **Grey, A.:** ***Saigon.*** Jiří Buchal & BB art, Praha 2001
- **Nesvadba, J.:** ***Dialog s doktorem Dongem.*** Čs. spisovatel, Praha 1965
- **Nguyen, K.** ***V kolonii*****.** Jiří Buchal & BB art, Praha 2005

D. Literatura a výzkumy o vietnamské komunitě v ČR

- **Brouček, S.:** ***Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR, I. část.*** In: *Integrace cizinců na území České republiky* (Výzkumné zprávy a studie vytvořené na pracovištích Akademie věd České republiky na základě usnesení vlády České republiky č. 1266/2000 a 1260/2001) AV ČR, Praha 2003, s. 7–184
- **Brouček, S.:** ***Český pohled na Vietnamce.*** Etnologický ústav AV ČR, Praha 2003
- **Brouček, S.:** ***Rozpory v aktuální adaptaci vietnamského etnika v českých zemích.*** In.: Hofman, J. + J. Ježek + M. Lukáš: *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference REGIO 2002 a IMPA 2002* (15. – 16. října) v Karlových Varech. (Dálný východ a Česká republika). ZČU, Plzeň 2003, s. 199–208
- **Drbohlav, D. + P. Ezzedine:** ***Integrace cizinců v ČR*** (výzkumná zpráva pro MPSV). IOM, Praha 2004
- **Drbohlav, D. + J. Černík + D. Dzurová:** ***Dimensions of Integration: Migrant Youth in Central European Countries.*** IOM, Praha 2004
- **Horáková, M.:** ***Cizinci na trhu práce v letech 1994-2004.*** MPSV, Praha 2004
- **Karhanová, K. + P. Kaderka:** ***Obraz cizinců v médiích I.*** Ústav pro jazyk český - Akademie věd České republiky, Praha 2003
- **Kocourek, J.:** ***Vietnamci v České republice.*** Ve: Šišková, T. (ed.): Menšiny a migranti v České republice (My a oni v multikulturní společnosti 21. století). Portál, Praha 2001.
- **Müllerová, P.:** ***Vietnamci v České republice.*** In: Šišková, T. (ed.): *Výchova k toleranci a proti rasismu.* Portál, Praha 1998
- **Suchá, M. + M. Coufalová:** ***Zjišťování specifických potřeb cizineckých komunit na území města Plzně.*** DCHP, Plzeň 2000
- **Šišková, T. a kol.:** ***Menšiny a migranti v České republice - My a oni v multikulturní společnosti 21. století.*** Portál, Praha 2001

E. Učebnice, metodické příručky

- **Čermáková, J. + Rabiňáková, D. + Stohrová, H. + Šišková, T.:** ***Ty + já = kamarádi*** (hry, básničky, pohádky a teorie podporující multikulturní výchovu). ISV, Praha, 2000.
- **Hlavatá, L. + B. Slavická:** ***Praktická vietnamština – Tieng Viet thuc hanh.*** Fortuna, Praha 2003
- **Kocourek, J.:** ***Poznáváme svět dětí z Vietnamu.*** Foto & Tisk Znamenaný, Plzeň 2002
- **Müllerová, P.:** ***Viet Nam - nhung dieu bo ich va li thu*** (*Zajímavosti Vietnamu*), Karolinum, Praha 1997

- **Nguyen Phan Canh:** ***Základy vietnamštiny.*** Státní pedagogické nakladatelství + FF UK, Praha 1984
- **Nguyen Tung:** ***Tieng Sec co so cho nguoi Viet Nam*** (*Čeština – základní kurz pro Vietnamce*). Občanské sdružení Klub Bambus, Praha 2003
- **Rufertová, H.:** ***Poznávej lidi a život v zemi, v níž žiješ - Hay tim hieu con nguoi va cuoc song tren dat nuoc ma ta dang song.*** Fortuna, Praha 2002
- **Rufertová, H. za kolektiv:** ***Co už umím*** (náměty pro přípravné třídy – vícejazyčná publikace). Fortuna, Praha 2001
- **Slavická, B.:** ***Vietnamská čítanka I. – Tap doc tieng Viet I.*** Karolinum, Praha 1997
- ***Interkulturní vzdělávání*** (příručka nejen pro středoškolské pedagogy). Varianty, Člověk v tísni, Praha 2002
- ***My a ti druzí*** (příručka pro multikulturní výchovu a vzdělávání na základní škole), doplňované vydání. Multikulturní centrum, Praha 2004
- ***Překladový slovníček základních pojmů učiva ZŠ*** (chemie, přírodověda a přírodopis, český jazyk a literatura, fyzika, matematika, humanitní vědy). SPN, Praha 2002

F. Internetové stránky

www.cizinci.cz - Stránky Ministerstva práce a sociálních věcí o integraci cizinců

www.cvs-praha.cz - Česko-vietnamská společnost

www.domavcr.cz – Stránky spravované Mezinárodní organizací pro migraci

www.hnvn.cz – Svaz Vietnamců v České republice

www.klubhanoi.cz - Občanské sdružení Klub Hanoi – společnost přátel Vietnamu

www.migraceonline.cz - Stránky spravované Multikulturním centrem v Praze

G. Filmy s tematikou Vietnam

A nyní apokalypsa– rež. Francis Ford Coppola (USA, 1979, 2001)

Četa – rež. Oliver Stone (USA, 1986)

Dobré ráno Vietname – rež. Barry Levinson (USA, 1987)

Indočína – rež. Régis Wargnier (Francie, 1992)

***Lovec jelenů* – rež.** Michaela Cimino (USA, 1978)

Milenec – rež. Jean-Jacques Annaud (Francie, 1992)

Na vertikále léta – rež. Tran Anh Hung (francouzsko - vietnamský film, 2000)

***Narozený 4. července* –** rež. Oliver Stone (USA, 1989)

Tichý Američan – rež. Phillip Noyce (australský film, 2003)

Tři sezóny – rež. Tony Bui *(*vietnamsko-americký film, 1999).

***Údolí stínů* –** rež. Randall Wallace (USA, 2002)

Vůně zelené papáji – rež. Tran Anh Hung (francouzsko - vietnamský film 1992)

Autoři

Mgr. Jan Černík je doktorandem etnologie na Filozofické fakultě UK v Praze. Spolupracuje na výzkumných projektech Akademie věd ČR a IOM Praha. Podílí se na mezinárodních rozvojových projektech Sdružení Česká katolická charita na Kavkaze. Je zakládajícím členem sdružení pro aplikované sociální vědy SOCIOPOLIS (www.sociopolis.cz). Na poli mezinárodní migrace se především věnuje neformální ekonomii a pravidlům jejího organizování. Rovněž se zajímá o integraci cizinců do veřejného života v ČR.

Mgr. Ján Ičo absolvoval obor vietnamistika na Filozofické fakultě UK v Praze s prací *Vliv buddhismu na formování vietnamského státu* (2004). V současné době dál pokračuje ve studiích v doktorandském programu. Zabývá se dálněvýchodními náboženskými systémy a nejstarší vietnamskou literaturou. V letech 2002-2003 pobýval na stáži na Národní univerzitě v Hanoji. Překládá, tlumočí a publikuje ve slovenských periodikách (Košický večer, Národná obroda). Je zakládajícím členem občanského sdružení Klub Hanoi.

Mgr. Jiří Kocourek vystudoval obory sociologie a vietnamistika na Filozofické fakultě UK v Praze, studoval na Národní univerzitě v Hanoji. Zabývá se problematikou interkulturní komunikace a integrace cizinců v ČR. Na toto téma provozuje lektorskou činnost na různých stupních a úrovních škol, včetně univerzit a pro další cílové skupiny. Zabývá se aplikovanou sociologií se zaměřením na společensko-sociální problematiku a problematiku mezilidských vztahů. Je členem různých projektových a výzkumných týmů soukromých, nevládních i vládních organizací. Je autorem různých publikací a analýz na daná témata. Je akreditovaným mediátorem Asociace mediátorů ČR. Je členem OS Klub Hanoi, zakládajícím členem OS SOCIOPOLIS (www.sociopolis.cz) a členem Rady Asociace mediátorů ČR (www.amcr.cz).

Mgr. Petr Komers vystudoval žurnalistiku na Fakultě sociálních věd (FSV) University Karlovy v Praze (1996) a v Centre de formation des journalistes v Paříži (1994); obor francouzština při Ústavu románských studií FF UK v Praze (1998) a obor vietnamistika při Ústavu Dálného východu FF UK (dipl. práce: *Hmongové – národnostní menšina ve Vietnamu, v jihovýchodní Asii, ve světě*, 2004). V současnosti dokončuje doktorandské studium při ÚRJ FF UK, kde se zabývá frankofonní literaturou Antil a černé Afriky. V letech 2000-2001 a 2002-2003 absolvoval studijní stáže na Národní univerzitě v Hanoji. Překládá z francouzštiny a vietnamštiny (mj. Nguyen Binh: *Tisíc oken*, 2000), píše pro nejrůznější listy a časopisy, zejména v oblasti literární kritiky (UNI, Labyrint revue, Lidové noviny, aj.). Učitelskou specializaci uplatnil především při sezónní výuce češtiny mezi krajany na Krymu v l. 2000-2004. Je zakládajícím členem Klubu Hanoi.

Mgr. Šárka Martínková vystudovala obor kulturologie na Filozofické fakultě UK, kde obhájila diplomovou práci *Vietnamská menšina v Praze* (2004). V současné době je studentkou postgraduálního studia, zabývá se převážně česko-vietnamskými vztahy. Dvakrát navštívila Vietnam - nejprve soukromě, posléze jako produkční dokumentárního filmu o česky hovořících domorodcích. Coby externí spolupracovník společnosti Člověk v tísni se podílí na projektech interkulturního vzdělávacího programu Varianty.

Mgr. Kateřina Nováková absolvovala obor vietnamistika na Filozofické fakultě UK v Praze s diplomovou prací *Projevy konfucianismu ve vietnamské společnosti* (2004) zaměřenou na problematiku vztahu vietnamských dětí k rodičům. V letech 2002-2003 pobývala na stáži na Národní univerzitě v Hanoji a do Vietnamu se vrátila na kratší dobu v roce 2005. Je zakládajícím členem občanského sdružení Klub Hanoi.

Mgr. Eva Pechová vystudovala obor vietnamistika na Filozofické fakultě UK v Praze. Ve středu jejího zájmu jsou především vietnamské lidové zvyky, absolvovala diplomovou prací *Novoroční obřady a zvyky v současném Vietnamu* (2004). V letech 2000-2001 pobývala na stáži na Národní univerzitě v Hanoji, v letech 2001-2004 pracovala na Velvyslanectví ČR v Hanoji. V současné době působí v neziskovém sektoru, překládá, tlumočí. Je zakládajícím členem občanského sdružení Klub Hanoi.

Phung Thi Phuong Hien studovala vietnamský jazyk a literaturu na vysoké pedagogické škole ve Vietnamu. V současné době studuje doktorandské studium na katedře pedagogiky Filozofické fakulty UK se specializací na didaktiku. Kromě toho se zabývá i multikulturní výchovou z hlediska podmínek vietnamských dětí, které žijí v ČR.

Prom. fil. Ivo Vasiljev, CSc. absolvoval obor koreanistika – dějiny Dálného východu na Filozofické fakultě UK v Praze (1958) a aspiranturu pro obor vietnamský jazyk v Orientálním ústavu ČSAV (1964). V letech 1961 - 1970 působil jako vedoucí oboru vietnamistika na Filozofické fakultě UK. Dále pracoval jako vědecký pracovník orientálního ústavu ČSAV (1964 - 1971), odborný pracovník Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV (1981 - 1991). Účastnil se archeologických vykopávek v Jihočínském moři (1997 - 2001). Mezi jeho publikace patří například: *Za dědictvím starých Vietů* (1999), překlad *Ho Či Min: Deník z vězení* (1985). V současné době se podílí na výzkumném projektu Filozofické fakulty UK zaměřeném na komunikační kompetence vietnamských žáků na českých školách.

Klub Hanoi

Klub Hanoi je občanské sdružení, jehož členy mohou být všichni, kdo se zajímají o Vietnam, jeho kulturu, historii a tradice, mají zájem na udržení a rozvoje vztahů mezi Vietnamem a ČR (příp. SR) a mezi lidmi z těchto zemí.

Klub Hanoi byl založen českými a slovenskými studenty v Hanoji dne 24.5.2003. Na přelomu roku 2003/2004 byl Klub Hanoi zaregistrován Ministerstvem vnitra ČR jako občanské sdružení. Ke Klubu se postupně připojili mnozí vietnamisté, vietnamští přátelé a lidé z ČR, kteří se z různých důvodů zajímají o Vietnam nebo komunitu Vietnamců v Evropě.

Cíle

Prostředí, ze kterého Vietnamci pocházejí, je kulturně velmi odlišné od České republiky a tato skutečnost často komplikuje vzájemné soužití Vietnamců v ČR a většinové společnosti. Klub Hanoi by naopak kulturní odlišnosti chtěl využít jako cenného vkladu a vytvořit z ní pozitivní aspekt, který obohatí českou společnost a ovlivní vnímání přítomnosti vietnamské komunity, která u nás žije. Vietnamská komunita je u nás obecně popisována jako soběstačná, pracovitá a nenápadná, avšak její kulturní rozměr nebyl prozatím dostatečně zdůrazněn a využit. Většině lidí zůstávají vietnamské tradice utajeny, neznají nic z vietnamské literatury ani ze složitých dějin Vietnamu a netuší o jeho přírodních krásách.

Občanské sdružení Klub Hanoi se zabývá především propagací Vietnamu a vietnamské kultury, šíří informace o vietnamské společnosti, historii, umění a tradicích. Snaží se přispívat k integraci vietnamské menšiny do české společnosti, aniž by došlo k potlačení její kulturní identity. Dalším okruhem naší činnosti je vzdělávání dětí a mládeže v oblasti multikulturní výchovy. Spolupracujeme s různými neziskovými organizacemi zabývajícími se integrací cizinců do společnosti.

Usilujeme o udržování kontaktů v rámci široké obce fundovaných zájemců o VSR a podílíme se na společných projektech s tématem Vietnam.

Činnost

- Provozujeme webové stránky **www.klubhanoi.cz**, jejichž návštěvnost stále stoupá. Na stránkách informujeme o dění ve Vietnamu, nabízíme krátké úvody do světa vietnamské kultury, filmu, literatury a historie a referujeme o akcích spojených s vietnamskou komunitou v ČR a na Slovensku.
- Pro své členy i širokou veřejnost nabízíme možnost využití knihovních fondů Klubu Hanoi (seznam knih je uveřejněný na internetu na stránkách sdružení). V závislosti na finančních možnostech knihovnu průběžně doplňujeme o nové tituly.
- Pořádáme přednášky, jejichž obsah může jednak vycházet z odbornosti členů na poli vietnamistických studií (imigrace, kulturní odlišnosti, integrace menšin - pro zaměstnance státní správy, učitele, studenty), a dále popularizační přednášky a besedy spojené případně s promítáním fotografií z Vietnamu (zvyky, historické památky, přírodní krásy, stravovací návyky a kuchyně apod.).
- Organizujeme a podílíme se na kulturních akcích, např. výstavy, večery vietnamské kultury apod.
- Rozvíjíme kontakty ve VSR, kde máme v současné době již velmi početnou skupinu pravidelných čtenářů našich stránek, dále v Hanoji stabilně působí jeden člen výkonné rady Klubu.

Hlavní donor:
Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

Iniciátor sponzorské sbírky:
Velvyslanectví Vietnamské socialistické republiky v Praze a paní Phung Thi Phuong Hien

Sponzoři:
Velvyslanectví Vietnamské socialistické republiky v Praze
Svaz Vietnamců v ČR
Obchodní centrum Sapa Praha
Obchodní centrum Praha 10
Obchodní centrum Dragon Cheb
Obchodní centrum Asia Dragon Cheb
East Sea (Phong ve Bien Dong)
Fond pomoci vietnamské komunity
Firma IVO
Dinh Van Hoi – ředitel firmy IVO
anonymní dárce – podnikatel

Organizace pilotních seminářů:
PhDr. Jana Skácelová, - Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Další sponzor:
Mgr. Jiří Kocourek – aplikovaná sociologie

Edice : Multikulturní inspirace

Jan Černík, Ján Ičo, Jiří Kocourek, Petr Komers, Šárka Martínková, Kateřina Nováková, Eva Pechová, Phung Thi Phuong Hien, Ivo Vasiljev

S vietnamskými dětmi na českých školách

Ilustrace a obálka: Markéta Hlinovská
Grafická úprava:Iva Janatková
Odpovědná redaktorka : Jana Šipková
Technický redaktor: Jan Boukal

Vydalo Nakladatelství H&H Vyšehradská, s.r.o., Komenského 236, 252 25 Jinočany
e-mail : redakce@nakladatelstvihh.cz
http:// www.nakladatelstvihh.cz
Vytiskl
Vydání první, 2006

ISBN